1898

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ "ՄԱՍԻՍ" ԹԻՒ 33

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՏԻՒՄԱ

ԿՈՄՍ ՄՕՆԹԷ–ՔՐԻՍԹՕ

Ե. ԵՒ Զ. ՀԱՏՈՐ

PRINTED IN BULGARIA

1938
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՍԻՍ,
ՍՈՖԻԱ

84
Դ.60

2011

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՄԱՍԻՍ» ԹԻՒ 33

84
Դ-60

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՏԻՒՄԱ

ԿՈՄՍ ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ

Ե. ՀԱՏՈՐ

20 03

PRINTED IN BULGARIA

1938
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՍԻՍ,
ՍՕՖԻԱ

44
29544-Ա. Հ.

ՊԵՏ. ԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ՀՍՍՌ-Арм. ССР
ИМ. А. Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

12636-58 գ

ԿՈՄՍ ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ

Ա. ԳԼՈՒԽ

ԼԵՄՈՆԻ ՕՇԱՐԱԿԸ

Ստուգիւ, Մօրէլ երջանիկ էր։

Գ. Նուարթիէ զայն կանչելու համար իր ծառան ղըրկած էր։ Երիտասարդը այնչափ կ'աճապարէր կանչուելուն պատճառը հասկնալու համար, որ վարձուած ձիու մը չորս սրունքներէն աւելի իր երկու սրունքներուն վրայ վըստահ ըլլալով՝ կառք իսկ չէր վարձած և աճապարանքով Մէսլէ փողոցէն մեկնելով՝ Սէնթ-Օնորէ արուարձանը կ'երթար։

Մօրէլ մեծ արագութեամբ կը յառաջանար, և խեղճ Պարրուան անոր ետեւէն հասնելու կը ջանար կրցածին չափ։

Մօրէլ երեսունըվեց տարեկան էր, իսկ Պարրուա՝ վաթսուն։

Մօրէլի սիրտը սէրով բորբոքած էր, իսկ Պարրուա օդին չափազանց տաքութենէն կը նեղուէր։

Այսպէս, գործով և տարիքով իրարմէ տարբեր եղող այդ երկու անձերը եռանկիւն մը կազմող երկու գիծերու կը նմանէին, որոնք խարիսխով իրարմէ հեռացած՝ իրարու կը մօտենան գագաթով։

Ծառանկիւնին գագաթը Նուարթիէն էր, որ կը հրամայէր Մորէլին փութով իր քովը գալու։ Մորէլ այդ հրամանը այնքան ճշդիւ կը կատարէր, որ Պարուա անոր խուլէն հասնիլ չկարենալուն՝ յուսահատութեան կը մատնուէր։

Մորէլ Նուարթիէի տունը հասած ատեն չհեւաց անգամ։ Սէրը թեւեր կուտայ մարդուս։ Սակայն Պարուա, որուն սիրահարութեան ժամանակը անցած էր, քրտինքի մէջ կը լողար։

Ծերունի ծառան Մորէլը մասնաւոր դռնէն ներս մտցուց, սրահին դուռը գոցեց և շատ չանցած՝ բակին մէջ շրջազգեստի շրշիւն մը Վալանթինի գալուստը իմացուց։

Վալանթին իր սուգի զգեստներուն մէջ հիանալիօրէն գեղեցիկ կ'երեւէր։

Մորէլ զայն տեսնելուն՝ մոռցած էր թէ Նուարթիէի հետ խօսելու կ'երթար։ Բայց ծերունիին թիկնաթոռը անուակներու վրայ դառնալով իր սենեակը եկաւ։

Նուարթիէ յուսահատութենէ սքանչելապէս ազատած էր Մորէլը և Վալանթինը։ Ատոր համար երիտասարդին յայտնած շնորհակալութիւնները սիրալիր նայուածքով մը ընդունեց Նուարթիէ։

Այն ատեն Մորէլ նորատի աղջկան ակնարկութիւն մը ընելով կը հարցնէր թէ ի՛նչ էր զինքը կանչելուն պատճառը։ Վալանթին, որ Մորէլէն հեռու նստած էր, կը սպասէր որ իրեն հրաման տրուի խօսելու։

Նուարթիէ անոր երեսը նայեցաւ։

— Կ'ուզես որ ինծի պատուիրածներդ ըսե՞մ անոր, հարցուց Վալանթին։

— Այո՛, ըսաւ Նուարթիէ։

— Պ. Մորէլ, ըսաւ այն ատեն Վալանթին, խօսքը երիտասարդին ուղղելով, որուն աչքերը անոր վրայ յառած էին, սիրելի Նուարթիէ մեծ հայրս քեզի ըսելիք շատ բաներ ունի, զորս երեք օրէ ի վեր ինծի ըսած է։ Այսօր քեզ հոս բերել տուաւ որ զանոնք կրկնեմ։ Ուստի ես, իբր թարգման, առանց իր բառերէն բառ մը փոխելու, քեզի պիտի հաղորդեմ զանոնք։

— Ո՛հ, անհամբերութեամբ մտիկ կ'ընեմ, պատասխանեց երիտասարդը, խօսէ, օրիորդ, խօսէ։

Վալանթին աչքերը խոնարհեցուց, որով երիտասարդը քաղցր գուշակութիւն մը ըրաւ։ Վալանթին միայն երջանկութեան մէջ կը տկարանար։

— Հայրս կ'ուզէ այս տունէն հեռանալ, ըսաւ։ Պարուա վայելուչ տուն մը գտնել կ'աշխատի։

— Բայց դո՞ւն, օրիորդ, ըսաւ Մորէլ, դուն որ այնչափ սիրելի և օգտակար ես պ. Նուարթիէին։

— Արդէն որոշած ենք, յարեց նորատի աղջիկը, ես իմ մեծ հօրմէս բնաւ պիտի չբաժնուիմ։ Իմ սենեակս անոր սենեակին քով պիտի ըլլայ։ Պ. տը Վիլֆոր կամ պիտի հաւանի որ Նուարթիէ մեծ հօրս հետ մէկ տուն բնակիմ և կամ պիտի մերժէ։ Եթէ հաւանի՝ այսօր պիտի մեկնիմ, իսկ եթէ մերժէ՝ տարիքիս օրինական չափահասութեան պիտի սպասեմ, ուր տասը ամսէն պիտի թեւակոխեմ։ Այն ատեն անկախ հարստութիւն մը պիտի ունենամ և...

— Շարունակէ, կ'աղաչեմ, ըսաւ Մորէլ։

— Ու մեծ հօրս հրամանով քեզի տուած խոստումս պիտի կատարեմ։

Վալանթին այս վերջին խօսքերը այնքան ցած ձայնով արտասանեց, որ եթէ Մորէլ անհամբերութեամբ չըսպասէր անոնց, պիտի չկարենար լսել։

— Ըսածներս քու կամքիդ համաձայն չե՞ն, սիրելի մեծ հայրս, յարեց Վալանթին։

— Այո՛, ըսաւ ծերունին։

— Մեծ հօրս տունը երթալուս պէս, շարունակեց Վալանթին, պ. Մորէլ մեր բարի և ազնիւ պաշտպանին ներկայութեամբը պիտի կարենայ զիս տեսնելու գալ։ Եթէ այս միութեան կապը, զոր մեր սրտերը թերեւս անզգուշութեամբ կամ քմահաճոյքով մը յօդելու սկսան, պատշաճ թուի և ապագայ երջանկութեան երաշխիքները ցոյց տայ (ափսո՜ս, կ'ըսեն թէ դիմադրութեան մէջ սիրավառ սրտերը ապահովութեան մէջ կը ցրտանան), այն ատեն պ. Մորէլ կրնայ զիս խնդրել, և ես կը սպասեմ անոր։

— Ո՛հ, գոչեց Մորէլ, ծերունիին առջեւ իբր Աստուծոյ և Վալանթինի առջեւ իբր հրեշտակի մը ծնրադրել ուզելով, ո՛հ, արդեօք կեանքիս մէջ ի՛նչ բարիք ըրած եմ որ այսքան երջանկութեան արժանանամ։

— Մինչեւ մեր նպատակին հասնիլը, շարունակեց նորատի աղջիկը, իր պարզ և խիստ ձայնովը, պատշաճութիւնները և մեր ծնողքին կամքն իսկ պիտի յարգենք, միայն թէ անոնց կամքը մեզ բաժնել չուզէ։ Մէկ խօսքով կը կրկնեմ սա խօսքը, քանի որ ամէն բան անոր մէջ պարունակուած է՝ պիտի սպասենք։

— Այդ բանին համար պէտք եղած զոհողութիւնները, պարոն, ըսաւ Մորէլ, ոչ թէ հնազանդութեամբ այլ ուրախութեամբ ընելու կ՚երդնում։

— Ուստի, շարունակեց Վալանթին քաղցր նայուածքով մը, այսուհետեւ անխոհեմութիւն չընենք, բարեկամ՝ վտանգի մէջ մի՛ դներ այն անձը, որ այսօրուընէ սկսեալ պարզապէս և արժանաւորապէս քու անունդ կրելու սահմանուած կը համարի ինքզինքը։

Մորէլ սրտին վրայ դրաւ ձեռքը։

Բայց Նուարթիէ անոր կը նայէր գորովանքով։

Պարուա, որ սենեակին ներքին կողմը կեցած մնիկ կ՚ընէր, քանի որ անկէ ոչ մէկ բան գաղտնի չէին պահեր, իր ճաղատ ճակատէն վազած քրտինքի խոշոր կաթիլները սրբելով կը ժպտէր։

— Ո՛հ, ո՛րչափ տաքցած է մեր բարի Պարուան, ըսաւ Վալանթին։

— Շատ վազելուս համար է, ըսաւ Պարուա։ Բայց ճիշտը ըսելով՝ պարոն Մորէլ աւելի շուտ կը վազէր ինձմէ։

Նուարթիէ աչքերովը ափսէ մը ցուցուց, որուն վրայ շիշ մը լիմոնի օշարակ և բաժակ մը կային։

Նուարթիէ արդէն այդ օշարակին մէկ մասը կէս ժամ առաջ խմած էր։

— Ա՛ռ սա օշարակը և խմէ՛, բարի Պարուա, ըսաւ Վալանթին, որովհետեւ կը տեսնեմ որ մեծ փափաքով մը կը նայիս այդ կիսատ շիշին։

— Արդարեւ, ծարաւէս կը պապակիմ և ես սիրայօժար բաժակ մը պիտի խմեմ կենացդ։

— Խմէ՛, ըսաւ Վալանթին և շուտով եկո՛ւր։

Պարուա ափսէն դուրս տարաւ և սկսաւ գաւաթին մէջ պարպել այն բաժակը, որ Վալանթին իր ձեռքովը լեցուցած էր։

Վալանթին և Մորէլ իրարու ժպտեցան Նուարթիէի առջեւ, երբ Վիլֆորի սանդուխին վրայ զանգակին հնչումը լսեցին։

Այցելութեան մը նշանն էր ան։

Վալանթին ժամացոյցը նայեցաւ։

— Կէս օր է, ըսաւ, այսօր շաբաթ է, սիրելի մեծ հայրս, անշուշտ բժիշկը ըլլալու է։

Նուարթիէ նշան ըրաւ թէ ան պիտի ըլլար։

— Հիմա հոս կու գայ։ Պէտք է որ պ. Մորէլ մեկնի, այնպէս չէ՞, սիրելի մեծ հայրս։

— Այո՛, պատասխանեց ծերունին։

— Պարուա՛, գոչեց Վալանթին, Պարուա, եկո՛ւր։

Ծերունի ծառային ձայնը լսուեցաւ որ կ՚ըսէր.

— Եկայ, օրիորդ։

— Պարուա հիմա մինչեւ դուռը կը տանի քեզ, ըսաւ Վալանթին Մորէլին։ Հիմա մեծ հայրս պատուէր մը ունի քեզի, պարոն պաշտօնատար։ Այդ պատուէրը սա է որ մեր երջանկութիւնը վտանգի մէջ ձգող ո՛եւէ գործ չընես։

— Խօսք տուի որ պիտի սպասեմ, ըսաւ Մորէլ՝ և խօսքս պիտի յարգեմ։

Այդ միջոցին Պարուա ներս մտաւ։

— Ո՞վ է զանգակը հնչեցնողը, հարցուց Վալանթին։

— Պ. տ՚Ավրինիի բժիշկն է, ըսաւ Պարուա, իր ոտքերուն վրայ դանդաչելով։

— Ի՞նչ ունիս Պարուա, հարցուց Վալանթին։

Խեղճ ծառան այլայլած աչքերով տիրոջ երեսը կը նայէր, մինչ պրկուած ձեռքերովը կոթնելու տեղ մը կը փնտռէր, որ ոտքի վրայ կանգնի։

— Բայց հիմա գետինը պիտի իյնայ, գոչեց Մորէլ։

Իրօք, Պարուայի անդամները կը դողդղային և աստիճանաբար կ՚աւելնար դողը։

Անոր դէմքի դնդերներուն ջղաձգական շարժումներէն գունափոխուած դէմքը ցոյց կուտար, թէ ջղային խիստ ուժգին յանկարծական նոպայի մը ենթարկուած էր։

Նուարթիէ այդպէս Պարուան այլայլած տեսնելով, մարդուս սիրտը շարժող անձկութիւններով լեցուն նայուածք մը կ'ուղղէր անոր։

Պարուա քանի մը քայլ մօտեցաւ իր տիրոջ։

— Բայց, ո՛վ Աստուած, ի՞նչ ունիմ արդեօք, ըսաւ ծառան... Հիւանդ եմ... Աչքերս կը մթադնին։ Գանկս կրակներու մէջ է։ Ո՛հ, մի՛ դպչիք ինծի, մի՛ դպչիք ինծի։

Արդարեւ, ծերունիին աչքերը դուրս ցցուած էին և դաժան կ'երեւէին։ Գլուխը ետին կախուած էր և մարմինը կարկամած էր։

Վալանթին սոսկումի ձայն մը հանեց։

Մորէլ իր թեւերուն մէջ առաւ զայն, անծանօթ վըտանգէ մը պաշտպանելու համար։

— Պ. տ'Ավրինեի, պ. տ'Ավրինեի, գոչեց Վալանթին հեղձամաղձուկ ձայնով մը, օգնութեան հասէք։

Պարուա իր չուրջը դարձաւ և երեք քայլ դէպի ետեւ գնաց. սահեցաւ, Նուարթիէի ոտքերուն առջեւ ինկաւ և իր ձեռքը անոր ծունկին կռթնցնելով գոչեց.

— Տէր իմ, բարի տէր իմ։

Այդ միջոցին պ. տը Վիլֆոր ձայներ լսելով հօրը դըռան առջեւ եկաւ։

Մորէլ Վալանթինը կէս նուաղած թողուց և դէպի ետեւ քաշուելով՝ սեղանին անկիւնը գնաց վարագոյրի մը ետին գրեթէ աներեւոյթ եղաւ։

Իր առջեւ օձ մը տեսնելու պէս գոյնը նետելով խեղճ հոգեվարքին վրայ սառած նայուածք մը ձգեց։

Նուարթիէ անհամբերութենէն և սոսկումէն կ'եռեւեփէր։ Իր հոգիով օգնութեան հասնիլ կուզէր այն խեղճ ծերունիին, որ աւելի իր բարեկամն էր քան թէ ծառան։ Իր ճակտին վրայ կեանքի և մահուան սոսկալի պայքարը կ'երեւէր. իր աչքերուն չուրջը կենդանի մնացած դնդերներու կարկամութենէն և երակներուն ձգտումէն կը յայտնուէր այդ բանը։

Պարուա յուզուած դէմքով, արիւնալի աչքերով և վիզը դէպի ետեւ հակած, գետինը կը տապլտկէր. սրունքները կարծես խորտակուելու աստիճան կը պրկուէին։

Շրթունքներէն թեթեւ փրփուր մը դուրս կ'ելլէր և հեծեծագին կը հեւար։

Վիլֆոր սենեակը մտնելուն պէս՝ այդ սոսկալի տեսարանին առջեւ ապշահար մնաց մէկ ակնթարթի մէջ։

Մորէլը չէր տեսած։

Գունատած և մազերը քստմնած, պահ մը անձայն դիտելէն յետոյ.

— Պ. բժիշկ, պ. բժիշկ, պոռաց դէպի դուռը ցատկելով, եկէք, եկէք։

— Տիկին, տիկին, գոչեց Վալանթին իր մօրուն կանչելով և սանդուխին բազրիքին զարնուելով, եկէք, եկէք շուտով և ձեր եթերի սրուակը բերէք։

— Ի՞նչ կայ, հարցուց տիկին տը Վիլֆոր հնչական և հանդարտ ձայնով։

— Ո՛հ, եկէք, եկէք։

— Բայց ո՞ւր է բժիշկը, կը գոչէր Վիլֆոր, ո՞ւր գընաց։

Տիկին տը Վիլֆոր յամրաքայլ վար իջաւ։ Մէկ ձեռքը թաշկինակը բռնած էր, որով իր երեսը կը սրբէր, իսկ միւս ձեռքը՝ անգլիական թթուտի սրուակը։

Դրան առջեւ հասնելով՝ նախ Նուարթիէի նայեցաւ, որուն դէմքը այդպիսի պարագայի մէջ զգացած բնական յուզումէն զատ տպաւորութիւն մը չէր յայտներ, յետոյ գետինը փռուած տեսաւ ծերունին, օրհասական վիճակի մէջ։

Այն ատեն իր գոյնը նետեց և աչքերը մերթ ծառային և մերթ անոր տիրոջը վրայ դարձուց։

— Աստուծոյ սիրուն համար ըլլայ, ըսէք, տիկին, բժիշկը ո՞ւր է, ըսաւ Վիլֆոր՝ քիչ մը առաջ ձեր սենեակը մտաւ։ Կը տեսնէք որ Պարուա կաթուածահար եղած է. արիւն առնելով կրնանք ազատել զայն։

— Այս առտու ի՞նչ կերաւ, հարցուց տիկին տը Վիլֆոր, իրեն եղած հարցումէն խուսափելով։

— Տիկին․ ըսաւ Վալանթին, դեռ ճաշը չըրաւ, բայց մեծ հօրս մէկ հրամանը կատարելու համար այս առտու վազելով յոգնեցաւ։ Դարձին գաւաթ մը լիմոնի օշարակ խմեց։

— Ա՛հ, ինչո՞ւ լիմոնի օշարակին տեղ գինի չխմեց․ ըսաւ տիկին տը Վիլֆոր։

— Լիմոնի օշարակը մեծ հօրս շիշին մէջ պատրաստ կը գտնուէր։ Պարուա ծարաւցած էր և գտածը խմեց։

Տիկին տը Վիլֆոր սարսռաց։ Նուարթիէ իր խորունկ նայուածքը անոր ուղղեց։

— Խեղճին վիզը խիստ կարճ է, ըսաւ։

— Տիկին, ըսաւ Վիլֆոր, պ. տ'Ավրինեին ո՞ւր է․ յանուն երկնից պատասխան տուր։

— Էտուարտս քիչ մը անհանգիստ է, անոր քով կը գտնուի, ըսաւ տիկին տը Վիլֆոր, որ չէր կրցած պատասխանը աւելի երկարել։

Վիլֆոր դուրս վազեց, անձամբ բժիշկը կանչելու համար։

— Առ այս սրուակը, ըսաւ մանկամարդ կինը, սըրուակը Վալանթինի տալով. անտարակոյս արիւն պիտի առնեն հիմա։ Ես իմ սենեակս կ'երթամ, որովհետեւ չեմ կրնար արեան հոսիլը տեսնել։

Ու իր ամուսնոյն ետեւէն դուրս ելաւ։

Մորէլ իր պահուըտած տեղէն դուրս ելաւ, ուր մէկը չէր տեսած զինքը։

Վալանթինի ձեռքը սրտին վրայ սեղմեց և գաղտնի բակէն դուրս ելաւ։

Նոյն միջոցին Վիլֆոր և բժիշկը անոր դիմացը գտնուող դռնէն ներս մտան։

Պարուա կը սկսէր սթափիլ։ Իր նոպան անցած էր, իր խօսքերը հեծեծանքի կը նմանէին և մէկ ծնկան վրայ կանգնելու փորձ կ'ընէր։

Տ'Ավրինեի և Վիլֆոր Պարուան վերցնելով բազմոցակի մը վրայ տարին։

— Ի՞նչ հրաման ունիք, պ. բժիշկ, հարցուց Վիլֆոր։

— Քիչ մը ջուր և եթեր բերել տուէք։ Տան մէջ եթեր ունի՞ք։

— Այո՛։

— Շուտով երթան բեւեկնիի իսկութիւն և մաղձադեղ բերեն։

— Գնա՛ ուզածները բեր, ըսաւ Վիլֆոր իր ծառաներէն մէկուն։

— Հիմա ամէն մարդ թող դուրս ելլէ։

— Ե՞ս ալ․ հարցուց Վալանթին երկչոտութեամբ։

— Այո՛, օրիորդ, մանաւանդ դուք, ըսաւ բժիշկը խստութեամբ։

Վալանթին զարմանքով նայեցաւ պ. տ'Ավրինեիին երեսը, պ. Նուարթիէի ճակատը համբուրեց և դուրս ելաւ։

Բժիշկը անոր ետեւէն դուռը գոցեց տխրութեամբ։

— Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք․ ըսաւ Վիլֆոր, ահա հանդարտացաւ, թեթեւ հիւանդութիւն մըն է։

Պ. տ'Ավրինեի տխրօրէն ժպտեցաւ։

— Ի՞նչպէս ես, Պարուա, հարցուց բժիշկը։

— Քիչ մը աւելի աղէկ եմ, պարոն։

— Սա եթերախառն ջուրը կրնա՞ս խմել։

— Կը փորձեմ, բայց մի՛ դպչիք ինծի։

— Ինչո՞ւ։

— Որովհետեւ եթէ մատին ծայրովը անգամ դպչիք, ինծի այնպէս կ'երեւի թէ նորէն պիտի գայ նոպան։

— Խմէ՛։

Պարուա գաւաթը առաւ, իր մանիշակագոյն շըրթունքներուն մօտեցուց և գրեթէ անոր կէսը պարպեց։

— Ո՞ւր տեղդ կը ցաւի, հարցուց բժիշկը։

— Ամէն կողմս, բոլոր ջիղերուս մէջ կարկամութիւն մը կը զգամ։

— Աչքերդ կը մթագնի՞ն։

— Այո՛։

— Ականջներդ կը խօսի՞ն։

— Սոսկալի կերպով։

— Ե՞րբ սկսաւ այդ։

— Հիմա։

— Յանկա՞րծ։

— Կայծակի պէս։

— Երէկ, առջի օր բան մը ունէի՞ր։

— Երբեք։

— Թնատութիւն կամ գլխի ծանրութիւն ունէի՞ր։

— Ո՛չ։

— Ի՞նչ կերար այսօր։

— Բան մը չկերայ, տիրոջս լիմոնի օշարակէն խըմեցի միայն։

Ու Պարուա գլխովը նշան ըրաւ պ. Նուարթիէի, որ թիկնաթոռին վրայ անշարժ նստած՝ առանց շարժում մը կամ խօսք մը փախցնելու, այդ սոսկալի տեսարանը կը դիտէր։

— Ո՞ւր է այդ լիմոնի օշարակը, հարցուց բժիշկը։

— Վարը շիշին մէջն է։

— Վարը ո՞ւր տեղն է։

— Խոհանոցը։

— Կ՚ուզէ՞ք որ երթամ բերեմ զայն, պ. բժիշկ, հարցուց Վիլֆոր։

— Ոչ, դուք հոս կեցէք և աշխատեցէք այս ջուրին մնացորդը հիւանդին խմցնելու։

— Բայց լիմոնի օշարակը ո՞վ...

— Ես անձամբ կ՚երթամ բերելու։

Տ՚Ավրինյի մէկ ոստումով դուռը բացաւ, դէպի սանդուխը ցատկեց և քիչ մնաց տիկին տը Վիլֆորը վար պիտի գլորէր, որ նոյնպէս խոհանոց կ՚իջնէր։

Տիկինը ճիչ մը արձակեց։

Տ՚Ավրինյի, իր մտադրած միակ նպատակէն մղուած, անոր ուշադրութիւն անգամ չըրաւ. սանդուխին վերջին երեք չորս աստիճանները ցատկեց, խոհանոց վազեց և ափսէին վրայ դրուած շիշը տեսաւ, որուն երեք մասը պարպուած էր։

Արծիւ մը իր որսին վրայ յարձակելու պէս՝ յափըշտակեց զայն և շնչասպառ վեր ելլելով, սենեակը մտաւ։

Տիկին տը Վիլֆոր դէպի իր սենեակը տանող սանդուխէն վեր կ՚ելլէր յամրաքայլ։

— Հոն եղած շիշը ա՞յս է, հարցուց տ՚Ավրինյի։

— Այո՛, պարոն բժիշկ։

— Այս լիմոնի օշարակէ՞ն խմեցիր։

— Կարծեմ։

— Ի՞նչ համ ունէր։

— Դառնահամ էր։

Բժիշկը իր ափին խոռոչին մէջ քանի մը կաթիլ լիմոնի օշարակ դրաւ, շրթունքով բերանը առաւ և լաւ մը ողողելէն յետոյ, ինչպէս գինիին համը նայելու համար կ՚ընենք, վառարանին մէջ թքաւ։

— Ճիշդ այս է, ըսաւ։ Դուք խմեցի՞ք ասկէ, պարոն Նուարթիէ։

— Այո՛, ըսաւ ծերունին։

— Դուք ալ դառն համը առի՞ք։

— Այո՛։

— Ո՛հ, պարոն բժիշկ, գոչեց Պարուա, ահա նորէն կը սկսի. Տէր Աստուած, գթա՛ ինծի։

Բժիշկը հիւանդին քով վազեց։

— Նայեցէք, պ. Վիլֆոր, մաղձաղեղը բերի՞ն։

Վիլֆոր դուրս վազեց պոռալով.

— Մաղձաղեղը, մաղձաղեղը չբերի՞ն։

Մարդ պատասխան չտուաւ։

Տան մէջ խորին սարսափ մը տիրած էր։

— Եթէ թոքին մէջ փչելու միջոց մը ունենայի, ըսաւ տ՚Ավրինյի իր շուրջը նայելով, անոր շնչառութիւնը արգիլուելուն առաջքը առնելու գուցէ հնար ըլլար։ Բայց ոչ, բան մը չկայ, բան մը չկայ։

— Ո՛հ, պարոն, կը գոչէր Պարուա, առանց օգնութեան պիտի թողո՞ւք զիս որ մեռնիմ։ Ո՛հ, Տէր Աստուած, կը մեռնիմ, կը մեռնիմ։

— Գրիչ մը, գրիչ մը տուէք ինծի, ըսաւ բժիշկը։

Սեղանին վրայ գրիչ մը տեսաւ ու զայն առնելով հիւանդին բերանին մէջ խօթելու փորձեց, որ իր ջղաձգութեանց մէջ փախելու համար զուր ջանքեր կ՚ընէր. բայց ծնօտը այնչափ սեղմած էր որ գրիչը բերնին մէջ չմտաւ։

Պարուայի վրայ առաջինէն աւելի ուժգին ջղային նոպայ մը եկած էր։

Բազմոցին վրայէն գետին ինկաւ և տախտակամածին վրայ մնաց պրկուած։

Բժիշկը, չկարենալով օգնութիւն մը հասցնել, թողուց զայն և Նուարթիէին մօտեցաւ։

— Ի՞նչպէս է ձեր առողջական վիճակը, հարցուց իսկոյն ցած ձայնով, աղէ՞կ էք։

— Այո՛։

— Ստամոքսինդ թեթե՞ւ է թէ ծանր. թեթե՞ւ է։

— Այո՛։

— Ամէն կերակրի դեղահատը առած ատեն եղածնո՞ւդ պէս։

— Այո՛։

— Ձեր լիմոնի օշարակը Պարուա՞ն շինեց։

— Այո՛։

— Դո՞ւք առաջարկեցիք անոր որ խմէ անկէ։

— Ոչ։

— Տիկի՞նը։

— Ոչ։

— Ուրեմն Վալանթի՞ն։

— Այո՛։

Այդ միջոցին՝ Պարուայի մէկ հառաչանքը և իր ակռաները կրճտող յօրանջումը տ'Ավրինեին ուշադրութիւնը գրաւեցին։

Նուարթիէի քովէն բաժնուելով հիւանդին մօտ վազեց։

— Պարուա, ըսաւ բժիշկը, կրնա՞ս խօսիլ։

Պարուա քանի մը անհասկնալի խօսքեր կակազեց։

— Արիութիւն, սիրելիս։

Պարուա իր արիւնալից աչքերը բացաւ։

— Օշարակը ո՞վ շինեց։

— Ես։

— Շինելուդ պէս տիրոջդ բերի՞ր։

— Ո՛չ։

— Ուրեմն տեղ մը ձգեցիր հարկաւ։

— Խոհանոցին մէջ. այդ միջոցին զիս գործի մը համար կանչեցին։

— Ո՞վ բերաւ հոս։

— Օրիորդ Վալանթին։

Տ'Ավրինեի ձեռքը ճակատին տարաւ։

— Ո՜վ Աստուած իմ, մրմնջեց։

— Պարոն բժիշկ, պարոն բժիշկ, գոչեց Պարուա, որ երրորդ նոպային գալը կը զգար։

— Բայց մաղձադեղը ո՞ւր մնաց, գոչեց բժիշկը։

— Ահա՛ մաղձադեղը, ըսաւ Վիլֆոր ներս մտնելով։

— Ո՞վ պատրաստեց զայն։

— Նոյն ինքն դեղագործը, որ հոս եկած է։

— Խմէ՛, ըսաւ բժիշկը Պարուային։

— Անկարելի է, պարոն բժիշկ, շատ ուշ է. կոկորդըս կը սեղմուի ու կարծեմ թէ կը խեղդուիմ։ Ո՜հ, սի՛րտըս… գլո՛ւխս… Ո՜հ, այս ի՛նչ դժոխք է… Արդեօք աւելի երկար պիտի տեւե՞ն այս տառապանքներս։

— Ոչ, ոչ, բարեկամ, ըսաւ բժիշկը, հիմա պիտի դադրին։

— Ո՜հ, կը հասկնամ, գոչեց խեղճը։ Ո՛վ Աստուած իմ, գթա՛ ինծի։

Ու ձայն մը հանելով՝ կռնակին վրայ ինկաւ կայծականահար մարդու մը պէս։

Տ'Ավրինեի ձեռքը անոր սրտին վրայ դրաւ և հայելի մը մօտեցուց անոր շրթունքներուն։

— Ի՞նչպէս եղաւ, հարցուց Վիլֆոր։

— Գացէք խոհանոցը ըսէք որ շուտով մանիշակի օշարակ բերեն։

Վիլֆոր իսկոյն վար իջաւ։

Տ'Ավրինեի Պարուային թեւերէն բռնեց ու քաշելով մօտակայ սենեակ մը տարաւ զայն։ Բայց գրեթէ անմիջապէս ետքը Նուարթիէի սենեակը դարձաւ, լիմոնի օշարակին մնացորդը առնելու համար։

Նուարթիէ իր ալ աչքը կը գոցէր։

— Վալանթինը կ'ուզէք, այնպէս չէ՞, հիմա ձեզի կը ղրկեմ զայն։

Վիլֆոր այդ միջոցին վեր կ'ելլէր։ Տ'Ավրինեի բակին մէջ անոր հանդիպեցաւ։

— Ի՞նչպէս եղաւ, հարցուց Վիլֆոր։

— Եկէք, ըսաւ տ'Ավրինեի, և խեղճ մարդուն սենեակը տարաւ զայն։

— Միշտ մարա՞ծ է, հարցուց ընդհ. դատախազը։

— Մեռաւ, պատասխանեց բժիշկը։

Վիլֆոր երեք քայլ ետ քաշուեցաւ, ձեռքը միացուցած վեր բարձրացուց և ակներեւ կարեկցութեամբ մը դիակին նայելով՝ ըսաւ.

— Այսպէս շուտո՛վ մեռաւ։

— Այո՛, խիստ շուտով, այնպէս չէ՞, ըսաւ տ'Ավրինեի։ Բայց զարմանալի չէ, պ. և տիկին տը Սէն-Մէրան-

ներն ալ նոյնքան շուտով մեռան։ Ո՛չ, ձեր տան մէջ շատ շուտ կը մեռնին, պարոն տը Վիլֆոր։

— Ի՞նչ կ'ըսէք, պարոն, գոչեց դատաւորը երկիւղալի ձայնով մը, նոյն սոսկալի կարծիքնե՞րը կը կրկնէք։

— Միշտ նոյնը կը կրկնեմ, պարոն, այո՛, ըսաւ տ'Ավրինեի վսեմութեամբ մը, որովհետեւ այդ կարծիքները վայրկեան մը մտքէս չեն ելլեր։ Եւ որպէսզի լաւ համոզուիք որ այս անգամ սխալած չեմ, աղէկ մտիկ ըրէք, պարոն տը Վիլֆոր։

Վիլֆոր սոսկումէն կը դողար։

— Թոյն մը կայ որ առանց հետք մը ձգելու կը սպաննէ։ Այդ թոյնը կը ճանչնամ ես, քանի որ անկէ առաջ եկած վտանգները ու նշանները քննած և ուսումնասիրած եմ։ Այդ թոյնը արդէն տիկին տը Սէն Մէրանին վրայ դիտած էի, հիմա ալ խեղճ Պարուային վրայ դիտեցի։ Միայն մէկ միջոց կայ զայն ճանչնալու, թթուածինով կարմրած կապոյտ թուղթին իր բուն գոյնը կու տայ և մանիշակի օշարակը կանանչ կը ներկէ։ Քովերնիս կապոյտ թուղթ չունինք, բայց մանիշակի օշարակը ահա կը բերեն։

Արդարեւ, բակին մէջ ոտնաձայներ լսուեցան։ Բժիշկը դուռը կիսով չափ բացաւ, սենեկապանուհիին ձեռքէն աման մը առաւ, որուն մէջ երկու երեք դգալ օշարակ կար, և դուռը նորէն գոցեց։

— Նայեցէք հիմա, ըսաւ բժիշկը ընդհ. դատախազին, որուն սրտին բաբախիւնը այնքան ուժգին էր, որ գրեթէ կը լսուէր։ Ահա այս ամանին մէջ մանիշակի օշարակ կայ և այս շիշին մէջ լեմոնի օշարակին մնացորդը, որուն մէկ մասը պարոն Նուարթիէ և Պարուա խմեցին։ Եթէ լեմոնի օշարակը անարատ և անվնաս է, մանիշակի օշարակը իր գոյնը պիտի պահէ, իսկ եթէ թունաւորուած է՝ մանիշակի օշարակը կանանչ պիտի դառնայ։ Նայեցէք։

Բժիշկը շիշին լեմոնի օշարակէն քանի մը կաթիլ ամանին մէջ դրաւ։ Անմիջապէս ամանին տակ գոյնը փոխուեցաւ, նախ կապարի դարձաւ, ետքը՝ շափիւղայի, աբեւակնի ու վերջապէս՝ զմրուխտի։

Վերջին գոյնը հաստատ մնաց։ Փորձը տարակոյս չէր թողուր բնաւ։

— Հէք Պարուան թունաւորուած է, ըսաւ տ'Ավրինեի։ Հիմա մարդոց և Աստուծոյ առջեւ պիտի ստուգեմ զայն։

Վիլֆոր չպատասխանեց, ձեռքերը և ապուշ նայուածքը դէպի երկինք ուղղեց ու թիկնաթոռին վրայ ինկաւ, կարծես շանթահար եղած։

Բ. ԳԼՈՒԽ

ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պարոն տ'Ավրինեի շուտով դատաւորը սթափեցուց, որ այդ տխուր սենեակին մէջ երկրորդ դիակի մը կը նմանէր։

— Ո՛հ, մահը իմ տանս մէջ կը գտնուի, գոչեց Վիլֆոր։

— Մեղքը չէ՞ք ըսեր, պատասխանեց բժիշկը։

— Պարոն տ'Ավրինեի, գոչեց Վիլֆոր, չեմ կրնար այս պահուս զգացածս ձեզի յայտնել։ Վախը, սարսափը և խենթութիւնը զիս պատած են բոլորովին։

— Այո՛, ըսաւ պ. տ'Ավրինեի կատարեալ հանդարտութեամբ մը։ Բայց կարծեմ ա՛լ ժամանակը հասած է գործելու և այս մահուան հեղեղին առջեւ թումբ մը դնելու։ Ես կը զգամ որ պիտի չկարենամ աւելի երկար ատեն այսպիսի գաղտնիքներ պահել, առանց թէ՛ մարդկային ընկերութեան և թէ զոհերուն համար վրէժխնդիր ըլլալու։

Վիլֆոր տխուր նայուածքով մը իր շուրջը պտըտցուց աչքերը։

— Ո՛հ, իմ տանս մէջ, իմ տանս մէջ, մրմնջեց դատաւորը։

— Աւա՛ղ, դատաւոր, ըսաւ տ'Ավրինեի, իբրեւ մարդ վարուեցէք և իբրեւ օրէնքի թարգման՝ կատարեալ զոհողութիւն ըրէք։

— Ինծի սարսափ կը պատճառէք, պարոն, զոհողութի՞ւն մը ըսիք։

— Այո՛, զոհողութիւն մը։

— Մէկուն վրայ կը կասկածի՞ք ուրեմն։

— Մէկուն վրայ չեմ կասկածիր ընա՛ւ։ Մահը ձեր դուռը կը զարնէ, ներս կը մտնէ ոչ թէ կոյրի մը պէս, այլ ապահով քայլերով մէկ սենեակէն միւսը կ'անցնի։ Ես անոր ընթացքը կը դիտեմ, անոր քայլերը կը տեսնեմ և նախնեաց ըրածին համեմատ՝ խարխափելով կը փնտռեմ, քանի որ ձեր ընտանիքին վրայ ունեցած սէրս և ձեզի համար ունեցած յարգանքս աչքերս գոցած են։ Ուստի...

— Ո՛հ, խօսեցէք, խօսեցէք, պարոն, մտիկ կ'ընեմ։

— Ուստի, պարոն, ձեր տունը, կարելի է ձեր ընտանիքին մէջ, այն ահռելի հրէշներէն մէկը կը գտնուի, որոնցմէ ամէն դար հատ մը կը ստեղծէ։ Լոքուստ և Ակրիպին, որոնք իրարու ժամանակակից էին, բացառութիւն են անոնք։ Նախախնամութեան զայրոյթին գործիք եղան, Հռոմի մեղքերով պղծուած կայսրութիւնը կործանելու համար։ Պրիւնօ և Ֆրէտէկոնտ քաղաքակրթութեան մանկութեան ատենի դժուար վաստակներուն արդիւնքներն են, այն քաղաքակրթութեան, որուն մէջ մարդս մտքերը զսպել կը սորվէր, և ասիկա՝ դժոխքի արբանեակներու միջոցաւ։ Այդ կիները տակաւին նորատի և գեղանի էին․ իրենց ճակտին վրայ տակաւին կը փայլէր անմեղութեան ծաղիկը, որ ձեր տունը գտնուող մեղապարտին ճակտին վրայ իսկ կը տեսնուի։

Վիլֆոր ճիչ մը հանեց, ձեռքերը իրարու միացուց և պաղատագին շարժումով մը բժիշկին նայեցաւ։

Բայց այս վերջինը իր խօսքը շարունակեց անգթօրէն։

— «Փնտռէ այն անձը, որ գործուած չարիքէն օգուտ կը սպասէ», կ'ըսէ իրաւագիտական առակ մը։

— Պարոն բժիշկ, գոչեց Վիլֆոր, ափսո՛ս, պարոն բժիշկ, ո՛րչափ անգամ մարդկային արդարութիւնը այդ աղետալի խօսքերով սխալած է։ Չեմ գիտեր, բայց կարծեմ թէ այս մեղքը...

— Ա՛հ, ուրեմն կը խոստովանիք որ մե՞ղք մը կայ։

— Այո՛, կ'ընդունիմ, բայց ի՞նչ ընելու է, համբերութիւն։ Բայց ձգեցէք որ խօսքս շարունակեմ, ինծի այնպէս կ'երեւի կ'ըսեմ, որ այս մեղքը իմ վրաս կ'իյնայ

և ոչ զոհերուն։ Այդ բոլոր տարօրինակ աղէտներուն տակ ինծի համար աղէտ մը կը նշմարեմ։

— Ո՛հ, մարդս բոլոր կենդանիներուն մէջ ամէնէն եսասէրը և ամէն արարածներուն ամէնէն անձնասէրն է, մրմնջեց տ'Ավրինեի, որ կը կարծէ թէ միայն իրեն համար աշխարհս կը դառնայ, արեւը կը լուսաւորէ և մահը կը հնձէ։ Մարդս խոտի շիւղի մը ծայրը Աստուած անիծող մրջիւն մըն է։ Ու անոնք որ իրենց կեանքը կորսնցուցին, ուրիշ բան մը չկորսնցուցին, պ. տը Սէն-Մէրան, տիկին տը Սէն Մէրան և պ. Նուարթիէ...

— Ի՛նչ, պ. Նուարթիէ՞ կ'ըսէք։

— Է՛հ, այո՛, կը կարծէք որ այդ խեղճ ծառայի՞ն թշնամութիւն մը ընել կ'ուզէին, ո՛չ, ամենեւին։ Շէքսփիրի Բոլոնիացիին պէս ուրիշի մը տեղ ինքը մեռաւ։ Լեմոնի օշարակը Նուարթիէի համար պատրաստուած էր և Նուարթիէ իրերու բերմամբ անկէ խմեց իսկ միւսը դիպուածով միայն խմեց։ Թէպէտ Պարուա մեռաւ, բայց Նուարթիէի մահուան համար պատրաստուած էր ան։

— Ուրեմն ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ հայրս չմեռաւ։

— Տիկին տը Սէն-Մէրանի մահուան իրիկունը ձեր պարտէզին մէջ արդէն պատճառը ըսի ձեզի։ Որովհետեւ իր մարմինը այս թոյնին վարժուած է։ Թոյնին այդ քանակութիւնը իրեն համար անվնաս, բայց ուրիշի համար մահացու էր։ Վերջապէս մէկը չի գիտեր և ոչ իսկ մարդասպանը, որ ես տարիէ մը ի վեր պ. Նուարթիէի տուած դեղերուս մէջ բրուսինի թոյն կը գործածեմ, սակայն մարդասպանը լաւ գիտէ և փորձով ալ տեսաւ որ բրուսինի թոյնը սոսկալի է։

— Տէր Աստուած, տէ՛ր Աստուած, մրմնջեց Վիլֆոր թեւերը ծալլելով։

— Մեղապարտին հետքը փնտռեցէք, պարոն, այդ մեղապարտը պ. տը Սէն-Մէրանը սպաննեց։

— Ո՛հ, ինչ կ'ըսէք, պ. բժիշկ։

— Կրնամ երդնուլ, պարոն։ Մեռնելու ատեն ցուցուցած նշանները, որոնք ինծի պատմեցին, աչքերովս տեսածներուս հետ յարմարման են։

Վիլֆոր վիճաբանութիւնը դադրեցուց և հառաչանք մը արձակեց։

— Պ. տը Սէն Մերանը սպաննեց, յարեց բժիշկը, տիկին տը Սէն-Մերանն ալ սպաննեց, որոնք կրկին ժառանգութիւն մը ձգեցին։

Վիլֆոր ճակատէն վազած քրտինքը սրբեց։

— Աղէկ մտիկ ըրէք, ըսաւ բժիշկը։

— Ափսո՛ս, ըսաւ Վիլֆոր, մեծ ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընեմ ձեզի։

— Անկէ քիչ առաջ, յարեց պ. տ'Ավրինեի իր անողոք ձայնովը, պ. Նուարթիէ ձեզի և ձեր ընտանիքին դէմ կտակ մը ըրաւ ու իր բոլոր հարստութիւնը աղքատներուն ձգեց։ Պ. Նուարթիէ ակնկալութիւն մը չէր ձգեր և իր ընտանիքը բան մը չէր սպասեր։ Բայց առաջին կտակը ջնջելով՝ երկրորդ կտակը շինելուն համար, կ'ուզեն սպաննել զայն, որպէսզի չըլլայ թէ երկրորդն ալ ջնջելով երրորդ մը շինէ։ Կարծեմ կտակը երէկ չէ առջի օր շինեց, կը տեսնէք, ընողը ո՛վ որ է, ժամանակ կորսնցնել չ'ուզեր։

— Ո՛հ, գթացէք, պ. տ'Ավրինեի։

— Երբեք, պարոն։ Բժիշկը երկրի վրայ նուիրական պաշտօն մը ունի, և զայն կատարելու համար մինչև կեանքի աղբիւրները բարձրացած և մահուան գաղտնի մթութեան մէջ իջած է։ Երբ մեղք մը կը գործուի և Աստուած, անտարակոյս զզուած, նայուածքը յանցաւորին վրայ չի դարձներ, բժիշկին պարտքն է յանցաւորը յայտնել։

— Գթացէք աղջկանս, պարոն, մրմնջեց Վիլֆոր։

— Կը տեսնես որ անոր հայրը ըլլալով՝ անոր անունը կու տաք։

— Գթացէք Վալանթինիս։ Ո՛հ, անկարելի է, աւելի կ'ուզեմ ինքզինքս ամբաստանել քան թէ Վալանթինը, որ ադամանդէ սիրտ մը ունի և անմեղութեան շուշան մըն է։

— Բնաւ չեմ գթար, պարոն ընդհ. դատախազ։ Գործուած ոճիրը յայտնի է։ Օրիորդ Վիլֆոր իր ձեռքովը ծրարած է պ. տը Սէն-Մերանի ղրկուած դեղերը, և պ. տը

Սէն-Մերան մեռաւ։ Տիկին տը Սէն-Մերանի բուսական օշարակը իր ձեռքովը պատրաստած է, և տիկին տը Սէն-Մերան մեռաւ։ Օրիորդ տը Վիլֆոր տեղ մը ղրկելով Պարուան, անոր ձեռքէն առած է այդ օշարակին շիշը, որմէ իր մեծ հայրը սովորաբար ամէն առտու կը խմէ, և Նուարթիէ հրաշքով միայն ազատեցաւ մահուընէ։ Օրիորդ տը Վիլֆոր յանցաւոր է, ան է թունաւորողը։ Պարոն ընդհ. դատախազ, օրիորդ տը Վիլֆորը իբր թունաւորիչ, ձեր պարտքը կատարեցէք։

— Պ. բժիշկ, ձեր խօսքին դէմ չեմ դներ ա՛լ և ինքզինքս չեմ պաշտպաներ։ Կը հաւատամ ձեր խօսքին, բայց գթացէք ինծի և կեանքիս ու պատուոյս խնայեցէք։

— Պարոն տը Վիլֆոր, յարեց բժիշկը աւելի ուժգին շեշտով, այնպիսի պարագաներ կան ուր մարդկային յիմար զգուշութեան սահմանները կ'անցնիմ։ Եթէ ձեր աղջիկը միայն մէկ ոճիր գործած ըլլար և երկրորդ ոճիր մը գործելու դիտաւորութիւնը տեսնէի, ձեզի կ'ըսէի. «Խրատեցէք, պատժեցէք զայն։ Թո՛ղ իր կեանքին մնացեալ օրերը վանքի մը, մենաստանի մը մէջ լալով և աղօթք ընելով անցընէ»։ Եթէ երկրորդ անգամ նոյն ոճիրը գործէր. «Առէք այս թոյնը, որուն դեղթափ մը գտնուած չէ, պարոն տը Վիլֆոր, կ'ըսէի, փայլակի պէս արագահաս և կայծակի պէս մահացու է։ Անոր հոգին Աստուծոյ աւանդելով՝ այս թոյնէն տուէք անոր և այս կերպով ձեր պատիւը ու կեանքը ազատեցէք։ Որովհետև ձեր կեանքին թշնամին է ան և կը տեսնեմ որ իր կեղծաւոր ժպիտովը ու չողոքորթութեամբը ձեր սնարին մօտեցած է։ Վա՜յ ձեզ, պարոն տը Վիլֆոր, եթէ սպաննուելէ առաջ դուք չփութաք զայն սպաննել»։ Ահա այս խօսքերը պիտի ըսէի ձեզի, եթէ միայն երկու հոգի սպաննած ըլլար։ Բայց ձեր աղջիկը երեք հոգեվարքներ տեսաւ և երեք դիակներու առջև ծնրադրեց։ Թունաւորողը դահիճին յանձնեցէք, ի մահ։ Ձեր պատուոյն վրայ կը խօսիք, դուք իմ ըսածս կատարեցէք, և այն ատեն անմահութիւնը ձեզի կը սպասէ։

Վիլֆոր ծնկան վրայ եկաւ։

— Մտի՛կ ըրէք, ես ձեզի չափ սրտոտ չեմ և գուցէ

Библиотека ՀՍՍՌ-Арм.ССР им. А. Мясникяна

դուք ալ սրտոտ պիտի չըլլայիք, եթէ իմ Վալանթինս աղջկանս տեղ ձեր Մատլէն աղջիկը ըլլար։

Բժիշկին գոյնը նետեց։

— Պ. բժիշկ, շարունակեց Վիլֆոր, ամէն մարդ նեղութիւն կրելու և մեռնելու համար ծնած է։ Ես ալ նեղութեան պիտի համբերեմ և մահուանս պիտի սպասեմ։

— Զգուշացէք, ըսաւ պ. տ'Ավրինի, մահը պիտի ուշանայ դեռ... Ձեր հայրը, կինը, և գուցէ ձեր որդին ալ սպաննելէն ետքը պիտի մօտենայ ձեզի։

Վիլֆոր բժիշկին բազուկը սեղմելով՝

— Մտիկ ըրէք ինծի, ըսաւ հեղձամղձուկ ձայնով, ցաւեցէք իմ վրաս և օգնեցէք ինծի... Ոչ, աղջիկս յանցաւոր չէ... Զիս դատի քաշեցէք և ես միշտ պիտի ըսեմ. «Ոչ, աղջիկս յանցաւոր չէ...»։ Տանս մէջ ոճիր գործուած չէ։ Կը լսէ՞ք, չեմ ուզեր որ տանս մէջ ոճիր մը գործուած ըլլայ, որովհետեւ երբ ան տեղ մը մտնէ՝ մահուան պէս առանձին չի մտներ։ Ձեր ի՞նչ հոգը եթէ ես սպաննուելով մեռնիմ, միթէ դուք իմ բարեկա՞մս էք, միթէ դուք մա՞րդ էք և դուք սիրտ ունի՞ք... Ո՛չ, դուք բժիշկ էք... Ուրեմն գիտցէ՛ք որ ես չեմ կրնար իմ ձեռքովս դահիճին յանձնել աղջիկս... Ա՛հ, միայն այդ գաղափարը զիս կը տանջէ և կը մղէ եղունգներովս սիրտս կեղեքելու... Բայց եթէ կը սխալիք, պ. բժիշկ, եթէ թունաւորողը աղջիկս չէ, ո՛հ, եթէ օր մը ուրուականի պէս ձեր մօտ գալով ըսէի. «Ո՛վ մարդասպան, դուն իմ աղջիկս սպաննեցիր...»։ Եթէ ստուգիւ այսպէս պատահէր, պարոն տ'Ավրինի, ես քրիստոնեայ եմ, բայց ինքզինքս կը սպաննէի։

— Լաւ, ըսաւ բժիշկը վայրկենական լռութենէ մը ետքը, կը սպասեմ։

Վիլֆոր իր ըսածներուն վրայ տարակուսողի մը պէս անոր երեսը նայեցաւ։

— Միայն թէ, շարունակեց պ. տ'Ավրինի կամաց և հանդիսաւոր ձայնով մը, եթէ ձեր տանը մէջ մէկը հիւանդանայ, եթէ հիւանդացողը դուք իսկ ըլլաք, մի՛ կանչէք զիս, ալ չեմ գար։ Այս սոսկալի գաղտնիքը մէկուն չյայտնելու կը հաւանիմ, բայց չեմ ուզեր որ աւելի ամօ-

թապարտ մնամ և խիղճս աւելի ծանրաբեռնուի, քանի որ ձեր տան մէջ ոճիրն ու թշուառութիւնը պիտի մեծնան և արդիւնաւորին։

— Ուրեմն զիս պիտի թողո՞ւք, պ. բժիշկ։

— Այո՛, որովհետեւ չեմ կրնար աւելի երկար ժամանակ ձեր տունը յաճախել, եթէ ոչ՝ պէտք եմ կառափնատը ելլել։ Ուրիշ ատիթ մը երեւան գալով այս սոսկալի ողբերուն վերջ պիտի տայ։ Մնա՛ս բարով։

— Պ. բժիշկ, կը պաղատիմ, կեցէ՛ք։

— Իմ միտքս պղծող բոլոր սոսկալի դէպքերը ձեր տունը ատելի և աղետալի կ'ընեն ինծի։ Մնաք բարեաւ, պարոն։

— Խօսք մը ըսեմ, մէկ խօսք մը, պ. բժիշկ։ Զիս անելի կացութեան մը մէջ թողլով կը մեկնիք, այնպիսի կացութեան մը մէջ, զոր ձեր յայտնութեամբը աւելի սոսկալի կ'ընէք։ Բայց խեղճ ծերունի ծառային այն յանկարծական մահուան համար հիմա ի՞նչ պիտի ըսէ ամէն մարդ։

— Իրաւունք ունիք, ըսաւ տ'Ավրինի, եկէ՛ք ուրեմն։

Բժիշկը առջեւէն դուրս ելաւ և պ. տը Վիլֆոր անոր ետեւէն գնաց։

Ծառաները բժիշկին անցած անդաստակին և սանդուխին վրայ կը սպասէին մտահոգութեամբ։

— Պարոն, ըսաւ տ'Ավրինի, այնպիսի բարձր ձայնով խօսքը Վիլֆորին ուղղելով, որ ամէն մարդ կարենայ լսել։ Հէք Պարուան քանի մը տարիէ ի վեր հանդիստ պաշտօն մը կը վարէր։ Ժամանակաւ իր տիրոջը հետ ձիով կամ կառքով Եւրոպայի չորս կողմը վազելու վարժուած ըլլալուն, թիկնաթոռի մը չուրջ միօրինակ ծառայութեան մէջ կեանքին մեծ վնաս պատճառեց. արիւնը ծանրացաւ և խիստ գէր ու պարանոցը հաստ ու կարճ ըլլալուն՝ յանկարծական կաթուած մը եկաւ վրան։ Շատ ուշ իմացուցին ինծի։ Աղէկ միտքս ինկաւ, աւելցուց բժիշկը ցած ձայնով, հոգ տարէք մանիշակի օշարակը մոխիրին մէջ թափելու։

Ու բժիշկը, առանց Վիլֆորի ձեռքը սեղմելու և առանց իր խօսքին անդրադառնալու, դուրս ելաւ, բոլոր տան

մարդիկը արտասուքի և ողբի մէջ թողլով։

Նոյն իրիկունը՝ Վիլֆորի բոլոր ծառաները, որոնք խոհանոցը գումարուելով երկարօրէն խօսակցած էին, ամէնքնին միատեղ տիկին տը Վիլֆորի ներկայացան և հրաման խնդրեցին որ տունէն մեկնին։

Տիկինը որչափ ալ աղաչեց և անոնց ամսականները աւելցնելու խոստումներ ըրաւ, անոնք սապէս կը պատասխանէին իւրաքանչիւր խօսքին.

— Կ'ուզենք հեռանալ այս տունէն, որովհետև մահը անոր մէջ կը գտնուի։

Ուստի, առանց տիկնոջ աղաչանքին ականջ դնելու, մեկնեցան տունէն՝ յայտարարելով որ մեծ ցաւ մը կը զգային բարի տէրերէ բաժնուելնուն համար, մանաւանդ օրիորդ Վալանթինէն, որ այնչափ բարեսիրտ, բարեսէր և քաղցր էր։

Վիլֆոր այդ խօսքին վրայ Վալանթինի երեսը նայեցաւ։

Խեղճ աղջիկը կու լար։

Զարմանալի բան, Վիլֆոր անոր արցունքը տեսնելով՝ սրտի յուզմանը մէջ տիկին տը Վիլֆորի երեսը նայեցաւ և իրեն այնպէս երեւցաւ թէ տխուր ու թեթեւ ժպիտ մը կը տեսնէր անոր նուրբ շրթունքներուն վրայ, այն օդերեւոյթներուն պէս, որոնք մրրկայոյզ երկնքի տակ երկու ամպերու միջեւ կը տեսնուին աղետալիօրէն։

Գ. ԳԼՈՒԽ

ԳՈՐԾԷ ՔԱՇՈՒԱԾ ՀԱՑԱԳՈՐԾԻՆ ՍԵՆԵԱԿԸ

Տանկլարի ցուրտ ընդունելութենէն Մորսէրֆ կոմսը վիրաւորուած, սեղանաւորին տունէն սրտմտութեամբ դուրս ելած իրիկունը՝ պ. Անտրէա Գավալգանթին գանգուր և փայլուն մազերով, ոլորած պեխերով, եղունգներուն ձեւը յայտնող սպիտակ ձեռնոցներով, գրեթէ կառ-

քին մէջ ոտքի վրայ կեցած, Շոսէ-տ'Անթէն փողոցը սեղանաւորին բակը մտած էր։

Սրահ ելլելով, տասը վայրկեան խօսելէ ետքը՝ Տանկլարը պատուհանի մը մօտ տանելու միջոցը գտաւ, ուր իր ազնիւ հօրը մեկնելէն ի վեր իր ապրուստի նեղութիւնները ճարտար յառաջաբանով մը նկարագրեց։

Սեղանաւորին տունը իբրեւ զաւակ ընդունուելով, կ'ըսէր, անոր ընտանիքին մէջ երջանկութեան այն երաշխաւորութիւնները գտած էր, զորս մարդ սիրոյ մտահոգութիւններէն առաջ պէտք է փնտռէ. և օրիորդ Տանկլարի գեղեցիկ աչքերուն մէջ ալ սէրը գտնելու բարեբախտութիւնն ունեցած էր։

Տանկլար խորին ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր զայն։

Արդէն երկու-երեք օրէ ի վեր անոր սիրային յայտարարութեանը կը սպասէր և երբ վերջապէս լսեց զայն, իր աչքերը այնչափ զուարթացան որչափ Մորսէրֆի հետ խօսած միջոցին տխուր էին։

Սակայն, առանց քանի մը դիտողութիւններ ընելու երիտասարդին առաջարկը իսկոյն ընդունիլ չուզեց։

— Պ. Անտրէա, ըսաւ, ամուսնութեան վրայ խորհելու համար դեռ փոքր չէ՞ք։

— Երբեք, պարոն, յարեց Գավալգանթի, գոնէ ինծի այնպէս կ'երեւի։ Իտալիոյ մէջ ազնուականները ընդհանրապէս շատ փոքր կ'ամուսնանան, լաւ խորհուած սովորութիւն է այդ։ Մարդկային կեանքը այնչափ փոփոխական է, որ մեզի ներկայացած բարեբախտութիւն մը պէտք չէ փախցնենք։

— Ենթադրենք թէ, պարոն, ձեր առաջարկը, որ ինծի պատիւ կը բերէ, կինս և աղջիկս ընդունին, գործին վրայ որո՞ւ հետ պիտի խօսինք։ Կարծեմ ծանր խնդիր մըն է այս, զոր հայրերը միայն գիտեն իրենց զաւակներու երջանկութեան համար պատշաճօրէն տնօրինել։

— Պարոն, հայրս խոհեմ, պատշաճութիւնները յարգող և հանճարեղ անձ մըն է։ Ֆրանսա հաստատուելու համար ունեցած բաղձանքս հաւանաբար գուշակելով՝ իմ

ծննդեանս վերաբերեալ վկայագիրներուն հետ համաձայնագիր մըն ալ թողուց ինծի, որով եթէ բրած ընտրութիւնս իրեն հաճելի թուի, ամուսնացած օրուընէս սկսեալ հարիւր յիսուն հազար ֆրանք եկամուտ պիտի յատկացնէ ինծի։ Կարծեմ այդ գումարը հօրս ունեցած եկամուտին մէկ քառորդն է։

— Ես միշտ միտքս դրած էի աղջկանս ամուսնացած ատեն հինգ հարիւր հազար ֆրանք տալ, մանաւանդ որ իմ միակ ժառանգս ան է։

— Ուրեմն, ըսաւ Անտրէա, ենթադրելով որ առաջարկըս տիկին Տանկլարէն և օրիորդ Էօժէնիէն պիտի չմերժուի, գործը կատարուած ըսել է։ Անմիջապէս հարիւր եօթանասունըհինգ հազար ֆրանքի եկամուտ պիտի ունենանք։ Ենթադրենք իսկ որ մարքիզ հայրս եկամուտը վճարելու տեղ՝ դրամագլուխը տայ (թէեւ գիտեմ որ դիւրին բան չէ, բայց վերջապէս կրնայ ըլլալ)։ Այն ատեն երկու-երեք միլիոն ֆրանքը փորձառու մարդու մը ձեռքին մէջ կրնայ հարիւրին տասը տոկոս բերել միշտ։

— Զօրսէն աւելի տոկոսով դրամ առած չեմ, ըսաւ սեղանաւորը։ Երեք ու կէսով անգամ առած եմ, բայց փեսայիս դրամը հարիւրին հինգով կ'առնեմ և շահը մէջը կը բաժնենք։

— Շատ լաւ. թող այնպէս ըլլայ, սիրելի աներս, ըսաւ Գավալգանթի չկրնալով իր ռամիկ բնաւորութիւնը զսպել, որով մերթ ընդ մերթ իր կեղծ ազնուականութիւնը ակամայ կը յայտնէր, թէեւ գաղտնի պահելու համար մեծ ջանքեր ընէր։

Սակայն ինքզինքին գալով իսկոյն, ըսաւ.

— Ո՛հ, ներեցէք, պարոն, այս միութեան ակնկալութիւնը խելայեղ կը դարձնէ զիս։ Ըսէք՝ գործը ի՞նչպէս պիտի ըլլայ։

— Բայց, ըսաւ Տանկլար, որ այդ խօսակցութիւնը անտարբերութեամբ սկսելով, առանց զգալու, շահախնդրութեան դարձուցեր էր իսկոյն, ձեր հարստութեան մէջ անտարակոյս մաս մը կայ զոր ձեր հայրը պիտի չկարենայ մերժել ձեզի։

— Ո՞ր մասը։

— Ձեր մօրը կողմէ ձեզի ինկած մասը։

— Այո՛, անշուշտ, Լէօնարա Գօրսինարի մօրս կողմէ ինծի ինկած բաժինը պիտի տայ։

— Ո՞րչափ գումար մը կը կազմէ այդ բաժինը։

— Ստուգիւ, պարոն, երբեք անոր վրայ խորհած չունէի, սակայն առնուազն երկու միլիոն ֆրանքի կը հասնի կարծեմ։

Տանկլար ուրախութենէն սրտի հեղձում կ'ունենար, բան մը զոր կը զգան կորսուած գանձը գտնող աղան կամ խեղդուելու վրայ եղող մարդը, որ ոտքերուն տակ բացուած անդունդին տեղ հաստատ գետնի մը կը հանդիպի։

— Ուրեմն, պարոն, ըսաւ Անտրէա, սիրալիր յարգանքով խոնարհութիւն մը ընելով սեղանաւորին, կրնամ յուսալ...

— Պ. Անտրէա, ըսաւ Տանկլար, յուսացէք և հաւատացէք, և եթէ ձեր կողմէ գործին առջեւ արգելք մը չըհանուի՝ կատարուած համարեցէք զայն։ Բայց, աւելցուց Տանկլար մտածելով, ի՞նչպէս եղաւ որ պ. Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսը, որ փարիզեան ընկերութեանց մէջ ձեր պաշտպանն է, ձեզի հետ չեկաւ այս առաջարկութիւնը ընելու։

Անտրէա հազիւ նշմարելի ըլլալու աստիճան կարմըրեցաւ։

— Հիմա կոմսին տունէն կուգամ, պարոն,. ըսաւ։ Ստուգիւ, ազնիւ բայց տարօրինակ բնաւորութեան տէր անձ մըն է։ Իմ դիտաւորութիւնս գովեց և նոյնիսկ ըսաւ թէ կը կարծէ որ հայրս եկամուտին տեղը դրամագլուխը տալու համար քիչ մը պիտի վարանի։ Սակայն ինծի խոստացաւ իր ազդեցութիւնը գործ դնելու և օգնելու որ ուզածս ընդունիմ հօրմէս։ Սակայն յայտնեց թէ ամուսնութեան առաջարկ մը ընելու պատասխանատուութիւնը երբեք ստանձնած չէր և բնաւ պիտի չստանձնէր։ Սակայն սա ալ պէտք է խոստովանիլ որ բարեհաճեցաւ աւելցնել թէ այս խնդիրքս չընդունիլը իմ օգտիս համար է, քանի որ այնպէս կը կարծէր թէ յապաղած միութիւն մը կրնար երջանիկ ըլլալ։ Եթէ պաշտօնապէս գործ մը կատարել չու-

զեց, գոնէ ինծի ըսաւ որ իմ մասիս խօսուած ատեն պէտք եղածը պիտի ըսէ։

— Շա՛տ լաւ։

— Հիմա, ըսաւ Անտրէա իր զուարթ ժպիտովը, աներոջս հետ խօսքս վերջացնելով, սեղանաւորին պիտի ուղղեմ խօսքս։

— Ի՞նչ կ'ուզէք, ըսէք, յարեց Տանկլար, անոր պէս ուրախ ժպիտով մը։

— Վաղը չէ միւս օրը ձեր պանքայէն չորս հազար ֆրանքի չափ գումար մը ունիմ առնալիք։ Բայց կոմսը, գուշակելով որ առաջիկայ ամսուան մէջ ծախքս պիտի աւելնայ և ամուրիի չափաւոր եկամուտս պիտի չբաւէ, ահա սա քսան հազար ֆրանքնոց վճարատոմսը չեմ ըսեր տուաւ, այլ նուիրեց։ Ինչպէս կը տեսնէք, վճարատոմսը իր ստորագրութիւնը կը կրէ. պիտի ընդունի՞ք զայն։

— Այս օրինակ վճարատոմսեր միլիոնի մը արժէքով ալ բերէք՝ կ'ընդունիմ, ըսաւ Տանկլար, վճարատոմսը գրպանը դնելով։ Հիմա ըսէք ինծի, վաղը ժամը քանի՞ն տունը կը գտնուիք, որպէսզի քսան հազար ֆրանքը ձեր տունը ղրկեմ։

— Եթէ կը հաճիք, առտուան ժամը տասնին, ո՛րչափ կանուխ ըլլայ այնչափ աղէկ է, կ'ուզէի վաղը գիւղ երթալ։

— Շատ լաւ, վաղը ժամը տասնին. Իշխանաց պանդոկը, այնպէս չէ՞։

— Այո՛։

Հետևեալ առտու այնպիսի ճշտապահութեամբ մը, որ սեղանաւորին պատիւ կը բերէր, քսանըչորս հազար ֆրանքը երիտասարդին տունը ղրկուեցաւ։ Անտրէա Քատրուսի համար երկու հարիւր ֆրանք ձգելէն յետոյ, իրօք դուրս կ'ելլէր։

Անտրէայի դուրս ելլելուն գլխաւոր նպատակն էր իր վտանգաւոր բարեկամին ներկայութենէն խուսափիլ։ Ուստի իրիկունն ալ խիստ ուշ վերադարձաւ։

Բայց հազիւ թէ ոտքը քարայատակին վրայ դրաւ, երբ պանդոկին դռնապանը, որ գլխարկը ձեռքը բռնած իրեն կը սպասէր, իր առջև ներկայացաւ։

— Պարոն, ըսաւ, այն մարդը եկաւ։

— Ո՞ր մարդը, հարցուց Անտրէա անտարբերութեամբ, իբր թէ մոռցած ըլլար այն անձը, զոր ընդհակառակը շատ լաւ կը յիշէր։

— Այն մարդը, որուն Ձեր Վսեմութիւնը թոշակ մը կուտայ։

Անտրէա՛ Վսեմութիւն կոչել կուտար ինքզինքը։

— Այո՛, միտքս եկաւ, հօրս հին ծառան։ Ի՞նչ ըրիր, անոր համար ձգած երկու հարիւր ֆրանքս տուի՞ր։

— Այո՛, տէր իմ, սակայն չընդունեց։

Անտրէայի գոյնը նետեց, բայց իրիկուան ըլլալուն՝ իր գունատութիւնը յայտնի չեղաւ։

— Ի՞նչպէս, ըսաւ, քիչ մը յուզուած ձայնով, չուզե՞ց ընդունիլ։

— Ո՛չ, կ'ուզէր Ձեր Վսեմութեան հետ խօսիլ։ Ըսի անոր թէ դուրս ելած էք. մտիկ չըրաւ։ Բայց վերջապէս համոզուեցաւ և այս կնքուած նամակը տուաւ զոր հետը բերած էր։

— Տեսնենք ի՞նչ գրեր է, ըսաւ Անտրէա, և իր կառքին լապտերին լոյսովը հետևեալը կարդաց.

«Բնակած տեղս գիտես, վաղը առտու ժամը իննին քեզի կը սպասեմ»։

Անտրէա կնիքը քննեց, որպէսզի տեսնէ թէ արդեօք բանալու փորձ ըրա՞ծ էին և անզգոյշ աչքեր կրցա՞ծ էին նամակին մէջ թափանցել։ Բայց այնպէս մը ծալլուած էր և այնպիսի շեղանկիւնի ձև մը ունէր, որ նամակը կարդալու համար կնիքը պէտք էր քակել։ Կնիքը բոլորովին անեղծ մնացած էր։

— Լաւ, ըսաւ։ Խե՛ղճ մարդ, ո՛րքան ազնիւ է եղեր։

Դռնապանը այդ խօսքերէն գոհ՝ չէր գիտեր թէ որո՛ւ վրայ զմայլի, իր երիտասարդ տիրո՞ջը թէ ծերուկ ծառային։

— Կառքին ձիերը շուտով քակէ և սենեակս եկո՛ւր, ըսաւ Անտրէա իր սպասաւորին։

Երիտասարդը երկու ոստումով իր սենեակը ելաւ և Քատրուսին նամակը այրեց, որուն մոխիրը անգամ աներևոյթ ըրաւ։

Այդ գործը վերջացնելու վրայ էր, երբ ծառան ներս մտաւ։

— Փիէր, ըսաւ անոր, երկուքս ալ միեւնոյն հասակը ունինք։

— Այո, պատիւ ունիմ, տէր իմ, պատասխանեց ծառան։

— Երէկ ձեռք մը նոր զգեստ բերին քեզի, կարծեմ։

— Այո՛, պարոն։

— Սիրուհիի մը քով պիտի երթամ, որուն ո՛չ տիտղոսս իմացնել կ'ուզեմ և ոչ ալ աստիճանս։ Նոր զգեստներդ ինծի տո՛ւր, անցագիրդ ալ բե՛ր, որպէսզի կարենամ ի հարկին պանդոկ մը պառկիլ։

Փիէր հնազանդեցաւ։

Հինգ վայրկեան ետքը՝ Անտրէա բոլորովին ծպտուած՝ առանց ճանչցուելու պանդոկէն դուրս ելաւ, կառք մը վարձեց և Բիքփիւս՝ Շըվալ-Րուժի պանդոկը գնաց։

Հետեւեալ առտու, Շըվալ-Րուժի պանդոկէն մեկնեցաւ Իշխանաց պանդոկէն մեկնածին պէս, այսինքն առանց ճանչցուելու. Սէնթ-Անթուանի արուարձանէն իջաւ, ծառուղին մտաւ, մինչեւ Մէնիլ-Մոնթանի փողոցը յառաջացաւ և ձախ կողմի երրորդ տան դրան առջեւ կեցաւ, որուն դռնապանը հոն չտեսնելով՝ մէկը կը փնտռէր որ հարցուփորձէ։

— Ո՞վ կը փնտռես, սիրուն տղաս, հարցուց դիմացի պտղավաճառուհին։

— Պ. Բայերթէնը ո՞ւր կը բնակի, մայրիկ, պատասխանեց Անտրէա։

— Գործէ քաշուած հացագո՞րծը կը հարցնես, յարեց կինը։

— Ճիշտ ան է փնտռածս։

— Երրորդ յարկի անդաստակին ծայրը, ձախակողմը նայէ։

Անտրէա մատնանշուած կողմը ուղղուեցաւ և երրորդ յարկին ծայրի սենեակին առջեւ հասաւ, որուն զանգակի առասանը անհաճութեամբ քաշեց ու անոր արագահնչիւն ձայնը լսուեցաւ իսկոյն։

Երկվայրկեան մը ետքը դրանը մէջ զետեղուած վանդակապատին առջեւ Բատրոսին դէմքը երեւցաւ։

— Ո՛հ, կը տեսնեմ որ ճշտապահ ես եղեր, ըսաւ անոր և վանդակապատին նիգերը բացաւ։

— Անշուշտ, ըսաւ Անտրէա, ներս մտնելով։

Ու իր առջեւ նետեց գլխանոցը, որ աթոռին չհասնելով գետինը ինկաւ և իր շրջանին վրայ գլորելով՝ սենեակին շուրջը դարձաւ։

— Օհ, բարեկամ, մի՛ բարկանար, սիրելիս, տես քեզի համար ի՛նչ աղուոր ճաշ մը պատրաստեցի, ամէնքն ալ քու սիրածներդ են։

Անտրէա իրօք կերակուրի հոտեր առաւ, որոնց համեմները թէեւ անուշ չէին բուրեր, բայց անօթի մարդուն ախորժակը կը սրէին։

Ճարպին հոտին հետ սխտորին հոտը խառնուած էր, ինչ որ գաւառային ստորին կարգի խոհանոցի կերակուրներ ըլլալը կը յայտնէր։

Այդ հոտերէն զատ, հացի փշրանքով տապկուած ձուկի և ամենէն աւելի՝ մշկահոտ ընկուզի և մեխակի բարկ հոտերը սենեակին մէջ տարածուած էին։

Այդ հոտերը կը ծաւալէին երկու կրակարաններու վրայ զետեղուած երկու գոգաւոր և ծածկուած պնակներէ և. սանէ մը, որ ձուլածոյ կրակարանի մը փուռին մէջ կը տաքնար։

Բովի սենեակին մէջ Անտրէա բաւական մաքուր սեղան մը տեսաւ, որ երկու հոգիի համար պատրաստուած էր։ Անոր վրայ կային գինիի երկու կնքուած շիշեր, որոնց մէկը կանանչ, միւսը դեղին գոյն ունէր, օղիով լեցուն փոքր շիշ մը և չինական խեցիէ սկուտեղի մը մէջ ճարտարօրէն շտկուած կաղամբի լայն տերեւի մը վրայ պտուղներու խառնուրդ մը զետեղուած էր։

— Ի՞նչպէս կը գտնես, սիրելիս, ըսաւ Բատրոս, անուշ հոտեր չե՞ն։ Ա՛հ, գիտես որ լաւ խոհարարութիւն կ'ընէի հոն, չե՞ս յիշեր, եփած կերակուրներս ուտողը մատերը կը լիզէր։ Դուն ամէնէն առաջ համեմներս ճաշակած ես և կարծեմ անախորժ չէիր գտներ զանոնք։

Ու Քատրուս սկսաւ սոխ մըն ալ ուտել։

— Աղէկ, աղէկ, ըսաւ Անտրէա անհամբերութեամբ։ Բայց միատեղ ճաշելո՞ւ համար զիս այսպէս անհանգիստ ըրիր, ինչ անտանելի բան է աս։

— Զաւակս, ըսաւ Քատրուս, ուտելու ատեն կը խօսակցինք։ Բայց ի՞նչ ապերախտ ես եղեր դուն, ուրիշ բարեկամդ տեսնելով հաճոյք չե՞ս զգար, ես ուրախութենէս կուլամ։

Ստուգիւ, Քատրուս կուլար։

Յայտնի չէր թէ ուրախութի՞ւնը Բոն տը Կարի հին պանդոկապետին արցունք թափել կուտար թէ սխտորը։

— Լռէ՛, կեղծաւոր, ըսաւ Անտրէա, միթէ դուն կը սիրե՞ս զիս։

— Այո՛, կը սիրեմ քեզ, հաւատա ինծի։ Գիտեմ որ տկարութիւն է աս, ըսաւ Քատրուս, բայց այդ տկարութիւնը ինծի կը յաղթէ։

— Այսու հանդերձ, ապահով եմ որ նենգամտութեամբ հոս բերել տուիր զիս։

— Եթէ ես քեզ չսիրէի, ըսաւ Քատրուս, իր մեծ դանակը ղենջակին սրբելով, միթէ կը համբերէի՞ այս խեղճ կեանքին, որուն զիս դատապարտած ես։ Տե՛ս անգամ մը, կոնակիդ վրայ ծառայիդ գգուած կը կրես, ուրեմն դուն ծառայ մը ունիս, բայց ես չունիմ և բանջարեղէնները իմ ձեռքովս մաքրելու ստիպուած եմ։ Դուն իմ կերակուրներուս չես հաւնիր, որովհետև Իշխանաց պանդոկը կամ Քաֆէ տը Փարիին փառաւոր սեղանները կը նստիս։ Ես ալ կրնայի ծառայ մը ունենալ, ես ալ կրնայի կառք մը պահել, ես ալ կրնայի վերջապէս ուզած տեղս ճաշել։ Ինչո՞ւ ուրեմն այդ ամէն բաներէն զրկուած եմ ես, եթէ ոչ՝ իմ փոքրիկ Պէնէտէթթոյիս նեղութիւն չպատճառելու համար։ Խոստովանէ՛ ուրեմն թէ այդ ամէնը ընելու կարող էի։

Քատրուսի նշանակալից նայուածքը հաստատեց անոր խօսքը։

— Շատ լաւ, ըսաւ Անտրէա, ենթադրենք թէ կը սիրես զիս, ինչո՞ւ կը պահանջես որ քու հետդ ճաշելու գամ։

— Քեզ տեսնելու համար, զաւակս։

— Ի՞նչ պիտի ընես զիս տեսնելով, միթէ մեր բոլոր պայմանները առաջուընէ դրած չե՞նք։

— Է՛հ, սիրելիս, ըսաւ Քատրուս, միթէ առանց յաւելուածի կտակ կ՚ըլլա՞յ։ Բայց նախ ինծի հետ ճաշելու եկար, այնպէս չէ՞։ Նստէ՛ ուրեմն, պահածոյ ձուկերէն և թարմ կարտոֆէն սկսինք, զոր որթի տերևներու վրայ դրի, ուզածիդ պէս, սիրելիս։ Ո՛հ, այո՛, սենեակս կը դիտե՞ս, չորս աթոռներ, երեք ֆրանքնոց պատկերներ ունիմ։ Է՛հ, ի՞նչ կ՚ուզէիր, Իշխանաց պանդոկը չենք գտնուիր։ Ուրախ չե՛ս,

— Շուտ մը տաղտկացած կ՚երևիս։ Ուրախ չե՛ս, բարեկամ, դուն որ գործէ քաշուած հացագործ երևելէն ուրիշ բան չէիր ուզեր։

Քատրուս հառաչանք մը արձակեց։

— Ի՞նչ ունիս ըսելիք, յարեց Անտրէա։ Տեսած երազդ իրագործուեցաւ։

— Ես կ՚ըսեմ թէ տակաւին երազ մըն է այս։ Գործէ քաշուած հացագործ մը, սիրելիդ իմ Պէնէտէթթօ, հարուստ կ՚ըլլայ, եկամուտներ կ՚ունենայ։

— Բայց դուն եկամուտ չունի՞ս միթէ։

— Ե՞ս։

— Այո՛, դուն, ահա երկու հարիւր ֆրանքդ բերած եմ։

Քատրուս ուսերը ցնցեց։

— Նուաստութիւն է, ըսաւ, այսպէս ակամայ տրուած դրամը ընդունիլը, այնպիսի տարօրեայ դրամ մը, որ կրնայ մէկ օրէն միւսը դադրիլ։ Ինչպէս կը տեսնես, ստիպուած եմ խնայողութիւններ ընել, մտածելով որ յաջողութիւնը կրնայ տևական չըլլալ։ Է՛հ, բարեկամ, հարստութիւնը անկայուն է, ինչպէս կ՚ըսէր ողորմութիւն ժողվող մը։ Աղէկ գիտեմ որ քու հարստութիւնդ անբաւ է, անօրէն, Տանկլարին աղջկան հետ պիտի ամուսնանաս։

— Ի՞նչպէս, Տանկլարի՞ն։

— Այո՛, Տանկլարին, կ՚ուզես որ պարոն Տանկլարին ըսե՞մ, ենթադրէ որ կոմս Պէնէտէթթօ ըսէի։ Տանկլար իմ բարեկամս է, և եթէ այնչափ դէշ յիշողութիւն չունենար, անշուշտ քու հարսնիքիդ պիտի հրաւիրէր զիս...

որովհետեւ ան իմ հարսանիքիս եկած է… Այո՛, այո, այո՛։ Զարմանալի բան, իմ հարսանիքիս միջոցին այնչափ գոռոզ չէր, բարի պ. Մորէլին քով երկրորդական գրագիր մըն էր։ Շատ անգամ անոր և Մորսէրֆ կոմսին հետ ճաշած եմ… Կը տեսնես թէ ո՛րչափ տեղեկութիւններ ունիմ։ Եթէ ուզէի միտքս քիչ մը մշակել, միեւնոյն սրահներուն մէջ իրարու պիտի հանդիպէինք։

— Նախանձոտութիւնդ ծիածաններ ցոյց կու տայ քեզի, Քատրուս։

— Լա՛ւ, Պէնէտէթթօ, ես ըսածս գիտեմ։ Գուցէ օր մը կիրակի օրուան զգեստը պիտի հագնինք և փոքր դրան մօտենալով ըսենք. «Զուան մը տուէք եթէ կը հաճիք»։ Սակայն նստէ, հաց ուտենք։

Քատրուս անկէ առաջ նստաւ և սկսաւ մեծ ախորժակով ուտել, իր հիւրին առջեւ դրած կերակուրները գովելով։

Իսկ Անտրէա չիչերուն խեցերը բացաւ և սխտորով ու իւղով տապկուած ձողաձուկէն սկսաւ ուտել։

— Ո՛հ, բարեկամ, ըսաւ Քատրուս, կ'երեւի թէ նախկին պանդոկապետիդ հետ հաշտուեցար։

— Այո՛, պատասխանեց Անտրէա, որուն այդ միջոցին ունեցած ախորժակը ամէն բան կը գերազանցէր։

— Կերակուրներուս հաւնեցա՞ր, ստահա՛կ։

— Այնչափ աղուոր են, որ չեմ հասկնար թէ այսպէս ընտիր կերակուրներ եփող և ուտող մարդը ի՛նչպէս կըրնայ կեանքէն տաղտուկ զգալ։

— Էհ, պատճառը սա է որ լոկ մտածում մը բոլոր երջանկութիւնս կ'աւրէ։

— Ի՞նչ մտածում։

— Ապրուստս միշտ արիութեամբ վաստկած ըլլալուս՝ բարեկամի մը ծախքովը ապրիլը ծանր կը թուի ինծի։

— Ո՛հ, եթէ այդ է մտածումդ, հոգ մի ըներ, բարեկամ, երկուքնուս համար ալ բաւական դրամ ունիմ։

— Ոչ, ստուգիւ հաւատա՛ ինծի, ամէն ամսու վերջը խիղճս կը նեղէ զիս։

— Բարի՛ Քատրուս։

— Այնպէս որ երէկ չուզեցի ընդունիլ երկու հարիւր ֆրանքը։

— Այո՛, հետս խօսիլ ուզած էիր, արդեօք խղճահարութիւնդ պիտի յայտնէի՞ր ինծի։

— Նախ ատիկա պիտի յայտնէի, յետոյ ուրիշ գաղափար մըն ալ մտքէս կ'անցնէր։

Անտրէա սարսռաց, Քատրուսի գաղափարներէն միշտ կը սարսռար։

— Ամէն ամսու վերջը սպասելը թշուառութիւն է ինծի համար, շարունակեց Քատրուս։

— Է՛հ, ըսաւ Անտրէա իր ընկերը խօսեցնել ուզելով, մարդուս կեանքն ալ սպասելով չա՞նցնիր միթէ, ես ալ այդպէս ընելու ստիպուած չե՞մ արդեօք, Բայց ի՞նչ պիտի ընեմ, համբերութիւն, այնպէս չէ՞։

— Այո՛, երկու հարիւր ֆրանքի փոխարէն հինգ, վեց, գուցէ տասը, գուցէ տասներկու հազար ֆրանքներու կը սպասես, որովհետեւ քու գործերդ գաղտնի են։ Հոն քսակիկներ և գանձանակներ ունէիր, զորս խեղճ Քատրուս բարեկամէդ գաղտնի պահելու կը ջանայիր։ Բարեբախտաբար յիշեալ Քատրուս բարեկամը խորամիտ էր։

— Բարեկա՛մ, ըսաւ Անտրէա, կը տեսնեմ որ միշտ անցեալին վրայ խօսելու և շաղակրատելու հակամէտ ես։ Ի՞նչ օգուտ կ'ունենաս շաղակրատելով, կը հարցնեմ քեզի։

— Ա՛հ, պատճառը սա է որ դուն քսանըմէկ տարեկան ես և անցեալը կը մոռնաս, իսկ ես յիսուն տարեկան եմ և անցեալը յիշելու ստիպուած եմ։ Բայց թողունք այս խօսքերը և մեր գործին դառնանք։

— Այո՛։

— Ըսել կ'ուզեմ որ եթէ քու տեղդ ըլլայի…

— Ի՞նչ կ'ընէիր։

— Հարստութիւն մը ձեռք կը բերէի։

— Ի՞նչ կերպով։

— Կալուած մը գնելու պատրուակով վեց ամսական կանխիկ կ'ուզէի և դրամը առնելով կը փախչէի։

— Օհօ՛, գէշ խելք չէ այդ, ըսաւ Անտրէա։

— Սիրելի բարեկամ, ըսաւ Քատրուս, կերակուրներս կե՛ր և խրատներուս հետեւէ, ֆիզիքապէս ու բարոյապէս աւելի գոհ պիտի ըլլաս։

— Բայց տուած խրատդ դուն ինչո՞ւ չես գործադրեր։ Ինչո՞ւ վից ամսականդ, մէկ տարեկանդ իսկ ձեռք բերելով Պրիւսէլ չե՞ս քաշուեր։ Փոխանակ գործէ քաշուած հացագործ մը երեւելու՝ կծիկը դնող սնանկացեալի մը պիտի նմանիս։

— Հազար երկու հարիւր ֆրանքը առնելով փախչիմ ի՞նչ ընեմ։

— Ա՛հ, Բատրուս, ըսաւ, Անտրէա, բնաւ գոհ չես ըլլար։ Երկու ամիս առաջ անօթութենէ կը մեռնէիր։

— Ուտելով մարդուս ախորժակը կը բացուի, ըսաւ Բատրուս, ծիծաղով կապիկի կամ մունչող վագրի պէս ակռաները ցոյց տալով։ Ուստի, աւելցուց, իր տարիքին հակառակ սպիտակ և սուր ակռաներովը հացի մեծ պատառ մը փրցնելով, ես իմ ծրագիրս չինած եմ։

Բատրուսի ծրագիրները անոր գաղափարներէն աւելի Անտրէան կը զարհուրեցնէին։ Իր ծրագիրն էր դրամ ձեռք բերելու միջոցը։

— Ըսէ նայինք, ի՞նչ ծրագիր է այդ, ըսաւ։ Անշուշտ լաւ խորհած ես։

— Անշուշտ։ Պ. Շոզին հաստատութենէն փախչելու ծրագիրը ո՞վ յղացաւ, կարծեմ ես։ Կը յուսամ թէ գոհ եղար, քանի որ հիմա հոս կը գտնուինք։

— Իրաւունք ունիս, պատասխանեց Անտրէա, երբեմըն լաւ բաներ կը մտածես։ Բայց վերջապէս ըսէ, ծրագիրդ ի՞նչ է։

— Առանց գրպանէդ դրամ հանելու կրնա՞ս տասնըհինգ հազար ֆրանքի տէր ընել զիս... շարունակեց Բատրուս։ Ոչ, տասնըհինգ հազարը բաւական չէ, գոնէ երեսուն հազար ֆրանք պէտք է ինծի՝ պարկեշտ մարդ մը ըլլալու համար։

— Ոչ, պատասխանեց Անտրէա խստութեամբ, ոչ, չեմ կրնար։

— Կ'երեւի թէ ըսածս չհասկցար, պատասխանեց Բատրուս պաղարիւնութեամբ և հանդարտ դէմքով։ Առանց գրպանէդ դրամ հանելու ըսի։

— Կ'ուզես որ գողութի՞ւն ընեմ, որպէսզի իմ և

քու գործդ աւրեմ միեւնոյն տեղն, որպէսզի նորէն հոն տանին մեզ։

— Ո՛հ, ինծի համար նոյն բանն է, եթէ զիս ձերբակալեն դարձեալ, ըսաւ Բատրուս։ Գիտես որ տարօրինակ մարդ եմ և շատ անգամ ընկերներէս ալ կը ձանձրանամ։ Ես քեզի պէս չեմ, ով վատասիրտ, որ չէիր ուզեր մէյ մըն ալ ընկերդ տեսնել։

Անտրէա այս անգամ սարսռալէն աւելի մեծ ազդեցութիւն կրեց, իր գոյնը նետեց։

— Ափսո՛ս, Բատրուս, խենթութիւն մի՛ ըներ, ըսաւ։

— Ոչ, անհոգ եղիր, պզտիկ Պէնէտէթթօ։ Բայց ինծի փոքրիկ միջոց մը ցուցուր, որ առանց քու խառնուելուդ երեսուն հազար ֆրանք մը ձեռք բերեմ։ Միայն ցոյց տուր ինծի ու ես կը գործադրեմ, ուրիշ բան չեմ խնդրեր։

— Շատ լաւ, մտածեմ տեսնեմ, ըսաւ Անտրէա։

— Այսու հանդերձ, ամսականս հինգ հարիւր ֆրանքի պիտի բարձրացնես, այնպէս չէ՞։ Քմահաճոյք մը ունիմ, կ'ուզէի սենեկապանուհի մը բռնել։

— Շատ լաւ, հինգ հարիւր ֆրանք կու տամ, ըսաւ Անտրէա, բայց ինծի համար ծանր է այդ գումարը վճարել... չափը անցուցիր, խեղճ Բատրուս...

— Դէհ, դուն դրամը այնպիսի արկղներէ կը քաշես, որ անոնք յատակ չունին։

Անտրէայի աչքերուն մէջ ոճրագործութեան վաղանցուկ նշոյլ մը տեսնուելով՝ յայտնի կ'երեւէր որ իր ընկերը ոչնչացնել կ'ուզէր, սակայն այդ նշոյլը շուտով անհետացաւ։

— Ստոյգ է այդ, պատասխանեց Անտրէա, և պաշտպանս խիստ հարուստ ու ազնիւ մէկն է։

— Ու այդ սիրելի պաշտպանդ ամիսը քանի՞ ֆրանք կը վճարէ քեզի։

— Հինգ հազար ֆրանք, ըսաւ Անտրէա։

— Դուն քանի հազար որ կ'առնես՝ ես նոյնչափ հարիւր կ'առնեմ, յարեց Բատրուս։ Ստուգիւ՝ միայն պոռնկորդիները երջանիկ կ'ըլլան։ Ամիսը հինգ հազար ֆրանք...

Այսպիսի մեծ գումար մը ի՞նչ կրնայ ընել մարդ։

— Է՜հ, դրամը շուտով կը սպառի։ Ես ալ քեզի պէս դրամագլուխ մը կ՚ուզէի ունենալ։

— Դրամագլուխ մը... այո... ամէն մարդ կ՚ուզէ դրամագլուխ մը ունենալ։

— Եւ ես պէտք ունենամ։

— Ո՞վ պիտի տայ, իշխա՞նդ։

— Այո՛, իշխանս։ Դժբախտաբար սպասելու եմ։

— Ի՞նչ բանի սպասելու ես, հարցուց Քատրուս։

— Իր մահուան։

— Իշխանի՞դ մահուան։

— Այո՛։

— Բայց ի՞նչ կերպով։

— Իր կտակին մէջ նշանակած է։

— Իրա՞ւ կ՚ըսես։

— Պատուոյս վրայ։

— Գումարը ո՞րչափ է։

— Հինգ հարիւր հազար ֆրանք։

— Ի՞նչ կ՚ըսես, այդպիսի մեծ գումար մը...

— Ճիշտ է ըսածս։

— Կտակը ձգէ, անկարելի է։

— Քատրուս, բարեկա՞մս ես։

— Կը տարակուսի՞ս այդ մասին, ցկեանս, ցմահ։

— Ուրեմն մտիկ ըրէ, գաղտնիք մը պիտի ըսեմ քեզի։

— Ըսէ՛։

— Բայց, մտիկ ըրէ...

— Չե՞ս տեսներ, ծածանի պէս համր կեցեր եմ։

— Կարծեմ թէ...

Անտրէա իր չուրջը նայելով խօսքը ընդմիջեց։

— Ի՞նչ կը կարծես... Մի վախնար, ընկեր, մինակ ենք։

— Կարծեմ թէ հայրս գտայ։

— Քու ճշմարի՞տ հայրդ։

— Այո՛։

— Գավալքանթին չէ՞։

— Ո՛չ, քանի որ ան մեկնեցաւ, բայց ճշմարիտ հայրս գտայ, ինչպէս որ ըսիր։

— Ո՞վ է...

— Քատրուս, Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսը հայրս է։

— Կը հաւատա՞ս։

— Այո՛, ամէն բան յայտնի կը ցուցնէ, կ՚երեւայ թէ չի կրնար բացարձակ ինծի յայտնել, բայց պ. Գավալքանթիին ճանչցուցած է և յիսուն հազար ֆրանք տուած է անոր, որպէսզի զինքը հայր կոչէ ինծի։

— Հայրդ ըլլալու համար յիսուն հազար ֆրանք տուեր է... ես կէս գինով, քսան հազարով, տասնըհինգ հազարով անգամ կ՚ընդունէի։ Ի՞նչպէս միտքդ չբերիր, ապերախտ։

— Միթէ ես գիտէի՞, այս ամէնը մեր հոն եղած ատենը տեղի ունեցեր է։

— Ուրեմն իր կտակին մէջ ո՞րչափ գումար թողուց կ՚ըսէիր։

— Հինգ հարիւր հազար ֆրանք։

— Ստուգապէս գիտե՞ս։

— Կտակը ինծի ցուցուց։ Բայց ատով չի լմննար։

— Ուրեմն ըսածիս պէս կտակը յաւելուա՞ծ մը ունի։

— Հաւանաբար։

— Ու այն յաւելուածով...

— Իր զաւակը ըլլալս կը հաւաստէ։

— Ո՜հ, այդ ի՜նչ բարի հայր է, ի՜նչ ընտիր և ինչ ազնուազգոյն հայր է, ըսաւ Քատրուս օդին մէջ սկաւառակ մը դարձնելով, զոր իր երկու ձեռքերուն մէջ բռնեց։

— Հիմա եթէ կրնաս, նորէն ըսէ թէ գաղտնիք կը պահեմ քեզմէ։

— Ոչ, վրաս ունեցած վստահութիւնդ պատուաբեր է ինծի համար։ Ուրեմն քու իշխան հայրդ խի՞ստ հարուստ է։

— Անշուշտ, իր հարստութեան չափը չի գիտեր։

— Միթէ կարելի՞ է։

— Ես, որ ամէն ատեն անոր տունը կը մտնեմ կ՚ելլեմ, աչքերովս կը տեսնեմ։ Անցեալ օր սեղանաւորի ըսպասաւոր մը անձեռոցիդ չափ մեծութեամբ թղթակալով մը

խօսուն հազար ֆրանք կը բերէր իրեն։ Երէկ սեղանաւոր մը հարիւր հազար ֆրանքի միայն ոսկի բերաւ։

Քատրուս ապշահար մնացած էր, իրեն այնպէս կը թուէր, որ երիտասարդին խօսքերը մետաղի ձայն ունէին և ոսկիներու հնչիւնը կը լսէ։

— Դուն այդ տունը կ'երթա՞ս, հարցուց Քատրուս պարզօրէն։

— Երբ որ ուզեմ։

Քատրուս վայրկեան մը մտախոհ մնաց. դիւրին էր կռահել որ մտքէն ծանրակշիռ գաղափար մը կ'անցնէր։

Յետոյ յանկարծ ըսաւ.

— Ո՛րչափ կը փափաքէի անոր բնակած տունը տեսնել։ Որքա՜ն գեղեցիկ է արդեօք։

— Ստուգիւ, շքեղ տուն է, ըսաւ Անտրէա։

— Շան-զ'Էլիզէի առջի փողոցը չէ՞ բնակիր։

— Այո՛. 30 թիւը։

— Ա՛հ, 30 թի՞ւը կը բնակի, ըսաւ Քատրուս։

— Այո՛, բակին և պարտէզին մէջտեղը շինուած առանձին գեղեցիկ տուն մըն է։ Դուրսէն տեսնուածը սա է։

— Արտաքին երեւոյթը ի՛նչ պիտի ընեմ, ներքին կողմը տեսնել կ'ուզեմ։ Գեղեցիկ կարասիներ ունի, այնպէս չէ՞։

— Թիւյլըրիի պալատը տեսա՞ծ ես միթէ։

— Ոչ։

— Անոր տունը աւելի գեղեցիկ է։

— Ըսէ ինծի, Անտրէա, ո՛րչափ գոհ պիտի ըլլայ մէկը, երբ այդ ազնիւ Մոնթէ-Քրիսթոյին կորսնցուցած քսակը գտնէ։

— Ի՛նչ հարկ իյնալուն սպասել, ըսաւ Անտրէա, պտուղները մրգաստանին մէջ որքան առատ են, դրամն ալ անոր տան մէջ նոյնքան առատ է։

— Օր մը քու հետդ տունը տանելու էիր զիս։

— Միթէ կարելի՞ բան է, ի՞նչ ըսելով տանիմ։

— Իրաւունք ունիս, բայց բերնիս ջուրերը վազցուցիր։ Պէտք է որ այդ տունը տեսնեմ. Ես միջոց մը կը գտնեմ։

— Խենթութիւն պէտք չէ, Քատրուս։

— Իբր տախտակամածները շփող պիտի ներկայանամ անոր տունը։

— Ամէն կողմ օթոցներ փռուած են։

— Ո՛հ, ի՛նչ դժբախտութիւն, ուրեմն երեւակայութեանս մէջ միայն տեսնելով գոհ պիտի ըլլամ։

— Հաւատա՛ ինծի, ամէնէն աղէկը այդ է։

— Գոնէ անոր տունը նկարագրէ՛ ինծի։

— Ի՞նչպէս հասկցնեմ։

— Շատ դիւրին կերպով. տունը մե՞ծ է։

— Ոչ խիստ մեծ և ոչ խիստ փոքր։

— Սենեակները ի՞նչպէս բաժնուած են։

— Ա՛հ, յատակագիծը շինելու համար մելան և թուղթ պէտք է։

— Ահա, ըսաւ Քատրուս, գծէ՛ տեսնեմ սա թուղթին վրայ, զաւակս։

Անտրէա աննշմարելի ժպիտով մը գրիչը առաւ և ըսկսաւ գծել։

— Տունը, ինչպէս ըսի, բակին և պարտէզին մէջտեղը շինուած է, կը տեսնե՞ս, ահա այսպէս։

Ու Անտրէա պարտէզին, բակին և տան գծագրութիւնը ըրաւ։

— Պատերը բա՞րձր են։

— Ոչ, ութը կամ առ առաւելն տասը ոտնաչափ բարձրութիւն ունին։

— Անխոհեմութիւն ըրեր են, ըսաւ Քատրուս։

— Բակին մէջ նարնջենիի թաղարներ, կարճ խոտեր և ծաղիկներու խիտ թուփեր կը գտնուին։

— Որոգայթներ չկա՞ն։

— Ոչ։

— Ախոռները ո՞ր կողմն են։

— Վանդակապատին երկու կողմը, հոս, կը տեսնե՞ս։

Ու Անտրէա գծագրութիւնը շարունակեց։

— Գետնայարկը ունի սեղանատուն մը, երկու սրահներ, գնտամուղի սրահ մը և երկու սանդուխներ՝ մէկը բակին մէջ, միւսը՝ գաղտնի։

— Պատուհանները ի՞նչպէս են։

— Պատուհանները այնքան շքեղ, գեղեցիկ և լայն են, որ ստուգիւ կարծեմ թէ քու հասակդ ունեցող մարդ մը ամէն մէկ ապակիին մէջէն կրնայ անցնիլ։

— Երբ այդպիսի պատուհաններ կան, ի՞նչ հարկ կայ սանդուխներ շինելու։

— Է՛հ, զարդի համար շինուած են։

— Պատուհանները փեղկեր ունի՞ն։

— Այո՛, ունին, սակայն երբեք չեն գործածեր։ Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսը տարօրինակ բնաւորութիւն մը ունենալուն՝ գիշեր ատեն անգամ երկինքը դիտել կը սիրէ։

— Ծառաները ո՞ւր կը պառկին։

— Անոնք մասնաւոր բնակարան մը ունին։ Աջ կողմը ընդարձակ մառան մը կայ, որուն վրայ ծառաներու համար զանազան սենեակներ կան՝ ուրիշ սենեակներու հետ զանգակներով հաղորդակցութեան մէջ դրուած։

— Ա՜հ, սենեակները զանգակնե՛ր ունին։

— Ի՞նչ ըսիր...

— Ոչինչ, կ'ըսէի թէ այդ զանգակներուն համար շատ ծախք ըրած են, բայց ի՞նչ բանի կը ծառայէ արդեօք, կը հարցնեմ։

— Ժամանակաւ շուն մը ունէին, որ գիշերները բակին մէջ կը պտըտէր, բայց Օթէօյլի տունը տարին զայն։ Գիտես այդ տունը, որուն դրան առջեւ ինծի հանդիպեցար։

— Այո՛։

— Երէկ պարոն կոմսին ըսի թէ անխոհեմութիւն է տունը մինակ թողուլ, երբ Օթէօյլ կ'երթայ և ծառաները իր հետ կը տանի։

— Ի՞նչ վնաս ունի, հարցուց կոմսը։

— Օր մը գողեր կը մտնեն ձեր տունը և կը կողոպտեն։

— Ի՞նչ պատասխանեց։

— Տունս գող մտնելը հո՞գս պիտի ընեմ, ըսաւ։

— Անտրէա, մեքենական հարտարութեամբ շինուած գրասեղան մը կայ, տեսա՞ծ ես։

— Ի՞նչպէս։

— Այնպիսի գրասեղան մը, որուն գողը մօտեցած ատեն վանդակներու մէջ կը բռնուի և եղանակ մը կը նուագէ։ Այսպիսի գրասեղան մը վերջին արուեստահանդէսին կայ եղեր։

— Կոմսը մահոգենիէ պարզ գրասեղան մը ունի, որուն բանալին միշտ վրան տեսած եմ։

— Անոր մէջէն բան չե՞ն գողնար։

— Ոչ, իր ծառաները մեծ անձնուիրութեամբ կը ծառայեն։

— Այդ գրասեղանին մէջ անշուշտ դրամ կը պահէ, այնպէս չէ՞։

— Գուցէ... բայց անոր մէջ ինչ ըլլալը մարդ չի գիտեր։

— Ո՞ր յարկին մէջ է։

— Առաջին։

— Գետնայարկին յատակագիծին պէս առաջին յարկի յատակագիծն ալ շինէ տեսնեմ։

— Շատ լաւ։

Անտրէա գրիչը ձեռք առաւ նորէն։

— Տես, առաջին յարկը նախասենեակ մը և սրահ մը կան, սրահին աջ կողմը գրադարան մը և աշխատութեան սենեակ մը կը գտնուի, ձախ կողմը՝ ննջարան մը և զարդախուց մը կայ և այս վերջին սենեակին մէջ կը գտնուի գրասեղանը։]

— Զարդախուցը մէ՞կ պատուհան ունի։

— Երկու, մէկը՝ հոս, միւսը՝ հոն։

Անտրէա սենեակին երկու պատուհանները գծեց։

— Այս սենեակը յատակին անկիւնը քառակուսի մը կը ձեւացնէ և քովի ննջարանէն աւելի փոքր է։

Բադրուս քիչ մը մտածելէն յետոյ հարցուց.

— Կոմսը յաճախ Օթէօյլ կ'երթա՞յ։

— Շաբաթը երկու-երեք անգամ։ Վաղը պիտի երթայ և ցորեկն ու գիշերը հոն պիտի մնայ։

— Աղէկ գիտե՞ս։

— Զիս հրաւիրեց որ հոն երթամ ճաշելու։

— Ո՛չ, այս ի՞նչ պատուական կեանք է, ըսաւ Գատրուս, քաղաքը տուն, գիւղը տուն։

— Հարուստ ըլլալը այսպէս է։

— Ճաշելու պիտի երթա՞ս։

— Հաւանաբար։

— Եթէ հոն ճաշես, հո՞ն կը պառկիս։

— Երբ որ ուզեմ։ Կոմսին տունը իմ տանս պէս եմ։

Գատրուս երիտասարդին երեսը նայեցաւ, որպէսզի ըսածին ճշմարտութիւնը ստուգէ։ Բայց Անտրէա իր գըրպանէն սիկառի տուփ մը հանեց, հատ մը առաւ, հանդարտօրէն վառեց զայն և սկսաւ ախորժակով ծխել։

— Հինգ հարիւր ֆրանքը ե՞րբ կ՚ուզես, հարցուց Գատրուսին։

— Հիմա, եթէ քովդ ունիս։

Անտրէա իր գրպանէն քսանըհինգ ոսկի հանեց։

— Ոսկի՞ պիտի տաս, ըսաւ Գատրուս, ո՛չ, շնորհակալ եմ։

— Ի՞նչ կ՚ըսես, բարեկամ, ոսկին կ՚ատե՞ս դուն։

— Ընդհակառակը, կը յարգեմ, բայց ոսկի չեմ ուզեր։

— Փոխելով կը շահիս, անմիտ, ոսկին արծաթէն հինգ սու աւելի կ՚արժէ։

— Շնորհակալ եմ, ի՞նչ պիտի ընեմ երբ ոսկին փոխողն ալ Գատրուս բարեկամը լրտեսէ և բռնել տայ, այն ատեն պէտք է խոստովանիլ թէ այս ոսկիները վճարող հասութատուն ո՞վ է։ Խենթութիւն չընենք, պզտիկ, լոկ արծաթ դրամ կ՚ուզեմ, ուսէ թագաւորի կլոր արծաթ դրամ։ Ամէն մարդու ձեռքը հինգ ֆրանքնոց դրամ կրնայ անցնիլ։

— Բայց վրաս հինգ հարիւր ֆրանքի արծաթ դրամ չունիմ։ Քեզի արծաթ դրամ բերելու համար բեռնակիր մը բռնելու էր։

— Ուրեմն դռնապանիդ ձգէ՛, բարի մարդ է ան, ես կ՚առնեմ անկէ։

— Այսօ՞ր։

— Ո՛չ, վաղը, այսօր ատեն չունիմ։

— Շատ լաւ, վաղը Օթէօյլ երթալու ատենս դռնապանին կը թողում։

— Անպատճառ պիտի թողուս, այնպէս չէ՞։

— Անտարակոյս։

— Այսօր սենեկապանուհիին հետ գործ ունիմ։

— Բայց կարծեմ վերջին անգամն է, այսուհետեւ անհանգիստ պիտի չընես զիս։

— Բնա՛ւ։

Գատրուս խիստ տխուր կ՚երեւէր։ Անտրէա վախցաւ որ չըլլայ թէ իր բարեկամը դիտէ, որ ինքը ստիպուած էր անոր վրդովումը տեսնելու։ Ուստի իր զուարթութիւնը ու անտարբերութիւնը կրկնապատկեց։

— Որքա՛ն ուրախ ես, ըսաւ Գատրուս, կարծես թէ ժառանգութեանդ տիրացած ես արդէն։

— Դժբախտաբար դեռ չտիրացայ... բայց այդ բանը ըլլալուն պէս...

— Ի՞նչ պիտի ընես։

— Բարեկամներս պիտի յիշեմ, այս խօսքը միշտ կը կրկնեմ քեզի։

— Այո՛, լաւ յիշողութիւն ունիս։

— Ի՛նչ ընեմ, ինծի այնպէս կը թուի որ ծանր պահանջումներ պիտի ընես։

— Ե՞ս, ո՛չ, ի՞նչ խելք։ Ընդհակառակը՝ բարեկամական խրատ մը ունիմ քեզի տալիք։

— Ի՞նչ խրատ։

— Մատդ դրած մատնիդ հոս ձգէ՛։ Բայց դուն մեզ բռնե՞լ տալ կ՚ուզես և միտք ունիս երկուքնիս ալ կորստեա՞ն մատնել, որ այսպիսի անմտութիւններ կ՚ընես։

— Ի՞նչ պատճառաւ, ըսաւ Անտրէա։

— Չե՞ս տեսներ, ծառայի զգեստ կը հագնիս և մատըդ չորս-հինգ հազար ֆրանքնոց ադամանդ մը կը կրես։

— Գատրուս, աղէկ գին կը կարես ինչո՞ւ ուրեմն գընահատողի գործակալ մը չես ըլլար։

— Ադամանդը կը ճանչնամ, ատենօք ես ալ ունէի։

— Որչափ որ կրնաս գովէ ինքզինքդ, ըսաւ Անտրէա, առանց բարկանալու այս նոր յափշտակութեան վրայ, քանի որ Գատրուս վախցած էր։ Ուստի հաճութեամբ անոր յանձնեց մատանին։

Բատրուս այնչափ մօտէն կը զննէր, որ յայտնի կ'երեւէր թէ ադամանդին անկիւններուն փայլը կը դիտէր։

— Այս ադամանդը կեղծ է, ըսաւ Բատրուս։

— Ի՞նչ կ'ըսես, յարեց Անտրէա, կատակը ձգէ։

— Ո՛հ, մի՛ նեղանար, հիմա կը տեսնենք։

Ու Բատրուս պատուհանին մօտեցաւ և ադամանդը ապակիին վրայ քսեց։

Ապակիին ճեղքուելու ձայնը լսուեցաւ։

— Մեղա՛յ, ըսաւ Բատրուս մատանին փոքր մատը անցընելով, սխալեցայ։ Գող ակնավաճառները հիմա ապակիները գոհարներուն այնչափ կը նմանցնեն, որ ալ մարդ չի համարձակիր ակնավաճառի խանութէն գողութիւն ընելու։ Այս ալ հնարագիտութեան մէկ ճիւղն է։

— Ըսէ հիմա, ամէն բան լմնցուցի՞ր, ուրիշ ուզելիք բան չունի՞ս։ Բաճկոնս ալ կ'ուզե՞ս, գլխարկիս պէտք ունի՞ս։

— Ոչ, սրտանց ազնիւ ընկեր մըն ես։ Աւելի երկար ատեն հոս վար չեմ դներ քեզ և պիտի աշխատիմ իմ փառասիրութենէս ետ կենալու։

— Բայց զգուշացիր, այս ադամանդը ծախելու ատեն գլուխդ չգայ այն դժբախտութիւնը, զոր ոսկիին համար կը գուշակէիր վախով։

— Չեմ ծախեր զայն, անհոգ եղիր։

— Գոնէ մինչև վաղը չէ միւս օրը սպասէ։

— Երջանիկ սրիկայ, ըսաւ Բատրուս։ Հիմա պիտի երթաս գտնելու սպասաւորներդ, ձիերդ, կառքդ և նըշանածդ։

— Է՛հ, այո՛, ըսաւ Անտրէա։

— Կը յուսամ թէ Տանկլար բարեկամիս աղջկան հետ ամուսնացած օրդ գեղցիկ նուէր մը պիտի ընես ինծի։

— Արդէն քեզի ըսի թէ դուն մտքիս մէջն ես։

— Օժիտը ո՞րչափ պիտի ըլլայ։

— Բայց քեզի ըսի թէ…

— Միլիո՞ն մը։

Անտրէա ուսերը ցնցեց։

— Երանի՛ թէ միլիոն մը ստանայիր, ըսաւ Բատրուս։ Բայց որչափ մեծ հարստութիւն ստանաս, քեզի համար փափաքածս անկէ աւելի է։

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ երիտասարդը։

— Սրտանց կ'ըսեմ, աւելցուց Բատրուս իր բիրտ ծիծաղովը։ Կեցի՛ր մինչև դուռը ընկերանամ քեզի։

— Հարկ չէ։

— Ոչ, պէտք է որ գամ։

— Ի՞նչ պատճառով։

— Դրանս վրայ գաղտնի փականք մը կայ, զոր ըզգուշութեան համար դնել յարմար դատեցի։ Թէև այդ փականքը Հիւրէ ու Ֆիշէ հնարած է, բայց Գասպար Բատրուսն ալ զայն քննած և ուղղած է։ Երբ դրամագլուխ տէր ըլլաս, ասոր նմանը կը շինեմ քեզի։

— Շնորհակալ եմ, ըսաւ Անտրէա։ Ութ օր առաջ քեզի կ'իմացնեմ։

Երկու բարեկամները իրարմէ բաժնուեցան։

Բատրուս սանդուխին վրայ գտնուող անդաստակին մէջ կեցաւ, մինչև որ Անտրէայի ոչ միայն երեք յարկէն իջնալը, այլ և բակէն անցնիլը տեսաւ։

Այն ատեն աճապարանքով ներս մտաւ, զգուշութեամբ դուռը գոցեց և Անտրէայի ձգած յատակագիծը ըսկսաւ քաջ ճարտարապետի պէս ուշադրութեամբ քննել։

— Սիրելի Պէնետէթթօն, ըսաւ մտովի, կարծեմ թէ շատ ուրախ պիտի ըլլայ, երբ ժառանգութիւնը ստանայ։ Իսկ բարեկամիրը ուրախակից պիտի ըլլան հինգ հարիւր հազար ֆրանքը ձեռք բերելնուն համար։

Դ. ԳԼՈՒԽ

ԽՈՐՏԱԿՈՒՄԸ

Երկու բարեկամներուն տեսակցութեան հետևեալ օրը, ստուգիւ Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսը Ալիին և բազմաթիւ ծառաներու հետ Օթէօյլ գացած էր, ուր քանի մը ձիեր պիտի փորձէր։

Այդ գիւղը երթալու որոշումը, որ մօքէն անգամ չէր անցներ, և Անտրէա իսկ իրեն պէս չէր գիտեր, գըլխաւորաբար Պէրթուչչիոյի ժամանումովը հաստատուեցաւ, որ Նորմանտիայէն դառնալով՝ հոն պատրաստած տան և միայարկ նաւուն վրայ լուրեր կը բերէր։

Տունը պատրաստ էր և նաւը ութը օր առաջ հոն հասնելով՝ փոքր ծովախորշի մը մէջ խարսխած էր իր վեց նաւաստիներովը։ Օրինական ամէն պայմանները կատարուած ըլլալով՝ ճամբայ ելլելու պատրաստ կը գտնուէր։

Կոմսը Պէրթուչչիոյի կատարած աշխատութիւնները գովեց և հրաւիրեց զայն որ պատրաստուի շուտով մեկնելու, քանի որ Ֆրանսայի մէջ ամիսէ մը աւելի մնալու միտք չունէր։

— Հիմա, ըսաւ կոմսը, գիշերուան մը մէջ Փարիզէն Թրէփոր երթալու պէտք ունիմ։ Ճամբուն վրայ ձի փոխելու ութը կայան կ՚ուզեմ, որպէսզի յիսուն մղոն տեղը տասը ժամուան մէջ առնելու կարող ըլլամ։

— Ձեր վսեմութիւնը արդէն այդ փափաքը յայտնած էր ինծի, պատասխանեց Պէրթուչչիօ, ուստի ձիերը պատրաստուած են։ Ես անձամբ գնեցի ու ամէնէն յարմար տեղերը դրի զանոնք, այսինքն այնպիսի գիւղերու մէջ, ուր սովորաբար մարդ չ՚օթեւանիր։

— Շատ լաւ, ըսաւ Մոնթէ-Քրիստօ, մէկ երկու օր ալ մնալու եմ հոս, պէտք եղածը կարգադրէ։

Պէրթուչչիօ իր տիրոջ հրամանները կատարելու համար դուրս ելլելու միջոցին՝ Պաթիսթէն դուռը բացաւ և արծաթազօծ ափսէի մը վրայ դրուած նամակ մը բերաւ։

— Ի՞նչ ընելու եկար, հարցուց կոմսը, տեսնելով որ փոշիով ծածկուած էր ան, քեզ չուզեցի կարծեմ։

Պաթիսթէն, առանց պատասխանելու, կոմսին մօտեցաւ և նամակը ներկայացուց։

— Այս նամակը խիստ կարեւոր և ստիպողական է, ըսաւ։

Կոմսը նամակը բացաւ և կարդաց.

«Պ. Մոնթէ Քրիստօ կոմսին կը ծանուցուի որ այս գիշեր մարդ մը Շանզ-Էլիզէի իր տունը պիտի մտնէ՝

զարդախուցի գրասեղանին մէջ պահուած թուղթերը գողնալու համար։

Մոնթէ-Քրիստօ կոմսը քաջասիրտ մէկը ճանչցուած ըլլալուն՝ կը յուսացուի որ ոստիկանութեան միջամտութեանը չի դիմեր, միջամտութիւն մը, որ կրնայ մեծ վըտանգի մէջ դնել այս ազդարարութիւնը ընողը։

Պ. կոմսը կա՛մ սրահին մէջ նայող ննջարանի պատուհանէն և կամ նոյն սրահին մէջ պահուըտելով կրնայ իր աչքերովը տեսնել։

Տան մէջ գտնուող ծառաներու բազմութիւնը և ակներեւ զգուշութիւնները կրնան այդ չարագործը հեռացընել և պ. Մոնթէ Քրիստոյի կորսնցնել տալ իր մէկ թըշնամին ճանչնալու առիթը, զոր այս լուրը կոմսին հաղորդող անձը դիպուածով երեւան հանեց։ Եթէ չարագործին այդ առաջին ձեռնարկը չյաջողի և ուրիշ անգամ զայն նորոգել ուզէ, այս լուրը տուողը գուցէ առիթ չունենայ նորէն իմաց տալու»։

Կոմսը սկիզբը կարծեց թէ գողերը անխորհուրդ որոգայթ մը կը լարէին իր առջեւ, խորամանկութեամբ մեծ վտանգի մը մէջ ձգելու համար զինքը։

Ուստի, եղած յանձնարարութեան հակառակ և այդ յանձնարարութիւնը անանուն բարեկամի մը կողմանէ ըլլալուն գուցէ, նամակը ոստիկանութեան ղրկելու վրայ էր, երբ միտքը եկաւ թէ այդ գողը կրնար իր մասնաւոր թշնամիներէն մէկը ըլլալ, զոր ինքը միայն կրնար ճանչնալ և իր վրէժը լուծել, ինչպէս որ Մաւրիտանիոյ Ֆիէսքը ըրաւ՝ իր թշնամին սպաննել ուզելով։

Կոմսը կը ճանչնանք։

Հարկ չկայ ըսելու թէ անվախ և արիասիրտ անձ մըն էր ան, Անկարելիութեան դէմ այնպիսի ուժգնութեամբ կը պայքարէր, որով մարդ գերազանց կը դառնայ։

Բանէ մը չխորշելու համար ունեցած հաստատ առաջդրութեանը և իր անցուցած կեանքին մէջ, կոմսը անծանօթ հաճոյք մը կը զգար բնութեան դէմ պայքարելով, որ է Աստուած, և աշխարհի դէմ, որ կրնայ սատանա համարուիլ։

— Անոնք թուղթերս գողնալ չեն ուզեր, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, այլ զիս սպաննել կը փափաքին։ Գող չեն անոնք, այլ մարդասպան։ Չեմ ուզեր որ ոստիկանութիւնը իմ մասնաւոր գործերուս խառնուի։ Տէրութեան բեռը թեթեւցնելու համար բաւական հարուստ եմ։

Կոմսը դարձեալ ներս կանչեց Պաթիսթէնը, որ նամակը յանձնելէն ետքը դուրս ելած էր։

— Փարիզ վերադարձիր, ըսաւ, ու տունը մնացած բոլոր ծառաները հոս բեր։ Կ՚ուզեմ ամէնքն ալ հոս տեսնել։

— Բայց տունը մարդ պիտի չմնա՞յ, պարոն կոմս, հարցուց Պաթիսթէն։

— Այո՛, դռնապանը միայն։

— Պարոն կոմսը կրնայ խորհիլ որ անոր սենեակէն մինչեւ տունը ո՛րչափ հեռու է։

— Ի՞նչ վնաս ունի։

— Եթէ տունը վերէն վար պարպեն, իր սենեակէն ձայն մը անգամ չի կրնար առնել։

— Ո՞վ պիտի պարպէ տունը։

— Գողերը։

— Անմիտ մէկն ես եղեր, պարոն Պաթիսթէն։ Գողերը եթէ բոլոր տունն ալ պարպեն՝ այնչափ դժգոհութիւն պիտի չպատճառեն ինծի, որչափ երբ հրամաններէս մէկը լաւ չկատարուի։

Պաթիսթէն խոնարհութիւն մը ըրաւ։

— Լսեցի՞ր, ըսաւ կոմսը, բոլոր ընկերներդ մեծ ու պզտիկ հոս պիտի բերես, բայց տունը իր սովորական վիճակին մէջ պիտի մնայ։ Միայն գետնայարկին փեղկերը կը գոցես, ուրիշ բան պէտք չէ ընել։

— Առաջին յարկին փեղկերը չգոցե՞մ։

— Գիտես որ անոնք միշտ բաց կը մնան։ Գնա՛։

Կոմսը հրամայեց որ իր կերակուրը սենեակը բերեն։ Յետոյ Ալիէն զատ մարդ չընդունեց։

Իր սովորական հանդարտութեամբն ու չափաւորութեամբը ճաշելէն ետքը՝ նշան մը ըրաւ Ալիին, որ իր ետեւէն երթայ։ Փոքր դուռնէն դուրս ելաւ, պտըտելով

Պուլոնի անտառը հասաւ, առանց բան մը յայտնելու Փարիզի ճամբան բռնեց և գիշերը Շանզ-Էլիզէի տանը առջեւ հասաւ։

Ամէն կողմ մթութիւն կը տիրէր։

Տկար լոյս մը կար միայն դռնապանին սենեակին մէջ, որ ինչպէս Պաթիսթէն ըսած էր, տունէն քառասուն քայլ հեռու կը գտնուէր։

Մոնթէ-Քրիսթօ կռնակը ծառի մը կոթնցուց և իր գրեթէ անվրիպելի նայուածքը ծառուղիին մէջ ուղղեց, անցնողները զննեց և մօտակայ փողոցները դիտեց, տեսնելու համար թէ մէկը պահուըտա՞ծ է արդեօք։

Տասը վայրկեան հոն կենալէ յետոյ, համոզուեցաւ որ զինքը լրտեսող չկայ։

Ուստի անմիջապէս Ալիին հետ դէպի փոքր դուռը գնաց, իսկոյն ներս մտաւ և գաղտնի սանդուխէ մը, որուն բանալին քովն էր, ննջարանը մտաւ՝ առանց վարագոյր մը բանալու կամ շարժելու, և առանց դռնապանին կասկած ներշնչելու թէ իր դատարկ կարծած տանը մէջ տէրը կը գտնուի։

Ննջարանը հասնելով՝ կոմսը Ալիին նշան ըրաւ որ հոն կենայ, ու ինքը սրահը մտաւ և աչքէ անցուց զայն։

Ամէն բան իր սովորական վիճակին մէջ կը գտնուէր։

Թանկագին գրասեղանը իր տեղը կը գտնուէր և բանալին անոր վրայ կախուած էր։

Փականքը կրկին անգամ դարձնելով կղպեց զայն ու բանալին վրայէն առաւ։ Ննջարանին դրան մօտեցաւ, անոր փականքին կրկնակի ագոյցը տեղէն հանեց ու հեռացուց։

Այդ միջոցին Ալի, կոմսին հրամանով, զէնքերը բերաւ ու սեղանի մը վրայ դրաւ, որոնք էին լայնաբերան հրացան մը և զոյգ մը երկփող ատրճանակներ, որոնց փողերը՝ իրարու վրայ զետեղուած ըլլալուն՝ նշան առնելու շատ յարմար էին։

Այդ զէնքերով կոմսը հինգ հոգիի կեանքը իր ձեռքին մէջ ունէր։

Ժամը գրեթէ իննուկէսն էր։

Կոմսը ու Ալին աճապարանքով պատառ մը հաց կ'երան և գաւաթ մը Սպանիոյ գինի խմեցին։ Յետոյ Մոնթէ-Քրիսթօ ննջարանի դրան այն շարժական տախտակներէն մէկը հանեց, ուրկից մէկ սենեակէն միւսը կը տեսնուէր։

Ատրճանակները ու լայնաբերան հրացանը իր ձեռքին մօտ դրուած էին և Ալի անոր քով կանգնած արաբական կացին մը բռնած էր, որուն ձեւը խաչակիրներու ժամանակէն ի վեր փոխուած չէր։

Սրահին պատուհանին ուղղագիծ շինուած ննջարանի պատուհաններէն մէկէն կոմսը կրնար փողոցը տեսնել։

Երկու ժամեր սահեցան այսպէս։

Գիշերը խիստ մութ էր, սակայն Ալի իր վայրենի բնաւորութեամբը և կոմսը, անտարակոյս իր ունակութեամբը, կը զանազանէին բակին ծառերուն ամենաթեթեւ տատանումները մթութեան մէջ։

Դռնապանին սենեակին լոյսը երկար ատենէ ի վեր մարած էր արդէն։

Այնպէս կը կարծուէր որ յարձակումը, եթէ իրօք յարձակում մը պիտի ըլլար, գետնայարկին սանդուխին կողմէն պիտի կատարուէր, ոչ թէ պատուհանէ մը։

Մոնթէ Քրիսթոյի նկատողութեան համեմատ՝ չարագործները իր կեանքին թշնամի էին և ոչ իր դրամին։

Ուստի անոնք կամ գաղտնի սանդուխին կողմէն և կամ սրահին պատուհանէն ննջարանին վրայ պիտի յարձակէին։

Ալին սանդուխին դրան առջեւ կեցուց և ինքը շարունակ սրահին մէջ կը դիտէր։

Ինվալիտի ժամացոյցը ժամը տասնըմէկ և երեք քառորդ կը հնչէր։

Արեւմտեան հովը իր խոնաւ շունչին հետ այդ երեք հարուածներուն տխուր հնչիւնը մինչեւ իրենց կը բերէր։

Վերջին հարուածին ձայնը դեռ մարած չէր, երբ կոմսը սրահին կողմէն թեթեւ չչուկ կը լսել կարծեց։

Այդ առաջին չչուկէն, կամ լաւ եւս է ըսել, այդ առաջին ճռնչիւնէն ետքը՝ երկրորդ մըն ալ լսուեցաւ, յետոյ՝ երրորդ մը։

Չորրորդին՝ կոմսը ի՛նչ ըլլալը հասկցաւ։

Անվախ և վարժ ձեռք մը ապակիին չորս կողմը կըտրելու զբաղած էր ադամանդով։

Կոմսին սիրտը աւելի ուժգնօրէն սկսաւ բաբախել։

Մարդոց սիրտերը որչափ ալ կարծրացած ըլլան իրենց անցուցած վտանգներէն, որչափ ալ առջեւնին եղած վըտանգին ի՛նչ ըլլալը գիտնան, իրենց սրտին բաբախումէն և մարմնոյ սարսուռէն միշտ կը հասկնան թէ երազին ու իրողութեան, գաղափարին ու գործադրութեան միջեւ ինչ ահագին տարբերութիւն կայ։

Այսու հանդերձ, Մոնթէ-Քրիսթօ նշան մը ըրաւ Ալիին։ Հաւատարիմ ծառան վտանգը սրահին կողմէն ըլլալը հասկնալով՝ մէկ քայլով մօտեցաւ տիրոջը։

Մոնթէ-Քրիսթօ մեծ անհամբերութեամբ կ'ուզէր գիտնալ թէ ինչ կարգի և քանի՛ թշնամիներու հետ է գործը։

Գողին աշխատած պատուհանը ճիշդ այն պատուհանին դիմացը կը գտնուէր, ուրկից կոմսը սրահին մէջ կը դիտէր։

Ուստի իր նայուածքը այդ պատուհանին յառեց։

Մթութեան մէջ թանձր ստուեր մը նշմարեց։

Յետոյ ապակիներէն մէկը բոլորովին անթափանց դարձաւ, դուրսէն թերթ մը թուղթ անոր փակցուածի պէս, և առանց իյնալու ճռնչեց։

Բացուած ծակէն ձեռք մը ներս մտաւ, որ պատուհանին նիգը կը փնտռէր։

Րոպէ մը ետքը՝ պատուհանը իր ծխնիներուն վրայ դարձաւ և մարդ մը ներս մտաւ։

Մարդը առանձին էր։

— Ահա անվախ սրիկայ մը, մրմնջեց կոմսը։

Այդ միջոցին զգաց որ Ալի յուշիկ կերպով մը իր ուսին կը դպչէր։

Երեսը անոր կողմը դարձուց։

Ալի փողոցին վրայ նայող ննջարանին պատուհանը ցոյց տուաւ։

Մոնթէ-Քրիսթօ այդ պատուհանին մօտեցաւ երեք քայլ յառաջանալով։

Իր հաւատարիմ ծառային ազնիւ զգացումները կը ճանչնար։

Սաւդիւ, ուրիշ մարդ մը տեսաւ, որ դրան մը քովէն զատուելով և բարձր քարի մը վրայ ելլելով՝ կոմսին տան մէջ եղածները տեսնել կը ջանար։

— Լաւ, ըսաւ, երկու հոգի են եղեր. մէկը կը գործէ, միւսը կը հսկէ։

Նշան ըրաւ Ալիին, որ աչքը փողոցին մարդուն վրայէն չհեռացնէ և ինքը սրահին մարդուն դարձաւ։

Ապակին կտրողը ներս մտած ու թեւերը դէպի առաջ երկարելով՝ չորս կողմը զննելու վրայ էր։

Վերջապէս ամէն բան աչքէ անցուց։

Սրահին մէջ երկու դուռ կար, երկուքին նիգերն ալ դրաւ։

Երբ ննջարանին դրան մօտեցաւ, Մոնթէ-Քրիսթօ կարծեց թէ ներս պիտի մտնէ, ուստի իր ատրճանակներէն մէկը պատրաստեց. բայց միայն նիգերուն իրենց պղինձէ օղակին մէջ մտնելուն ձայնը լսեց։

Յայտնի էր որ զգուշութեան համար կ'ընէր այդ բանը։

Գիշերային այցելուն, չնշմարելով որ կոմսը դրան ադոյցները հանելու նախազգուշութիւնը ի գործ դրած էր, կրնար ինքզինքը իր տան մէջ կարծել և բոլորովին հանգիստ գործ տեսնել։

Իր աշխատութեանը մէջ առանձին և ազատ ըլլալուն, մարդը մեծ գրպանէն բան մը հանեց, որուն ինչ ըլլալը կոմսը չկրցաւ որոշել, սեղանի մը վրայ դրաւ և ուղղակի գրասեղանին մօտեցաւ, փականքին տեղը շօշափեց և նայեցաւ որ, իր ակնկալութեան հակառակ, բանալին վրան չէր։

Սակայն ապակեհատը կանխահոգ մարդ մըն էր և ամէն բան առաջուընէ գուշակած էր։

Շատ չանցած, կոմսը երկաթներու ընդհարում մը լսեց, որ արձակ մը տձեւ բանալիներու շարժումէն առաջ

կու գար, զոր երկաթագործները հետերնին կը տանին, երբ դուռ մը բանալու համար զիրենք կանչեն և որոնց՝ դեղձանիկ անունը կու տան գողերը, անշուշտ պարզունակին և նիգին միջեւ դարձած ատեն անոնց հանած ձայնէն զուարճութիւն մը զգալնուն համար։

— Ա՛հ, մրմնջեց Մոնթէ-Քրիսթօ անհաճոյ ժպիտով մը, ուրեմն գող մըն է աս։

Սակայն մարդը մթութեան մէջ չկրցաւ յարմար գործիքը գտնել։

Այն ատեն սեղանին վրայ դրած առարկային դիմեց։

Զսպանակ մը սեղմեց։ Անմիջապէս տկար լոյս մը ելաւ ու անոր ցոլացումը մարդուն ձեռքին և դէմքին զարկաւ։

— Ի՞նչ կը տեսնեմ, ըսաւ յանկարծ Մոնթէ-Քրիսթօ զարմացական շարժումով մը ետ քաշուելով, մեր...

Ալի իր կացինը վերցուց։

— Տեղէդ մի շարժիր, ըսաւ անոր Մոնթէ-Քրիսթօ ցած ձայնով և կացինդ վար ա՛ռ. զէնքի պէտք չունինք ա՛լ։

Յետոյ աւելի ցած ձայնով քանի մը խօսք ըրաւ, որովհետեւ կոմսին զարմացական ձայնը՝ թէեւ տկար՝ բայց բաւական եղած էր աշխատողին սարսուռ պատճառելու, որ ծերուկ յեսանիչի դիրքի մը մէջ անշարժ մնաց։

Կոմսը հրաման մը ըրած էր Ալիին։ Նուպիացին ոտքին ծայրերուն վրայ քալելով հեռացաւ և պատին խորշին մէջէն սեւ զգեստ մը ու եռանկիւնի գլխարկ մը հանեց։

Նոյն միջոցին՝ Մոնթէ-Քրիսթօ իր վերարկուն, բաճկոնը ու գլխարկը աճապարանքով հանեց և պատուհանին ծակէն ներս թափանցած լոյսովը կոմսին կուրծքին վրայ տեսնուեցաւ պողպատէ օղակներով հիւսուած դիւրաթեք և բարակ զգեստը, որուն վերջինը Ֆրանսայի մէջ, ուր ա՛լ դաշոյնէ չի վախցուիր, գուցէ Լուի ԺԶ թագաւորը կրեց։ Այս վերջինը կուրծքին դաշոյնի հարուած մը ընդունելէ կը վախնար, բայց գլխին արուած կացինի հարուածով մը զարնուեցաւ։

Այդ պօղպատէ զգեստը կրօնաւորի երկար վերարկուին տակ աներեւոյթ եղաւ, ինչպէս նաեւ կոմսին մազերը՝ կեղծամին տակը։

Եռանկիւնի գլխարկը կեղծամին վրայ դրուելով կոմսը աբբայի փոխուեցաւ։

Այսու հանդերձ, մարդը ուրիշ ձայն չլսելով նորէն ոտքի ելաւ և, Մոնթէ-Քրիսթոյի ծպտելու միջոցին, ուղղակի դէպի գրասեղանը գնաց, որուն նիգը իր դեղձանիկին տակ ճռնչելու սկսած էր։

— Լա՛ւ, մրմնջեց կոմսը, անտարակոյս վստահ ըլլալով փականքին մէկ գաղտնիքին վրայ, որ անծանօթ էր դուռները խառնող վարպետ գողին, լաւ, դեռ քանի մը վայրկեան պիտի աշխատիս։

Ու պատուհանին մօտեցաւ։

Բարձր քարին վրայ ելլող մարդը վար իջած էր, և միշտ փողոցին մէջ կը շրջէր, Բայց զարմանալի բան, փոխանակ թէ՛ Շանզ Էլիզէի և թէ Սէնթ-Օնորէ արուարձանին կողմէն եկողները դիտելու, կոմսին տան մէջ պատահածները միայն դիտելու զբաղած կ'երեւէր, և իր բոլոր շարժումները յայտնի կը ցուցնէին, որ սրահին մէջ եղածները տեսնել կ'ուզէր։

Մոնթէ Քրիսթօ յանկարծ ձեռքը ճակատին զարկաւ և լռիկ ծիծաղ մը սահեցաւ կիսաբաց շրթունքներուն վրայ։

Յետոյ Ալիին մօտենալով, ըսաւ մեղմաձայն.

— Դուն հոս կեցիր ու մութին մէջ պահուըտէ։ Ինչ ձայն ալ որ լսես և ի՛նչ որ ալ պատահի, երբեք ներս չմտնես և ինքզինքդ չցուցնես, մինչև որ քու անունովդ չկանչեմ քեզ։

Ալի գլխովը նշան ըրաւ թէ իր տիրոջ ըսածը հասկցած էր և պիտի հնազանդէր անոր։

Այն ատեն Մոնթէ-Քրիսթօ դարանի մը մէջէն վառուած մոմ մը հանեց և փականքը բանալու համար գողին խիստ զբաղած միջոցին, կամաց մը դուռը բացաւ ու ձեռքի մոմը այնպէս բռնեց, որ դէմքը բոլորովին լուսաւորեց։

Դուռը իր ծխնիներուն վրայ այնպէս կամաց դարձաւ, որ գողը անոր ձայնը չլսեց։ Սակայն մեծ զարմանքի մատնուեցաւ երբ սենեակը յանկարծ լուսաւորուած տեսաւ։

Այն ատեն գլուխը ետին դարձուց։

— Բարի իրիկուն, սիրելի պարոն Քատրուս, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, այս ժամուս ի՞նչ գործ ունիս հոս։

— Աբբայ Պիւզօ՛նին, գոչեց Քատրուս։

Ու չկրնալով հասկնալ թէ այդ կրօնաւորը ի՛նչպէս մինչեւ հոն եկած էր, քանի որ ինքը դռները գոցած էր, կեղծ բանալիներուն տրցակը ձեռքէն ձգեց և անշարժ ու ապշահար մնաց։

Կոմսը գնաց Քատրուսին և պատուհանին միջեւ կեցաւ, այնպէս որ սարսափահար գողին փախչելու միակ ճամբան կտրեց։

— Աբբայ Պիւզօ՛նին, կրկնեց Քատրուս, ապուշ նայուածք մը ուղղելով կոմսին։

— Այո՛, նոյն ինքն աբբայ Պիւզոնին եմ, յարեց Մոնթէ-Քրիսթօ, և շատ ուրախ եմ որ ճանչցար զիս, սիրելի պարոն Քատրուս։ Ասիկա յայտնապէս կը ցուցնէ որ լաւ յիշողութիւն մը ունիք, Եթէ չեմ սխալիր՝ գրեթէ տասը տարի է որ զիրար տեսած չէինք։

Կոմսին ցոյց տուած հանդարտութիւնը, հեգնանքը և զօրութիւնը սարսափով պատեցին Քատրուսի սիրտը։

— Աբբա՛ն, աբբան, մրմնջեց գողը, բռունցքը սեղմելով և ակռաները կրճտելով։

— Ուրեմն Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսը կողոպտելու եկած ենք, ըսաւ կեղծ աբբան։

— Պարոն աբբայ, մրմնջեց Քատրուս պատուհանին մօտենալու ջանալով, որուն յառաջակողմը կոմսին կողմէ գրաւուած էր անգթօրէն, պարոն աբբայ, չեմ գիտեր... կ'աղաչեմ, հաւատացէք ինծի... կ'երդնում...

— Սակայն խորտակուած ապակի մը, շարունակեց կոմսը, գողի լապտեր մը, դեղձանիկներու տրցակ մը, բռնութեամբ կէս բացուած գրասեղանը յայտնի ապացոյցներ են։

Քատրուս իր շուանովը կը խեղդուէր։ Պահուըտելու

անկիւն մը և աներեւութանալու ծակ մը կը փնտռէր։

— Է՜հ, պարոն մարդասպան, ըսաւ կոմսը, կը տեսնեմ որ չես փոխուեր բնաւ։

— Պարոն աբբայ, քանի որ ամէն բան իմացաք, պէտք է գիտնաք որ մարդասպանը ես չեմ, այլ լա Գարգոնթ։ Դատավարութեան մէջ յայտնուեցաւ ասիկա, և ես թիապարտութեան միայն դատապարտուեցայ։

— Ուրեմն թիապարտութեանդ շրջանը լրացուցի՞ր, ուր դարձեալ դրկուելու վիճակի մէջ կը տեսնեմ քեզ։

— Ոչ, պարոն աբբայ, մէկը անկէ ազատեց զիս։

— Այդ մէկը մարդկային ընկերութեան լաւ ծառայութիւն մը մատուցեր է։

— Ա՜հ, ըսաւ Քատրուս, թէեւ խոստացած էի...

— Ուրեմն աքսորէն ազատեցա՞ր, ընդմիջեց Մոնթէ-Քրիսթօ։

— Ափսո՜ս, այո՛, ըսաւ Քատրուս տխրութեամբ։

— Բայց նոյն յանցանքները կը գործես նորէն... եթէ չեմ սխալիր՝ ըրածդ Կրէվի հրապարակը պիտի տանի քեզ։ Է՜հ, աւելի լաւ, ինչպէս կ'ըսեն իմ երկրիս աշխարհականները։

— Պարոն աբբայ, այս մեղքը ակամայ գործելու ստիպուեցայ։

— Բոլոր դատապարտեալները այդպէս կ'ըսեն։

— Չքաւորութիւնը...

— Լռէ՛, ըսաւ Պիւզոնի արհամարհանքով։ Չքաւորութիւնը կրնայ մղել մարդս՝ ողորմութիւն խնդրելու, հացագործի մը դռնէն հաց մը գողնալու, բայց ոչ թէ գալ գրասեղան մը բռնութեամբ խորտակել այնպիսի տան մը մէջ, ուր կը կարծէիր թէ մարդ չկայ։ Երբ Ժան ակնավաճառը քեզի ձգած ադամանդիս համար քառասունըհինգ հազար ֆրանք համրեց, չքաւորութեա՞նդ համար էր որ սպաննեցիր զայն, որպէսզի թէ ադամանդը և թէ դրամը գրաւես։

— Ներեցէք ինծի, պարոն աբբայ, ըսաւ Քատրուս։ Արդէն անգամ մը ազատեցիք զիս, այս անգամ ալ ազատեցէք։

— Ի՞նչ սրտով։

— Առանձի՞ն էք, պարոն աբբայ, հարցուց Քատրուս ձեռքերը իրարու միացնելով, թէ զիս բռնել տալու համար պահուըտած զինուորներ ունիք։

— Բոլորովին առանձին եմ, ըսաւ աբբան։ Նորէն կը մեղքնամ քեզ ու կը թողում որ մեկնիս հոսկէ՝ իմ տկարութեամբս քու գլխուդ գալիք դժբախտութեանց թողլով քեզ, միայն թէ ճշմարտութիւնը խոստովանելու ես ինծի։

— Ա՜հ, պարոն աբբայ, գոչեց Քատրուս ձեռքերը միացնելով և քայլ մը Մոնթէ-Քրիսթոյին մօտենալով, ստուգիւ կրնամ ըսել որ իմ ազատիչս էք դուք։

— Ուրեմն կը հաստատես որ թիապարտութենէ ազատեցին քեզ։

— Ո՜հ, հաւատքիս վրայ կ'երդնում այդ մասին, պարոն աբբայ։

— Ո՞վ ազատեց քեզ։

— Անգլիացի մը։

— Անունը ի՞նչ էր։

— Լորտ Վիլմոր։

— Կը ճանչնամ զայն, կրնամ անկէ իմանալ, եթէ սուտ է ըսածդ։

— Պարոն աբբայ, բոլորովին ճշմարիտ է ըսածս։

— Այն անգլիացին ուրեմն կը պաշտպանէ՞ր քեզ։

— Ոչ, զիս չէր պաշտպաներ, այլ երիտասարդ քորսիքացի մը, որ իմ շղթայակից ընկերս էր։

— Այդ երիտասարդ քորսիքացիին անունը ի՞նչ էր։

— Պէնէտէթթօ։

— Մկրտութեան անուն է այդ։

— Ուրիշ անուն չունէր, որովհետեւ մանկութեան ատեն գտնուած է։

— Ուրեմն այդ երիտասարդը հե՞տդ փախաւ։

— Այո՛։

— Ի՞նչպէս։

— Թուլոնի մօտ՝ Սէն-Մանտրիէ կ'աշխատէինք։ Սէն-Մանտրիէն կը ճանչնա՞ք։

— Այո՛։

— Կէսօրէն մինչեւ ժամը մէկ ամէն մարդու քնացած միջոցին...

— Թիապարտները կէս օրին կը քնանա՞ն, ուրեմն ի՞նչպէս մեղքնաս այդ սրիկաները, ըսաւ աբբան։

— Ի՞նչ, ըսաւ Բատրուս, միթէ չարունակ կրնա՞յ աշխատիլ մարդս. չո՞ւն է միթէ։

— Բարեբախտաբար շուները չեն աշխատիր, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ։

— Երբ ամէն մարդ միջօրեայ քունի մէջ ընկղմած էր, մենք քիչ մը հեռացանք, անգլիացիին տուած խարտոցովը սղոցեցինք մեր շղթաները եւ լողալով փախանք։

— Ի՞նչ եղաւ Պէնէտէթթօն։

— Չեմ գիտեր։

— Սակայն գիտնալու ես։

— Ոչ, ստուգիւ չեմ գիտեր, Հիէր իրարմէ զատուեցանք։

Բատրուս, ըսածին ստուգութիւնը հաստատելու համար, քայլ մը աւելի մօտեցաւ աբբային, որ միշտ հանդարտ եւ հետազօտիչ, անշարժ մնաց իր տեղը։

— Սո՛ւտ կը խօսիս։ Այդ երիտասարդը քու բարեկամդ է դեռ եւ գուցէ քեզի մեղսակից ըրած ես զայն։

— Ո՛հ, պարոն աբբայ...

— Թուլոնէն մեկնելէդ յետոյ ի՞նչպէս ապրեցար. պատասխան տո՛ւր։

— Ինչպէս որ կրցայ։

— Սո՛ւտ կը խօսիս, յարեց երրորդ անգամ աբբան, աւելի հրամայական ձայնով։

Բատրուս կոմսին երեսը նայեցաւ ահաբեկած։

— Անոր տուած դրամովը ապրեցար, յարեց աբբան։

— Ստոյգ է, ըսաւ Բատրուս, Պէնէտէթթօ մեծ իշխանի մը զաւակն է եղեր։

— Ի՞նչպէս կրնայ մեծ իշխանի մը զաւակը ըլլալ։

— Այո՛, մեծ իշխանի մը ապօրինի զաւակը։

— Այդ մեծ իշխանին անունը ի՞նչ է։

— Կոմս Մոնթէ-Քրիսթօ, այն անձը որուն տունը կը գտնուինք հիմա։

— Պէնէտէթթօն Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսին զաւա՞կն է

կ'ըսես, հարցուց Մոնթէ-Քրիսթօ նոյնպէս ապշահար։

— Անշուշտ, ինչո՞ւ կը զարմանաք։ Կոմսը կեղծ հայր մը գտեր է անոր, կոմսը ամիսը չորս հազար ֆրանք կու տայ եւ իր կտակին մէջ հինգ հարիւր հազար ֆրանք կը ձգէ անոր։

— Օ՛հ, այդ երիտասարդին անունը ի՞նչ է, ըսաւ կեղծ աբբան, որ սկսած էր գործը հասկնալ։

— Անտրէա Գավալգանթի կը կոչուի։

— Ուրեմն Մոնթէ-Քրիսթօ բարեկամիս տունը եկող երիտասարդն է ըսածդ, որ օրիորդ Տանկլարի հետ պիտի ամուսնանայ։

— Նոյն ինքն է։

— Դուն ի՞նչպէս կը համբերես, թշուառական, դուն որ անոր կեանքն ու դէչ համբաւը կը ճանչնաս։

— Ինչո՞ւ ընկերոջս յաջողութեանը արգելք ըլլամ, ըսաւ Բատրուս։

— Իրաւունք ունիս, Տանկլարին իմացնելը քեզի չիյնար, այլ ինծի։

— Մի՛ ընէք այդ բանը, պարոն աբբայ...

— Ինչո՞ւ։

— Որովհետեւ մեր հացին պատճառ պիտի ըլլաք՝

— Դուք կը կարծէք որ ձեզի պէս թշուառականներուն հացը կորսնցնել չտալու համար, ձեր նենգութեանց պաշտպանը եւ ձեր ոճիրներուն մեղսակի՞ցը պիտի ըլլամ։

— Պարո՛ն աբբայ, ըսաւ Բատրուս, աւելի մօտենալով։

— Ամէն բան պիտի ըսեմ։

— Որո՞ւ։

— Պ. Տանկլարին։

— Ո՛չ, գոչեց Բատրուս, իր բաճկոնին տակէն մերկ դաշոյն մը հանելով եւ կոմսին կուրծքին մէջտեղը մխրճելով, ո՛չ, պիտի չըսէք, աբբայ։

Որչա՜փ մեծ եղաւ Բատրուսի զարմանքը, երբ դաշոյնը փոխանակ կոմսին կուրծքին մէջ մխուելու՝ ետ դարձաւ բթացած։

Կոմսը ձախ ձեռքովը մարդասպանին դաստակը բըռ-

նեց խոկոյն և այնպէս ուժգնօրէն պրկեց զայն, որ դաշոյնը անոր պիրկ մատներուն մէջէն գետին ինկաւ, և Քատրուս թեւին ցաւէն ճիչ մը արձակեց։

Բայց կոմսը, առանց անոր ձայնին ականջ դնելու, շարունակ աւազակին դաստակը կը պրկէր, մինչև որ թեւը ջախջախուելով՝ նախ ծնկան վրայ, յետոյ երեսն ի վար գլորեցաւ։

Կոմսը անոր գլխուն վրայ դնելով ոտքը, ըսաւ․

— Չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ ձեռքս առաջ չերթար գըլուխդ ջախջախելու, դաւաճա՛ն։

— Ո՜հ, ներեցէ՛ք, ներեցէք, գոչեց Քատրուս։

Կոմսը իր ոտքը քաշեց։

— Ոտքի ելիր, ըսաւ։

Քատրուս ոտքի ելաւ։

— Տէր Աստուած, այդ ի՛նչ դաստակ է․ պարոն աբբայ, ըսաւ Քատրուս, մարմնեղէն աքցանէն վիրաւորուած թեւը շոյելով, ի՛նչ դաստակ ունիք։

— Լռէ՛։ Քեզի պէս վայրենի գազան մը նուաճելու համար Աստուած ինծի ոյժ կու տայ, որուն անունովը հիմա կը գործեմ։ Թշուառական, գիտցիր որ այս միջոցիս քու կեանքիդ խնայելս անգամ Աստուծոյ կամքին ծառայել է։

— Ո՜ւֆ, գոչեց Քատրուս ցաւագին։

— Սա թուղթը և գրիչը ձեռքդ ա՛ռ և ըսելիքներս գրէ՛։

Քատրուս, կոմսին աննկուն զօրութենէն յաղթահարուած, նստաւ և գրեց․

«Պարոն, այն մարդը զոր ձեր տունը կ'ընդունիք և որուն ձեր աղջիկը պիտի տաք, ինծի հետ Թուլօնէն փախած թիապարտ կալանաւոր մըն է։

59 թիւը կը կրէր ան և ես՝ 58։

Անունը Պէնէտէթթօ էր, սակայն իր ծնողքը բնաւ չճանչնալուն՝ բուն անունն ալ չի գիտեր»։

— Ստորագրէ՛, շարունակեց կոմսը։

— Ուրեմն կ'ուզէք կորստեա՞ն մատնել զիս։

— Եթէ քեզ կորստեան մատնել ուզէի, անմի՛տ, մին-

չեւ ամէնէն մօտ գտնուող պահականոցը քաշքշելով կը տանէի քեզ։ Անկէ զատ՝ այս տոմսը իր տեղը գացած պահուն՝ հաւանական է որ դուն վախնալիք տեղ չունենաս։ Ստորագրէ՛ ուրեմն։

Քատրուս ստորագրեց։

— Հասցէն գրէ․ Պարոն Տանկլար, սեղանաւոր, Շոսէ-տ'Անթեն փողոց:

Քատրուս հասցէն ալ գրեց։

Աբբան տոմսը առաւ։

— Հիմա, ըսաւ, ազատ ես, գնա՛։

— Ո՞ւրկէ։

— Ուրկէ որ եկար։

— Ուրեմն այս պատուհանէ՞ն դուրս պիտի ելլեմ։

— Այս պատուհանէն ներս չմտա՞ր միթէ։

— Ինծի դէմ բան մը կը խորհի՞ք, պարոն աբբայ։

— Ապուշ, ի՞նչ պիտի խորհիմ։

— Ինչո՞ւ դուռը բանալ չէք տար։

— Ի՞նչ հարկ կայ դռնապանը արթնցնելու։

— Պարոն աբբայ, ապահովցուցէք զիս որ սպաննել չէք ուզեր։

— Աստուծոյ կամքը կը յարգեմ։

— Երդում ըրէք որ զիս պիտի չզարնէք վար իջած պահուս։

— Յիմար և վատ մարդ մըն ես դուն։

— Ուրեմն ի՞նչ պիտի ընէք զիս։

— Քեզի կը հարցնեմ թէ ի՛նչ ընեմ։ Աշխատեցայ երջանիկ մարդ մը դարձնել քեզ, մինչ կը տեսնեմ որ մարդասպան մը կ'ըլլաս։

— Պարոն աբբայ, ըսաւ Քատրուս, վերջին փորձ մը ըրէք։

— Կը հաւանիմ, ըսաւ կոմսը։ Մտիկ ըրէ՛ ուրեմն, գիտես որ խօսքս յարգող մարդ եմ։

— Այո, ըսաւ Քատրուս։

— Եթէ ողջամբ տունդ վերադառնաս...

— Եթէ հարուածը ձեր կողմէ չգայ ինծի, վախնալու տեղ չունիմ բնաւ։

— Եթէ ողջամբ տունդ վերադառնաս, Փարիզէն մեկնէ՛, Փրանսայէն հեռացիր։ Ո՛ւր որ ըլլաս և որչափ ատեն որ պարկեշտ կեանք մը վարես՝ փոքր թոշակ մը կը յատկացնեմ քեզի։ Եթէ ողջամբ տունդ վերադառնաս, այն ատեն...

— Այն ատեն ի՞նչ, հարցուց Բատրուս սարսռալով։

— Այն ատեն պիտի հաւատամ որ Աստուած թողութիւն շնորհած է քեզի և ես ալ կը ներեմ։

— Ստուգիւ, թոթովեց Բատրուս խաչ քաշելով, սարսափէն կը մեռցնէք զիս։

— Օ՛ն, գնա՛ հոսկէ, ըսաւ կոմսը մատով պատուհանը ցուցնելով Բատրուսին։

Բատրուս այդ խոստման ալ չվստահելով, սրունքը պատուհանէն անցուց և ոտքը սանդուխին վրայ դըրաւ, բայց հոն կեցաւ դողահար։

— Իջի՛ր, ըսաւ աբբան, իր բազուկները կուրծքին վրայ ծալլելով։

Բատրուսի վախը փարատեցաւ քիչ քիչ։ Ան հասկցաւ որ այդ կողմէն վախնալու բան չունի, ու սկսաւ վար իջնել։

Այն ատեն կոմսը մոմով պատուհանին մօտեցաւ, որպէսզի Շանզ Էլիզէէն ամէն մարդ տեսնէ թէ մարդ մը պատուհանէ մը վար կ՚իջնէ և ուրիշ մէկը մոմ կը բռնէ։

— Ի՞նչ կ՚ընէք, պարոն աբբայ, ըսաւ Բատրուս, եթէ հիմա գիշերապահ զինուորները ասկէ անցնին...

Ու մոմը մարելով վայրէջքը շարունակեց։ Բայց մինչեւ որ պարտէզին հողը չկոխեց, իր սիրտը չհանդարտեցաւ։

Մոնթէ-Քրիսթօ իր ննջարանը մտաւ վերստին և իր արագ նայուածքը պարտէզին վրայ շրջելով, նախ Բատրուսը տեսաւ, որ վար իջնելէն ետքը՝ պարտէզին մէջ պըտոյտ մը ըրաւ և գնաց իր սանդուխը պատին ծայրը կըռթնցուց, որպէսզի իր մտած կողմէն դուրս ելլէ։

Յետոյ կոմսը փողոցը նայելով, մարդ մը տեսաւ, որ ուղղակի պատին քով վազեց և Բատրուսի իջնելու անկիւնին ետին պահուըտեցաւ։

Բատրուս կամաց կամաց սանդուխէն վեր ելաւ, և վերջին աստիճանները հասնելով՝ գլուխը պատին քիւին վրայէն երկնցուց և միւս կողմը նայեցաւ, որպէս զի ապահով ըլլայ թէ փողոցը մարդ չկայ երբեք։

Փողոցին մէջ ո՛չ մարդ կար և ո՛չ ալ ձայն կը լը-ուէր։

Ինվալիտի ժամացոյցը ժամը մէկ հնչեց։

Այն ատեն Բատրուս պատին վրայ ելաւ, սանդուխը վեր քաշեց, պատին վրայէն անցուց, յետոյ անոր վրայէն սկսաւ իջնել կամ լաւ եւս է ըսել, երկու սիւներուն վըրայէն վար սահեցաւ այնպիսի ճարպիկութեամբ մը, որ մարմնական այդ կրթութեան մէջ ունեցած վարժութիւնը կը յայտնէր։

Բայց անգամ մը զառիվայրին վրայ ինքզինքը ձըգելէն յետոյ՝ ա՛լ չկրցաւ կենալ։ Ի զուր՝ կէս ճամբան հասած միջոցին մարդ մը տեսաւ, որ ստուերին մէջ իր վրայ կը յարձակէր, ի զուր՝ իր ոտքը գետինը դրած միջոցին՝ տեսաւ որ թեւ մը բարձրացած էր իր վրայ, ինքզինքը պաշտպանելու համար շարժում մը ընելէն առաջ այդ թեւը այնպիսի կատաղութեամբ կռնակին մէջտեղին զարկաւ, որ Բատրուս սանդուխը ձեռքէն ձգեց, պոռալով.

— Օգնութեա՛ն հասէք։

Գրեթէ անմիջապէս յետոյ երկրորդ հարուած մըն ալ կողին վրայ զգաց։ Բատրուս գետին ինկաւ պոռալով.

— Մարդասպանը բռնեցէք։

Վերջապէս գետին գլորած միջոցին, թշնամին մազերէն բռնեց և երրորդ հարուած մը իջեցուց կուրծքին։

Այս անգամ Բատրուս ուզեց նորէն պոռալ, բայց միայն հեծեծանք մը կրցաւ հանել։ Իր երեք վէրքերէն արեան երեք վտակներ կը հոսէին։

Մարդասպանը, տեսնելով որ այնուհետեւ չէր պոռար դիմացինը, մազերէն բռնելով գլուխը վեր առաւ։

Բատրուսի աչքերը գոցուած էին և բերանը ծռած։

Մարդասպանը մեռած կարծեց զայն, գլուխը ձեռքէն ձգեց ու աներեւոյթ եղաւ։

Այն ատեն Բատրուս անոր հեռանալը զգալով՝ ար-

մուկին վրայ ելաւ և նուաղուն ձայնով մը պոռաց բոլոր ուժովը.

— Բռնեցէ՛ք մարդասպանը. կը մեռնիմ, օգնութեա՛ն հասէք ինծի, պարոն աբբայ, օգնութեան հասէք ինծի։

Այդ վշտագին ձայնը գիշերուան մթութեան մէջ արձագանգեց։

Գաղտնի սանդուխին դուռը, յետոյ պարտէզին դուռը բացուեցաւ։ Ալի ու իր տէրը ճրագներով հասան։

Ե. ԳԼՈՒԽ

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՁԵՌՔԸ

Բատրուս ողորմագին ձայնով կը պոռար չարունակ.

— Պարո՛ն աբբայ, օգնութեան հասէք, օգնութեա՛ն հասէք։

— Ի՞նչ եղար, հարցուց Մոնթէ-Քրիսթօ։

— Օգնութեան հասէք ինծի, կրկնեց Բատրուս, սպաննեցին զիս։

— Ահա հասանք, ինքզինքդ բռնէ՛։

— Ա՛հ, լմնցայ, շատ ուշ հասաք, իմ մեռնելս միայն տեսնելու համար եկաք։ Ո՛հ, ի՜նչ հարուածներ ստացայ և ո՛րչափ արիւն կորսնցուցի։

Այս ըսելով նուաղեցաւ։

Ալի և իր տէրը վիրաւորը բռնեցին և սենեակ մը տարին, ուր Մոնթէ-Քրիսթօ նշան ըրաւ Ալիին որ հանուեցնէ զայն, կոմսը այն ատեն անոր ստացած երեք սոսկալի վէրքերը տեսաւ։

— Տէր Աստուած, ըսաւ, քու վրէժխնդրութիւնդ երբեմն կ'ուշանայ, բայց կարծեմ այն ատեն աւելի կատարեալը կ'իջնէ երկինքէն։

Ալի, ի՛նչ ընելիքը հարցնելու համար, տիրոջը երեսը նայեցաւ։

— Գնա՛ ընդհ. դատախազ պ. Վիլֆորը գտիր, որ Սէնթ-Օնորէ արուարձանը կը բնակի, և հո՛ս կանչէ։ Դըռ-

նապանին քովէն անցնելու ատենդ՝ արթնցուր զայն և ըսէ՛ որ երթայ բժիշկ մը կանչէ։

Ալի հնազանդեցաւ և կեղծ աբբան Բատրուսի հետ առանձին մնաց, որ միշտ նուաղած էր։ Երբ խեղճը աչքերը բացաւ, կոմսը իրմէ քանի մը քայլ անդին նստած՝ խանդաղատալից դէմքով մը անոր կը նայէր, և իր շրթունքները շարժելով կարծես աղօթք մը կը մրմնջէին։

— Վիրաբոյժ մը բերել տուէք, պարոն աբբայ, վիրաբոյժ մը, ըսաւ Բատրուս։

— Կանչելու համար մարդ ղրկեցի, պատասխանեց աբբան։

— Գիտեմ որ օգուտ մը պիտի չընէ կեանքիս, բայց կրնայ գուցէ քիչ մը ոյժ տալ ինծի, որովհետեւ կ'ուզեմ յայտարարութիւնս ընելու ատեն ունենալ։

— Ի՞նչ բանի վրայ։

— Զիս սպաննողին վրայ։

— Ուրեմն կը ճանչնա՞ս զայն։

— Անշուշտ կը ճանչնամ, Պէնէտէթթօն էր։

— Երիտասարդ քորսիքացի՞ն։

— Նոյնինքն։

— Ընկե՞րդ։

— Այո՛, կոմսին տան յատակագիծը տալէն յետոյ, անտարակոյս յուսալով որ պիտի սպաննեմ զայն և ինքը անոր ժառանգորդը պիտի ըլլայ, և կամ զիս սպաննելով՝ ինձմէ պիտի ազատի, փողոցին մէջ ինծի սպասեց և ըսպաննեց զիս։

— Բժիշկը կանչելու ատեն ընդհ. դատախազն ալ պիտի կանչեն։

— Շատ ուշ պիտի հասնի, ըսաւ Բատրուս։ Կը զգամ որ բոլոր արիւնս երակներուս մէջէն կը պարպուի։

— Կեցիր քիչ մը, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ։

Կոմսը դուրս ելաւ և հինգ վայրկեան ետքը վերադարձաւ, սրուակ մը բերելով հետը։

Հոգեվարքը, որուն անթարթ նայուածքը սոսկալի կ'երեւէր, աչքերը բնաւ վերցուցած չէր այն դրան վրայէն, ուրկից բնազդումով կը գուշակէր թէ օգնութիւն պիտի հասնի։

— Շա՛ւտ լրէք, պարոն աբբայ, շա՛ւտ լրէք, ըսաւ, նորէն նուաղում կը զգամ։

Մոնթէ-Քրիսթօ անոր մօտեցաւ և վիրաւորին մանիշակագոյն շրթունքներուն վրայ երեք չորս կաթիլ սըրուակին հեղուկէն կաթեցուց։

Քատրուս հառաչանք մը արձակեց։

— Ո՛հ, ըսաւ, այդ հեղուկը կենդանութիւն տուաւ ինծի, քիչ մըն ալ... քիչ մըն ալ կաթեցուր։

— Երկու կաթիլ ևս՝ մահ առաջ կը բերէ, պատասխանեց աբբան։

— Ո՛հ, ինչո՞ւ մէկը չիգար որուն յանձնեմ այս թըշուառականը։

— Կ՚ուզե՞ս որ ըսածներդ գրեմ և դուն ստորագրես։

— Այո՛... այո՛... ըսաւ Քատրուս. որուն աչքերը իր մահուընէն ետքը լուծելիք վրէժին գաղափարէն կը փայլէին։

Մոնթէ-Քրիսթօ գրեց։

«Թուլոնի մէջ ինծի շղթայակից 59 թիւը կրող քորսիքացի Պէնէտէթթոյէն զարնուելով կը մեռնիմ»։

— Շա՛ւտ լրէք, շուտ լրէք, ըսաւ Քատրուս, ա՛լ պիտի չկրնամ ստորագրել։

Մոնթէ-Քրիսթօ գրիչը Քատրուսին ներկայացուց, որ իր ոյժը ամփոփելով ստորագրեց և նորէն անկողնոյն վըրայ ինկաւ, ըսելով.

— Մնացածը դուք պատմեցէք, պարոն աբբայ, ըսէք որ ինքզինքը Անտրէա Գավալքանթի կ՚անուանէ, Իշխանաց պանդոկը կը բնակի, և... ո՛հ, տէր Աստուած, ահա կը մեռնիմ։

Ու Քատրուս երկրորդ անգամ նուաղեցաւ։

Աբբան սրուակը անոր քթին բռնեց, վիրաւորեալը բացաւ աչքերը։

Նուաղման միջոցին վրէժխնդրութեան փափաքը մտքէն ելած չէր բնաւ։

— Այս ամէնը պիտի ըսէք, այնպէս չէ՞, պարոն աբբայ։

— Այո՛, ասոնցմէ զատ ուրիշ բաներ ալ ունիմ ըսելիք։

— Ի՞նչ բան։

— Պիտի ըսեմ թէ, յուսալով որ կոմսը քեզ պիտի սպաննէր՝ այս տան յատակագիծը քեզի տուաւ։ Պիտի ըսեմ թէ տոմսի մը միջոցաւ կոմսին առաջուընէ այդ բանը իմացուցեր է, և թէ կոմսը բացակայ ըլլալով, ես ստացայ այդ տոմսը և քեզի սպասեցի։

— Պիտի գլխատուի, այնպէս չէ՞, ըսաւ Քատրուս։ Կը խոստանա՞ք որ պիտի գլխատուի ան։ Այս յուսով կը մեռնիմ ես և այս յոյսը պիտի օգնէ ինծի մեռնելու։

— Պիտի ըսեմ, շարունակեց կոմսը, թէ ետեւէդ եկաւ, քեզ լրտեսեց և երբ այս տունէն դուրս ելլելդ տեսաւ, պատին անկիւնին քով վազեց և պահուըտեցաւ։

— Ուրեմն այդ ամէնը տեսա՞ք դուք։

— Յիշէ քեզի ըրած խօսքերս. «Եթէ ողջամբ տունդ վերադառնաս, պիտի հաւատամ որ Աստուած ներողութիւն շնորհած է քեզի և ես ալ կը ներեմ»։

— Ինչո՞ւ չիմացուցիք ինծի, գոչեց Քատրուս իր արմունկին վրայ ելլելու ջանալով, ասկէ իջած ատենս սպաննուելս գիտնալով հանդերձ, ինչո՞ւ չիմացուցիք։

— Որովհետեւ աստուածային արդարութիւնը Պէնէտէթթոյի ձեռքերուն մէջ կը տեսնէի, և ես Նախախնամութեան կամքին հակառակելով, սրբապղծութիւն մը ըրած ըլլալ կը կարծէի։

— Աստուածային արդարութի՞ւն կ՚ըսէք, պարոն աբբայ։ Եթէ աստուածային արդարութիւն մը կայ, դուք ամէնէն լաւ գիտէք որ շատ մարդիկ պէտք է պատժուէին և պատժուած չեն։

— Համբերութի՛ւն, ըսաւ աբբան այնպիսի ձայնով մը, որմէ օրհասականը դողաց։ Համբերութի՛ւն։

Ու Քատրուս զարմանքով նայեցաւ անոր։

— Ասկէ զատ, ըսաւ աբբան, Աստուած ամէնուն կ՚ողորմի, ինչպէս քեզի ողորմեցաւ։ Դատաւոր ըլլալէն առաջ հայր է։

— Ուրեմն Աստուծոյ կը հաւատա՞ք դուք, ըսաւ Քատրուս։

— Եթէ մինչեւ հիմա անոր չհաւատալու դժբախտու-

թիւնը ունենայի, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, քեզ տեսնելով պիտի հաւատայի։

Քաթրուս իր կծկած բռունցքը դէպ ի երկինք բարձրացուց։

— Մտիկ ըրէ, ըսաւ աբբան իր ձեռքերը վիրաւորին վրայ դնելով, հրամայելու համար որ հաւատքը յարգէ։ Պատմեմ հիմա այն Աստուծոյ քեզի ըրած բարիքը, զոր վերջին վայրկեանիդ մէջ չես ուզեր ճանչնալ։ Աստուած քեզի առողջութիւն, ոյժ, ապահով գործ մը, բարեկամներ իսկ, վերջապէս այնպիսի կեանք մը պարգեւեց, որով մարդ խղճի հանդարտութեամբ ու բնական փափաքներու գոհացումով կրնայ երջանիկ ըլլալ։ Փոխանակ Աստուծոյ այս պարգեւները վայելելու, որոնք շատ քիչ անգամ այնչափ առատութեամբ կը շնորհուին, տես դուն ի՞նչ ըրիր, ինքզինքդ հեշտութեանց և արբեցութեան տուիր, ու արբեցութեանդ մէջ ամէնէն ընտիր բարեկամներէդ մէկը մատնեցիր։

—Օգնութեան հասէք, գոչեց Քաթրուս։ Քահանայի պէտք չունիմ, այլ բժիշկի։ Գուցէ մահացու կերպով վիրաւորուած չեմ, գուցէ դեռ չմեռնիմ և գուցէ կարենան ազատել զիս։

— Այնքան մահացու կերպով վիրաւորուած ես, որ եթէ բերած հեղուկէս երեք կաթիլը չկաթեցնէի՝ մինչեւ հիմա մեռած էիր արդէն։ Մտիկ ըրէ՝ ուրեմն։

— Ո՜հ, ինչ տարօրինակ քահանայ էք դուք, փոխանակ մեռնողները մխիթարելու, կը յուսահատեցնէք։

— Մտիկ ըրէ՛, շարունակեց աբբան, բարեկամդ մատնելէդ ետքը՝ Աստուած սկսաւ ո՛չ թէ պատժել քեզ, այլ ազդարարել։ Չքաւորութեան մէջ ինկար և անօթեցար։ Ժամանակդ անցուցիր այնպիսի կեանքի մը տենչալով, զոր անկարելի էր ձեռք բերել և կարօտութիւնդ պատրուակ բռնելով արդէն կը մտածէիր մեղք մը գործելու, երբ Աստուած հրաշք մը գործեց։ Թշուառութեանդ մէջ իմ ձեռքովս հարստութիւն մը ղրկեց քեզի, այնպիսի մեծ հարստութիւն մը զոր երբեք ձեռք անցուցած չէիր։ Բայց այս անակնկալ, անյուսալի և անլուր հարստութիւնը ըս-

տանալով իսկ չբաւականացար, ուզեցիր կրկնապատկել զայն։ Ի՞նչ միջոցաւ՝ սպանութեամբ մը։ Կրկնապատկեցիր զայն և Աստուած քեզ մարդկային արդարութեան առջեւ հանելով քեզմէ խլեց զայն։

— Հրեան մեռցնել ուզողը ես չէի, ըսաւ Քաթրուս, այլ Լա Գարգոնթն էր։

— Այո՛, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, և Աստուած, որ միշտ ողորմած է, թոյլ տուաւ դատաւորներուդ որ խօսքերուդ հաւատան և կեանքդ ազատեն։

— Այո՛, ի՜նչ մեծ շնորհք, ցկեանս թիապարտութեան պատիժը տուին։

— Սակայն, անիրաւ, այդ շնորհը քեզի եղած ատեն իբր շնորհ ընդունեցիր։ Քու վատ սիրտդ, որ մահուան առջեւ կը դողար, ցկեանս թիապարտութիւնը լսելով՝ ուրախութենէն կը խայտար, քանի որ բոլոր թիապարտներուն պէս դուն ալ ըսիր. «Գերեզմանը դուռ չունի, բայց թիարանը ունի»։ Իրաւունք ունէիր, որովհետեւ թիարանին այդ դուռը անյուսալի կերպով առջիդ բացուեցաւ։ Անգլիացի մը, որ թիապարտութենէ երկու հոգի ազատելու ուխտ ըրած էր. Թուլոն այցելութեան կու գայ։ Դիպուածը այնպէս կը բերէ որ այդ երկու հոգին դուն ու քու ընկերդ ըլլաք։ Քեզի համար երկրորդ հարստութիւն մը կ'իջնէ։ Միեւնոյն ատեն դրամ և հանգստութիւն կը գտնես։ Դուն, որ թիապարտի կեանք մը վարելու դատապարտուած էիր, ամէն մարդոց պէս կեանք մը վարելու կրնայիր սկսիլ։ Այն ատեն դուն, ո՛վ ապիրատ, երրորդ անգամ Աստուած փորձելու կ'ելլես։ Ունեցածս բաւական չէ ինծի, ըսիր, մինչ ցայնօր ունեցածէդ շատ աւելի ունէիր, և առանց պատճառի ու առանց բարուրանքի երրորդ ոճիր մը գործեցիր։ Աստուած ձանձրացաւ քեզմէ և պատժեց։

Քաթրուս յայտնապէս կը տկարանար։

— Քիչ մը ջուր, ըսաւ, ծարաւ եմ. կը պապակիմ։

Մոնթէ-Քրիսթօ գաւաթ մը ջուր տուաւ անոր։

— Անօրէն Պէնէտէթթօ, ըսաւ Քաթրուս, բաժակը տալով, դուն պիտի ազատիս։

— Մարդ պիտի չաղատի, ես եմ քեզի ըսողը, Քատրուս... Պէնէտէթթօն պիտի պատժուի։

— Ուրեմն դուք ալ պիտի պատժուիք, ըսաւ Քատրուս, քանի որ ձեր քահանայութեան պարտքը չկատարեցիք... ձգելու չէիք որ Պէնէտէթթօն զիս սպաննէր։

— Ե՞ս, ըսաւ կոմսը այնպիսի ժպիտով մը, որ մեռնողը սոսկումէն սառեցուց։ Ե՞ս պէտք չէի ձգել որ Պէնէտէթթօն քեզ սպաննէր, այն ժամուն որ կուրծքս ծածկող զրահին դէմ դաշոյնդ ջախջախեցիր... Այո՛, եթէ քեզ խոնարհ և զղջացած գտնէի, գուցէ արգիլէի Պէնէտէթթօն քեզ սպաննելէ, բայց գոռոզ ու արիւնախանձ տեսայ և թողուցի որ Աստուծոյ կամքը կատարուի։

— Ես չեմ հաւատար Աստուծոյ, գոչեց Քատրուս, և ոչ իսկ դուք կը հաւատաք... սուտ կը խօսիք...

— Լռէ՛, ըսաւ աբբան, արեանդ վերջին կաթիլներն են որ կը թափես... Ո՛հ, Աստուծոյ չե՛ս հաւատար և Աստուծոյ հարուածին ենթարկուելով կը մեռնիս։ Չե՞ս հաւատար այն Աստուծոյ, որ ներելու համար միայն աղօթք մը, խօսք մը և արտասուք մը կը խնդրէ... Այն Աստուծոյ, որ կրնար մարդասպանին դաշոյնին այնպիսի ուղղութիւն մը տալ, որ մէկ հարուածով քեզ սպաննէր։ Բայց Աստուած քառորդ մը ժամանակ տուաւ քեզի որ զղջաս... Արթընցի՛ր քունէդ, թշուառական, և զղջա՛։

— Ոչ, ըսաւ Քատրուս, ո՛չ, չեմ զղջար, Աստուած չըկայ, Նախախնամութիւն չկայ, այլ միայն դիպուած կայ աշխարհի մէջ։

— Նախախնամութիւն մը կայ, Աստուած մը կայ, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ։ Ապացոյցը սա է որ դուն անկողնոյ մէջ պառկած և յուսահատ Աստուած կ'ուրանաս, իսկ ես քու առջիդ կանգնած, հարուստ, երջանիկ, ողջ առողջ կը գտնուիմ և ձեռքերս միացուցած եմ այն Աստուծոյ առջեւ, որուն չհաւատալ կը ցուցնես, սակայն սրտիդ խորութեանը մէջ կը հաւատաս անոր։

— Բայց ո՞վ էք դուք, հարցուց Քատրուս իր կիսամեռ աչքերը կոմսին վրայ յառելով։

— Աղէկ նայէ, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, մոմը առնելով և իր երեսին մօտեցնելով։

— Աբբա՛ն... աբբայ Պուզոնին էք...

Մոնթէ Քրիսթօ իր դէմքը այլայլող կեղծամը գլխէն վերցուց և իր սեւ գեղեցիկ մազերը վար առաւ, որոնք շնորհալի կերպով կը շրջանակէին իր գունատ դէմքը։

— Ո՛հ, ըսաւ Քատրուս ահաբեկ, եթէ այդ սեւ մազերը չունենայիք պիտի ըսէի թէ դուք այն անգլիացին էք, պիտի ըսէի թէ դուք լորտ Վիլմորն էք։

— Ես ո՛չ աբբայ Պուզոնին եմ և ոչ լորտ Վիլմորը, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, աղէկ նայէ՛ երեսս, նայուածքդ աւելի հեռուները տար, անցեալ ժամանակները միտքդ բեր։

Կոմսին այդ խօսքերուն մէջ մագնիսական զօրութիւն մը կար, որով խեղճին մեռած զգացումները վերջին անգամ կենդանութիւն մը առին։

— Ո՛հ, իրօք ինծի այնպէս կ'երեւի, ըսաւ Քատրուս, թէ ձեզ տեսած և ժամանակաւ ճանչցած եմ։

— Այո՛, Քատրուս, Այո՛, դուն զիս տեսած ես և ճանչցած իսկ։

— Բայց ո՞վ էք դուք և ինչո՞ւ կը թողուք որ մեռնիմ, երբ տեսած և ճանչցած եմ։

— Որովհետեւ անկարելի է որ ազատիս, Քատրուս, ընդունած վէրքերդ մահացու են։ Եթէ կարենայիր ազատիլ, Աստուծոյ գթութիւնը պիտի համարէի զայն, և հօրս գերեզմանին վրայ կ'երդնում որ քեզ կեանքի և զղջումի գիրկը պիտի առաջնորդէի։

— Ձեր հօրը գերեզմանին վրայ կ'ըսէք, յարեց Քատրուս, վերջին ոյժերը ամփոփելով և քիչ մը վեր ելլելով, որպէս զի ամէն մարդոց նուիրական եղած այդ երդումը ընող անձը աւելի մօտէն տեսնէ։ Է՛հ, ո՞վ էք դուք ուրեմն։

Կոմսը անոր ճգնաժամին յառաջացումը կը զննէր ակնդէտ։ Հասկցաւ որ կենդանութեան այդ ոյժը վերջինն էր, ուստի հոգեվարքին մօտեցաւ և հանդարտ ու միանգամայն տխուր նայուածքով մը անոր նայելով, ըսաւ ականջին.

— Ես... եմ։

Եւ իր հազիւ բացուած շրթունքները այնպիսի ցած

ձայնով անուն մը արտասանեցին, զոր կոմսը կ'երեւէր թէ ինքն ալ լսելու կը վախնար։

Բատրուս, որ ծունկերուն վրայ ելած էր, թեւերը երկնցուց։ Ետ քաշուելու փորձ մը ընելէն ետքը՝ ձեռքերը միացուց և իր բոլոր ուժովը վեր բարձրացնելով ըսաւ.

— Տէր Աստուած, Տէր Աստուած, ներէ՛ ինծի քեզ ուրանալուս համար։ Այո՛, դուն տիեզերքի Աստուածն ես, երկնքի մարդոց հայրը և երկրի մարդոց դատաւորը։ Աստուած իմ, ո՛վ Տէր, ո՛րչափ ժամանակ քեզ ուրացայ, Աստուած իմ և Տէր, ներէ՛ ինծի, Աստուած իմ և Տէր, ընդունէ զիս։

Բատրուս աչքերը գոցեց և կռնակին վրայ ինկաւ, վերջին ճիչ մը ու վերջին հառաչանք մը արձակելով։

Բերնէն և երեք մեծ վէրքերէն հոսած արիւնը դադրեցաւ իսկոյն։

Բատրուս մեռած էր։

— Մէկ, ըսաւ կոմսը, աչքերը դիակին վրայ ուղղելով, որուն դէմքը արդէն այլագունած էր այդ սոսկալի մահուընէն։

Տասը վայրկեան յետոյ, բժիշկը և ընդհ. դատախազը եկան՝ մէկը դռնապանին և միւսը Ալիին հետ, ու արքայ Պիւզոնին տեսան, որ մեռեալին քով կ'աղօթէր։

Զ. ԳԼՈՒԽ

ՊՈՉԱՆ

Տասնըհինգ օր ամբողջ, կոմսին տանը մէջ կատարուած գողութեան յանդուգն փորձին խօսքը կ'ըլլար Փարիզի մէջ։ Պէնէտէթթոյի մարդասպան ըլլալը հաստատող թուղթի մը տակ՝ մեռեալը ստորագրած էր։ Ոստիկանութեան ուշադրութիւնը հրաւիրուեցաւ՝ մարդասպանը գտնելու համար ամէն միջոց ի գործ դնել։

Բատրուսի դաշոյնը, գողի լապտերը, բանալիներու տրցակը և զգեստները, բացի բաճկոնէն, զոր անկարելի եղաւ գտնել, ոստիկանութեան յանձնուեցան ու մարմինը դիակնարան տարուեցաւ։

Կոմսը ամէնուն կը պատասխանէր թէ իր Օթէօյլի տունը գտնուած ատեն այդ դէպքը պատահած է, հետեւաբար բոլոր գիտցածը աբբայ Պիւզոնիէն լսածն էր, որ խիստ մեծ բարեբախտութեամբ իրմէ խնդրած էր որ այդ իրիկունը իր տունը անցընէ, որպէսզի իր գրադարանը ունեցած քանի մը թանկագին գրքերուն մէջ հետազօտութիւններ ընէ։

Պէրթուչիօ միայն կը գունատէր ամէն անգամ, որ Պէնէտէթթոյի անունը իր առջեւը կ'արտասանուէր, բայց բնաւ պատճառ մը չկար որ մէկը Պէրթուչիոյի գունատութիւնը նշմարէր։

Վիլֆօր, գործուած ոճիրը հաստատելու համար կանչուելով, գործը իր վրայ առած էր և իրեն յանձնուած յանցաւորներու բոլոր դատերուն մէջ ի գործ դրածին պէս քննութիւն կը կատարէր մեծ եռանդով։

Բայց երեք շաբաթներ անցան և ամէնէն մանրազննին հետազօտութիւնները յաջող ելք մը չունեցան։ Ամէն մարդ սկսած էր մոռնալ կոմսին տան մէջ տեղի ունեցած գողութեան փորձը և գողին իր մեղսակցէն սպաննուիլը, ու ամէնուն ուշադրութիւնը օրիորդ Տանկլարի հետ Անտրէա Գավալգանթիի կոմսին մօտալուտ ամուսնութեան վրայ դարձաւ։

Այդ ամուսնութիւնը գրեթէ երեւան ելած էր։ Երիտասարդը սեղանաւորին տունը իբր նշանած կ'ընդունուէր։

Պ. Գավալգանթիի հօրը նամակ գրած էին և ան ալ այդ ամուսնութիւնը խիստ յարմար գտած էր, բայց իր պաշտօնին պատճառաւ Բարմայէն չկարենալ բացակայելուն համար, վիշտերը կը յայտնէր և կ'իմացնէր որ հարիւր յիսուն հազար ֆրանք եկամուտին դրամագլուխը տալու կը հաւանի։

Որոշուած էր որ երեք միլիոն ֆրանքը Տանկլարի քով դրուի և սեղանաւորը զանոնք շահագործելով տոկոսը երիտասարդին տայ։ Բանի մը հոգի փորձած էին երիտասարդին կասկածներ ներշնչել ապագայ աներոջ կացութեան հաստատութեան վրայ, որ առենէ մը ի վեր հետ-

զհետէ դրամական մեծ կորուստներ կը կրէր, սակայն երիտասարդը անշահախնդրութեամբ և մեծ վստահութեամբ հերքեց այդ սնոտի խօսքերը և այդ մասին պառոնին խօսք մը անգամ չընելու ազնուութիւնը ունեցաւ։

Պառոնն ալ Անտրէա Գավալգանթի կոմսը չափազանց կը սիրէր։

Բայց օրիորդ Էօժէնի Տանկլար նոյն սէրը չունէր։ Ամուսնութեան մասին ունեցած իր բնազդական ատելութեանը մէջ Անտրէան ընդունած էր իբր միջոց մը Մորսէրֆը հեռացնելու։ Սակայն հիմա որ Անտրէա իրեն շատ կը մօտենար, օրիորդը սկսած էր յայտնի ատելութիւն մը զգալ Անտրէայի նկատմամբ։

Թերևս պառոնը դիտած էր իր աղջկան այս պաղութիւնը, բայց աղջկան կողմէն քմահաճոյք մը համարելով, չտեսնել ձևացուցած էր։

Ասով հանդերձ Պօշանին խնդրած պայմանաժամը գրեթէ անցած էր, սակայն Մորսէրֆ կրցած էր Մոնթէ-Քրիսթոյի տուած խրատին յարգը ճանչնալ։ Կոմսը յորդորած էր զինքը թողուլ որ գործը ինքնին խափանուի։ Ջօրապետին վրայ եղած հրատարակութիւնը նորոգուած չէր, և Եանինայի բերդը մատնող պաշտօնատարը՝ խորհրդարանին մէջ բազմող ազնիւ կոմսը ըլլալը յայտնուած չէր մէկուն կողմէ։

Ալպէր այդ գործին մէջ նուազ նախատուած չէր, քանի որ իր սիրտը վիրաւորող այդ քանի մը տողերուն մէջ զինքը անպատուելու դիտաւորութիւն մը կար։ Ասկէ զատ, Պօշանին խօսակցութեան վերջաւորութիւնը սրտին մէջ դառն յիշատակ մը ձգած էր։ Ուստի իր մտքին մէջ այդ մենամարտին գաղափարը կը պտուտքէր, որուն բուն պատճառը իր վկաներէն իսկ գաղտնի պահել կը յուսար, եթէ Պօշան մենամարտին առաջարկը ընդունէր։

Իսկ Պօշան, Ալպէրի տուած այցելութենէն ի վեր, աներևոյթ եղած էր։ Հարցնողներուն կը պատասխանէին թէ քանի մը օրուան ճամբորդութիւն մը ընելու համար բացակայ կը գտնուի։

Բայց ո՞ւր կը գտնուէր, մէկը չէր գիտեր։

Առտու մը, Ալպէրի սենեկապանը զինքը արթնցնելով, Պօշանին գալուստը իմացուց։

Ալպէր աչքերը շփելով հրամայեց որ գետնայարկի ծխարան սրահին մէջ Պօշանը սպասցնեն, ու ինքը հագուեցաւ և վար իջաւ։

Պօշան սրահին երկայնութեամբը կը պտըտէր։ Ալպէրը տեսնելուն պէս կանգ առաւ։

— Առանց սպասելու ինծի, որ այսօր ձեզի այցելութիւն մը տալ կը յուսայի, անձամբ տունս ներկայանալու զիջումնիդ լաւ նշան մը կ'երևի ինծի, պարոն, ըսաւ Ալպէր։ Ըսէք շուտով, երկնցնե՞մ ձեռքս ըսելով. Պօշան, յանցանքնիդ խոստովանեցէք և բարեկամնիդ մի կորսնցնէք, թէ պարզապէս հարցնեմ. Ո՞ր զէնքը կ'ընտրէք։

— Ալպէր, նախ նստինք և խօսինք, ըսաւ Պօշան այնպիսի տխրութեամբ մը, որ երիտասարդը ապշութեան մատնեց։

— Ընդհակառակը, պարոն, ինծի կը թուի թէ նստելէն առաջ պատասխան մը ունիք տալու։

— Ալպէր, ըսաւ լրագրապետը, այնպիսի պարագաներ կան, որոնց դժուարութիւնը կը կայանայ պատասխանին մէջ։

— Հարցումս կրկնելով, ձեր պատասխանը կը դիւրացնեմ, պարոն։ Յօդուածը ետ պիտի առնէ՞ք թէ ոչ։

— Մորսէրֆ, մարդս պէտք չէ բաւականանայ այո՛ կամ ոչ պատասխանելով այն հարցումներուն, որոնք զօրապետ և Ֆրանսայի խորհրդարանին անդամ պ. Մորսէրֆ կոմսին պէս մարդու մը պատուոյն, ընկերային կացութեանը և կեանքին հետ առնչութիւն մը ունին։

— Ուրեմն ի՞նչ ընելու է։

— Ի՛նչ որ ես ըրի, Ալպէր։ Դրամը, ժամանակը և յոգնութիւնը բան մը չեն երևիր մարդուս, երբ խնդիրը ամբողջ ընտանիքի մը համբաւին և շահերուն վրայ կը դառնայ։ Բարեկամի մը հետ մահացու մենամարտ մը ընդունելու համար հաւանականութիւններ պէտք չեն, այլ ստուգութիւններ։ Երբ սուրս կամ ատրճանակիս ըլթակը այնպիսի մարդու մը վրայ քաշեմ, որուն ձեռքը երեք

տարիէ ի վեր սեղմած եմ, գոնէ պէտք է գիտնամ թէ ի՛նչ պատճառաւ այսպիսի բան մը կ'ընեմ. որպէսզի հանդարտ սրտով և անխռով խիղճով ասպարէզին մէջ նետուիմ, որոնց մարդ պէտք ունի, երբ իր բազուկը պիտի ազատէ իր կեանքը։

— Ցեսա՞յ, յեսա՞յ հարցուց Մորսէրֆ անհամբերութեամբ, վերջապէս ի՞նչ ըսել կ'ուզէք։

— Ըսել կ'ուզեմ թէ Եանինայէն կու գամ։

— Դո՞ւք Եանինայէն կու գաք։

— Այո՛, ես։

— Անկարելի է այդ բանը։

— Սիրելի Ալպէր, ահա անցագիրս։ Քննեցէք Ճենովայի, Միլանի, Վենետիկի, Թրիէսթի, Սելվինոյի և Եանինայի մէջ կատարուած կնքումները։ Հանրապետութեան և երկու միւս տէրութեանց կնիքներուն կը հաւատա՞ք։

Ալպէր իր նայուածքը անցագրին վրայ ձգելէն ետքը՝ Պոշանին վրայ դարձուց զարմանքով։

— Եանինա՞ գացիք, ըսաւ։

— Ալպէր, եթէ դուք օտարական մը, անծանօթ մը կամ այն անգլիացիին պէս պարզ լորտ մը ըլլայիք, որ երեք չորս ամիս առաջ իրաւունքի համար դիմում ըրաւ և ես ազատելու համար սպաննեցի զայն, կը հասկնա՞ք՝ այնչափ հոգս չէի ընէր։ Բայց ես տեսայ որ ակնածութեան պարտք մը ունէի կատարելիք. ուստի ութը օր ճամբորդեցի երթալու և ութը օր ալ գալու համար։ Ասկէ զատ՝ չորս օր քարանթինա կեցայ և քառասունը ութը ժամ՝ Եանինա, ասով ճիշտ երեք շաբաթ կ'ընէ։ Այս գիշեր Փարիզ հասայ և ահա հիմա ձեզի եկայ։

— Տէ՛ր Աստուած, այս ո՜րչափ չրջասացութիւններ կ'ընէք, Պոշան, և ո՜րչափ կ'ուշացնէք սպասած խօսքս։

— Որովհետև, ստուգիւ, Ալպէր...

— Կ'երեւի թէ կը վարանիք։

— Այո՛, կը վախնամ։

— Ձեր թղթակցին ձեզ խաբելը խոստովանելո՞ւ կը վախնաք։ Ո՛հ, անձնասիրութիւնիդ մէկդի թողուցէք,

Պոշան. ձեր անվախութիւնը չի կրնար կասկածելի ըլլալ։

— Ո՛հ, այդ չէ պատճառը, մրմինջեց լրագրապետը, ընդհակառակը...

Ալպէրի գոյնը սոսկալի կերպով նետեց։ Խօսելու փորձ ըրաւ, բայց ձայնը շրթունքներէն դուրս չկրցաւ ելլել։

— Բարեկամ, ըսաւ Պոշան խիստ խանդաղատալից ձայնով մը, հաւատացէք որ երջանիկ պիտի ըլլայի, եթէ ձեր ներողութիւնը խնդրելու գայի, և այդ ներողութիւնը սիրայօժար պիտի խնդրէի, բայց, աւա՜ղ...

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք։

— Ըսել կ'ուզեմ թէ հրատարակութիւնը ստոյգ է, բարեկամ։

— Ի՞նչպէս, ուրեմն այն Ֆրանսացի պաշտօնատարը...

— Այո՛։

— Այն Ֆէրնա՞նը։

— Այո՛։

— Իր տիրոջ բերդը մատնող այն նենգաւո՞րը...

— Ներեցէք ինծի ըսելու, բարեկամ, թէ քու հայրդ էր ան։

Ալպէր սոսկալի շարժում մը ըրաւ Պոշանին վրայ յարձակելու համար, բայց լրագրապետը աւելի քաղցր նայուածքով մը քան թէ իր երկարած ձեռքերովը արգիլեց զայն։

— Տեսէք, բարեկամ, ըսաւ գրպանէն թուղթ մը հանելով, ահա ապացոյցը։

Ալպէր թուղթը բացաւ։ Եանինայի չորս անուանի բընակիչներուն կողմէ ստորագրուած վկայագիր մըն էր, որ կը հաստատէր թէ Թէբէ Տէլէնի Ալի փաշային ծառայութեան մէջ գտնուող Ֆէրնան Մոնտէկօ մարգիզ հարիւրապետը երկու հազար քսակ դրամ ընդունելով մատնած էր Եանինայի բերդը։

Ստորագրութիւնները հիւպատոսին կողմէ վաւերացուած էին։

Ալպէր, դեդեւելով, թիկնաթոռի մը վրայ ինկաւ ուժասպառ։

Այս անգամ տարակոյս չէր վերցներ, կատարելապէս յիշուած էր ընտանիքին անունը։

Ուստի պահ մը տիրող անձայն և տխուր լռութենէ ետք՝ իր սիրտը ուռեցաւ, վիզին երակները ընդլայնեցան և արտասուքի հեղեղ մը հոսեցաւ աչքերէն։

Պօշան, որ խորին կարեկցութեամբ մը երիտասարդին երեսը նայած էր, բուռն վշտակցութեամբ մը անոր մօտենալով ըսաւ.

— Ալպէր, հիմա միտքս հասկցաք, այնպէս չէ՞։ Ուզեցի ամէն բան անձամբ տեսնել և քննել, յուսալով որ ստանալիք տեղեկութիւններս ձեր հօրը համար նպաստաւոր պիտի ըլլան, և ես պիտի կարենամ անոր իրաւունքները պաշտպանել։ Բայց ընդհակառակը՝ առած տեղեկութիւններս կը հաստատեն որ այդ մարզիչ պաշտօնատարը, այդ Ֆէրնան Մոնտէկօն, որ Ալի փաշայէն ՚ընդհանուր կառավարչի տիտղոսը ընդունած է, բուն իսկ կոմս Ֆէրնան տը Մորսէրֆն է։ Այն ատեն ձեր բարեկամներուն մէջ զիս ընդունելու համար ինծի ըրած պատիւնիդ յիշելով, վերադարձայ և ձեր քովը վազեցի եկայ։

Ալպէր միշտ իր թիկնաթոռին վրայ ընկողմանած, երկու ձեռքերը աչքերուն վրայ բռնած էր, կարծես ուզելով արգիլել այն լոյսը, որ մինչեւ իրեն կը հասնէր։

— Վազեցի եկայ, Ալպէր, շարունակեց Պօշան, որպէսզի ձեզի ըսեմ թէ մեր ծնողքին յանցանքը, գործելու և անգործութեան ժամանակներուն մէջ, իրենց զաւակներուն վրայ չեն կրնար իյնալ։ Ալպէր, շատ քիչ մարդիկ կան, որոնք առանց իրենց զինուորական համազգեստը կամ դատաւորի պատմուճանը տիղմի կամ արեան բիծով արատաւորելու՝ մեր մանկութեան ատեն պատահած յեղափոխութիւնները անցուցած ըլլան։ Ալպէր, հիմա որ ամէն ապացոյց ունիմ, հիմա որ ձեր գաղտնիքներուն տէրն եմ, մէկը զիս չի կրնար բռնադատել այնպիսի կռիւ մը ընելու, որուն համար ապահով եմ թէ ձեր խիղճը մեղք մը գործածի պէս պիտի մեղադրէ ձեզ։ Բայց ես հիմա այնպիսի բան մը պիտի առաջարկեմ, զոր դուք չէիք կրնար ինձմէ պահանջել։ Կ'ուզէ՞ք որ անհետացնեմ այն ապացոյցները, յայտարարութիւնները և վկայութիւնները, որոնք իմ ձեռքս միայն կը գտնուին։ Կ'ուզէ՞ք որ այդ

քստմնելի գաղտնիքը իմ և ձեր միջեւ մնայ։ Պատուոյս վրայ կը խոստանամ որ երբեք բերանէս դուրս պիտի չհանեմ, կ'ուզէ՞ք, Ալպէր, կ'ուզէ՞ք, բարեկամ։

Պօշանին վիզը նետուեցաւ Ալպէր։

— Ո՛հ, ազնի՛ւ սիրտ, գոչեց։

— Ահա առէք, ըսաւ Պօշան թուղթերը Ալպէրին ներկայացնելով։

Ալպէր դողդոջուն ձեռքերով յափշտակեց զանոնք, ճմռթկեց և խորհեցաւ պատռել։ Բայց վախնալով որ թուղթին մէկ փոքրագոյն մասնիկը հովէն տարուելով՝ օր մը պիտի վերադառնայ իր ճակտին զարնուելու, սիկարներու համար միշտ վառ կեցած մոմին մօտեցաւ և ամէնէն փոքրիկ կտորն ալ այրեց։

— Սիրելի՛ բարկամ, ազնի՛ւ բարեկամ, մրմնջեց Ալպէր, թուղթերը այրելու ատեն։

— Այդ ամէնը անհաճոյ երազի մը պէս թո՛ղ մոռցուի, սեւցուած թուղթին վրայ ընթացող վերջին կայծերուն պէս թո՛ղ մարի և այս լռիկ մուխերներէն ելլող վերջին մուխին պէս անհետանայ։

— Այո՛, այո՛, ըսաւ Ալպէր, և միայն մշտնջենական բարեկամութիւն մը թող մնայ, զոր իմ ազատարարիս կ'ուխտեմ. այնպիսի բարեկամութիւն մը, զոր իմ զաւակներս ձեր զաւակներուն հաղորդեն, այնպիսի բարեկամութիւն մը, որ միշտ յիշեցնէ ինծի թէ երակներուս արիւնը, մարմնոյս կեանքը և անուանս պատիւը ձեզի պարտաւոր եմ։ Եթէ այսպիսի բան մը յայտնուէր, ո՛հ, Պօշան, ճշմարիտ կ'ըսեմ որ ուղեղս կը պայթեցնէի և կամ, ո՛հ, խեղճ մայրս, և որովհետեւ պիտի չուզէի նոյն հարուածով մայրս ալ սպաննել, իմ հայրենի երկրէս պէտք էր հեռանալ։

— Սիրելի Ալպէր, ըսաւ Պօշան։

Բայց երիտասարդը այդ յեղակարծ և փոքր կեղծ ուրախութիւնը շուտով թօթափելով, աւելի խորունկ տրտմութեան մը մէջ ինկաւ նորէն։

— Ի՞նչ կ'ըլլաք, բարեկամ, ըսաւ Պօշան, ուրիշ ի՞նչ ունիք։

— Սիրտս գրեթէ կոտրած է, Պոշան։ Հօր մը անբիծ անուան ազդած յարգանքէն, վստահութենէն և հպարտութենէն բոպէ մը չի բաժնուիր զաւակ մը։ Ո՛հ, Պոշան, Պոշան, հիմա ես ի՞նչպէս իմ հօրս քով պիտի երթամ... Պիտի հեռացնե՞մ ճակատս, երբ իր շրթունքները մօտեցնէ անոր և երբ ձեռքս իր ձեռքին դպչի։ Ո՛հ, Պոշան, ի՛նչ թշուառ մարդ եմ եղեր։ Մա՛յր իմ, հէգ մայր իմ, ըսաւ Ալպէր իր արտասուաթոր աչքերուն մէջէն իր մօրը կենդանագրին նայելով, որչափ վշտացած ըլլալու ես, եթէ այս բանը իմացած ես։

— Արիութիւն, բարեկամ, ըսաւ Պոշան, անոր երկու ձեռքերէն բռնելով։

— Բայց ձեր լրագրին մէջ հրատարակուած առաջին գրութիւնը ո՞ւրկից եկած է, գոչեց Ալպէր։ Այս ամէնուն ետին անծանօթ ատելութիւն մը և աներեւոյթ թշնամի մը կայ։

— Աւելի մեծ պատճառ մըն է սիրտ առնելու, Ալպէր, ըսաւ Պոշան։ Ձեր դէմքին վրայ այլայլութեան հետք մի՛ թողուք։ Ձեր վիշտերը սրտերնուդ մէջ պահեցէք, ինչպէս ամպերը իրենց մէջ կը պահեն աւերն ու մահը, որոնց մահաբեր գաղտնիքը միայն փոթորիկը ծագած ատեն կը հասկցուի։ Ուստի, բարեկամ, ձեր ոյժը փոթորիկը պայթելու վայրկեանին պահեցէք։

— Բայց կը կարծէք որ ատոնց վերջը եկած չէ՞ տակաւին, ըսաւ Ալպէր ահաբեկ։

— Չեմ կարծեր, բարեկամ, բայց վերջապէս ամէն բան կարելի է։ Աղէկ միտքս ինկաւ։

— Ի՞նչ բան, հարցուց Ալպէր, տեսնելով որ Պոշան կը վարանէր։

— Օրիորդ Տանկլարի հետ պիտի ամուսնանաք հարկաւ։

— Ի՞նչու այդ բանը կը հարցնէք հիմա, Պոշան։

— Որովհետեւ, իմ կարծիքովս, այդ ամուսնութեան լուծումը կամ կատարումը այս պահուս մեր միտքը զբաղեցնող խնդրին հետ առնչութիւն ունի։

— Ի՞նչպէս, ըսաւ Ալպէր, բարկութենէն իր ճակատը կարմրած, ուրեմն կը կարծէք որ պ. Տանկլար...

— Ձեր ամուսնութեան ինչ վիճակի մէջ ըլլալը միայն կը հարցնեմ։ Դուք իմ խօսքերս ուրիշ մտքով մի առնէք և մեծ կարեւորութիւն մի՛ տաք անոնց։

— Այն ամուսնութիւնը խզուեցաւ, ըսաւ Ալպէր։

— Աղէկ, ըսաւ Պոշան։

Ցետոյ, տեսնելով որ երիտասարդը իր տխրութեան մէջ պիտի իյնայ նորէն,

— Ստուգիւ, Ալպէր, ըսաւ, հաւատացէք որ գաղտնիքը իմանալու վրայ ենք։ Կառքով կամ ձիով անտառը կրնայ ձեր տխրութիւնը փարատել։ Ցետոյ, կ'երթանք տեղ մը ճաշելու և դուք ձեր գործին կը դառնաք ու ես՝ իմ գործիս։

— Սիրայօժար, ըսաւ Ալպէր, հետիոտն կ'երթանք, կարծեմ քիչ մը յոգնութիւնը կրնայ օգտակար ըլլալ ինծի։

— Թո՛ղ այնպէս ըլլայ, ըսաւ Պոշան։

Ու երկու բարեկամները հետիոտն դուրս ելան, ու դէպի ծառուղին ուղղուեցան։ Մատլէնի առջեւ հասնելով, Պոշան ըսաւ.

— Կեցէք, քանի որ ճամբանուս վրան է, եկէք պ. Մոնթէ Քրիսթօն տեսնելու երթանք, ան կը զուարճացընէ մեզ, մտքերը հանդարտեցնող տարօրինակ մարդ մըն է և երբեք հարցափորձ չըներ։ Իմ կարծիքովս՝ հարցափորձ չընող մարդիկ ամէնէն լաւ մխիթարիչներն են։

— Շատ լաւ, ըսաւ Ալպէր, երթանք, ես կը սիրեմ զայն։

Է. ԳԼՈՒԽ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Մոնթէ-Քրիսթօ երկու երիտասարդները միատեղ տեսնելով ուրախութեան ճիչ մը արձակեց։

— Ա՛հ, ըսաւ, կը յուսամ թէ ամէն բան վերջացած, յայտնուած և կարգի դրուած է։

— Այո՛, ըսաւ, Պոշան, անտեղի տարաձայնութիւն-

ներ էին, որոնք ինքնին հերքուեցան եւ հիմա եթէ նորոգուին՝ առաջին հակառակողը ես պիտի ըլլամ, ուստի գոցենք այդ խօսքերը։

— Ալպէր կրնայ հաստատել որ այդ խրատը տուի իրեն, ըսաւ կոմսը։ Տեսէք, պարոններ, կարծեմ այսքան անտանելի առտու մը անցուցած չէի երբեք։

— Ի՞նչ կ'ընէք, ըսաւ Ալպէր, կարծեմ ձեր թուղթերը կարգի կը դնէք։

— Ոչ, փա՛ռք Աստուծոյ, թուղթերս հիանալի կարգի մը մէջ կը գտնուին միշտ, որովհետեւ թուղթեր չունիմ, այլ պ. Գավալգանթիին թուղթերն են։

— Պ. Գավալգանթիի՞ն, հարցուց Պօշան։

— Այո՛. չէ՞ք գիտեր այն երիտասարդը, զոր կոմսը ընկերութեանց մէջ կը մտցնէ, ըսաւ Մորսէրֆ։

— Կը սխալիք, պատասխանեց Մոնթէ-Քրիսթօ, ես երբեք մէկը ընկերութեանց մէջ մտցուցած չեմ, ինչպէս նաեւ պ. Գավալգանթին։

— Իմ տեղս օրիորդ Տանկլարի հետ պիտի ամուսնանայ։ Այդ բանը, շարունակեց Ալպէր, ժպտելու ջանալով, ինչպէս կրնաք կարծել, սիրելի Պօշան, չափազանց կը վշտացնէ զիս։

— Ի՛նչ, Գավալգանթին օրիորդ Տանկլարի՞ հետ պիտի ամուսնանայ, հարցուց Պօշան։

— Փարիզի մէջ եղածները չէ՞ք իմանար միթէ, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, դուք որ լրագրապետ մըն էք եւ Բընօմէի ամուսինը։ Ամբողջ Փարիզի մէջ ուրիշ խօսք չեն ըներ։

— Այդ ամուսնութիւնը դո՞ւք կատարեցիք, կոմս, հարցուց Պօշան։

— Ե՞ս, ո՛հ, լռեցէ՛ք, պարոն խմբագիր, այդպիսի խօսքեր բերաննիդ մի՛ առնէք։ Ե՞ս ամուսնութիւն մը կատարեմ։ Ո՛չ, դուք չէք ճանչնար զիս։ Ընդհակառակը՝ բոլոր կարողութեամբս դէմ դրի եւ մերժեցի առաջարկութիւնը անգամ ընել։

— Ո՛հ, կը հասկնամ, ըսաւ Պօշան, մեր Ալպէր բարեկամին համար, այնպէս չէ՞։

— Ինծի՞ համար, ըսաւ երիտասարդը, ո՛չ, չեմ հաւատար։ Կոմսը թող բարեհաճի հաստատել որ ընդհակառակը միշտ իրմէ խնդրեցի որ այդ ամուսնութիւնը լուծէ, ինչպէս բարեբախտաբար լուծուեցաւ։ Կոմսը չուզեր որ իրեն շնորհակալ ըլլամ, հոգ չէ, ես ալ նախնիքներուն պէս անծանօթ Աստուծոյ սեղան մը կը կանգնեմ։

— Մտիկ ըրէք, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, այդ գործին բնաւ չեմ միջամտած, որովհետեւ թէ՛ աներոջ եւ թէ երիտասարդին հետ լաւ չեմ։ Միայն օրիորդ Էօժէնին, որ չեմ կարծեր թէ բուռն հակում մը ունենայ այդ անձին նըկատմամբ, տեսնելով որ իր սիրելի ազատութիւնը կորսնցնել տալու տրամադիր չեմ, համակրութիւն կը ցուցնէ ինծի։

— Ուրեմն այդ ամուսնութիւնը կատարուելու վրա՞յ է, կ'ըսէք։

— Այո՛, հակառակ ըրած դիտողութիւններուս։ Ես այդ երիտասարդը չեմ ճանչնար, ամէն մարդ լաւ ընտանիքէ եւ հարուստ կը կարծէ զայն, բայց ես այս խօսքերը պարզ տարաձայնութիւններ կը համարեմ։ Այդ ամէնը մէկիկ մէկիկ պ. Տանկլարին ըսի, սակայն սեղանաւորը իր Լուքքացիին յարեր է։ Մինչեւ անգամ այնպիսի պարագայ մը պատմեցի, որ ըստ իս աւելի ծանր էր։ Երիտասարդը իր մանկութեան ատեն՝ լաւ չեմ գիտեր՝ կամ պոհեմացիներէ գողցուեր կամ իր դաստիարակին ձեռքով անհերեւոյթ եղեր է։ Սա միայն գիտեմ որ իր հայրը տասը տարի կորսնցուց զայն։ Ի՞նչ ըրաւ թափառական կեանքին այն տասը տարիներուն մէջ, Աստուած միայն գիտէ։ Այս դիտողութիւններէն եւ ոչ մէկը ազդեցութիւն չըրաւ։ Ինծմէ խնդրեցին որ գնդապետին գրեմ եւ անոր վերաբերեալ թուղթերը ուզեմ։ Ահա այդ թուղթերը անորն են, զորս իրենց տեղը կը ղրկեմ, բայց Պիղատոսի պէս ձեռքս լուալով։

— Օրիորդ տ'Արմիյլին ի՞նչ աչքով կը նայի ձեզի, հարցուց Պօշան, դուք որ իր աշակերտուհին կորսնցնել տալու պատճառ կ'ըլլաք։

— Շիտակը լաւ չեմ գիտեր, բայց կ'երեւի թէ Իտա-

լիա կ՚երթայ։ Տիկին Տանկլար անոր վրայ ինծի խօսեցաւ և թատրոնի տնօրէններու ուղղուած յանձնարարական նամակներ խնդրեց։ Ես քանի մը տող գրեցի Վալ թատրոնի տնօրէնին, որ քիչ մը երախտապարտ է ինծի։ Բայց դուք ի՞նչ ունիք, Ալպէր, բոլորովին տխուր կ՚երեւաք։ Արդեօք օրիորդ Տանկլարին գաղտնապէս սիրահարա՞ծ էք։

— Գուցէ առանց իմ գիտութեանս, ըսաւ Ալպէր տխուր ժպիտով մը։

Պօշան նկարները կը դիտէր։

— Բայց վերջապէս ամէն ատենուան պէս չէք, Ալպէր, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։ Ըսէք, ի՞նչ ունիք։

— Ձանձրախտ մը ունիմ, ըսաւ Ալպէր։

— Խիստ ընտիր դեղ մը պիտի առաջարկեմ ձեզի, սիրելի դերկոմս, այնպիսի դեղ մը, որմէ օգտուած եմ ամէն անգամ որ ձանձրոյթ զգացած եմ։

— Ի՞նչ դեղ է այդ, հարցուց երիտասարդը։

— Տեղափոխութիւնը։

— Իրա՞ւ կ՚ըսէք, յարեց Ալպէր։

— Այո՛, ահա ճիշտ այս միջոցին սաստիկ ձանձրոյթ մը զգալով, ճամբորդութիւն մը ընել կ՚ուզեմ։ Կ՚ուզէ՞ք միասին ճամբորդել։

— Ձանձրո՞յթ կը զգաք, կոմս, ըսաւ Պօշան, և ինչո՞ւ համար։

— Կը տեսնեմ որ ուզածնուդ պէս կը խօսիք։ Կը փափաքէի որ ձեր տան մէջ ալ դատական քննութիւն մը ըլլար։

— Ի՞նչ դատական քննութիւն։

— Պ. տը Վիլֆորի կատարած քննութիւնը, մեր սիրելի մարդասպանը գտնելու համար։ Կ՚երեւի թէ թիապարտութենէ փախած սրիկայ մըն է։

— Այո՛, ստոյգ է, ըսաւ Պօշան, այդ եղելութիւնը լրագիրներու մէջ կարդացի։ Քատրուս ի՞նչ տեսակ մարդ է։

— Քատրուս... գաւառաբնակ մէկը կ՚երեւայ։ Պ. տը Վիլֆոր Մարսիլիա գտնուած ատեն անոր վրայ խօսուիլը լսած է, և պ. Տանկլար ալ կը յիշէ զայն տեսած ըլլալը։

Հետեւաբար, ընդհ. դատախազը եռանդեամբ ստանձնած է գործը, և ոստիկանութեան քոմիսէրը մեծ ջանքեր կ՚ընէ՝ չարագործը երեւան հանելու համար։ Այդ պատճառաւ տասնըհինգ օրէ ի վեր Փարիզի և շրջականներուն մէջ գտնուած բոլոր աւազակները հոս կը ղրկեն, որպէսզի Քատրուսի սպանիչը ճանչնամ։ Եթէ այսպէս շարունակէ՝ Ֆրանսայի մէջ գող մը կամ մարդասպան մը պիտի չգտնուի, որ տանս յատակագիծը իր մատին ծայրովը չճանչնայ։ Ուստի ես ալ որոշեցի տունս անոնց թողուլ բոլորովին և կարելի եղածին չափ շուտով հեռանալ հոսկէ։ Հետս եկէք, դերկոմս, միատեղ երթանք։

— Սիրայօժար կու գամ։

— Ուրեմն որոշուած է։

— Այո՛, բայց ո՞ւր երթալու համար։

— Արդէն ըսի, ո՛ւր որ օդը մաքուր է, ձայները հանդարտած են, և ուր որչափ ալ հպարտ ըլլայ մարդ, իր նուաստութիւնն ու փոքրութիւնը կը զգայ։ Այդ նուաստութիւնը սիրելի է ինծի, քանի որ Օգոստոս կայսեր պէս տիեզերքի տէր կ՚անուանեն զիս։

— Բայց վերջապէս ո՞ւր պիտի երթաք։

— Դէպի ծովը, դերկոմս, դէպի ծովը։ Ի՛նչ ընեմ, նաւաստի եմ։ Մանկութեանս մէջ ծերունի Ովկէանը իր թեւերուն մէջ և գեղանի Ամփիտրիտ իր կուրծքին վրայ զիս օրօրած է։ Մէկին կանանչ վերարկուին և միւսին կապոյտ զգեստին հետ խաղացած եմ։ Տարփուհի մը սիրելու չափ ծովը կը սիրեմ և երբ երկար ատեն անոր երեսը չտեսնեմ, կը ձանձրանամ։

— Շատ լաւ, երթանք, կոմս։

— Դէպի ծո՞վը։

— Այո՛։

— Կ՚ընդունի՞ք։

— Կ՚ընդունիմ։

— Ուրեմն, դերկոմս, այս իրիկուն տանս մէջ ճամբորդութեան այնպիսի կառք մը պիտի պատրաստուի, որուն մէջ անկողնի պէս կրնայ մարդ երկննալ։ Այդ կառքը սուրհանդակի չորս ձիերէ լծուած պիտի ըլլայ։ Պ.

Պօղան, չորս հոգիի տեղ կայ, կ'ուզէ՞ք մեզի հետ գալ։

— Շնորհակալ եմ, դեռ նոր կը դառնամ ծովէն։

— Ի՛նչպէս, նո՞ր կու գաք ծովէն։

— Գրեթէ այո՛, Պօրոմէ կղզիները փոքրիկ ճամբորդութիւն մը ըրի։

— Հոգ չէ, դուք ալ եկէք, ըսաւ Ալպէր։

— Ոչ, սիրելի Մորսէրֆ, պէտք է հասկնաք որ երբ կը մերժեմ, պատճառը սա է որ գալս անկարելի է։ Ասկէ զատ, անհրաժեշտ պէտք է, աւելցուց Պօղան ձայնը ցածցնելով, որ ես Փարիզ մնամ, եթէ միայն լրագրի նամակատուփին վրայ հսկելու համար իսկ ըլլայ։

— Ո՛հ, բարի և ազնիւ բարեկամ, ըսաւ Ալպէր, այո՛, իրաւունք ունիք, դիտեցէք, հսկեցէք, Պօղան, և ջանացէք գտնել այն թշնամին, որ այդ յայտարարութիւնը հրատարակեց։

Ալպէր և Պօղան իրարմէ բաժնուեցան։

Իրարու ձեռքը սեղմած ատեննին իրարու զգացումներ կը յայտնէին լռիկ, օտարականի մը առջեւ արտայայտել չուզելնուն համար։

— Ազնիւ երիտասարդ մըն է Պօղան, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ. լրագրապետին մեկնելէն յետոյ, այնպէս չէ՞, Ալպէր։

— Ո՛հ, այո՛, արիասիրտ է, կը խոստովանիմ, ուստի ես ալ բոլոր սրտովս կը սիրեմ զայն։ Բայց հիմա որ առանձին ենք, ըսէ՛ք, ո՞ւր պիտի երթանք, թէեւ ինծի համար նշանակութիւն չունի։

— Նորմանտիա՛, եթէ ուզէք։

— Շատ լաւ, բոլորովին գիւղը պիտի ապրինք, այնպէս չէ՞, Համախմբումներ, դրացիներ պիտի չունենանք։

— Միայն վազցնելու համար ձիեր, որսորդութեան համար շուներ և ձուկ որսալու համար նաւակ մը պիտի ունենանք։

— Ինծի պէտք եղածներն ալ ատոնք են։ Երթամ մօրս իմացնեմ։ Ձեր հրամանին պատրաստ եմ։

— Բայց, պիտի ձգէ՞ն, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ։

— Ի՞նչ բան։

— Նորմանտիա գալու։

— Ինծի՞, բայց միթէ ազատ չե՞մ։

— Գիտեմ, առանձինն ձեր ուզած տեղը երթալու համար ազատ էք, քանի որ Իտալիայ մէջ ձեզի հանդիպեցայ։

— Ետո՞յ։

— Բայց կոմս Մոնթէ-Քրիսթօ կոչուած մարդո՛ւն հետ։

— Լաւ յիշողութիւն ունիք, կոմս։

— Ի՞նչպէս։

— Մօրս ձեր վրայ ունեցած համակրութիւնը չպատմեցի՞ ձեզի։

— Շատ անգամ կինը փոփոխամիտ է, ըսած է Ֆրանսուա Ա.։ Կինը ծովու ալիք է, ըսած է Շէքսփիր։ Մէկը մեծ թագաւոր մըն էր, իսկ միւսը՝ մեծ բանաստեղծ մը և երկուքն ալ կինը լաւ ճանչցած էին։

— Կինը, այո՛, բայց իմ մայրս այն կինը չէ, այլ կին մըն է։

— Ներեցէք խեղճ օտարականի մը, որ ձեր լեզուին բոլոր նուրբ ասացուածքները կատարելապէս չի հասկնար։

— Ըսել կ'ուզեմ թէ մայրս իր զգացումներուն մէջ ժլատ է, բայց երբ զանոնք կը շռայլէ, մշտնջենական կը դառնան։

— Իրա՞ւ կ'ըսէք, յարեց Մոնթէ-Քրիսթօ հառաչելով։ Կը կարծէք թէ ինծի հանդէպ կատարեալ անտարբերութենէ տարբե՞ր զգացում մը տածելու բարեհաճութիւնը կ'ունենայ։

— Մտիկ ըրէք, արդէն ըսի և դարձեալ կը կրկնեմ, ըսաւ Մորսէրֆ, ստուգիւ խիստ զարմանալի և գերազանց մարդ ըլլալու էք։

— Ինչե՛ր կ'ըսէք։

— Այո՛, որովհետեւ մայրս ո՛չ թէ հետաքրքրութեամբ այլ համակրական զգացում մը ունի ձեզի համար։ Երբ առանձին մնանք, միայն ձեր խօսքը կընենք։

— Ձեզ չի՞ զգուշացներ, որ Մանֆրէտի մը վրայ վստահութիւն չունենաք։

— Ընդհակառակը, մայրս կ'ըսէ ինծի. «Ալպէր, կոմսը ազնիւ մէկը կ'երեւի, աշխատէ որ անոր բարեկամութիւնը շահիս»։

Մոնթէ-Քրիսթօ աչքերը դարձուց եւ հառաչանք մը արձակեց։

— Ուստի կրնաք հասկնալ, շարունակեց Ալպէր, որ փոխանակ ընելիք ճամբորդութեանս հակառակելու, ուրախութեամբ հաւանութիւն պիտի յայտնէ, քանի որ ամէն օր ինծի ըրած յանձնարարութիւններուն կատարումը պիտի տեսնէ։

— Գացէք, ուրեմն, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, իրիկունը նորէն տեսնուինք։ Ժամը հինգին հոս գտնուեցէք, կէս գիշերին կամ ժամը մէկին հոն կը հասնինք։

— Ո՞ւր, Թրէբօ՞ր։

— Թրէբօր կամ շրջակաները։

— Քառասունըութ մղոն տեղը ութ ժամուան մէջ պիտի հասնի՞նք։

— Դարձեալ շատ է, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ։

— Իրաւ որ, սքանչելիքներ կը գործէք։ Դուք պիտի կրնաք ոչ միայն երկաթուղիները անցնիլ, որ խիստ դժուարին բան չէ, մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ, այլ եւ հեռագրէն ալ աւելի շուտ երթալ։

— Եւ որովհետեւ եօթը կամ ութը ժամ պէտք է հոն հասնելու համար, ճիշդ ատենին եկէք։

— Անհոգ եղէք, մինչեւ ժամը հինգ երթալու պատրաստութիւններէ զատ գործ չունիմ տեսնելիք։

— Ուրեմն ժամը հինգին հոս պիտի գտնուիք։

— Այո՛, ժամը հինգին։

Ալպէր մեկնեցաւ։

Մոնթէ-Քրիսթօ ժպիտով մը բարեւելէն ետքը գլխով, պահ մը մտախոհ եւ խորին մտմտուքի մէջ ընկղմեցաւ։

Վերջապէս իր մտմտուքը ցրուելու համար, ձեռքը ճակատին տանելով, զանգակին մօտեցաւ եւ երկու անգամ հնչեցուց։

Երկրորդ հարուածին Պէրթուչչիօ ներս մտաւ։

— Պ. Պէրթուչչիօ, ըսաւ կոմսը, ո՛չ վաղը եւ ոչ միւս

օրը, ինչպէս սկզբան մտածեր էի, այլ այս իրիկուն պիտի մեկնիմ դէպի Նորմանտիա։ Մինչեւ ժամը հինգը պէտք եղածէն աւելի ատեն ունիս։ Առաջին կայանին ձիապաններուն իմաց տուր, որ պ. Մորսէրֆն ալ ինծի պիտի ընկերանայ. գնա։

Պէրթուչչիօ հնազանդեցաւ եւ ձիադարման սպասաւոր մը Բոնթուազ վազեց՝ իմացնելու համար որ ճիշդ ժամը վեցին սուրհանդակի կառքը անկէ պիտի անցնի։

Բոնթուազի ձիապանը յաջորդ կայանին սպասաւոր մը ղրկեց եւ վեց ժամ ետքը ճամբուն վրայ գտնուող բոլոր կայաններէն պատրաստ գտնուեցան։

Կոմսը մեկնելէն առաջ Հայտէի սենեակը գնաց, իր ուր երթալը իմացուց եւ տունը անոր հրամանին յանձնեց։

Ալպէր որոշուած ատենին եկաւ։

Ճամբորդութիւնը, որ սկզբան տխուր կ'երեւէր, քիչ մը ետքը արագընթացութեան պատճառած ֆիզիքական ազդեցութեան հետեւանքով հաճոյալի դարձաւ։

Մորսէրֆ այդպիսի արագընթաց ճամբորդութեան մը վրայ գաղափար չունէր։

— Ստուգիւ, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, դուք ուզածնուդ պէս չէք կրնար ճամբորդել ձեր սուրհանդակներով, որոնք ժամուան մը մէջ երկու մղոն կ'առնեն եւ այնպիսի յիմարական օրէնք մը ունին, որով ճամբորդ մը առանց ներում խնդրելու ուրիշ ճամբորդէ մը առաջ չի կրնար անցնիլ։ Այս կերպով հիւանդ կամ գոռոզ ճամբորդ մը՝ արտօնութիւն ունի իր ետին չղթայելու քաջառողջ եւ զուարթ ուղեւորներ։ Իսկ ես այդ անտեղութենէն ազատ եմ իմ սուրհանդակովս եւ ձիերովս ճամբորդելուս համար, այնպէս չէ՞, Ալի։

Ու կոմսը գլուխը դռնակէն դուրս հանելով՝ գրգռիչ ձայն մը հանեց, որով ձիերը թեւաւորուեցան կարծես։

Այնուհետեւ չէին ընթանար, այլ կը թռչէին։

Կառքը ճամբուն քարայատակին վրայէն կայծակի պէս կը սահէր եւ ամէն մարդ այդ հրացայտ օդերեւոյթին անցնիլը տեսնելու համար կը կենար։

Ալի իր տիրոջ այդ ձայնը կրկնելու ատեն կը ժպտէր

իր սպիտակ ակռաները ցուցնելով, հուժկու ձեռքերուն մէջ փրփրապատ երասանակները սեղմելով և ձիերը խըթելով, որոնց գեղեցիկ բաշերը հովէն ցրուած էին։ Ալի՝ անապատի զաւակը՝ իր տարրին մէջ կը գտնուէր և սեւ դէմքովը, հրացայտ աչքերովը, ձիւնափայլ պուռնուզովը, իր հանած փոշիի մրրիկին մէջ՝ խաւարի ոգին և փոթորկի չաստուածը կ'երեւէր։

— Ահա զուարճութիւն մը, զոր ես չէի գիտեր, ըսաւ Մորսէրֆ, այսինքն արագընթացութեան զուարճութիւնը։

Ու իր ճակտին վրայէն տխրութեան վերջին ամպերը ցրուեցան, կարծես թէ իրենց ճեղքած օդը իր հետը կը տանէր այդ ամպերը։

— Բայց ո՞ւր կը գտնէք այսպիսի ձիեր, հարցուց Ալպէր։ Յատուկ ձեզի՞ համար զուգաւորել կու տաք։

— Ճիշտ այդպէս է, ըսաւ կոմսը։ Վեց տարի առաջ Հունգարիոյ մէջ սրընթացութեամբը համբաւուած ձի մը գտայ և չեմ գիտեր քանիի՛ գնեցի զայն, Պէրթուչչիօն վճարեց։ Նոյն տարին՝ երեսուներկու ձագ ունեցաւ։ Հիմա պիտի տեսնենք բոլոր այն ձիերը, որոնք միեւնոյն հօր սերունդն են։ Ամէնքն ալ ասոնց կը նմանին, սեւ, առանց բիծ մը ունենալու, բացի ճակտին վրայ աստղաձեւ նշանէն, որովհետեւ այդ առանձնաշնորհեալ ձիուն համար խիստ ընտիր մատակ ձիեր կ'ընտրէին, ինչպէս փաշայի մը սիրուհիները կ'ընտրեն։

— Խիստ հիանալի են... բայց ըսէք, կոմս, այս բոլոր ձիերը ի՞նչ կ'ընէք։

— Ինչպէս կը տեսնէք, ճամբորդութիւն կ'ընեմ։

— Բայց շարունակ պիտի ճամբորդէ՞ք։

— Երբ ա՛լ պէտք չունենամ անոնց, Պէրթուչչիօն պիտի ծախէ զանոնք, որ կը պնդէ թէ երեսուն քառասուն հազար ֆրանք պիտի շահի անոնց վրայ։

— Բայց Եւրոպայի մէջ այնչափ հարուստ թագաւոր մը չկայ որ զանոնք գնէ։

— Այն ատեն արեւելեան ոեւէ պարզ եպարքոսի մը կը ծախէ, որ անոնց գինը վճարելու համար իր գանձը

կը պարպէ և նորէն լեցնելու համար զայն, հպատակներուն ներբաններուն գաւազանի հարուածներ իջեցնել կու տայ։

— Կոմս, կ'ուզէ՞ք որ միտքէս անցածը ձեզի ըսեմ։

— Այո՛։

— Կը խորհիմ թէ ձեզմէ ետքը պ. Պէրթուչչիօ Եւրոպայի ամէնէն հարուստ մարդը պիտի դառնայ։

— Կը սխալիք, դերկոմս, եթէ Պէրթուչչիոյի գըրպանները դարձնէք, կէս ֆրանք արժողութիւն ունեցող դրամ մը պիտի չգտնէք։

— Ի՞նչ պատճառաւ, հարցուց երիտասարդը, ուրեմն նորօրինակ մարդ մըն է պ. Պէրթուչչիօն։ Ո՛հ, սիրելի կոմս, ձեր հրաշքները աւելի առաջ մի՛ տանիք, կանխաւ կ'իմացնեմ որ ա՛լ պիտի չհաւատամ։

— Հրաշքներ չեն ըսածներս, Ալպէ՛ր, այլ հաշիւներ և քիչ մը խելք։ Ըսէք ինծի, գործակատար մը ինչո՞ւ կը գողնայ։

— Միթէ հարցնելու պէտք կա՞յ, իր բնաւորութիւնն է այդ, ըսաւ Ալպէր։ Գողնալու համար կը գողնայ։

— Ես ալ կ'ըսեմ որ դուք կը սխալիք։ Գործակատարը կը գողնայ, որովհետեւ կին մը, զաւակներ և իր ընտանիքին ու իրեն համար փառասիրական փափաքներ ունի։ Որովհետեւ հաստատ չի գիտեր թէ միշտ իր տիրոջ քովը պիտի մնայ, ուստի իրեն ապագայ մը պատրաստել կ'ուզէ։ Գիտցէք ուրեմն որ պ. Պէրթուչչիօն առանձին է աշխարհիս մէջ։ Առանց հաշիւ տալու՝ ուզածին չափ դրամ կ'առնէ և ապահով է որ միշտ իմ քովս պիտի մնայ։

— Ի՞նչ պատճառաւ։

— Որովհետեւ անկէ աւելի աղէկը պիտի չկրնամ գտնել։

— Կը տեսնեմ որ հաւանականութեանց մէջ կը դեգերիք։

— Երբեք, ընդհակառակը՝ ստուգութեանց մէջ կը գտնուիմ։ Ինծի համար այն է բարի ծառան, որուն կեանքին և մահուան վրայ կ'իշխեմ։

— Պէրթուչչիոյի կեանքին և մահուան վրայ կ'իշխէ՞ք միթէ, հարցուց Ալպէր։

— Այո՛, պատասխանեց կոմսը ցուրտ շեշտով մը։

Այնպիսի բառեր կան, որոնք խօսակցութիւնը երկաթէ դուռով մը կը գոցեն կարծես, կոմսին այո՛ն այդ բառերէն մէկն էր։

Ճամբորդութեան մնացեալ ժամերը նոյն արագութեամբ սահեցան։

Ութը կայաններու բաժնուած երեսուներկու ձիերը ութը ժամուան մէջ քառասունըեօթը մղոն տեղ կտրեցին։

Կէս գիշերը անցած էր երբ գեղեցիկ պարտէզի մը առջեւ հասան։

Դռնապանը, ոտքի կանգնած, վանդակապատ դուռը բաց բռնած էր։

Վերջին կայանին ձիապանը կոմսին գալուստը անոր իմացուցած էր։

Առտուան ժամը երկուքուկէսն էր։

Մորսէրֆ իրեն յատկացուած սենեակները գնաց, ուր պատրաստ գտաւ ընթրիք մը և լուացուելու համար բոլոր պէտք եղածները։

Ճամբան կառքին ետին նստող սպասաւորը հիմա իրեն կը ծառայէր։

Իսկ Պաթիսթէն, որ կառքին առջեւի նստարանին վրայ նստած էր, կոմսին կը ծառայէր։

Ալպէր լուացուելէ ետք ճաշեց ու պառկեցաւ։

Ամբողջ գիշերը՝ կառքին տխուր ձայնը և տատանումը պաշարած էին զինքը։

Անկողնէն ելած ատեն ուղղակի պատուհանին քով գնաց, բացաւ զայն և իր առջեւ փոքր պատշգամ մը տեսաւ, որուն դիմացը ծովը՝ այսինքն անհունութիւնը կը գտնուէր, և ետին՝ անտառակի մը մօտ՝ գեղեցիկ պարտէզ մը։

Բաւական մեծ ծովախորշի մը մէջ միայարկ փոքր նաւ մը կը տատանէր նեղ ողնափայտով, բարձր կայմերով և Մոնթէ-Քրիսթոյի զինանշանները կրող դրօշակով մը։

Այդ զինանշանները, որոնք կապոյտ ծովու մը վրայ ոսկի լեռ մը և անոր ամէնէն ծայրը խաչ մը կը ներկայացնէին, միեւնոյն ատեն ակնարկութիւն մը կրնային

համարուիլ թէ՛ իր անուան, որ Գողգոթան կը յիշեցնէր և Յիսուս իր չարչարանքներովը ոսկիէն աւելի թանկագին լեռ մը ըրաւ զայն, և թէ այն անարգ խաչին, զոր իր աստուածային արիւնովը նուիրագործեց։ Մնաց որ՝ այդ զինանշանները յիշեալ խորհրդաւոր մարդուն անցեալին մթութեանց մէջ թաղուած տառապանքը և վերակենդանութիւնը կը յիշեցնէին։

Երկկայմ նաւուն մօտերը բնակող ձկնորսներու բազմաթիւ նաւակներ կային, որոնք իրենց թագուհիին հրամանները կատարելու սպասող խոնարհ հպատակներ կ'երեւէին։

Հոն, ինչպէս նաեւ Մոնթէ-Քրիսթոյի կեցած բոլոր տեղերը, եթէ երկու օր իսկ կենալ ուզէր ան, ամէն բան մեծ խնամքով, լաւ կարգադրուած և տնօրինուած էր, այնպէս որ կեանքը հաճելի կ'ըլլար հոն։

Ալպէր իր նախասենեակին մէջ երկու հրացան և որսորդութեան համար բոլոր պէտք եղածները գտաւ։

Գետնայարկին մէջ սենեակ մը յատկացուած էր այն ամէն հնարագիւտ գործիքներուն, զորս երեւելի որսորդ անգլիացիները, թէեւ համբերող և անգործ, չկրցան փորձով սորվող Ֆրանսացի որսորդներուն ընդունիլ տալ։

Բոլոր օրը այդ որսորդութեամբ անցաւ, ուր Մոնթէ-Քրիսթօ կը գերազանցէր դարձեալ։

Պարտէզին մէջ քանի չափ փասեան սպաննեցին և վտակներուն մէջէն նոյնքան կարմրախայտ ձուկեր որսացին։ Ծովին վրայ նայող հովանոցակի մը մէջ ճաշեցին և մատենադարանին մէջ թէյ խմեցին։

Երրորդ օրուան իրիկունը՝ Ալպէր այդ կեանքէն սաստիկ յոգնած, որ Մոնթէ-Քրիսթոյին խաղալիկ մը կ'երեւէր, պատուհանին մօտ թիկնաթոռի մը վրայ քնացաւ, մինչ կոմսը տանը մէջ շինուելիք ջերմանոցի մը յատակագիծը կը շինէր իր ճարտարապետին հետ։ Յանկարծ ճամբուն քարերը ջախջախող ձիու մը ոտնաձայնը քունէն արթնցուց երիտասարդը։

Ալպէր պատուհանէն նայեցաւ և խիստ անհաճոյ զարմանքով մը տան բակին մէջ տեսաւ իր սենեկապանը,

զօր հետը բերել չէր ուզած, Մօնթէ-Քրիսթոյին նեղութիւն չտալու համար։

— Ֆլօրանթէն, ինչո՞ւ եկար, գոչեց իր թիկնաթոռին վրայէն վար ցատկելով։ Արդեօք հիւա՞նդ է մայրս։

Ու դէպի սենեակին դուռը խոյացաւ։

Մօնթէ-Քրիսթօ անոր ետեւէն նայեցաւ և տեսաւ որ Ալպէրին ծառան շնչասպառ եղած՝ կնքուած փոքր ծրար մը հանեց գրպանէն։

Այդ ծրարին մէջ լրագիր մը և նամակ մը կային։

— Որմէ՞ է նամակը, հարցուց Ալպէր իսկոյն։

— Պ. Պօշանէն, պատասխանեց Ֆլօրանթէն։

— Ուրեմն Պօշա՞ն հոս ղրկեց քեզ։

— Այո՛, պարոն, իր տունը կանչեց զիս, ճամբորդութեանս համար պէտք եղած դրամը տուաւ, սուրհանդակի ձի մը բերել տուաւ և խօսք առաւ ինծմէ որ ճամբան բնաւ չկենամ, մինչեւ որ տիրոջս քով հասնիմ։ Տասնըհինգ ժամէն հոս եկայ։

Ալպէր սարսռալով բացաւ նամակը։

Առաջին տողերը կարդալով՝ ճիչ մը հանեց և լրագիրը յափշտակեց ակներեւ դողով մը։

Ցանկարծ աչքերը մթագնեցան, ծունկերուն ոյժը կտրեցաւ և գետինը իյնալու ատեն Ֆլօրանթէնին կռթընեցաւ, որ իր բազուկը երկարելով բռնեց զայն։

— Խե՛ղճ երիտասարդ, մրմնջեց Մօնթէ Քրիսթօ այնպիսի ցած ձայնով մը, որ հազիւ թէ ինքը կրցաւ լսել։ Ուրեմն ստոյգ է այն խօսքը թէ, հայրերուն յանցանքը զաւակներուն վրայ պիտի իյնայ, մինչեւ երեք-չորս սերունդ։

Այդ միջոցին Ալպէր իր ոյժը ամփոփելով նամակին ընթերցումը շարունակեց. քրտնաթոր մազերը վեր առաւ և նամակը ու լրագիրը ճմռթկելով ըսաւ.

— Ֆլօրանթէն, ձիդ կրնա՞յ Փարիզ վերադառնալ նորէն։

— Սուրհանդակի հաշմոտ ձի մըն է, տէր իմ։

— Մեկնած ատենդ տունը ի՞նչ վիճակի մէջ էր։

— Տունը հանդարտ էր, բայց պ. Պօշանին քովէն

դարձած միջոցիս տիկինը արտասուաթոր գտայ, ձեր վերադարձը հարցնելու համար զիս կանչել տուած էր։ Այն ատեն ըսի թէ պ. Պօշանին կողմէն ձեզ կանչելու կ'երթամ, իր առաջին շարժումը եղաւ արգիլել զիս, բայց վայրկեան մը մտածելէն յետոյ.

«Գնա՛, Ֆլօրանթէն, ըսաւ, թո՛ղ վերադառնայ»։

— Այո՛, մայր իմ, այո՛, ըսաւ Ալպէր, անհոգ եղիր, պիտի վերադառնամ, վա՜յ այն անօրէնին... Բայց ամէն բանէ առաջ պէտք է որ մեկնիմ։

Ու դէպի այն սենեակը վերադարձաւ, ուր Մօնթէ-Քրիսթօն ձգած էր։

Ալ միեւնոյն մարդը չէր, հինգ վայրկեանը բաւական եղած էր Ալպէրին տխուր վրդովում մը պատճառելու։

Իր սովորական վիճակին մէջէն դուրս ելլելով այլայլած ձայնով կը վերադառնար։ Իր դէմքին վրայ տենդոտ կարմրութիւն մը կը տեսնուէր, կապուտցած արտեւանունքին տակ աչքերը կը փայլէին և իր քալուածքը գինով մարդու մը քայլերուն պէս կը դեդեւէր։

— Կոմս, ըսաւ, շնորհակալ եմ ձեր հիւրասիրութենէն, կ'ուզէի աւելի երկար ատեն վայելել զայն, սակայն պէտք է Փարիզ վերադառնամ։

— Ի՞նչ պատահեցաւ։

— Մեծ դժբախտութիւն մը, բայց հրաման տուէք ինծի որ մեկնիմ, կեանքէս աւելի թանկագին գործի մը վրայ կը դառնայ խնդիրը։ Բնաւ հարցուփորձ մի՛ ընէք, կոմս, կ'աղաչեմ, բայց ձի մը կ'ուզեմ։

— Ախոռներս ձեր հրամանին տակ են, դերկոմս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։ Բայց ձիով ճամբորդութիւնը սաստիկ պիտի յոգնեցնէ ձեզ, կառքերէս մէկը պատրաստել տուէք։

— Ո՛չ, շատ ատեն պիտի անցնի, ասկէ զատ՝ այդ յոգնութեան պէտք ունիմ, որովհետեւ օգտակար պիտի ըլլայ ինծի։

Ալպէր գնդակահար մարդու մը պէս իր շուրջը դառնալով, քանի մը քայլափոխ առաւ և գնաց դրան մօտ աթոռի մը վրայ նստաւ։

Մօնթէ-Քրիսթօ Ալպէրի այս տկարութիւնը չտեսաւ, որովհետեւ պատուհանին առջեւն էր եւ կը ձայնէր.

— Ալի, շուտով ձի մը պատրաստել տուր պ. տը Մորսէրֆի համար, որ կ'աճապարէ մեկնիլ։

Այդ խօսքերը կենդանութիւն տուին Ալպէրի։

Դռնէն դուրս նետուեցաւ։ Կոմսը անոր ետեւէն գընաց։

— Շնորհակալեմ, մրմնջեց երիտասարդը, ձիուն թամբին վրայ ցատկելով։ Ֆլօրանթէն, կրցածիդ չափ շուտով ետեւէս եկո՛ւր։ Ճամբան ձիս փոխելու համար հրամանի մը պէտք ունի՞մ, կոմս։

— Երբեք։ Հեծած ձիդ յանձնելով, անմիջապէս ուրիշ ձի մը կը թամբեն։

Ալպէր ճամբայ ելլելու ատեն ըսաւ.

— Գուցէ այսպէս մեկնիլս տարօրինակ եւ յիմարական երեւի ձեզի, որովհետեւ չէք ըմբռներ թէ ինչպէս լրագրի մը մէջ հրատարակուած քանի մը տողեր կրնան մարդ մը յուսահատութեան մատնել։ Ահա՛, առէք սա լրագիրը եւ կարդացէք զայն. միայն թէ կը խնդրեմ որ մեկնելէս ետքը կարդաք, որպէսզի կարմրիլս չտեսնէք։

Կոմսը լրագիրը գետնէն առած միջոցին՝ Ալպէր իր կօշիկներուն կապել տուած խթանները ձիուն փորը մըխեց։ Անասունը, զարմանալով հեծեալին վրայ, որ կը կարծէր թէ իրեն հետ այդպէս վարուելու պէտք ունի, նետի պէս սուրաց։

Կոմսը կարեկցութեան խորին զգացումով մը իր նայուածքը երիտասարդին վրայէն չվերցուց եւ մինչեւ որ Ալպէր բոլորովին աներեւոյթ չեղաւ, իր աչքերը լրագրին վրայ չդարձուց։ Յետոյ անոր մէջ հետեւեալը կարդաց.

«Եանեայի կառավարիչ Ալի փաշային ծառայութեան մէջ եղող այն Ֆրանսացի պաշտօնատարը, որուն վրայօք երեք շաբաթ առաջ «Էմբարսիալ» լրագիրը գրած էր, ոչ միայն Եանեայի բերդը յանձնած է, այլ եւ իր բարերարը Թուրքերուն ծախած է։ Իրօք այդ միջոցին Ֆէրնան կը կոչուէր, ինչպէս ըսած է մեր յարգոյ պաշտօնակիցը, բայց այնուհետեւ իր մկրտութեան անուան վրայ ազնուականութեան տիտղոս մը եւ երկրի անուն մը աւելցուցած է։

«Այսօր պ. կոմս տը Մորսէրֆ կ'անուանուի եւ խորհրդարանին մէջ կը բազմի»։

Ուրեմն այն սոսկալի գաղտնիքը, զոր Պոշան այնչափ ազնուօրէն ծածկել կ'աշխատէր, զինեալ ուրուականի մը պէս նորէն երեւան կ'ելլէր, եւ ուրիշ լրագիր մը անգութօրէն տեղեկութիւններ ստանալով, Ալպէրին Նորմանտիա մեկնած օրուան հետեւեալ օրը այդ քանի մը տողերը հրատարակած էր, որոնք՝ քիչ մնացած էր, խեղճ երիտասարդին խենթենալուն պատճառ պիտի ըլլային։

Ը. ԳԼՈՒԽ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ

Առտուան ժամը ութին, Ալպէր կայծակի պէս հասաւ Պոշանի տունը։

Սենեկապանին արդէն իմաց տրուած էր։ Մորսէրֆը իր տիրոջ սենեակը տարաւ, որ լոգարանէն դեռ նոր ելած էր։

— Ի՞նչ լուր, ըսաւ Ալպէր։

— Ի՞նչ լուր կ'ուզէք, խեղճ բարեկամ, պատասխանեց Պոշան։ Ձեզի կը սպասէի։

— Ահա եկայ, Պոշան, անկեղծ եւ ազնիւ անձ մը ճանչնալուս համար ձեզ, չեմ կրնար ըսել թէ դուք ոեւէ մէկուն բան մը յայտնեցիք։ Ո՛չ բարեկամ, քանի որ ինծի ղրկած նամակնիդ ձեր սէրը կ'երաշխաւորէ։ Ուստի այսպիսի յառաջաբաններով ժամանակնիս չկորսնցնենք։ Նոր հարուածին ո՞ր կողմէն գալուն վրայ գաղափար մը ունի՞ք։

— Հիմա ձեզի երկու խօսք պիտի ընեմ այդ մասին։

— Այո՛, բարեկամ, բայց նախ պէտք է այդ գարշելի մատնութեան պատմութիւնը մանրամասնօրէն հաղորդել ինծի։

Պոշան ամօթահար եւ վշտակիր երիտասարդին պատմեց սա եղելութիւնները, զորս լիակատար ճշտութեամբ հոս կը կրկնենք։

Նախընթաց օրուան առտուն՝ ուրիշ լրագրի մը մէջ հրատարակուած էր յօդուածը և գործը աւելի ծանրացնողը այնպիսի թերթի մը մէջ հրատարակուիլն էր, որ խիստ ծանօթ ըլլալուն, պաշտօնական լրագիր մը կ'երևէր։

Պօշան իր նախաճաշը կ'ընէր, երբ այդ յօդուածը աչքին զարկաւ։

Անմիջապէս կառք մը բերել տուաւ և իր նախաճաշը չվերջացուցած, լրագրապետին մօտ փութաց։

Թէև ամբաստանեալ լրագրին տնօրէնին քաղաքական սկզբունքներուն բոլորովին հակառակ պաշտօն մը ստանձնած էր Պօշան, բայց ինչպէս կը պատահի երբեմն և գրեթէ շատ անգամ, խմբագիրը իր մտերիմ բարեկամն էր։

Անոր սենեակը մտած միջոցին, լրագրին տնօրէնը իր թերթը ձեռքը բռնած էր և կ'երևէր թէ հաճոյք կը զգար Փարիզի լուրերու առաջին էջին մէջ ճակնդեղի շաքարին վրայ գրուած յօդուածը կարդալով։

— Քանի որ լրագիրը ձեռքերնիդ բռնած էք, բարեկամ, ըսաւ Պօշան, պէտք չունիմ ըսելու թէ հոս գալուս պատճառը ի՛նչ է։

— Արդեօք եղէգի շաքար շինողներուն կողմնակի՞ց էք, հարցուց պաշտօնական լրագրին տնօրէնը։

— Ո՛չ, պատասխանեց Պօշան, այդ գործին վրայ տեղեկութիւն անգամ չունիմ, ես ուրիշ բանի մը համար եկած եմ։

— Ի՞նչ բանի համար եկած էք։

— Մորսէրֆի յօդուածին համար։

— Ո՜հ, այո՛, հետաքրքրական յօդուած մը չէ՞։

— Այնչափ հետաքրքրական, որ կարծեմ թէ անուանարկութիւն մը ընելու վտանգին մէջ կ'իյնաք և խիստ վտանգաւոր դատ մը կը հրաւիրէք ձեր վրայ։

— Երբեք. նոյն յօդուածին հետ պաշտպանութեան համար պէտք եղած բոլոր գրութիւններն ալ ստացած ենք և մենք կատարելապէս համոզուած ենք որ պ. տը Մորսէրֆ հանդարտօրէն տեղը պիտի նստի։ Մենք աւելի մեր երկրին ծառայութիւն մը ընել ուզեցինք, քան թէ անոր եղած անարժան պատիւը ամբաստանել։

Պօշան ապշահար մնաց։

— Բայց ձեզի այդքան լաւ տեղեկութիւններ տուողը ո՞վ է, հարցուց Պօշան, որովհետև իմ լրագիրս, որ ամէնէն առաջ ուշադրութիւն հրաւիրեց այդ մասին, ապացոյցներ չունենալուն համար ստիպուեցաւ լռել։ Այսու հանդերձ, մենք ձեզմէ աւելի կ'ուզենք պ. տը Մորսէրֆին գաղտնիքը երևան հանել, քանի որ Ֆրանսայի խորհրդարանին անդամ է և մենք անոր հակառակ ենք։

— Մենք այդ գայթակղութիւնը հաղորդողը գտնելու հետամուտ չեղանք, այլ ան եկաւ մեզ գտաւ։ Երէկ մարդ մը Եանինայէն ժամանեց, արձանագրութեան խոշոր տետրակ մը միասին բերելով։ Երբ մենք կը վարանէինք ամբաստանութիւնը հրատարակելու, մարդը յայտարարեց մեզի որ եթէ մերժենք, յօդուածը ուրիշ լրագրի մը մէջ պիտի հրատարակուի։ Գիտէք, Պօշան, թէ ուշագրաւ լուր մը հաղորդելը ի՛նչ ըսել է. ուստի մենք ալ չուզեցինք այդ առիթը կորսնցնել։ Իրօք հարուածը սոսկալի է, և մինչև Եւրոպայի ծայրը պիտի արձագանգէ։

Պօշան հասկցաւ որ գլուխը խոնարհեցնելէն զատ ուրիշ բան չէր կրնար ընել և յուսահատօրէն դուրս ելաւ, Մորսէրֆին սուրհանդակ մը ղրկելու համար։

Բայց Պօշան չէր կրցած ամէն բան գրել, քանի որ մեր հիմա պատմելիք եղելութիւնները սուրհանդակին մեկնելէն ետքը պատահեցան։ Նոյն օրը՝ խորհրդարանին մէջ մեծ յուզում առաջ եկած էր և մեծ իրարանցում կը տիրէր, հակառակ սովորական հանդարտութեան։

Ամէն ոք գրեթէ որոշեալ ժամանակէն առաջ եկած էր և այդ աղետալի եղելութեան վրայ կը խօսակցէր, որ հանրային ուշադրութիւնը պիտի գրաւէր և իրենց պատկառելի ժողովին ամէնէն ծանօթ անդամներէն մէկուն վրայ պիտի դառնար։

Ոմանք ցած ձայնով այդ յօդուածը կը կարդային, ոմանք մեկնութիւններ կ'ընէին, ուրիշներ եղելութիւնները հաստատող պատմութիւններ կը պատմէին իրարու։

Մորսէրֆ կոմսը իր պաշտօնակիցներուն սիրելի չէր եղած։

Բախտին յաջողութեամբ բարձրացած մարդոց պէս՝ Մորսէրֆ իր աստիճանին վրայ հաստատ մնալու համար ստիպուած էր չափազանց զգուշութիւն ցուցնել։

Բարձր ազնուապետականները անոր վրայ կը ծիծաղէին։

Տաղանդաւորները կ'ատէին զայն։

Բարձրաստիճան մարդիկ բնազդումով կը նախատէին զայն։

Կոմսը զոհ ըլլալու ցաւալի վիճակին հասած էր։

Երբ Տիրոջ մատը որոշեց անոր զոհուելուն օրը, ամէն ոք անոր դէմ բողոքի ձայներ բարձրացուց։

Միայն տը Մորսէրֆ կոմսը բան մը իմացած չէր։

Անուանարկութեան յօդուածը պարունակող լրագիրը չէր ընդունած, ու նոյն առտուն նամակներ գրելով և ձի մը վարժեցնելով ատեն անցուցեր էր։

Ուստի սովորական ժամուն կառքը մտնելով, բարձրագլուխ, սէգ նայուածքով ու ամբարտաւան քալուածքով խորհրդարանին առջև կառքէն իջաւ և առանց բարապաններուն վարանումին ու իր պաշտօնակիցներուն կէս բարևներուն ուշադրութիւն ընելու, սրահ մտաւ։

Ատեանը արդէն կէս ժամէ ի վեր բացուած էր։

Կոմսը, ինչպէս ըսինք, եղածներէն տեղեկութիւն չունենալով, իր կերպարանքն ու քալուածքը բնաւ փոխած չէր։ Բայց իր կերպարանքն ու քալուածքը սովորականէն աւելի գոռոզ երևոյթ մը ունէին և այդ միջոցին իր ներկայութիւնը այնչափ ամբարտաւան երևցաւ իրենց պատուոյն նախանձախնդիր եղող այդ ժողովականներուն, որ ամէն ոք անոր անպատեհ շարժումները յայտնի տեսաւ։ Ոմանք իրենց դէմ յոխորտանք մը կարծեցին, իսկ ուրիշներ նախատինք մը։

Յայտնի կ'երևէր որ ժողովը բանակռիւը սկսելու մեծ եռանդ մը կը ցուցնէր։

Ամէնուն ձեռքը ամբաստանիչ լրագիրը կը տեսնուէր։

Բայց ամէն ոք յարձակման պատասխանատուութիւնը իր վրայ առնելու կը վարանէր։

Վերջապէս պատուաւոր ժողովականներէն մէկը, որ

տը Մորսէրֆ կոմսին յայտնի թշնամին էր. բեմ ելաւ վըսեմօրէն, որով կ'իմացնէր թէ սպասուած ժամը հասած է։

Սարսափելի լռութիւն մը տիրեց։

Մորսէրֆ միայն չէր գիտեր այն խորունկ ուշադրութեան պատճառը, զոր ամէն մարդ կ'ընծայէր այնպիսի ատենաբանի մը, որուն այնքան հաճութեամբ մտիկ ընելու սովորութիւն չունէին ընդհանրապէս։

Կոմսը սրտի հանդարտութեամբ մտիկ ըրաւ այդ յառաջաբանը։ Ատենաբանը կը յայտարարէր թէ ըսելիք խօսքերը ժողովին համար ո՛յնչափ ծանր, այնչափ նուիրական և այնչափ կարևոր էին, որ իր պաշտօնակիցներուն բովանդակ ուշադրութիւնը կը հրաւիրէր։

Եանինայի և Ֆերնան հարիւրապետին անունը արտասանուելուն պէս՝ կոմսը սոսկալի կերպով գունատեցաւ։ Ժողովին մէջ ընդհանուր շշունջ մը տիրեց և բոլոր նայուածքները կոմսին վրայ դարձան։

Բարոյական վէրքերը սա մասնայատկութիւնը ունին, որ կը ծածկուին, բայց չեն գոցուիր, միշտ վշտալից են։ Դպչելուդ պէս արիւն կը հոսի անոնցմէ և սրտին մէջ բաց կը մնան զգալի կերպով։

Լռութիւնը ընդհանուր էր։ Յօդուածը ամբողջովին կարդացուեցաւ։ Յետոյ ընդհանուր շշունջ մը լսուեցաւ, մինչև որ ատենաբանը նորէն իր խօսքը շարունակեց։ Ամբաստանողը իր խիղճը յառաջ բերաւ և հաւաստեց թէ ո՛րքան դժուար կացութեան մը մէջ կը գտնուէր։ Պ. տը Մորսէրֆին և նոյն իսկ ժողովին պատիւը կը պահանջէր որ ինքզինքը պաշտպանէր այն բանավէճին մէջ, որ իր անձնական պատուոյն վրայ կը յարձակէր։ Վերջապէս իր խօսքը վերջացուց, խնդրելով որ քննութիւն մը կատարուի, առանց ժամանակ անցընելու, որպէսզի կարող ըլլան զըրպարտութիւնը չծանրացած երևան հանել, և զրպարտիչը պատժելէն ետքը՝ պ. տը Մորսէրֆը իր այն կացութեան մէջ վերահաստատել, որով այնչափ ատեն զինքը պատուած էին։

Մորսէրֆ այդ անսահման և անյուսալի աղէտին մէջ այն աստիճան յաղթահարուած և անարեկ էր, որ ապուշ

նայուածքով իր պաշտօնակիցներուն երեսը նայեցաւ և հազիւ կարող եղաւ քանի մը խօսք կակազելու։

Այդ երկչոտութիւնը, որ կրնար միևնոյն ատեն անմեղին զարմանքէն կամ յանցաւորին ամչնալէն յառաջ գալ, ոմանց համակրութիւնը ստանալու պատճառ եղաւ։

Ճշմարտապէս ազնիւ մարդիկ միշտ պատրաստ են գթալու, երբ իրենց թշնամիին թշուառութիւնը իրենց ատելութեան սահմանները կ'անցնի։

Նախագահը քննութեան առաջարկը քուէի ենթարկեց։ Քուէարկութեամբ որոշուեցաւ որ քննութիւնը տեղի ունենայ։

Հարցուցին կոմսին թէ ո՞րչափ ատենի պէտք ունէր ինքզինքը արդարացնելու համար։

Սոսկալի հարուածէն ետքը եղած այդ թուլութեան վրայ Մորսէրֆ շունչ առնելով՝ սկսաւ իր ոյժը ամփոփել։

— Ատենակալ պարոններ, պատասխանեց ամբաստանեալը, երկար ատենի հարկ չկայ այսպիսի յարձակում մը հերքելու համար, որ այս միջոցիս ինծի դէմ կ'ուղղուի անծանօթ և մութին մէջ պահուըտած անանուն թշնամիներէ, այլ պէտք է իսկոյն գործ տեսնել, կայծակի մը հարուածով պէտք է պատասխանեմ այն փայլակին, որ վայրկեան մը շլացուց զիս։ Փոխանակ ինքզինքս այս կերպով արդարացնելու, ինչո՞ւ չի հրամայուիր ինծի որ արիւնս թափեմ, որպէսզի փորձով ցոյց տամ իմ պաշտօնակիցներուս թէ ես արժանի եմ անոնց հաւասար քալելու։

Այդ խօսքերը ամբաստանեալին համար նպաստաւոր ազդեցութիւն մը առաջ բերին։

— Ուստի կը խնդրեմ, շարունակեց Մորսէրֆ, որ քննութիւնը կարելի եղածին չափ շուտով տեղի ունենայ և ես պատրաստ եմ այդ քննութեան պէտք եղած բոլոր վկայագիրները Ատեանին ներկայացնելու։

— Ի՞նչ կ'որոշէք, հարցուց Նախագահը։

— Այսօր պատրաստ կը գտնուիմ Ատեանին ներկայանալու, պատասխանեց կոմսը։

Նախագահը զանգակը հնչեցուց։

— Ատեանը համամի՞տ է որ քննութիւնը այսօր տեղի ունենայ, ըսաւ։

— Այո՛, պատասխանեցին միաբերան բոլոր ժողովականները։

Մորսէրֆի ներկայացնելիք վկայագիրները քննելու համար, տասներկու անդամներէ յանձնաժողով մը կազմեցին և որոշեցին որ անոր առաջին նիստը իրիկուան ժամը ութին Ատեանին դիւանին մէջ տեղի ունենայ։ Եթէ քանի մը նիստ ընել հարկ ըլլար, նոյն ատեն և նոյն դիւանին մէջ տեղի պիտի ունենար։

Այդ որոշումէն յետոյ, Մորսէրֆ մեկնելու հրաման խնդրեց։ Այն վկայագիրները փնտռելու պիտի երթար, որոնք, իր խորամանկ և աննկուն բնաւորութեամբ գուշակած այդ փոթորկին դիմադրելու համար, երկար ատենէ ի վեր պատրաստած էր։

Մեր պատմած բոլոր այս եղելութիւնները Պօշան մէկիկ մէկիկ պատմեց Ալպէրի։ Միայն թէ իր պատմութիւնը միւսներուն վրայ սա առաւելութիւնը ունէր, որ մեր պատմածը մեռեալ իրերու ցրտութիւնը ունէր, իսկ Պօշան կենդանի իրերը յուզումով կը տագորէր։

Ալպէր սարսռալով մտիկ ըրաւ, մերթ յուսալով, մերթ սրտմտելով և մերթ ամչնալով։ Պօշանին մտերմական ազդարարութենէն հասկցած էր որ հայրը յանցաւոր էր, և իւրովի կը հարցնէր թէ ի՞նչպէս պիտի կարենայ իր անմեղութիւնը ապացուցանել, քանի որ յանցաւոր էր։

Մինչև այդ տեղը հասնելով Պօշան լռեց։

— Ետքը՞, հարցուց Ալպէր։

— Ետքը՞, կը հարցնէք։

— Այո՛։

— Հետևութի՞ւնը կ'ուզէք գիտնալ, բարեկամ, բայց ձեր այդ խնդիրքը կը բռնադատէ զիս, որ անտանելի պարտք մը կատարեմ։

— Անտարակոյս հետևութիւնը պէտք է որ գիտնամ, բարեկամ, և կը նախնտրեմ ձեր բերանէն իմանալ քան թէ ուրիշին բերանէն։

— Ուրեմն, յարեց Պօշան, ձեր ոյժը ամփոփեցէք։

Ալպէր, երբեք այսքան ուժի պէտք պիտի չունենանք։

Ալպէր իր ձեռքը ճակտին տարաւ, որպէսզի ստուգէ թէ ուժը տե՞ղն է՝ կեանքը պաշտպանելու պատրաստուող այնպիսի մարդու մը պէս, որ զրահը կը փորձէ և սուրին երկաթը կուրծքին վրայ կը ծռէ։

Կը զգար որ ուժը տեղն էր, որովհետեւ տենդոտ վիճակը ուժգնութիւն կը կարծէր։

— Շարունակէ, ըսաւ։

— Իրիկուն եղաւ, շարունակեց Պօշան, բոլոր Փարիզ ըլլալիք քննութեան կը սպասէր։ Շատերը կը պնդէին թէ ձեր հայրը ներկայանալուն պէս պիտի հերքէ ամբաստանութիւնը, շատերն ալ կ'ըսէին թէ կոմսը պիտի չներկայանայ։ Հաւաստողներ կային թէ անոր Պրիւսել մեկնիլը տեսած էին։ Ոմանք ոստիկանութեան գացին հարցնելու թէ արդեօք կոմսը իր անցագիրը առա՞ծ էր ստուգիւ։

Ճշմարիտ կ'ըսեմ, շարունակեց Պօշան, կրցածս ըրի, որպէսզի ձեր հօրը մասին կատարուած քննութեան գաղտնապէս ունկնդիր ըլլալու համար հրաման ստանամ յանձնաժողովին անդամներէն մէկէն, որ իմ բարեկամս էր։

Ժամը եօթին, նոյն երիտասարդ ատենակալը եկաւ զիս առաւ ու հետը դիւանատուն տարաւ, ուր դեռ մէկը եկած չէր։ Բարապանի մը պատուիրեց որ օթեակի մը մէջ փակէ զիս, ուր սիւնի մը ետին և կատարեալ մթութեան մէջ պահուըտեցայ։

Ապահով էի որ այդ օթեակին մէջէն պիտի տեսնէի բացուելիք սոսկալի տեսարանը, պիտի դիտէի և յանձնաժողովին ըրած քննութիւնը պիտի լսէի։

Ճիշդ ժամը ութին բոլոր անդամները եկած էին։

Պ. տը Մորսէրֆ ժամը ութը հնչած ատեն ներս մտաւ։

Ձեռքը քանի մը թուղթեր բռնած էր և դէմքը հանդարտ կ'երեւէր։

Իր սովորութեան հակառակ՝ քալուածքը պարզ էր, հագուստը անպաճոյճ ու անզարդ, և հին զինուորականի մը պէս՝ վարէն մինչեւ վեր կոճկուած թիկնոց մը հագած էր։

Իր ներկայութիւնը խիստ լաւ ազդեցութիւն առաջ բերաւ։

Յանձնաժողովին դիտաւորութիւնը անոր թշնամութիւն ընել չէր։ Անդամներէն շատերը կոմսին մօտ գացին և ձեռքը թօթուեցին»։

Ալպէրի սիրտը այդ մանրամասն պատմութեան վրայ կը ճմլուէր, սակայն իր վիշտերուն մէջ երախտագիտութեան զգացում մը կ'ունենար։

Եթէ կարելի ըլլար՝ իր հօրը պատուոյն անցուցած մեծ տագնապին մէջ՝ յարգանքի այդ նշանը ցոյց տուող անձերը կ'ուզէր համբուրել։

Այդ միջոցին՝ բարապան մը ներս մտաւ և նախագահին նամակ մը յանձնեց։

— Խօսքը ձեզի տրուած է, պ. տը Մորսէրֆ, ըսաւ նախագահը, նամակին կնիքը խզելով։

Կոմսը սկսաւ ինքզինքը ջատագովել և, ճշմարիտ կ'ըսեմ, Ալպէր, շարունակեց Պօշան, տարօրինակ պերճախօսութեամբ և յաջողութեամբ խօսեցաւ։

Այնպիսի վկայագրեր ունէր, որոնք կ'ապացուցանէին թէ Եանինայի կուսակալը մինչեւ իր վերջին ժամը զինքը պատուած էր իր վստահութիւնը շնորհելով, քանի որ նոյն ինքն կայսեր հետ կատարուած կեանքի կամ մահուան բանակցութիւնը իրեն յանձնուած էր։

Իբր նշան իր հրամանատարութեան, մատանին ցոյց տուաւ, որով Ալի փաշան սովորաբար իր նամակները կը կնքէր, իրեն յանձնած էր զայն։ Որպէսզի դարձին՝ օրուան կամ գիշերուան ո՛ր ժամն ալ ըլլար, եթէ ինքը կանանոցին մէջ ալ գտնուէր, անոր միջոցաւ կարենար մինչեւ իր քով գալ։

Դժբախտաբար, ըսաւ, բանակցութիւնը յաջող ելք մը չունեցաւ և երբ ինքը իր բարերարը պաշտպանելու վերադարձաւ, արդէն մեռած էր ան։

Սակայն, ըսաւ կոմսը, Ալի փաշային իր վրայ ունեցած վստահութիւնը այնչափ մեծ էր, որ մեռնելու ատեն իր սիրուհին ու աղջիկը իրեն յանձնած էր»։

Ալպէր այդ խօսքերէն սարսռաց։ Պօշանին խօսած

պահուն Հայտէի ըրած բոլոր պատմութիւնը միտքը կու գար։ Երիտասարդը լաւ կը յիշէր այդ պատգամաւորութեան և մատանիին վրայ գեղանի յոյն կնոջ ըսածները և թէ ինչ կերպով Հայտէ ծախուելով գերի տարուած էր։

— Կոմսին ատենախօսութիւնը ի՞նչ ազդեցութիւն ըրաւ, հարցուց Ալպէր սրտի անձկութեամբ մը։

— Ճշմարիտ կ'ըսեմ որ իմ սիրտս և բոլոր յանձնաժողովին անդամներուն սիրտը շարժեց, ըսաւ Պոշան։

Այսու հանդերձ, նախագահը իր աչքերը բերուած նամակին վրայ ուղղեց անփութօրէն, բայց առաջին տողերն իսկ իր ուշադրութիւնը գրաւեցին։

Մինչեւ վերջը կարդաց զայն, երկրորդ անգամ աչքէ անցուց և նայուածքը պ. տը Մորսէրֆին վրայ դարձնելով, ըսաւ.

— Պարոն կոմս, հիմա մեզի ըսիք թէ Եանինայի կառավարիչը իր կինն ու աղջիկը ձեզի յանձնեց։

— Այո՛, պարոն, պատասխանեց Մորսէրֆ, սակայն բախտը, ինչպէս ամէն ատեն, այս անգամ ալ զիս կը հալածէր։ Դարձիս՝ Վասիլիքին և անոր Հայտէ աղջիկը աներեւոյթ եղած էին։

— Կը ճանչնայի՞ք զանոնք։

— Փաշային հետ ունեցած մտերմութիւնս և հաւատարմութեանս վրայ անոր ունեցած վստահութիւնը թոյլատրեցին որ քսան անգամէն աւելի տեսնեմ զանոնք։

— Անոնց ի՛նչ ըլլալը գիտէ՞ք։

— Այո՛, պարոն, ինծի ըսին թէ իրենց վիշտէն և գուցէ իրենց թշուառութենէն մեռան։ Ես հարուստ չէի, ու կեանքս մեծ վտանգի մէջ ըլլալուն՝ չկրցայ զանոնք փնտռել, ինչ որ մեծ ցաւ պատճառեց սրտիս։

Նախագահը աննշմարելի կերպով պոստեց յօնքերը։

— Պարոններ, ըսաւ, պ. տը Մորսէրֆ կոմսին եղած հարցումներուն պատասխանները լսեցիք և իմացաք։ Պ. կոմս, ձեր պատմածը ստուգելու համար վկայ մը կրնա՞ք ցոյց տալ։

— Աւաղ, ոչ, պարոն, պատասխանեց կոմսը։ Փաշան շրջապատող և անոր պալատին մէջ զիս ճանչցող անձերը

կամ մեռած են և կամ ցրուած։ Իմ հայրենակիցներէս կարծեմ միայն ես ազատեցայ այդ ահռելի պատերազմէն։ Միայն Ալի փաշայի նամակները ունիմ, զորս ձեր աչքերուն առջեւ դրի. միայն անոր մատանին՝ որ իր առհաւատչեան է՝ ահա իմ ձեռքս կը գտնուի։ Վերջապէս ամէնէն համոզիչ փաստս, զոր կրնամ առաջ բերել, իմ պատուոյս և զինուորական կեանքիս անբծութեանը դէմ եղած անանուն յարձակման մասին վկայութիւն մը չըլլալն է։

Ժողովին մէջ հաճութեան ընդհանուր մրմունջ մը լսուեցաւ։

Այդ միջոցին, Ալպէր, եթէ արգելք մը չպատահէր, ձեր հայրը դատը շահած պիտի ըլլար։

Միայն կը մնար ձայներու առաւելութեան դիմել, երբ նախագահը սկսաւ խօսիլ.

— Պարոննե՛ր, ըսաւ, և դուք, պարոն կոմս, կարծեմ թէ սիրայօժար ականջ պիտի դնէք վկայի մը, որ ինքնին եկած է, և իր խօսքին նայելով խիստ մեծ ծառայութիւն մը պիտի մատուցանէ։ Կոմսին ըսածներուն վրայ տարակոյս չունինք և այդ վկան ալ մեր պաշտօնակցին կատարեալ անմեղութիւնը ապացուցանելու համար պիտի ներկայանայ։ Ահա այդ մասին ստացած նամակս։ Կը փափաքի՞ք որ կարդամ զայն, թէ մէջտեղէն վերցնեմ, առանց բանի տեղ դնելու այդ արգելքը։

Պ. տը Մորսէրֆ գունատեցաւ. ձեռքը կծկեց և բռնած թուղթերը ճմռթկեց։

Յանձնաժողովին պատասխանը կը պահանջէր նամակին ընթերցումը։

Իսկ կոմսը մտախոհ մնացած էր, որովհետեւ կարծիք մը չունէր յայտնելու։

Հետեւաբար նախագահը սա նամակը կարդաց.

«Պարոն Նախագահ,

Զօրապետ պ. տը Մորսէրֆ կոմսին Եպիրոսի և Մակեդոնիոյ մէջ ունեցած ընթացքը քննելու համար կազմուած քննիչ յանձնաժողովին կրնամ խիստ ստոյգ տեղեկութիւններ հաղորդել»։

Նախագահը քիչ մը կեցաւ։

Տը Մորսէրֆ կոմսին գոյնը նետեց։

Նախագահը ունկնդիրներուն կամքը հարցուց նայուածքով մը։

— Շարունակեցէք, գոչեցին ամէն կողմէն։

Նախագահը շարունակեց.

«Ալի փաշային մահուան ականատես եղած և անոր վերջին վայրկեաններուն՝ քովը գտնուած եմ։

Ես գիտեմ Վասիլիքիին և Հայտէին ի՛նչ ըլլալը.

Ցանձնաժողովին հրամանին կը սպասեմ և կը խընդրեմ որ զիս լսէ։

Այս նամակը ձեզի յանձնուած միջոցին խորհրդարանին դաւիթին մէջ պիտի գտնուիմ»։

— Ո՞վ է այդ վկան, կամ գոգցես այդ թշնամին, հարցուց կոմսը այնպիսի ձայնով մը, որուն մէջ իր խորին վրդովումը շատ դիւրաւ կը տեսնուէր։

— Հիմա կ'իմանանք, պարոն, պատասխանեց Նախագահը։ Ցանձնաժողովը համամի՞տ է վկան լսելու։

— Այո՛, այո՛, ըսին միաբերան ամէնքը։

Բարապանը ներս կանչուեցաւ։

— Բարապան, ըսաւ Նախագահը, բակին մէջ սպասող կա՞յ։

— Այո՛, պարոն Նախագահ։

— Ո՞վ է այդ անձը։

— Ծառայի մը հետ գտնուող կին մըն է։

Ամէն ոք իրարու երես նայեցան։

— Ներս մտցուր այդ կինը, ըսաւ Նախագահը։

Հինգ վայրկեան յետոյ բարապանը վերադարձաւ։

Ամէն մարդ դրան կողմը կը նայէր և ես իսկ, ըսաւ Պօշան, ամէնուն անհամբերութեան և անձկութեան մասնակից էի։

Բարապանին ետևէն կին մը կը քալէր այնպիսի մեծ քօղով մը ծածկուած, որ բոլորովին կը ծածկէր զայն։

Քօղին վրայէն երևցած մարմնոյն ձևէն և անկէ բուրած անուշահոտութենէն կը գուշակուէր նորատի և չնորհալի կնոջ մը ներկայութիւնը։

Նախագահը անծանօթ կնոջմէն խնդրեց, որ իր քօղը

վերցնէ և այն ատեն տեսան, որ կինը յոյնի զգեստ հագած էր ու հիանալի գեղեցկութիւն մը ունէր»։

— Ո՛հ, ըսաւ Ալպէր, ան է։

— Ո՞վ, հարցուց Պօշան։

— Այո՛, Հայտէն է։

— Ո՞վ ըսաւ։

— Ափսո՜ս, այնպէս կը գուշակեմ։ Բայց շարունակեցէք, Պօշան, կ'աղաչեմ։ Կը տեսնէք որ հանդարտութեամբ և արիութեամբ մտիկ կ'ընեմ։ Կարծեմ թէ ա՛լ վերջին կը մօտենանք։

— Պ. տը Մորսէրֆ սոսկումով խառն զարմանքով մը այդ կնոջ երեսը կը նայէր, շարունակեց Պօշան։ Իրեն համար կեանքի կամ մահուան դատակնիքը պիտի ելլէր այդ հիանալի բերնէն, իսկ միւսներուն համար այդ դէպքը այնչափ տարօրինակ և հետաքրքրական կ'երևէր, որ պ. տը Մորսէրֆին ազատութիւնը կամ կորուստը երկրորդական խնդիր մը կը նկատէին։

Նախագահը ձեռքովը աթոռ մը ցոյց տուաւ նորատի կնոջ, բայց կինը գլխով նշան ըրաւ թէ ոտքի վրայ կենալ կ'ուզէ։

Իսկ կոմսը նորէն իր թիկնաթոռին մէջ նետուած էր. յայտնի կ'երևէր որ իր սրունքներուն վրայ չէր կըրնար կենալ։

— Տիկին, ըսաւ Նախագահը, Եանեայի գործին վըրայ տեղեկութիւններ տալու համար յանձնաժողովին ըղղած նամակնիդ կարդացինք, անոր մէջ կ'ըսէիք թէ այդ դէպքերուն ականատես վկայ եղած էք։

— Ստուգիւ, ականատես եղած եմ, պատասխանեց անծանօթ կինը այնպիսի ձայնով մը, որ հիանալի տըխրութեամբ մը տոգորուած էր և արևելեան ձայներու յատուկ եղող քաղցր հնչիւն մը ունէր։

— Սակայն, կրկնեց Նախագահը, ներեցէք որ ըսեմ թէ դուք խիստ փոքր էիք այն ատեն։

— Չորս տարեկան էի, բայց որովհետև պատահած դէպքերը ինծի համար մեծ կարևորութիւն մը ունէին, անոնց ամենափոքր մանրամասնութիւնն իսկ մտքէս ելած չէ։

— Բայց այդ դէպքերը ի՞նչ կարեւորութիւն կրնան ունենալ ձեզի համար և դուք ո՞վ էք որ այդպիսի մեծ աղէտ մը խորին տպաւորութիւն մը գործէ ձեր վրայ։

— Խնդիրը իմ հօրս կեանքին կամ մահուան վրայ էր, պատասխանեց Նորատի աղջիկը, և ես Հայտէ կը կոչուիմ, Եանեայի կառավարիչ Ալի փաշային ու անոր խիստ սիրելի կնոջ Վասիլիքիին աղջիկը։

Պարկեշտ ու հպարտ կարմրութիւնը, որ Նորատի կընոջ այտերը ծիրանեգոյն ներկեց, անոր նայուածքին հուրը ու գաղտնիքին վսեմութիւնը յանձնաժողովին անդամներուն վրայ անպատմելի ազդեցութիւն մը ներգործեցին։

Եթէ կայծակը կոմսին առջեւ իյնալով ոտքերուն տակ անդունդ մը բանար, ամբաստանեալը այդ աստիճան ինքզինքը պիտի չկորսնցնէր։

— Տիկին, յարեց նախագահը յարգական խոնարհութիւն մը ընելէ յետոյ, ներեցէք որ վերջին պարզ հարցում մը ընեմ, բայց ո՛չ թէ տարակոյս մը ունենալուս համար. կրնա՞ք ձեր ըսածին ստուգութիւնը հաստատել։

— Այո՛, պարոն, կրնամ, ըսաւ Հայտէ, իր քողին տակէն անուշաբոյր սնդուսէ ծրար մը հանելով։ Ահա իմ ծննդեանս վկայագիրը, զոր հայրս գրած է և իր գլխաւոր պաշտօնատարները ստորագրած են։ Իմ ծննդեանս վըկայագրին հետ ահա մկրտութեանս վկայագիրն ալ, որովհետեւ հայրս հաւանութիւն տուած էր որ մօրս հաւատքին մէջ մեծնամ։ Իմ վկայագիրս Մակեդոնիոյ ու Եպիրոսի եպիսկոպոսապետին կնիքովը վաւերացուած է։ Ահա վերջապէս այն վաճառագիրը (անտարակոյս ասիկա ամէնէն կարեւորն է), որով ես և մայրս Էլ-Գոպիր անուն հայ վաճառականի մը ծախուեցանք այն ֆրանսացի պաշտօնատարէն, որ Բ. Դրան հետ իր անիրաւ սակարկութեանը մէջ՝ իբր բաժին իր աւարին՝ բարերարին աղջիկըն ու կինը վար դնելով, հազար քսակի ծախեց, այսինքըն գրեթէ չորս հարիւր հազար ֆրանքի։

Կանանչագոյն գունատութիւն մը տը Մորսէրֆ կոմսին այտերը պատեց և աչքերը արիւնով լեցուեցան, այն

ահռելի ոճրագործութիւնները լսելով, զօրս ժողովին անդամները ախրադին լռութեամբ մտիկ կ'ընէին։

Հայտէ միշտ անխռով կ'երեւէր, բայց իր հանդարտութեան մէջ՝ բարկացած անձէ մը աւելի սպառնագին կ'երեւէր։ Արաբերէն լեզուով գրուած իր վաճառագիրը նախագահին ներկայացուց։

Թարգմանը վաճառագիրը բարձրաձայն կարդացած ատեն, ատենակալներէն մէկը, որ Եգիպտոսի փառաւոր պատերազմին ատեն արաբերէն լեզուն լաւ սորված էր, անոր ընթերցումը կը դիտէր մագաղաթէ վաճառագրին վրայ։

«Ստորագրեալս Էլ-Գոպիր, Նորին Բարձրութեան կանանոցին մատակարարը և աղախիններու վաճառականը, ներկայ գրութեամբ կը հաստատեմ որ Վեհափառ կայսեր յանձնելու համար Մոնթէ-Քրիսթօ կոմս ֆրանսացի իշխանէն հազար քսակի արժողութեամբ զմրուխտ մը ստացայ, ի փոխարէն տասնըմէկ տարեկան քրիստոնեայ Նորատի աղախնի մը՝ Հայտէ անուն, որ Եանեայի կուսակալ Թեփէ-Տէլէնի հանգուցեալ Ալի փաշային և անոր Վասիլիքի սիրուհիին աղջիկն է, և ես եօթը տարի առաջ անոր մօրը հետ, որ Կ. Պոլիս հասած օրը մեռաւ, Ալի փաշային ծառայութեան մէջ գտնուող Ֆէրնան Մոնտէկօ անուն ֆրանսացի հարիւրապետէ մը գնեցի զայն։

Կը հաստատեմ որ վերոյիշեալ վաճառումը հազար քըսակով կատարուեցաւ Նորին Բարձրութեան հաշուոյն, որմէ հրաման առած էի։

Կ. Պոլսոյ մէջ գրուած, Նորին Բարձրութեան հրամանաւ Թրքաց 1247 թուականին։

Ստորագրեալ՝ ԷԼ-ԳՈՊԻՐ»

«Ներկայ վաճառագրիս հաստատութեանը և ստուգութեանը համար կայսերական կնիքով պիտի վաւերացուի ան, զոր վաճառողը դնել տալու պարտաւոր է»։

Վաճառականին ստորագրութեան քով կայսեր կնիքը կը տեսնուէր ստուգիւ։

Այդ ընթերցման և տեսարանին յաջորդեց սոսկալի լռութիւն մը. կոմսը միայն նայուածք մը ունէր, և այդ

նայուածքը ակամայ Հայտէի վրայ յառելով, բոցավառ և արիւնալի կ'երեւէր։

— Տիկին, ըսաւ նախագահը, միթէ կարելի՞ է Մոնթէ-Քրիսթոյին հարցնելով տեղեկութիւն ստանալ, որ կարծեմ Փարիզ է և ձեր մօտ կը գտնուի։

— Պարոն, պատասխանեց Հայտէ, Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսը, որ իմ երկրորդ հայրս է՝ երեք օրէ ի վեր Նորմանտիա կը գտնուի։

— Ուրեմն, տիկին, ըսաւ նախագահը, ձեզ ո՞վ խրատեց որ այս ընթացքը բռնէք, որուն համար ատեանս շնորհապարտ է ձեզի և ձեր ծնունդին ու թշուառութիւնները աչքի առջեւ բերելով, խիստ բնական կը գտնէ զայն։

— Պարոն, պատասխանեց Հայտէ, իմ պատիւս և վիշտերս խորհուրդ տուին ինծի որ այդ ընթացքը բռնեմ։ Թէեւ քրիստոնեայ եմ, թող Աստուած ինծի ներէ որ միշտ մտածեցի մեծանուն հօրս վրէժը լուծել։ Ուստի, երբ Ֆրանսայի հողին վրայ ոտք կոխեցի և երբ իմացայ որ այդ նենգաւորը Փարիզի մէջ կը բնակի, աչքերս և ականջներս բացի։ Ես իմ ազնիւ պաշտպանիս տանը մէջ առանձնացած կ'ապրիմ, կը սիրեմ այդ կեանքը, որովհետեւ ստուերն ու լռութիւնը հաճելի են ինծի, որոնց մէջ միտքըս ամփոփելով և խորհրդածութիւններ ընելով կ'ապրիմ։ Պ. Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսը հայրական հոգածութեամբ կը խնամէ զիս, և աշխարհիս մէջ պատահած անցքերը ինծի անծանօթ չեն, միայն թէ հեռուէն կ'իմանամ անոնց ձայնը։ Բոլոր լրագիրները կը կարդամ, ինչպէս նաեւ նոր հրատարակուած ամէն գրքերը ու երաժշտական երկասիրութիւնները կը ստանամ. և անտարբերութեամբ ուրիշներու կեանքի պատմութիւնը կարդալու միջոցիս, ժողովին մէջ այս առտու պատահածը և այս իրիկուն տեղի ունենալիքը իմացայ... ուստի այն նամակը գրեցի։

— Ուրեմն պ. Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսը ձեր ըրածէն տեղեկութիւն չունի՞ բնաւ, հարցուց նախագահը։

— Երբեք, պարոն, և ես այդ գործին մէջ միայն մէկ բանէ կը վախնամ, մի գուցէ կոմսը ըրածս լսելով,

դժկամակի։ Սակայն երջանիկ կը համարեմ ինքզինքս, չարունակեց նորատի աղջիկը՝ իր բոցավառ աչքերը դէպի երկինք ուղղելով, որ վերջապէս հօրս վրէժը լուծելու առիթը կը ներկայանայ ինծի։

Պ. տը Մորսէրֆ, նորատի աղջկան հասնելէն ի վեր, խօսք մը չէր արտասանած։ Իր պաշտօնակիցները անոր երեսը կը նայէին և անտարակոյս կնոջ մը բերնովը կործանուած երջանկութեանը վրայ կը ցաւէին։ Իր դժբախտութիւնը իր դէմքին վրայ կը նկատուէր աղետալիօրէն։

— Պ. տը Մորսէրֆ, ըսաւ նախագահը. կը վկայէ՞ք որ այս տիկինը Եանինայի կուսակալ Թէփէ-Տէլէնի Ալի փաշային աղջիկն է։

— Ոչ, ըսաւ Մորսէրֆ, ոտքի ելլել ջանալով, իմ թըշնամիներէս լարուած որոգայթ մը կը համարեմ զայն։

Հայտէ, որ դրան կողմէն մարդու մը ներս մտնելուն կը սպասէր, աչքերը այն կողմը յառած էր, յանկարծ գլուխը դարձուց, և կոմսը ոտքի վրայ կանգնած տեսնելով, սոսկումի ճիչ մը հանեց։

— Զիս չե՞ս ճանչնար, ըսաւ, բայց ես կը ճանչնամ քեզ։ Դուն Ֆէրնան Մոնտէկօ անուն այն ֆրանսացի պաշտօնատարն ես, որ ազնիւ հօրս զօրքերը կը մարզէիր։ Դուն ես այն անձը որ Եանինայի բերդերը մատնեցիր. Դուն ես այն անձը, որ կայսեր հետ բարերարիդ կեանքին կամ մահուան վրայ բանակցութիւն ընելու համար Կ. Պօլիս ղրկուեցար և կեղծ հրովարտակ մը բերիր, որուն մէջ կայսրը կատարեալ ներում կը շնորհէր. դուն ես այն անձը, որ այդ հրովարտակին շնորհիւ փաշային ձեռքէն այն մատանին ստացար, զոր Սէլիմ տեսնելով քեզի պիտի հնազանդէր. դուն ես այն անձը, որ զիս ու մայրս Էլ-Գոպիր վաճառականին ծախեցիր։ Դա՛ւաճան, դաւաճան, դաւաճան, տիրոջդ արիւնը տակաւին ճակտիդ վրայ կը կրես, տեսէք ամէնքդ ալ։

Այդ խօսքերը այնքան ճշմարիտ յուզումով մը արտասանուեցան, որ ամէնուն նայուածքները կոմսին ճակատին ուղղուեցան։ Նոյն ինքն կոմսը Ալի փաշային տակաւին գաղջ արիւնը իր ճակտին վրայ զգալով կարծես, ձեռքը անոր վրայ տարաւ։

— Ուրեմն, պ. տը Մորսէրֆին նոյն Ֆէրնան Մոնտէկօ պաշտօնատարը ըլլալը կը վկայէ՞ք հաստատապէս։

— Ի՞նչպէս չէ, գոչեց Հայտէ։ Ո՛հ, մայրս միշտ կ'ըսէր ինծի. «Ազատ էիր, հայր մը ունէիր զոր կը սիրէիր և գրեթէ թագուհի ըլլալու վիճակուած էիր։ Բայց լաւ նայէ սա մարդուն, ան է քեզ գերի ընողը, այս մարդն է որ հօրդ գլուխը ցիցի մը ծայրը անցուց, այս մարդն է որ մեզ ծախեց և մատնեց։ Աղէկ դիտէ անոր աջ ձեռքը, որ մեծ վէրք մը ունի, եթէ անոր դէմքին գծագրութիւնը մոռնաս, ձեռքէն կրնաս ճանչնալ, որուն մէջ էլ Գոպիր վաճառականին ոսկիները մէկիկ մէկիկ թափեցան»։ Ձայն կը ճանչնա՞մ կ'ըսէք, ո՛հ, թող ըսէ հիմա թէ զիս չի ճանչնար։

Հայտէի իւրաքանչիւր խօսքը դաշոյնի մէկ մէկ հարուածի պէս կ'իյնար Մորսէրֆի սրտին վրայ և իր ուժին մէկ մասը կը նուազեցնէր։ Վերջին խօսքերուն վրայ՝ յանկարծ և ակամայ՝ իր վիրաւոր ձեռքը կուրծքին մէջ պահեց և տխուր յուսահատութեան մէջ ընկղմած, թիկնաթոռին վրայ ինկաւ։

Հիւսիսային սաստիկ հովին հետեւանքով ծառերէն ինկած տերեւներուն պէս, այդ տեսարանը ժողովականներուն մտքերը մեծապէս յուզեց։

— Պ. կոմս տը Մորսէրֆ, ըսաւ նախագահը, մի՛ վհատիք, պատասխան տուէք։ Ժողովին դատաստանը բարձր է և չի թողուր որ ձեր թշնամիներէն յաղթահարուիք, առանց անոնց հետ վիճելու միջոցները ընծայելու։ Կ'ուզէ՞ք որ վերաքննիչ ժողով մը ըլլայ, կ'ուզէ՞ք որ ատեանին անդամներէն երկու հոգիի հրաման ընեմ որ դէպի Եանինա ճամբորդութիւն մը ընեն. խօսեցէք։

Մորսէրֆ պատասխան չտուաւ երբեք։

Այն ատեն յանձնաժողովին բոլոր անդամները իրարու երես նայեցան սոսկումով։

Կոմսին ուժգին և բուռն բնաւորութիւնը յայտնի էր ամէնուն։

Այդ մարդուն պաշտպանութիւնը ջնջելու համար, աւելի նուաստացուցիչ միջոցի մը պէտք կար։

Պէտք էր վերջապէս խորհիլ որ քունի նմանող այդ լռութեան այնպիսի զարթնում մը պիտի յաջորդէր, որ կայծակի ազդեցութիւն պիտի ունենար։

— Վերջապէս ըսէք, յարեց նախագահը, ի՞նչ պիտի ըսէք։

— Ոչինչ, ըսաւ կոմսը մեղմաձայն, ոտքի ելլելով։

— Ուրեմն Թէփէ-Տէլէնի Ալիին աղջկան պատմածները ստոյգ ճշմարտութիւննե՞ր են, հարցուց նախագահը։ Ուրեմն այդ կինը ստուգիւ այն սոսկալի վկան է, որուն շատ անգամ յանցաւորը չի համարձակիր ՈՉ պատասխանել։ Ուրեմն ձեր վրայ եղած բոլոր ամբաստանութիւններուն հեղինակն էք ստուգապէս։

Կոմսը իր շուրջը այնպիսի նայուածք մը ձգեց, որուն յուսահատ տպաւորութիւնը վագրերուն գութը անգամ կրնար շարժել, բայց դատաւորներուն սիրտը չկրցաւ շարժել։

Յետոյ աչքերը դէպի գմբէթը ուղղեց, բայց շուտով վար առաւ աչքերը, գոգցես վախնալով որ չըլլայ թէ գմբէթը ճեղքուելով երկնքի ատեանը բացուի և երկնային դատաւորին առջեւ ելլէ։

Այն ատեն կոճկուած զգեստին կոճակները բիրտ շարժումով մը քակեց և յիմարի մը պէս սրահէն դուրս ելաւ։ Վայրկեան մը իր քայլերուն արձագանգը ձայնատու կամարին տակ աղետագին հնչեց։ Անմիջապէս յետոյ կառքի մը անիւներու ձայնը լսուեցաւ և կամարակապ սրահը դղրդաց։

— Պարոններ, ըսաւ նախագահը, երբ սրահին մէջ լռութիւնը տիրեց, պ. տը Մորսէրֆ կոմսը ուխտադրուժ, մատնիչ և անարժան ճանչցուած է։

— Այո՛, պատասխանեցին միաբերան քննիչ յանձնաժողովին անդամները։

Հայտէ նիստին մինչեւ վերջը ներկայ գտնուեցաւ և առանց դէմքին գծերը ուրախութիւն կամ գթութիւն մը յայտնելու, կոմսին դատավճիռը լսեց։

Այն ատեն քօղը իր դէմքին վրայ իջեցնելով. հանդիսաւոր կերպով բարեւեց խորհրդականները և Վիրգիլիոսի տեսած դիցուհիներուն քալուածքովը դուրս ելաւ։

Թ. ԳԼՈՒԽ

ՄԵՆԱՄԱՐՏԻ ՀՐԱՒԷՐԸ

Այն ատեն, չարունակեց Պոշան, սրահին առանձնութեան և մթութեան մէջ կարող եղայ անկէ մեկնելու, առանց տեսնուելու,

Ինծի առաջնորդողը դրան առջև կը սպասէր։ Նըրբանցքներուն մէջէն անցընելով՝ մինչև Վօժիրար փողոցին վրայ բացուող փոքր դուռը տարաւ զիս։

Սիրտս կոտրած և միանգամայն սքանչացած դուրս ելայ։ Ներեցէք այսպէս խօսելուս. Ալպէր, քանի որ ձեր վրայ խորհելով սիրտս կոտրեցաւ։ Սակայն իր հօրը վրէժը լուծող այդ նորատի աղջկան ազնուութեան վրայ ալ ըսքանչացայ։ Ալպէր, ճշմարիտ կ՚ըսեմ որ ինչ կերպով որ այդ գաղտնիքը երևան ելած ըլլայ, ես կը հաստատեմ որ Թշնամիի մը կողմէ յայտնուած է, բայց այդ Թշնամին Նախախնամութեան գործակատարն է»։

Ալպէր գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ բռնած էր։ Ամօթէն կարմրած և արցունքներով թրջուած դէմքը վեր առնելով և Պոշանին թեւը բռնելով, ըսաւ.

— Բարեկամ, իմ կեանքս վերջացած է, միայն ինծի գործ մը կը մնայ ընել, և այն ալ ոչ թէ ձեզի պէս ըսել թէ Նախախնամութան կողմէ եկած է այս հարուածը, այլ փնտռել այն անձը, որ այս թշնամութիւնը կ՚ընէ ինծի, և երբ ճանչնամ զայն՝ պէտք է որ սպաննեմ և կամ այն մարդը պէտք է որ սպաննէ զիս։ Ուստի ձեր բարեկամութեան վրայ կը վստահիմ, Պոշան, եթէ սակայն եղած նախատինքը բարեկամութիւն մը ձգեց ձեր սրտին մէջ։

— Նախատի՞նք կ՚ըսէք, բարեկամ, և ի՞նչ բանի մէջ այս դժբախտութիւնը նախատինք մը կրնայ ըլլալ ձեզի համար։ Երբեք, փառք Աստուծոյ, անցան այն ժամանակները, ուր մարդիկ առանց մտածելու, իրենց հայրերուն գործերուն պատասխանատու կ՚ընէին զաւակները։ Յիշեցէք ձեր անցեալ կեանքը, Ալպէր։ Իրաւ է որ դեռ երիտասարդ էք, բայց երբեք գեղեցիկ օրուան մը արշալոյսը ձեր արևելքէն աւելի պայծառ եղած չէ։ Ալպէր, հաւատացէք ինծի, երիտասարդ և հարուստ էք, քիչ մը ատեն հեռացէք Փրանսայէն։ Այս յուզումնալից և յարափոփոխ մեծ Բաբելոնին մէջ ամէն բան շուտով կը մոռցուի։ Ռուս իշխանուհիի մը հետ ամուսնանալով երեք կամ չորս տարիէն կը վերադառնաք և բնաւ մէկուն մտքէն պիտի չանցնի թէ երէկ ի՞նչ պատահեցաւ, մանաւանդ ասկէ տասնըվեց տարի առաջ պատահածը։

— Շնորհակալ եմ, սիրելի Պոշան, շնորհակալ եմ ձեր սրտի ազնուութեան համար, որ այդ խօսքերը ձեզի ըսել կուտայ, բայց ես այդպէս պիտի չընեմ։ Իմ փափաքս ըսի ձեզի, և հիմա եթէ պէտք ըլլայ, փափաք բառը կամք բառի պիտի փոխեմ։ Այս գործը ինծի հետ առնչութիւն ունենալուն, անշուշտ ձեզմէ տարբեր աչքերով կը նայիմ անոր, ինչ որ ձեզի երկնային աղբիւրէ մը բխած կ՚երևի, ինծի նուազ վճիտ աղբիւրէ մը բխած կը թուի։ Ճշմարիտ կ՚ըսեմ որ Նախախնամութիւնը բարեբախտաբար բոլոր պատահածներուն մէջ գործ չունի։ Երկնային վարձքի և պատիժի անտեսանելի ու անշօշափելի պատգամաւորին տեղ՝ այնպիսի շօշափելի և տեսանելի էակ մը պիտի գըտնեմ, որմէ, ո՛հ, այո՛, կ՚երդնում որ ամսէ մը ի վեր կրած նեղութեանցս վրէժը պիտի լուծեմ։ Հիմա, Պոշան, կը կրկնեմ թէ մարդկային և նիւթական կեանքի մէջ կ՚ուզեմ մտնել, և եթէ դուք ձեր խօսքին համեմատ իմ բարեկամս էք տակաւին, օգնեցէք ինծի որ այդ հարուածը տուող ձեռքը գտնեմ։

— Շատ լաւ, ըսաւ Պոշան, դուք կ՚ուզէք որ Նախախնամութեան գործը մարդոց ընծայեմ. Թող այնպէս ըլլայ։ Եթէ ձեր թշնամին գտնելու պիտի աշխատիք, ես ալ ձեզի հետ կ՚աշխատիմ, և ես պիտի գտնեմ զայն։ Ձեր պատուոյն չափ իմ պատիւս ալ կը պահանջէ որ գտնենք զայն։

— Ուրեմն, Պոշան, առանց ատեն անցընելու մեր հետազօտութեան սկսինք։ Յապաղման ամէն մէկ վայրկեանը ինծի համար յաւիտենականութիւն մըն է։ Ամբաստա-

նողը անպատիժ մնացած է, թերեւս կը յուսայ իսկ թէ պիտի չպատժուի։ Պատուոյս վրայ կ'երդնում որ իր ակնկալութեանը մէջ կը սխալի։

— Մտիկ ըրէք ուրեմն, Մորսէրֆ։

— Ա՛հ, Պօշան, կը տեսնեմ որ դուք տեղեկութիւն ունիք եղածէն, իրաւ որ կը կենդանացնէք զիս։

— Չեմ ըսեր թէ ստուգութիւն մըն է, Ալպէր. բայց գոնէ մթութեան մէջ լոյս մը կ'երեւի ինծի։ Այդ լոյսին հետեւելով մեր նպատակին հասնինք գուցէ։

— Ըսէք. քանի որ կը տեսնէք թէ անհամբերութենէս կ'եռամ։

— Եանինայէն դարձիս ձեզի պատմել չուզածս հիմա ըսեմ ձեզի։

— Ըսէք։

— Եանինա գտնուած ատենս, տեղեկութիւններ ստանալու համար քաղաքին առաջին սեղանաւորին գրասենեակը գացի բնականաբար։ Բերանէս ելած առաջին խօսքին, ձեր հօրը անունը տալէս իսկ առաջ, սեղանաւորը ըսաւ ինծի.

— Ո՛հ, հասկցայ թէ ինչ պատճառի համար եկած էք։

— Ի՞նչպէս, ի՞նչ պատճառի համար։

— Ասկէ հազիւ տասնըհինգ օր առաջ միեւնոյն խնդրին վրայ մէկը տեղեկութիւն խնդրեց ինծմէ։

— Ո՞վ։

— Փարիզցի սեղանաւոր մը, որ իմ թղթակիցս է։

— Անոր անունը ի՞նչ է։

— Պ. Տանկլար։

— Պ. Տանկլա՛րը, գոչեց Ալպէր։ Ո՛հ, ստուգիւ ան է որ այսչափ երկար ատենէ ի վեր իր նախանձոտ ատելութեամբը խեղճ հօրս ետեւէն ինկած է և ինքզինքը ժողովրդասէր կեղծելով՝ չի կրնար մարսել որ տը Մորսէրֆ կոմսը Ֆրանսայի խորհրդարանին անդամ ըլլայ։ Ասոր մէկ ապացոյցը մեր ամուսնութեան առանց պատճառի ետ ըլլալն է։ Այո՛, անկէ զատ ուրիշ բան չէ։

— Նախ տեղեկացէք, Ալպէր, չուտով մի գրգռուիք։ Նախ տեղեկացէք, կ'ըսեմ, և եթէ գործը ստուգուի...

— Ո՛հ, այո՛, եթէ գործը ստուգուի, բոլոր կրած

նեղութիւններուս փոխարէնը պիտի հանեմ, գոչեց երիտասարդը։

Զգուշացէ՛ք, Մորսէրֆ, արդէն ծերացած է ան։

— Ընտանիքիս պատւոյն ակնածութիւն ըրածին չափ ես ալ իր տարիքին պիտի ընեմ։ Եթէ հօրս թշնամին էր, ինչո՞ւ չսպաննեց զայն։ Ո՛հ, մարդու մը դիմացը ելլելէն վախցաւ։

— Ալպէր, չեմ դատապարտեր ձեզ, բայց չեմ ուզեր որ անխորհուրդ գործ տեսնէք։ Ալպէր, պէտք է խոհեմութեամբ վարուիլ։

— Ո՛հ, մի՛ վախնաք, Պօշան, մանաւանդ որ դուք հետս պիտի գաք։ Հանդիսաւոր գործերը պէտք է վկաներու առջեւ կատարել։ Եթէ գիշեր չեղած՝ պ. Տանկլարի յանցաւոր ըլլալը յայտնուի, պէտք է որ պ. Տանկլար ապրելէ դադրի և կամ ես մեռնիմ։ Մի՛ զարմանաք, Պօշան, որովհետեւ իմ պատուոյս հանդիսաւոր յուղարկաւորութիւն մը ընել կ'ուզեմ։

— Եթէ այդպիսի դիտաւորութիւններ ունիք, Ալպէր, պէտք է որ իսկոյն ի գործ դնէք զանոնք։ Կ'ուզէ՞ք պ. Տանկլարի տունը երթալ, քալեցէք երթանք։

Վարձու կառք մը բերել տուին իսկոյն, և սեղանաւորին տունը մտնելու ատեն՝ անոր դրան առջեւ պ. Անտրէա Գավալգանթիի կառքն ու ծառան տեսան։

— Ա՛հ, բախտաւոր եմ եղեր, ըսաւ Ալպէր տխրագին ձայնով մը։ Եթէ պ. Տանկլար հետս մենամարտիլ չուզէ, անոր փեսացուն կը սպաննեմ, Գավալգանթի մը անշուշտ մենամարտելէ խոյս չի տար։

Երիտասարդին գալուստը իմաց տուին սեղանաւորին, որ առտու իրիկուն պատահածները իմացած ըլլալով, Ալպէրի անունը լսելուն պէս՝ հրամայեց որ ներս չընդունին։ Սակայն խիստ ուշ էր, որովհետեւ երիտասարդը, որ սպասաւորին ետեւէն կը յառաջանար, եղած հրամանը լսելով, դուռը ուժգնօրէն հրեց և Պօշանին հետ մինչեւ սեղանաւորին գահլիճը մտաւ։

— Բայց, պարոն, գոչեց Տանկլար, միթէ մարդ իր տանը մէջ տէր չէ՞ իր ուզածը ընդունելու կամ չուզածը

մերժելու։ Կ'երեւի թէ ինքզինքնիդ բոլորովին մոռցած էք։

— Ոչ, պարոն, ըսաւ, Ալպէր ցուրտ շեշտով մը, այնպիսի պարագաներ կան, և դուք այն պարագաներէն մէկուն մէջ կը գտնուիք, ուր մարդս առանց վատ երեւելու (ազատ էք այդ կերպով ինքզինքնիդ պաշտպանելու), չի կրնար իր տանը մէջ գտնուիլը պահել գոնէ քանի մը անձերէ։

— Բայց ի՞նչ կ'ուզէք ինձմէ, պարոն։

— Ժամադրութիւն մը, ըսաւ Մորսէրֆ, առանց ուշադրութիւն ընել ձեւացնելու Գավալգանթիին, որ կրակարանին կռթնած էր։ Ձեզի ժամադրութիւն մը կ'առաջարկեմ առանձնացած անկիւն մը, ուր տասը վայրկեան ազատ ըլլաք կենալու. ուրիշ բան չեմ խնդրեր։ Մեր երկուքէն մէկը տերեւներու պէս պէտք է գլորի։

Տանկլարի գոյնը նետեց։

Գավալգանթի շարժում մը ըրաւ և Ալպէր երիտասարդին կողմը դարձաւ։

— Ո՛հ, դուք եկէք, եթէ կ'ուզէք, պարոն կոմս, դուք գրեթէ ընտանիքէն կը սեպուիք և իրաւունք ունիք գալու, և ես պատրաստ եմ այս կերպ ժամադրութիւններ տալու եթէ ընդունողներ ըլլան։

Գավալգանթի ապուշ նայուածքով Տանկլարի երեսը նայեցաւ, որ իր ույժը ամփոփելով ոտքի ելաւ և երկու երիտասարդներուն մէջտեղը մտաւ։

Անտրէայի վրայ Ալպէրի գործած յարձակումը սեղանաւորին կարծիքը փոխած էր և կը յուսար թէ Ալպէրի այցելութիւնը սկզբան յուսացուածէն տարբեր պատճառ մը ունէր։

— Պարոնը ձեզմէ նախամեծար համարելո՞ւս համար է որ անոր հետ մենամարտելու եկած էք, ըսաւ Տանկլար Ալպէրին, կ'իմացնեմ որ ընդհ. դատախազին առջեւը տեսնուելիք գործ մըն է այդ։

— Կը սխալիք, պարոն, ըսաւ Մորսէրֆ տխուր ժըպիտով մը, ես ամուսնութեան խօսք չըրի, և եթէ պ. Գավալգանթիին ուղղեցի խօսքս, պատճառը սա է որ ինծի

այնպէս երեւցաւ թէ վայրկեան մը մեր վիճաբանութեան միջամտելու դիտաւորութիւն ունի։ Ստուգիւ, այսօր ամէնուն հետ կռիւ կը փնտռեմ, բայց անհոգ եղէք, պ. Տանկլար, առաջնութիւնը ձերն է։

— Պարոն, պատասխանեց Տանկլար, բարկութենէն և վախէն գունատած, ձեզի կ'իմացնեմ որ երբ ճամբուս վրայ կատաղի գամփռի մը պատահիմ, կը սպաննեմ զայն։ Այս կերպով յանցանք մը չգործելէ զատ՝ մարդոց ծառայութիւն մը մատուցած ըլլալ կը յուսամ։ Արդ եթէ դուք կատղած էք և զիս խածնել կը ջանաք, կ'իմացնեմ որ անգթօրէն կը սպաննեմ զձեզ։ Զարմանալի՜ բան, յանցանքը ի՞մս է երբ ձեր հայրը կ'անպատուուի։

— Այո՛, թշուառական, գոչեց Մորսէրֆ, յանցանքը քուկդ է։ Տանկլար քայլ մը ետ քաշուեցաւ։

— Յանցանքը ի՞մս է, կ'ըսէք, խենթեցած էք դուք։ Միթէ յունաց պատմութիւնը գիտե՞մ ես, բոլոր այդ քաղաքները ճամբորդողը ե՞ս եմ։ Միթէ ե՞ս էի հորդ խրատտուողը որ Եանինայի բերդերը ծախէ ու մատնէ զանոնք...

— Լռեցէ՛ք, ըսաւ Ալպէր կամաց ձայնով։ Ո՛չ, ուղղակի կերպով դուք չէիք այդ զրոյցը հանողը և այդ դըժբախտութեանը պատճառ եղողը, բայց դուք էիք կեղծաւորութեամբ գրգռողը։

— Ե՞ս։

— Այո՛, դուք։ Յայտարարութիւնը ո՞ւրկէ եկած է։

— Կարծեմ թէ Եանինայէն եկած ըլլալը գրուած էր լրագրին մէջ։

— Ո՞վ գրեց Եանինա։

— Եանինա՛։

— Այո՛, հօրս վրայ տեղեկութիւններ հարցնելու համար ո՞վ նամակ գրեց Եանինա։

— Կարծեմ թէ ամէն մարդ կրնայ նամակ գրել Եանինա։

— Այսու հանդերձ միայն անձ մըն է գրողը։

— Միայն մէկ ա՞նձ։

— Այո՛, և այդ անձը դուք էք։

— Այո՛, ես գրեցի։ Ինծի այնպէս կ'երեւի թէ երբ մէկը իր աղջիկը երիտասարդի մը հետ ամուսնացնել կ'ուզէ, այդ երիտասարդին ընտանիքին վրայ կրնայ տեղեկութիւններ հարցնել։ Ոչ միայն իրաւունք մըն է այդ, այլ եւ պարտք մը։

— Գիտնալով անկէ գալիք պատասխանը, ըսաւ Ալպէր, այդ նամակը գրեցիք։

— Ո՛չ, ո՛չ, կ'երդնում, գոչեց Տանկլար այնպիսի վստահութեամբ եւ անկասկածութեամբ մը, որ գուցէ աւելի վախէն առաջ կու գար քան թէ երիտասարդին համար իր սրտին մէջ զգացած համակրութենէն։ Կ'երդնում որ բնաւ մտքէս չէր անցներ Եանինա նամակ գրել։ Ալի փաշայի դէպքը գիտէի՞ միթէ։

— Ուրեմն մէկը դրդե՞ց ձեզ որ այդ նամակը գրէք։

— Անշուշտ։

— Մէկը դրդե՞ց ձեզ կ'ըսէք։

— Այո՛։

— Ո՞վ... ըսէք... շուտ ըրէք։

— Զարմանալու բան չկայ։ Ձեր հօրը անցեալին վրայ խօսած ատեննս կ'ըսէի թէ անոր հարստութեան աղբիւրը անծանօթ մնացած էր միշտ։ Մէկը հարցուց ինծի թէ ձեր հայրը իր հարստութիւնը ո՞ւր ստացած է։ Յունաստանի մէջ, պատասխանեցի։ Ուրեմն Եանինա գրեցէք, ըսաւ ինծի։

— Այդ խրատը տուողը ո՞վ է։

— Մոնթէ Քրիսթօ կոմսը, ձեր բարեկամը։

— Մոնթէ-Քրիսթօ կո՞մսը ձեզի ըսաւ որ այդ նամակը գրէք Եանինա։

— Այո, եւ ես գրեցի։ Կ'ուզէ՞ք ստացած նամակս տեսնել, կը ցուցնեմ։

Ալպէր եւ Պօշան իրարու երես նայեցան։

— Պարոն, ըսաւ այն ատեն Պօշան, որ դեռ բերանը բացած չէր. կարծեմ թէ այնպիսի մէկը կ'ամբաստանէք, որ հիմա Փարիզէն բացակայ է եւ այս միջոցին չի կրնար ինքզինքը արդարացնել։

— Բնաւ մէկը չեմ ամբաստաներ, պարոն, ըսաւ Տանկլար, այլ եղածը կը պատմեմ։ Ձեզի ըսածս պ. Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսին առջեւն ալ կրնամ կրկնել։

— Ի՞նչ պատասխան առնելնիդ կոմսը գիտէ՞։

— Ստացած պատասխանս ցոյց տուի անոր։

— Հօրս մկրտութեան անունը Ֆէրնան եւ ընտանիքիս անունը Մոնտէկօ ըլլալը գիտէ՞ր։

— Այո՛, շատ ժամանակ առաջ անոր ըսած էի։ Ինչ որ ուրիշը իմ տեղս պիտի ընէր, ես անկէ շատ աւելի պակաս ըրի գուցէ։ Այդ պատասխանին հետեւեալ օրը՝ երբ ձեր հայրը Մոնթէ-Քրիսթոյէն խրատուած՝ պաշտօնական կերպով աղջիկս ուզելու եկաւ. ինչպէս որ գործը վերջացնել ուզողը այսպէս կ'ընէ, ես ալ մերժեցի, բայց առանց բացատրութիւն մը տալու եւ առանց շշուկ մը հանելու։ Ինչո՞ւ շշուկ հանէի, պ. տը Մորսէրֆին պատիւը կամ անպատուութիւնը իմ ի՞նչ փոյթս։ Այդ բանը ոչ արժեթուղթերուն գինը կրնար իջեցնել եւ ոչ ալ բարձրացնել։

Ալպէր զգաց որ կարմրութիւնը պատեց ճակատը։ Անտարակոյս, Տանկլար գծծութեամբ ու այնպիսի մարդու մը ստուգութեամբ ինքզինքը կը պաշտպանէր, որ եթէ ոչ բովանդակ ճշմարտութիւնը, գոնէ ճշմարտութեան մէկ մասը կ'ըսէ եւ այն ալ ո՛չ թէ խղճահարութեան, այլ վախնալուն համար։

Մորսէրֆի փնտռածը ի՞նչ էր։

Տանկլարին կամ Մոնթէ-Քրիսթոյին իրարմէ նուազ կամ աւելի յանցաւոր ըլլալը չէր, այլ թեթեւ կամ ծանր նախատինքի պատասխանող եւ իրեն հետ մենամարտող մարդ մը կը փնտռէր, յայտնի կ'երեւէր որ Տանկլար պիտի չմենամարտէր։

Անկէ զատ՝ իր մոռցած եւ չգիտցած բաները իր աչքին եւ մտքին առջեւ կը պարզուէին։

Մոնթէ-Քրիսթօ ամէն բան գիտէր, քանի որ Ալի փաշային աղջիկը գնած էր։

Ամէն բան գիտնալուն՝ Տանկլարը յորդորած էր որ Եանինա նամակ գրէ։

Այդ նամակին պատասխանը կարդալէն յետոյ, Հայտէի ներկայացուելու համար Ալպէրին յայտնած փափաքին գոհացում տուած էր։ Հայտէի առջեւ եղած ատեն

կոմսը ձգած էր որ Ալիին մահուան վրայ խօսք բացուի՝ ընաւ չընդդիմանալով Հայտէի ըրած պատմութեան, բայց անտարակոյս անոր հետ յունարէն լեզուով ըրած քանի մը խօսքերուն մէջ այնպիսի խրատներ տուած էր, որով Մորսէրֆ չէր կրցած իր հայրը ճանչնալ։ Ասկէ զատ, Մորսէրֆին աղաչած չէ՞ր որ Հայտէին առջեւ իր հօր անունը չարտասանէ։

Վերջապէս Ալպէրը Նորմանտիա տարած էր այն միջոցին, երբ գիտէր թէ այդ մեծ տարաձայնութիւնը պիտի հրատարակուէր։

Տարակուսելու տեղի չէր մնար։ Այդ ամէնը հաշիւով եղած էր, և Մոնթէ-Քրիսթօ իր հօրը թշնամիներուն համամիտ էր։

Ալպէր անկիւն մը տարաւ Պօշանը և իր բոլոր գաղափարները յայտնեց անոր։

— Իրաւունք ունիք, ըսաւ լրագրապետը, պ. Տանկլար այդ դէպքին մէջ բիրտ և պարզ գործիք մը եղած է։ Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսէն պէտք է բացատրութիւն խընդրել։

Ալպէր, Տանկլարի կողմը դառնալով, ըսաւ.

— Պարոն, ես առժամանակեայ կերպով կը մեկնիմ։ Միայն կը մնայ հաւաստել թէ ձեր ըրած ամբաստանութիւնը ստուգելու համար ուղղակի Մոնթէ-Քրիսթոյի տունը կ'երթամ։

Ու սեղանաւորը բարեւելով՝ Պօշանին հետ դուրս ելաւ, առանց Գավալգանթիին ուշադրութիւն դարձնելու։

Տանկլար մինչեւ դուռը անոնց ընկերացաւ և Ալպէրը դարձեալ ապահովցուց, որ պ. կոմս տը Մորսէրֆին դէմ անձնական ատելութեան պատճառ մը չունի ըլնալու։

Ժ. ԳԼՈՒԽ

Ն Ո Խ Ա Տ Ի Ն Ք Ը

Սեղանաւորին դրան առջեւ Պօշան կեցուց Մորսէրֆը.

— Մտիկ ըրէք, ըսաւ անոր, քիչ մը առաջ պ. Տանկլարի տունը ձեզի ըսի թէ Մոնթէ-Քրիսթոյէն պէտք է բացատրութիւն խնդրէք։

— Այո՛, հիմա անոր տունը կ'երթանք։

— Վայրկեան մը սպասեցէք, Մորսէրֆ, կոմսին տունը երթալնէդ առաջ մտածեցէք։

— Ի՞նչ բանի վրայ մտածեմ։

— Ձեր գործին ծանրութեանը վրայ։

— Պ. Տանկլարի տունը երթալէն աւելի՞ ծանր է միթէ։

— Այո՛, պ. Տանկլար, արծաթապաշտ մարդ մըն է, և լաւ գիտէք որ այդ կարգի մարդիկ իրենց դրամագըլխին յարգը աղէկ գիտնալնուն՝ դիւրաւ չեն մենամարտիր։ Ընդհակառակը՝ միւսը ազնուական մըն է, գէթ այնպէս կ'երեւի։ Բայց ազնուական երեւոյթին տակ չէ՞ք վախնար չարագործի մը հանդիպելէ։

— Միայն մէկ բանէ կը վախնամ, գուցէ մերժէ մենամարտիլ։

— Ո՛հ, անհոգ եղէք, ըսաւ Պօշան, կոմսը մենամարտէ խոյս չի տար։ Ես ալ մէկ բանէ կը վախնամ, կոմսը շատ լաւ կը մենամարտի, զգուշացէք, Ալպէր։

— Բարեկամ, ըսաւ Մորսէրֆ ժպիտով մը, իմ ուզածըս ալ սա է։ Ես խիստ երջանիկ պիտի ըլլամ՝ եթէ հօրս համար սպաննուիմ, որով երկուքս ալ կ'ազատինք։

— Այն ատեն ձեր մայրն ալ պիտի մեռնի։

— Խեղճ մայրս, ըսաւ Ալպէր, ձեռքերը աչքերուն վրայ տանելով, գիտեմ որ պիտի մեռնի, բայց լաւագոյն է որ այս վիշտով մեռնի քան թէ ամօթով։

— Հաստատապէս որոշա՞ծ էք, Ալպէր։

— Այո՛։

— Քալեցէք ուրեմն, բայց կը կարծէ՞ք որ տունը գտնենք զինքը։

— Ինծմէ քանի մը ժամ ետքը ճամբայ պիտի ելլէր, անշուշտ վերադարձած է։

Կառք նստան, հրամայելով կառապանին որ Շանզէլիզէի թիւ 30 տունը տանի զիրենք։

Պօշան կ'ուզէր առանձին ըլլալ, բայց Ալպէր գիտել տուաւ որ այդ գործը հասարակաց կանոնէն չեղելուն համար, կը ներէր որ մենամարտի սովորական կարգէն չեղի։

Երիտասարդը իր ըրած գործերը այնքան նուիրական կը համարէր, որ Պօշան անոր կամքը կատարելու պատրաստ գտնուելէն զատ ուրիշ բան չէր կրնար ընել։

Ուստի Մորսէրֆին խօսքին համոզուեցաւ և անոր ընկերանալով գոհ եղաւ։

Ալպէր մէկ ոստումով, դռնապանին սենեակէն մինչև սանդուխը գնաց։

Պաթիսթէն իրենց առջեւ ելաւ։

Կոմսը նոր հասած էր, բայց լոգարանին մէջ գտնըւելուն, արգիլած էր որ ո՛չ մէկը չընդունին։

— Լոգնալէն ետքը ի՞նչ պիտի ընէ, հարցուց Մորսէրֆ։

— Պիտի ճաշէ։

— Ճաշէ՞ն յետոյ։

— Ժամ մը պիտի քնանայ։

— Ետքը՞։

— Օփերա պիտի երթայ։

— Աղէկ գիտե՞ս, հարցուց Ալպէր։

— Այո՛, պարոնը հրամայեց որ ճիշդ ժամը վեցին ձիերը պատրաստ ըլլան։

— Շատ լաւ, ըսաւ Ալպէր, այսչափ գիտնալը բաւական է։

Յետոյ Պօշանին դառնալով յարեց.

— Եթէ տեսնելու գործ մը ունիք, Պօշան, շուտով կատարեցէք։ Եթէ այս իրիկուն ժամադրութիւն մը ունիք՝ վաղուան ձգեցէք։ Անպատճառ Օփերան կը սպասեմ ձեզի։ Եթէ կրնաք՝ Շաթօ-Ռընօն հետերնիդ բերէք։

Պօշան բաժնուելու ատեն խոստացաւ որ ժամը ութին քառորդ մնացած պիտի երթայ Ալպէրը առնելու։

Ալպէր իր սենեակը մտնելով, Ֆրանցին, Տըպրէին և Մորէլին նամակներ գրեց և նոյն իրիկունը Օփերա թատրոնը զանոնք տեսնելու բաղձանք յայտնեց։

Յետոյ իր մօրը քովը փութաց, որ առջի իրիկուան

պատահածները լսելէն ի վեր՝ սենեակի մը մէջ փակուած, մարդ չէր ընդուներ։

Ալպէր անկողնոյ մէջ գտաւ զայն, որովհետեւ հրապարակաւ եղած այդ նախատինքը խորին վիշտ պատճառած էր անոր։

Ալպէրի ներկայութիւնը յուսացուած ազդեցութիւնը առաջ բերաւ Մերսէտէսին վրայ։

Խեղճ կինը իր զաւկին ձեռքը սեղմեց և սկսաւ հեծկլտալ։

Սակայն թափած արտասուքը կը սփոփէին զինքը։

Ալպէր պահ մը ոտքի վրայ և լուռ մնաց իր մօրը քով։

Անոր տժգոյն դէմքէն և պռստած յօնքերէն յայտնի կ'երեւէր որ վրէժխնդրութեան որոշումը հետզհետէ կ'ամրապնդուէր սրտին մէջ։

— Մայր իմ, ըսաւ Ալպէր, պ. տը Մորսէրֆ թշնամի մը ունի՞ և դուն կը ճանչնա՞ս զայն։

Մերսէտէս սարսռաց։

Մերսէտէս դիտեց որ երիտասարդը «հայրս» չէր ըսած, այլ պարոն տը Մորսէրֆ։

— Սիրելիս, ըսաւ Մէրսէտէս, հօրդ կացութեան մէջ գտնուող մարդիկ շատ թշնամիներ կ'ունենան, զորս իրենք չեն ճանչնար։ Բայց լաւ գիտես որ ճանչցուած թըշնամիները նուազ վտանգաւորներն են։

— Այո՛, գիտեմ։ Ես ալ քու խելացիութեանդ կը դիմեմ, մայր իմ։ Դուն այնպիսի անբաղդատելի կին մըն ես, որ ամէն բան կը հասկնաս։

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես։

— Ըսել կ'ուզեմ թէ մեր տուած պարահանդէսին իրիկունը դուն դիտեցիր որ պ. տը Մոնթէ-Քրիսթօն չուզեց մեր տան մէջ բան մը ուտել։

Մերսէտէս իր տենդոտ թեւին վրայ կրթնեցաւ։

— Պ. տը Մոնթէ-Քրիսթօն կ'ըսես, գոչեց, բայց մեր գործը ի՞նչ յարաբերութիւն ունի անոր հետ։

— Գիտե՞ս, մայր իմ, պ. տը Մոնթէ Քրիսթօն գրեթէ արեւելեան մարդ մըն է, և Արեւելքցիները վրէժխն-

դրութեան բոլոր ազատութիւններն պահելու համար՝ իրենց թշնամիներուն տան մէջ ոչ կ'ուտեն և ոչ կը խմեն։

— Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն մեր թշնամի՞ն կ'անուանես, Ալպէր, յարեց Մերսէտէս իր վրայ ծածկուած սաւանէն աւելի գունատելով։ Ո՞վ ըսաւ այդ բանը, խենթեցե՞ր ես, Ալպէր։ Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն մեր հետ քաղաքավարութեամբ վարուեցաւ միշտ։ Պ. տը Մօնթէ-Քրիսթօն քու կեանքդ ազատեց, դուն մեզի ներկայացուցիր զայն։ Ո՛հ, կ'աղաչեմ, զաւակս, եթէ այդպիսի գաղափար մը ունիս, հեռացո՛ւր մտքէդ։ Իմ յանձնարարութիւնս կամ աղաչանքս սա է, որ անոր հետ լաւ վարուիս։

— Մայր իմ, յարեց երիտասարդը տխուր նայուածքով մը, այդ մարդը պաշտպանելու համար անշուշտ ապացոյցներ ունիս։

— Ե՞ս, գոչեց Մերսէտէս, իր տժգունելուն չափ արագօրէն կարմրելով և գրեթէ անմիջապէս յետոյ առաջուընէ աւելի տժգունելով։

— Այո՛, անտարակոյս, յարեց Ալպէր, և քու ունեցած ապացոյցդ սա է որ այդ մարդը չի կրնար մեզի չարիք հասցնել, այնպէս չէ՞։

Մերսէտէս սարսռաց և իր հետազօտիչ նայուածքը զաւկին վրայ յառելով, ըսաւ.

— Տարօրինակ խօսքեր կ'ընես, Ալպէր։ Ինծի այնպէս կը թուի որ այդ մարդուն վրայ եզական գաղափարներ ունիս։ Ի՞նչ ըրաւ քեզի կոմսը։ Երեք օր առաջ անոր հետ Նորմանտիա գացիր։ Երեք օր առաջ ես և դուն ամէնէն ընտիր բարեկամդ կը նկատէինք զայն։

Ալպէրի շրթունքներուն վրայ հեգնական ժպիտ մը երեւցաւ։

Մերսէտէս այդ ժպիտը տեսաւ ու իր կնոջական ու մայրական կրկին բնազդումովը ամէն բան գուշակեց։ Սակայն խոհագէտ և քաջասիրտ կին մը ըլլալուն՝ իր վրդովումը և սարսուռները յայտնի չըրաւ։

Ալպէր թողուց որ խօսակցութիւնը ընդհատուի։ Բայց վայրկեան մը ետքը կոմսուհին նորէն սկսաւ խօսիլ։

— Քիչ մը առաջ ինծի հարցուցիր թէ ի՛նչպէս եմ,

ըսաւ, քեզի կ'իմացնեմ որ լաւ վիճակի մէջ չեմ գտնուիր, սիրելիս։ Պէտք է քովս նստիս, Ալպէր, և ինծի ընկերութիւն ընես։ Պէտք չէ որ առանձին մնամ։

— Մայր իմ. ըսաւ երիտասարդը, հրամանդ կը կատարէի (և գիտես թէ ինչ ուրախութեամբ կը կատարեմ ամէն անգամ) եթէ ստիպողական և կարեւոր գործով մը ստիպուած չըլլայի քեզմէ հեռու գտնուելու ամբողջ իրիկունը։

— Ա՛հ, շատ լաւ, պատասխանեց Մերսէտէս հառաչանքով մը, գնա՛, Ալպէր. չեմ ուզեր քու որդիական սիրոյդ գերի ընել քեզ։

Ալպէր այդ խօսքերը չլսել ձեւացուց, մայրը բարեւեց և դուրս ելաւ։

Հազիւ թէ երիտասարդը դռնէն դուրս ելաւ, Մերսէտէս իր հաւատարիմ ծառան կանչեց և հրամայեց որ բոլոր իրիկունը Ալպէրին ետեւէն երթայ ամէն տեղ և շուտով գայ անոր ըրածները իմացնէ։

Յետոյ զանգակը հնչեցուց, սենեկապանուհին կանչեց, թէեւ տկար, հագուեցաւ, որպէսզի ոեւէ դէպքի պատրաստ ըլլայ։

Սպասաւորը դժուարութիւն չունէր իրեն տրուած հրամանը կատարելու։

Ալպէր իր սենեակը մտնելով, վայելչապէս հագուեցաւ։

Ժամը ութին տասը մնացած, Պօշան եկաւ և իմացուց թէ Շաթօ Ռընօն խօսք տուած էր, որ վարագոյրին բացուելէն առաջ նուագախումբի ետեւի նստարաններուն վրայ պիտի գտնուի։

Երկուքնին միասին կառք նստան և Ալպէր ո՛ւր երթալը պահելու պատճառ մը չունենալով գոչեց.

— Օփէրայի թատրոնը տա՛ր։

Իր անհամբերութեամբը, վարագոյրը բացուելէն առաջ հասած էր։

Շաթօ-Ռընօն իր նստարանին վրայ կը գտնուէր։

Պօշան ամէն բան անոր իմացուցած ըլլալուն՝ Ալպէր պէտք չունէր բացատրութիւններ տալու։

Իր հօրը վրէժը լուծող այդ որդւոյն ընթացքը այնքան բնական էր, որ Շաթօ Ռընօ բնաւ փորձ մը չըրաւ իր գաղափարներէն ետ կեցնելու զայն։

Տըպրէ դեռ եկած չէր, բայց Ալպէր գիտէր որ Օփէրայի ներկայացումներէն շատ քիչ անգամ բացակայ կ՚ըլլար։

Մինչեւ վարագոյրին բացուիլը թատրոնին մէջ պըտըտեցաւ Ալպէր։

Կամ նրբանցքներուն մէջ եւ կամ սանդուխին վրայ կը յուսար Մոնթէ-Քրիսթոյի հանդիպիլ։

Վարագոյրին զանգակը լսելուն, Մորսէրֆ իր տեղը գնաց եւ Շաթօ Ռընոյի ու Պոշանի մէջտեղը նստաւ։

Բայց իր աչքերը այն սիւնամէջ օթեակին վրայէն չէր հեռացներ, որ առաջին արարուածին տեւողութեանը, կարծես գոց մնալու յամառած էր։

Վերջապէս երբ Ալպէր հարիւրերորդ անգամ ըլլալով իր ժամացոյցը կը դիտէր, երկրորդ արարուածին սկիզբը օթեակին դուռը բացուեցաւ եւ Մոնթէ Քրիսթօ, սեւ ըղգեստներ հագած, ներս մտաւ եւ սրահին մէջ նայելու համար, օթեակին քիւին կռթնեցաւ։

Անոր ետեւէն Մորէլ կը յառաջանար եւ իր նայուածքը պտըտցնելով, իր քոյրն ու քեռայրը կը փնտռէր։

Երկրորդ յարկը օթեակի մը մէջ տեսնելով զանոնք, նշան մը ըրաւ։

Կոմսը սրահին մէջ զգուշաւոր նայուածք մը պտըտցնելով, տժգոյն դէմք մը եւ բոցավառ աչքեր տեսաւ, որոնք իր ուշադրութիւնը կը գրաւէին կարծես։

Կոմսը ճանչցաւ որ Ալպէրն էր ան, բայց անոր դէմքին այլայլութիւնը դիտելով՝ չտեսնել ձեւացուց զայն։

Ուստի, առանց իր միտքը յայտնող շարժում մը ընելու՝ տեղը նստաւ եւ կրկնադիտակը պահարանին մէջէն հանելով ուրիշ կողմ ուղղեց զայն։

Սակայն կոմսը, առանց երեւցնելու՝ աչքերը երիտասարդին վրայէն հեռացուցած չէր. եւ երբ երկրորդ արարուածին վերջը վարագոյրը իջաւ, կոմսը իր անվրիպելի նայուածքովը տեսաւ որ երիտասարդը իր երկու բարեկամներուն հետ դուրս կ՚ելլէր։

Քիչ մը ետքը իր դիմացը գտնուող առաջին կարգի օթեակին պատուհանին առջեւ անոր գլուխը երեւցաւ։

Կոմսը փոթորիկին մօտենալը կը զգար։ Օթեակին դրան փականքին մէջ բանալիին դառնալը լսած միջոցին, խիստ զուարթ դէմքով Մորէլի հետ կը խօսէր, սակայն պատահելիքը գիտնալով՝ ամէն բանի պատրաստուած էր։

Դուռը բացուեցաւ։

Այն ատեն միայն Մոնթէ-Քրիսթօ գլուխը դարձուց եւ կապարագոյն ու դողդոջուն Ալպէրը տեսաւ։

Պօշան եւ Շաթօ Ռընօ անոր ետեւէն կը յառաջանային։

— Բարի եկաք, պարոն տը Մորսէրֆ, գոչեց կոմսը այնպիսի ազնուութեամբ մը, որով իր ողջոյնը քաղաքավարութեան սովորական ձեւերէն կը տարբերէր։

Իր դէմքը կատարեալ մտերմութեան մը նշանները ցոյց կուտար։

Այն ատեն Մորէլ յիշեց դերկոմսէն ստացած նամակը, որուն մէջ երիտասարդը առանց իր միտքը յայտնելու՝ կը խնդրէր որ Օփէրայի թատրոնը գտնուի, եւ հասկցաւ որ սոսկալի դէպք մը տեղի պիտի ունենայ։

— Բարեկամական եւ քաղաքավարական փոխադարձ կեղծ ձեւեր ընելու եկած չենք հոս, պարոն կոմս, այլ բացատրութիւն մը պահանջելու։

Երիտասարդին դողդոջուն ձայնը հազիւ թէ անոր սեղմուած ակռաներուն մէջէն դուրս կ՚ելլէր։

— Թատրոնի՞ մէջ բացատրութիւն մը կը պահանջէք. ըսաւ կոմսը այն հանդարտութեամբն ու ազդու նայուածքովը, որով՝ իր այդ կրկին յատկութիւններուն համար կը ճանչցուէր այդ խիստ յանձնապաստան մարդը։ Փարիզեան սովորութեանց որչափ ալ օտար ըլլամ, չեմ կարծեր, պարոն, որ բացատրութիւնները թատրոնի մէջ պահանջուին։

— Սակայն երբ մէկը ըսել կու տայ թէ տունը չէ, յարեց Ալպէր, եւ լոգարանի մէջ, սեղանի վրայ կամ անկողնի մէջ ըլլալուն՝ անկարելի է անոր քով երթալ, ո՛ւր որ անոր հանդիպինք, հոն պէտք է տեսակցիլ անոր հետ։

— Ինծի հետ տեսակցութիւնը շատ դիւրին է, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, քանի որ, պարոն, եթէ չեմ սխալիր, երէկ տունս կը գտնուէիք։

— Այո՛, պարոն, երէկ ձեր տունն էի, ըսաւ երիտասարդը, բոլորովին չփոթահար, որովհետեւ ձեր ով ըլլալը չէի գիտեր։

Այդ խօսքերը ընելու ատեն՝ Ալպէր իր ձայնը բարձրացուցած էր, որպէսզի մօտակայ օթեակներուն մէջ գտնուողները և օթեակներուն նրբանցքներուն մէջէն անցնողները լսեն։

Արդարեւ, օթեակներուն հանդիսականները նայուածքնին կոմսին օթեակին մէջ դարձուցին, և նրբանցքին մէջէն անցնողները կռուին ձայնը լսելով՝ Պոշանի և Շաթօ-Ռընոյի ետին կեցան։

— Ո՞ւրկէ ելլելով հոս եկաք, պարոն, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, առանց յայտնի յուզում մը ցուցնելու։ Խելքերնիդ գլուխնիդ չէք երեւիր։

— Իմ խելքս միշտ գլուխս է, պարոն, ըսաւ Ալպէր բարկութեամբ, բաւական է որ ձեր խորամանկութիւնները իմանամ և կարող ըլլամ հասկցնելու որ կ՚ուզեմ անոնց վրէժը լուծել։

— Պարոն, ձեր ըսածները լաւ չեմ հասկնար, յարեց Մօթէ-Քրիսթօ, և եթէ հասկնայի իսկ, կը տեսնեմ որ խիստ բարձր ձայնով կը խօսիք։ Ես իմ օթեակիս մէջն եմ, պարոն, և հոս միայն իրաւունք ունիմ ուրիշներէն աւելի ձայնս բարձրացնելու։ Դո՛ւրս ելէք, պարոն։

Ու Մոնթէ-Քրիսթօ հրամայական զարմանալի շարժումով մը Ալպէրին ցոյց տուաւ դուռը։

— Ա՛հ, շատ լաւ, ես ալ ձեր օթեակէն դուրս պիտի նետեմ ձեզ, յարեց Ալպէր իր դողդոջուն ձեռքերուն մէջ ձեռնոցը ճմռթկելով, զոր կոմսը տեսաւ։

— Աղէկ, աղէկ. ըսաւ կոմսը սրտի հանդարտութեամբ, կը տեսնեմ որ ինծի հետ մենամարտիլ կ՚ուզէք։ Բայց ձեզի խրատ մը տամ, դերկոմս, և լաւ միտքերնիդ պահեցէք։ Մենամարտի հրաւիրելու համար ձայն հանելը գէշ սովորութիւն է։ Այդ ձայները կրնան ամէն մարդու հաճելի չըլլալ, պարոն տը Մորսէրֆ։

Այդ անունին վրայ՝ ունկնդիրներուն մէջ շշուկ մը տիրեց։

Առջի իրիկուընէ ի վեր Մորսէրֆի անունը ամէնուն բերանը կը շրջէր։

Ալպէր ամէնէն աղէկ և ամէնէն առաջ հասկցաւ կոմսին ակնարկութիւնը։ Շարժում մը ըրաւ իր ձեռնոցը կոմսին դէմքին նետելու համար, բայց Մորէլ անոր դաստակը բռնեց, մինչ Պոշան և Շաթօ-Ռընօ, վախնալով որ այդ տեսարանը մենամարտի հրաւէր մը ըլլալէն անդին չանցնի, ետեւէն բռնեցին զայն։

Բայց Մոնթէ-Քրիսթօ առանց ոտքի ելլելու, իր աթոռը ծռելով՝ ձեռքը միայն երկնցուց և երիտասարդին կծկուած մատներուն մէջէն խոնաւցած և ճմռթկուած ձեռնոցը յափշտակելով, բարձրաձայն ըսաւ.

— Պարոն, ձեռնոցնիդ իբրեւ նետուած կ՚ընդունիմ և գնդակով մը ձեզ կը վերադարձնեմ զայն։ Հիմա դուրս ելէք սենեակէս, եթէ ոչ՝ ծառաներս կը կանչեմ և ձեզ դռնէն դուրս նետել կու տամ։

Ալպէր, շփոթած, գինովի պէս դեղեւելով և աչքը արիւնով լեցուած, երկու քայլ ետ քաշուեցաւ։

Մորէլ յարմար ժամանակը գտաւ դուռը ետեւէն գոցելու։

Մոնթէ-Քրիսթօ նորէն իր կրկնադիտակը ձեռքը առաւ և իբր թէ բան մը պատահած չըլլար, իր աչքերուն մօտեցուց զայն և սկսաւ ամէն կողմ դիտել։

Այդ մարդուն սիրտը պղինձէ էր և դէմքը՝ մարմարիոնէ։

— Ի՞նչ ըրիր, հարցուց Մորէլ, կոմսին ականջին մօտենալով։

— Ե՞ս, բան մը չըրի, գոնէ անձամբ, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ։

— Սակայն՝ այս տարօրինակ տեսարանը անշուշտ պատճառ մը ունի։

— Տը Մորսէրֆ կոմսին դէպքին համար խեղճ երիտասարդը սաստիկ զայրացած է։

— Բայց այդ դէպքին մասնակի՞ց էք։

— Ցանձնաժողովը Հայտէէն իմացեր է անոր հօր մատնութիւնը։

— Սոուգիւ, լսած էի, բայց չուզեցի հաւատալ թէ այն յոյն սպասուհին, զոր նոյն օթեակին մէջ ձեզի հետ տեսայ, Ալի փաշային աղջիկն է։

— Սակայն ստոյգ է, ըսաւ կոմսը։

— Ո՛հ, Տէր Աստուած, ուրեմն ամէն բան կը հասկընամ հիմա։ Այդ վէճը առաջուընէ մտածուած և պատրաստուած էր։

— Ի՞նչպէս։

— Ալպէր ինծի տոմսակ մը գրած էր, որ այս իրիկուն Օփէրա գտնուիմ, անշուշտ ձեզի ընելիք նախատինքին վկայ ըլլալու համար։

— Հաւանաբար, ըսաւ Մոնթէ Քրիսթօ իր անխռով հանդարտութեամբը։

— Բայց ի՞նչ պիտի ընէք։

— Որո՞ւ։

— Ալպէրին։

— Ալպէրի՞ն, կրկնեց Մոնթէ-Քրիսթօ նոյն ձայնով. ո՛րչափ ստոյգ է ձեր հոս գտնուիլը և ձեր ձեռքը սեղմելս, նոյնչափ ստոյգ է վաղը առտուան ժամը տասնէն առաջ զայն սպաննելս։

Մորէլ Մոնթէ-Քրիսթոյի ձեռքը իր երկու ձեռքերուն մէջ բռնեց և այդ ցուրտ ու հանդարտ ձեռքը սեղմելով սարսռաց։

— Ո՛հ, կոմս, ըսաւ, մայրը շատ կը սիրէ զայն։

— Այդպիսի խօսքեր մի՛ ընէք ինծի, գոչեց Մոնթէ-Քրիսթօ առաջին անգամ բարկութեան շարժում մը ցուցընելով, պիտի տանջեմ զայն։

Մորէլ, ապշահար, Մոնթէ-Քրիսթոյի ձեռքը ձգեց։

— Կո՛մս, կո՛մս, ըսաւ։

— Սիրելի Մաքսիմիլիէն, ընդմիջեց կոմսը, մտիկ ըրէ՛ք՝ Տիւբրէզ ի՛նչ հիանալի կերպով կ'երգէ սա խօսքը.

Ո՛, Մաթիլտ, հոգւոյս պաշտելին:

— Առաջին անգամ Տիւբրէզը Նափոլի լսեցի և ես ամէնէն առաջ ծափահարեցի. կեցցես, կեցցես։

Մորէլ հասկցաւ որ առջի խնդրին վրայ ուրիշ ըսելիք չկար, ուստի սպասեց։

Ալպէրի վէճը վերջացած ատեն՝ վարագոյրը բացուած ըլլալով, շատ չանցած նորէն գոցուեցաւ։ Այն ատեն օթեակին դուռը նորէն զարնուեցաւ։

— Ներս մտէք, ըսաւ Մոնթէ Քրիսթօ, առանց յուզում մը յայտնելու։

Պօշան դրան առջեւ երեւցաւ։

— Բարի եկաք, պարոն Պօշան, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ։ Հրամմեցէք, նստեցէք, կ'աղաչեմ։

Պօշան ներս մտաւ, բարեւեց և նստաւ։

— Պարոն, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթոյին, ինչպէս տեսաք, քիչ մը առաջ պ. տը Մորսէրֆին ընկերացած էի։

— Հաւանաբար ըսել կ'ուզէք, յարեց Մոնթէ-Քրիսթօ ծիծաղելով, թէ ինծի հետ ընթրելու պիտի գաք։ Պարոն Պօշան, ուրախութեամբ կը տեսնեմ որ դուք աւելի զգուշաւոր էք։

— Պարոն, ըսաւ Պօշան, կը խոստովանիմ որ Ալպէր բարկանալուն համար յանցաւոր է, և ես իմ հաշուիս եկած եմ ձեզմէ ներում խնդրելու։ Երբ իմ խնդիրքս ընդունիք, ձեզ անկեղծ ճանչնալովս՝ կը յուսամ թէ չէք մերժեր նաեւ Եանինայի մարդոց հետ ձեր ունեցած յարաբերութեանց վրայ քիչ մը բացատրութիւն տալ ինծի։ Յետոյ, ես ալ քանի մը խօսք պիտի ընեմ այդ նորատի յոյն կընոջ մասին։

Մոնթէ-Քրիսթօ շրթունքներովը և աչքերովը փոքր նշան մը ըրաւ, որով լռութիւն կը խնդրէր։

— Ահաւասիկ, ըսաւ Մոնթէ Քրիսթօ, իմ բոլոր յոյսերս ի դերեւ կ'ելլեն։

— Ի՞նչ պատճառաւ, հարցուց Պօշան։

— Անտարակոյս, տարօրինակ մարդու համբաւը կ'ընծայէք ինծի։ Ձեր կարծիքին համեմատ՝ Լարա մը, Մանֆրէտ մը և լորտ Րիւթվէն մըն եմ ես։ Բայց երբ զիս իբր տարօրինակ տեսնելու փափաքնիդ կ'անցնի, ձեր ծըրագիրը կը փոխէք և զիս ռամիկ մարդ մը ընել կը ջանաք. վերջապէս ինձմէ բացատրութիւններ կը խնդրէք. ուրեմն զիս ծաղրե՞լ կ'ուզէք, պարոն Պօշան։

— Սակայն, յարեց Պոշան ամբարտաւանութեամբ, այնպիսի պարագաներ կան, ուր ուղղամտութիւնը կը հրամայէ...

— Պարոն Պոշան, ընդմիջեց տարօրինակ մարդը, պ. Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսին հրամայողը պ. Մօնթէ Քրիսթօ կոմսն է։ Ուստի այս խօսքերը գոցեցէք, եթէ կը հաճիք։ Ես ուզածս կ'ընեմ, պարոն Պոշան, և հաւատացէք որ աղէկ կ'ընեմ ինչ որ կ'ընեմ։

— Պարոն, պատասխանեց Պոշան, պատուաւոր երիտասարդները այդչափով գոհ չեն ըլլար. պատուաւոր երաշխաւորութիւններ ալ պէտք են։

— Պարոն, ես ինքս կենդանի երաշխաւորութիւն մըն եմ, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ անհոգութեամբ, բայց իր աչքերը սպառնագին շողեր կը փայլատակէին։ Երկուքս ալ երակներնուս մէջ արիւն ունինք, զոր հոսեցնելու կը փափաքինք. ահա՛ մեր փոխադարձ երաշխաւորութիւնը։ Այս պատասխանը դերկոմսին տարէք և ըսէք անոր թէ վաղը ժամը տասնէն առաջ կը փափաքէի անոր արիւնին գոյնը տեսնել։

— Ուրեմն, ըսաւ Պոշան, մենամարտի պայմանները որոշելէն զատ ուրիշ ընելու գործ չի մնար։

— Բոլորովին անտարբեր եմ այդ մասին, պարոն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսը։ Այդպիսի աննշան խնդրի մը համար թատրոնի մէջ անհանգիստ ընել չ'արժեր։ Ֆրանսայի մէջ սուրով կամ ատրճանակով կը մենամարտին, գաղթավայրերու մէջ՝ լայնափող հրացանով, Արաբիոյ մէջ՝ դաշոյնով։ Ձեր բարեկամին ըսէք որ թէև նախատուողը ես եմ, սակայն զէնքի ընտրութիւնը իրեն կը թողում և առանց վիճաբանութեան և առանց ընդդիմութեան՝ իր ընտրութիւնը կ'ընդունիմ։ Մինչև իսկ վիճակաձգութեամբ մենամարտիլը։ Բայց ինծի համար գործը կը տարբերի, ես ապահով եմ որ պիտի շահիմ։

— Ապահո՛վ էք որ պիտի շահիք, յարեց Պոշան ապուշ նայուածքով կոմսին նայելով։

— Անշուշտ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ թեթևօրէն ուսերը ցնցելով, եթէ ոչ՝ պ. տը Մորսէրֆի հետ չէի մենա-

մարտեր։ Պիտի սպաննեմ զայն, այո՛, որովհետև պէտք է։ Միայն թէ այս իրիկուն տունս կը սպասեմ որ կարճ խօսքով մենամարտին մէջ գործածուելիք զէնքը ու որոշուած ժամը իմացնէք ինծի։ Չեմ սիրեր սպասցնելը։

— Ուրեմն առտուան ժամը ութին, Վէնսանի անտառին մէջ ատրճանակով պիտի մենամարտիք. ըսաւ Պոշան, չփոթելով և չգիտնալով թէ իր դիմացինը յանդուգն մեծխօսի՞կ մըն է թէ գերբնական էակ մը։

— Շատ լաւ, պարոն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։ Հիմա որ ամէն բան կարգի դրուած է, կ'աղաչեմ, ձգեցէք որ ներկայացման ուշադրութիւն ընեմ, և ըսէք ձեր Ալպէր բարեկամին որ այս իրիկուն իմ վրաս չգայ։ Իր անվայել կոպտութիւններովը յանցաւոր պիտի ըլլայ։ Թող իր տունը վերադառնայ և քնանայ։

Պոշան զարմանքով դուրս ելաւ։

— Հիմա, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ Մորէլին դառնալով, ձեր խօսքին կրնամ վստահ ըլլալ, այնպէս չէ՞։

— Անտարակոյս, ըսաւ Մորէլ։ Եթէ հրաման մը ունիք՝ պատրաստ եմ կատարելու, սակայն...

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք։

— Կոմս, պէտք է որ այս մենամարտին բուն պատճառը իմանամ։

— Ըսել կ'ուզէք թէ խնդիրքս կը մերժէ՞ք։

— Բնա՛ւ։

— Բուն պատճառը, Մորէլ, այդ երիտասարդը անգամ չի գիտեր, որովհետև կոյր զկուրան կը քալէ։ Բուն պատճառը միայն ես և Աստուած գիտենք։ Բայց ճշմարիտ կ'ըսեմ, Մորէլ, որ Աստուած անոր պատճառը գիտնալով մեզ հետ պիտի ըլլայ։

— Բաւական է այդչափը, կոմս, ըսաւ Մորէլ, երկրորդ վկանիդ ո՞վ է։

— Ձեզմէ և ձեր Էմմանուէլ եղբօրմէն զատ Փարիզի մէջ մէկը չեմ ճանչնար, որուն այդ պատիւը ընել ուզեմ։ Կը կարծէ՞ք որ Էմմանուէլ բարեհաճի այդ ծառայութիւնը ընել ինծի։

— Կոմս, ինծի պէս անոր համար ալ կ'երաշխաւորեմ ձեզ։

— Լաւ, իմ ուզածս ալ այդ է։ Վաղը առտու ժամը հօթին իմ տունս պիտի գաք, այնպէս չէ՞։

— Այո՛։

— Լսեցէ՛ք, վարագոյրը բացուեցաւ, մտիկ ընենք։ Այս Օփերային մէկ եղանակն անգամ կորսնցնելու սովորութիւն չունիմ։ Կիյոմ Թէլի երաժշտութիւնը որքան քաղցր է։

ԺԱ. ԳԼՈՒԽ

ԳՈՐԾԵՐԸ

Մօնթէ-Քրիսթօ իր սովորութեան համեմատ, սպասեց որ Տիւբրէզ իր հռչակաւոր Սցեւխ Եկէֆ երգը երգէ։ Այն ատեն ոտքի ելաւ և Թատրոնէն մեկնեցաւ։

Դրան առջեւ Մորէլ, հետեւեալ առտու ժամը ճիշդ հօթին Էմմանուէլի հետ կոմսին տունը գտնուելու համար տուած խօսքը նորոգելով, բաժնուեցաւ անկէ։

Կոմսը միշտ անխռով և ժպտախառն դէմքով հեծաւ իր կառքը և հինգ վայրկեան յետոյ տունը հասաւ։

Միայն թէ պէտք էր կոմսը չճանչնալ, որպէսզի իր տունը մտած ատեն Ալիին հետ խօսելու կերպէն խաբուէր մարդ։

— Ալի՛, փղոսկրէ բռնով ատրճանակներս ինծի բե՛ր։

Ալի ատրճանակներու արկղիկը իր տիրոջը տուաւ և կոմսը սկսաւ իր զէնքերը քննել, այնպիսի մարդու մը բնական անձկութեամբը, որ իր կեանքը կտոր մը երկաթի և կապարի պիտի յանձնէ։

Մօնթէ Քրիսթօ իր սենեակներուն մէջ նշան առնելու համար յատկապէս շինել տուած էր այդ հրազէնները։ Կայծահան պարուտակ մը բաւական էր գնդակը մղելու, և քովի սենեակէն բնաւ չէր իմացուեր որ կոմսը՝ ինչպէս կ'ըսեն նշան առնողները՝ իր ձեռքը կը վարժեցնէր։

Կոմսը հազիւ թէ զէնքը արկղիկին մէջէն հանելով ձեռքը բռնած էր և նպատակի մը համար պատին վրայ զետեղուած երկաթէ փոքր տախտակին վրայ նշանին կէտը կը փնտռէր, երբ իր դահլիճին դուռը բացուեցաւ և Պաթիսթէն ներս մտաւ։

Բայց ծառան իր բերանը բանալէն առաջ, կոմսը կիսաբաց դրան մէջէն մօտակայ սենեակին պատին քովը մթութեան մէջ քօղարկուած կին մը տեսաւ, որ Պաթիսթէնի ետեւէն եկած էր։

Կինը կոմսին ձեռքը ատրճանակ և սեղանին վրայ երկու սուր տեսնելով, իսկոյն ներս խոյացաւ։

Պաթիսթէն նայուածքով մը իր տիրոջը խորհուրդ կը հարցնէր։

Կոմսը նշան մը ըրաւ, Պաթիսթէն դուրս ելաւ և դուռը գոցեց։

— Ո՞վ էք դուք, տիկին, ըսաւ կոմսը, քօղարկուած կնոջ ուղղելով խօսքը։

Անծանօթ կինը իր նայուածքը չուրջը ուղղեց, որպէսզի ապահով ըլլայ թէ բոլորովին առանձին կը գտնուի։ Ցետոյ ծնրադրելու չափ ծռելով և յուսահատ ձայնով, ձեռքերը միացուցած, ըսաւ.

— Էտմօ՛ն, զաւակս պիտի չսպաննէք։

Կոմսը քայլ մը ետ քաշուեցաւ, տկար ճիչ մը հանեց և զէնքը ձեռքէն նետեց։

— Ի՞նչ անուն էր որ տուիք, տիկին տը Մորսէրֆ, ըսաւ կոմսը։

— Ձեր անո՛ւնը տուի, գոչեց կինը, իր քօղը վեր առնելով, ձեր անունը, զոր գուցէ ես միայն մոռցած չեմ։ Էտմօ՛ն, ձեզի եկողը տիկին տը Մորսէրֆը չէ, այլ Մերսէտէսը։

— Մերսէտէս մեռա՛ծ է, տիկին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, և ես այդ անունով ուրիշ անձ չեմ ճանչնար։

— Մերսէտէս կենդանի՛ է, պարո՛ն, և ձեզ կը յիշէ, որովհետեւ ձեզ տեսնելուն պէս ճանչցաւ, և ձեզ տեսնելէն իսկ առաջ՝ ձեր ձայնէն, Էտմօն, ձեր ձայնին մէկ հնչիւնէն ճանչցաւ։ Այդ ժամանակէն ի վեր քայլ առ քայլ ձեր ետեւէն կու գայ, ձեր վրայ կը հսկէ, ձեզմէ կը զարհուրի։ Պ. տը Մորսէրֆին հարուածը տուող ձեռքը փնտռելու պէտք չունի։

— Ֆէրնանի՞ն, ըսել կ'ուզէք, տիկին, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ դառն հեգնութեամբ մը։ Քանի որ մեր բուն

անունով զիրար կը կոչենք, բոլոր անուններն ալ յիշենք։

Մօնթէ-Քրիսթօ այդ Ֆէրնան անունը այնպիսի յայտնի ատելութեամբ մը արտասանեց, որ Մերսէտէս ամբողջ մարմնոյն վրայ սոսկումի սարսուռ մը զգաց։

— Կը տեսնէք, Էտմոն, որ սխալած չեմ, գոչեց Մերսէտէս, և իրաւունք ունիմ ըսելու որ զաւկիս խնայէք։

— Ո՞վ ըսաւ ձեզի, տիկին, որ ես ձեր զաւկին թշնամութիւն մը ընել կ'ուզեմ։

— Մարդ չըսաւ, բայց մայր մը հեռատեսութիւն ունի։ Ես ամէն բան գուշակեցի և անոր ետեւէն այս իրիկուն Օփէրա եկայ և օթեակի մը մէջ պահուըտելով ամէն բան տեսայ։

— Ուրեմն եթէ ամէն բան տեսաք, տիկին, անշուշտ պէտք է միեւնոյն ատեն տեսած ըլլաք որ Ֆէրնանի զաւակը հրապարակաւ զիս նախատեց, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, սոսկալի հանդարտութեամբ մը։

— Ո՛հ, գթութի՛ւն, պարոն։

— Տիկին, շարունակեց կոմսը, անշուշտ տեսա՛ք որ եթէ բարեկամներէս մէկը՝ պ. Մորէլ անոր թեւը չբռնէր, իր ձեռնոցը երեսիս պիտի նետէր։

— Մտիկ ըրէք, զաւակս ալ ձեր ո՛վ ըլլալը գուշակած է և իր հօրը դժբախտութեանց պատճառը ձեզի կը վերագրէ։

— Տիկին, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, խօսքերը կը շփոթէք, դժբախտութիւններ չեն, այլ պատիժ։ Ես չեմ պ. տը Մորսէրֆը հարուածողը, այլ Նախախնամութիւնն է զայն պատժողը։

— Ինչո՞ւ ձեր գործը Նախախնամութեան կը վերագրէք, գոչեց Մերսէտէս։ Ինչո՞ւ կը յիշէք, երբ Նախախնամութիւնը կը մոռնայ։ Եանեան և անոր կուսակալը ձեզի հետ ի՞նչ առնչութիւն ունին, Էտմոն։ Ֆէրնան Մոնտէկոն Թէփէ-Տէլէնի Ալին մատնելով ձեզի հանդէպ ի՞նչ յանցանք գործած եղաւ։

— Ես ալ ձեզի կ'իմացնեմ, տիկին, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ, որ այդ բոլոր դէպքերը ֆրանսացի հա-

բիւրապետին և Վասիլիքիին աղջկան միջեւ տեղի ունեցած են։ Իրաւունք ունիք, ինծի հետ առնչութիւն մը չունին անոնք, և եթէ երդում ըրած եմ՝ վրէժ մը լուծելու համար, իմ վրէժխնդրութիւնս ոչ ֆրանսացի հարիւրապետէն է և ոչ ալ տը Մորսէրֆ կոմսէն, այլ Գաթալանցի Մերսէտէսի ամուսին Ֆէրնան ձկնորսէն։

— Ո՛հ, պարոն, գոչեց կոմսուհին, ի՛նչ սոսկալի վրէժխնդրութիւն է այնպիսի յանցանքի մը համար, զոր ճակատագիրս ինծի գործել տուաւ։ Քանի որ ես եմ յանցաւորը, Էտմոն, և եթէ վրէժ լուծել կ'ուզէք, ինձմէ լուծեցէք, որ ձեր բացակայութեանը և իմ առանձնութեանս միջոցին յուսահատեցայ։

— Բայց ինչո՞ւ ես բացակայ եղայ և ինչո՞ւ դուք առանձին մնացիք, գոչեց Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Որովհետեւ ձեզ ձերբակալեցին ու բանտարկեցին, Էտմոն։

— Ինչո՞ւ զիս ձերբակալեցին ու բանտարկեցին։

— Չեմ գիտեր, ըսաւ Մերսէտէս։

— Այո՛, չէ՛ք գիտեր, տիկին, գոնէ այնպէս կը յուսամ։ Ուրեմն հիմա ձեզի ըսեմ, որովհետեւ ձեզի հետ ամուսնանալու առջի իրիկունը՝ «Րէզէրվ»ի ձողաբարձին տակ՝ Տանկլար անունով մարդ մը այս նամակը գրած էր, զոր Ֆէրնան ձկնորսը նամակատան յանձնելու գործը ստանձնած էր։

Ու Մօնթէ-Քրիսթօ գրասեղանին մօտենալով, գըզրոց մը բացաւ, ուրկէ թուղթ մը հանեց, որ իր նախնական գոյնը կորսնցուցած էր և որուն մելանը ժանգի գոյն ստացած էր, ու Մերսէտէսի ներկայացուց զայն։

Տանկլարի կողմէ ընդհ. դատախազին ուղղուած նամակն էր ան, զոր Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսը իբրեւ Թոմսըն Ֆրէնչ վաճառատան ներկայացուցիչը՝ պ. տը Պովիլին երկու հարիւր հազար ֆրանք վճարած օրը, Էտմոն Տանթէսի արձանագրութեան տոմարին քով պահուած թուղթերուն մէջէն առած էր։

Մերսէտէս սոսկումով կարդաց հետեւեալ տողերը.

«Արքայական Գահի և Կրօնքի բարեկամ մը ընդհ.

դատախազին կ՚իմացնէ, որ «Փարաւոն» նաւուն երկրորդ նաւապետը Էտմոն Տանթէս, որ այս առտու Իզմիրէն եկաւ, Նէապոլիս և Փորթօ Ֆէրրայօ հանդիպելով. Միւրաթէն Յափշտակչին նամակ մը տարած է, և Յափշտակչէն Փարիզի Պոնափարդեան ժողովրդեան ուղղուած նամակ մը առած է։

Տանթէսի յանցանքներուն ապացոյցը ձեռք կրնայ բերուիլ զայն բանտարկելով, որովհետև յիշեալ նամակը կամ իր վրայ, կամ հօրը տունը և կամ «Փարաւոն» նաւուն մէջ իր սենեակը պիտի գտնէք»։

— Տէր Աստուած, ըսաւ Մերսէտէս, ձեռքը քրտնաթոր ճակտին տանելով, և այս նամակը...

— Երկու հարիւր հազար ֆրանքի գնեցի, տիկին, ըսաւ Մոնթէ Քրիսթօ։ Բայց դարձեալ աժան է, քանի որ այսօր կարող եղայ զայն ձեր աչքերուն առջև պարզել։

— Այդ նամակը ի՞նչ հետևանք ունեցաւ։

— Այդ նամակին հետևանքը եղաւ զիս բանտարկելնին, ինչպէս արդէն գիտէք, տիկին, բայց ձեր չգիտցածը այդ բանտարկութեան որքան տևելն է։ Ձեր չըգիտցածը սա է որ տասնըչորս տարի ձեզմէ քառորդ մը մղոն հեռու Իֆ դղեակին ստորերկրեայ բանտի մը մէջ մնացի։ Ձեր չգիտցածը սա է որ, այդ տասնըչորս տարիներուն ամէն օրուան մէջ առջի օրուան վրէժխնդրութեան ուխտս նորոգեցի։ Սակայն չէի գիտեր որ զիս ամբաստանող Ֆէրնանին հետ ամուսնացած էք և հայրս մեռած է անօթութենէ։

— Արդա՛ր Աստուած, գոչեց Մերսէտէս, դողդղալով։

— Տասնըչորս տարի բանտի մէջ մնալէ յետոյ դուրս ելլելով իմացածներս ասոնք են, և ահա այդ պատճառաւ կենդանի Մերսէտէսին և մեռեալ հօրս վրայ երդում ըրի, որ Ֆէրնանէն վրէժս լուծեմ... ու ահա կը լուծեմ։

— Բայց ստոյգ գիտէ՞ք որ թշուառական Ֆէրնանը ըրաւ այդ բանը.

— Տիկին, հոգւոյս վրայ կ՚երդնում որ ան ըրաւ, բայց միթէ իր գործերը աւելի սոսկալի չե՞ն։ Որդեգրումով ֆրանսացի էր, բայց պատերազմի ատեն անգլիացիներուն կողմը անցաւ։ Ծննդեամբ սպանացի էր, բայց սպանացիներուն դէմ պատերազմեցաւ։ Ալիին հասառուն էր, բայց մատնեց և սպաննեց զայն։ Այսպիսի գործերուն քով կարդացած նամակնիդ բան մը չէ։ Սիրային դաւաճանութիւն մը պէտք է որ ներուի այդ մարդուն հետ ամուսնացող կնոջմէն, բայց չի ներեր այն սիրահարը, որ այդ կնոջ հետ պիտի ամուսնանար։ Ֆրանսացիները այդ նենգաւորէն վրէժնին չլուծեցին, սպանացիները այդ մատնիչը հրացանի չբռնեցին. Ալի իր գերեզմանին մէջ պառկած ըլլալով՝ անպատիժ թողուց այդ մատնիչը, բայց ես, որ անկէ մատնուեցայ, չարչարուեցայ և գերեզմանի մէջ նետուեցայ, Աստուծոյ շնորհիւ այդ գերեզմանէն դուրս ելլելով՝ Աստուծոյ պարտաւոր եմ իմ վրէժխնդրութիւնս, որուն համար զիս ազատեց, և ահա պատրաստ կը գտնուիմ անոր կամքը կատարելու։

Հէգ կնոջ գլուխը խոնարհելով ձեռքերուն մէջ ինկաւ։

— Ներեցէք, Էտմոն, ըսաւ, ներեցէք ինծի համար, որ տակաւին կը սիրեմ ձեզ։

Ամուսնական պատիւը սանձեց սիրային և մայրական եռանդը։

Իր ճակատը օթոցին դպչելու չափ խոնարհեցաւ։

Կոմսը անոր քով վազեց և գետնէն վերցուց զայն։

Այն ատեն կոմսուհին թիկնաթոռի մը վրայ նստած, իր արցունքներուն մէջէն Մոնթէ Քրիսթոյի տժգոյն դէմքը տեսաւ, որուն վրայ վիշտն ու ատելութիւնը սպառնական դրոշմ մը տպաւորած էին։

— Ի՞նչպէս չջնջեմ այն անիծեալ ցեղը, մրմնջեց կոմսը, պատժելու համար զիս մահուընէ կենդանացնող Աստուծոյ անհնազա՞նդ ըլլամ, ո՛հ, անկարելի է, տիկին, անկարելի է...

— Էտմո՛ն, ըսաւ խեղճ կինը ամէն միջոց ի գործ դնելու ջանալով, երբ ձեզ Էտմոն կը կոչեմ, ինչո՞ւ զիս Մերսէտէս չէք անուաներ։

— Մե՛րսէտէս, կրկնեց Մոնթէ-Քրիսթօ, Մերսէտէս, այո՛, իրաւունք ունիք, այդ անունը տակաւին քաղցր

է ինծի համար, և ահա այնչափ երկար ատենէ ի վեր առաջին անգամն է որ այդ անունը իմ շրթունքներէս դուրս ելած ատեն այսպէս պարզ կը հնչուի։ Ո՛հ, Մերսէտէս, ձեր անունը մելամաղձութեան հառաչանքներով, վշտագին հեծեծանքներով, յուսահատութեան հեծկլտանքով, այո՛, ցուրտէն սառած, ստորերկրեայ բանտիս խըշտեակին վրայ կծկուած ատենս ձեր անունը արտասանեցի։ Տաքէն խանձած ու բանտիս սալաքարերուն վրայ գլորելու միջոցիս Մերսէտէս կը գոչէի։ Մերսէտէ՛ս, պէտք է որ վրէժս լուծեմ, որովհետև տասնըչորս տարի տանջուեցայ, տասնըչորս տարի լացի և անիծեցի, ու հիմա կը կրկնեմ. Մերսէտէ՛ս, պէտք է որ վրէժս լուծեմ։

Ու կոմսը վախնալով որ չըլլայ թէ այդ կնոջ աղաչանքին զիջանի, զոր այնչափ սիրած էր, անցեալ յիշատակները օգնութեան կը կանչէր իր ատելութեան։

— Լուծեցէք վրէժնիդ, Է՛տմոն, գոչեց խեղճ մայրը, սակայն յանցաւորներէն լուծեցէք։ Վրէժխնդիր եղէք անոնցմէ, վրէժխնդիր եղէք ինձմէ, բայց իմ զաւկէս վրէժխնդիր մի՛ ըլլաք։

— Սուրբ Գրքին մէջ գրուած է, պատասխանեց Մոնթէ-Քրիսթօ, «Հայրերուն մեղքը իրենց զաւակներուն վըրայ պիտի իյնայ մինչև երեք և չորս սերունդ»։ Այդ պատգամը արձակողէն մե՞ծ եմ։

Ու այնպիսի հառաչանք մը արձակեց, որ մռնչիւնի կը նմանէր, և իր գեղեցիկ մազերը սկսաւ չոյել։

— Էտմո՛ն. ըսաւ Մերսէտէս, իր թևերը դէպի կոմսը տարածելով, Էտմո՛ն, ձեզ ճանչնալէս ի վեր ձեր անունը պաշտելի եղաւ ինծի և ձեր յիշատակը՝ յարգելի։ Էտմո՛ն, բարեկամս, սրտիս հայելիին մէջ անդադար ցոլացած այդ ազնիւ և պայծառ պատկերը նսեմացնելու մի՛ հարկադրէք զիս։ Էտմո՛ն, ձեզ կենդանի յուսացած ժամանակիս մէջ և մեռեալ կարծելէս ի վեր գիտնայիք թէ ո՛րքան աղօթած եմ ձեզի համար Աստուծոյ։ Այո՛, կը կարծէի թէ մեռած էք, ափսո՛ս, կը կարծէի թէ ձեր դիակը տխուր աշտարակի մը խորը թաղուած է։ Կը կարծէի թէ ձեր մարմինը անդունդներէն մէկուն խորութեանց մէջ գահավիժած է, ուր բանտապահները մեռեալ բանտարկեալ-

ները կը գլորեն, ու կ'արտասուէի։ Ի՞նչ կրնայի ընել ձեզի համար, Է՛տմոն, եթէ ոչ աղօթել և լալ։ Հաւատացէք ինծի, տասը տարի շարունակ ամէն գիշեր միևնոյն երազը կը տեսնէի։ Ըսին թէ դուք փախչիլ ուզելով, մեռեալ բանտարկեալի մը պատանքովը պատանքուեր էք և ձեր կենդանի դիակը Իֆ դղեակին բարձրութենէն վար նետեր են։ Ժայռերուն վրայ ջախջախուելու ատեննիդ ձեր հանած ձայնին շնորհիւ ձեր դահիճները եղող դիապատիկները հասկցած են փոփոխութիւնը։ Կ'երդնում, Է՛տմոն, միակ զաւկիս գլխուն վրայ, որուն ներողութիւնը խնդրելու եկած եմ, թէ տասը տարի ամէն գիշեր երազիս մէջ մարդիկ տեսայ. որոնք ժայռի մը գագաթը անձև և աննշան բան մը կը ճօճէին, տասը տարի ամէն գիշեր ահռելի ձայն մը լսեցի, որ զիս սոսկացնելով և սառեցնելով քունէս կ'արթնցնէր։ Էտմո՛ն. հաւատացէք որ ինչքան ալ յանցաւոր եղած ըլլամ, ես ալ չարաչար տանջուեցայ։

— Ձեր բացակայութեան ատեն ձեր հօր մեռնիլը ըզգացա՞ծ էք երբեք, գոչեց Մոնթէ-Քրիսթօ, ձեռքը մազերուն մէջ մխրճելով։ Անդունդի մը խորութեանց մէջ հըռնդալու ատեննիդ ձեր սիրած կնոջ ձեռքը ձեր հակառակորդին տալը տեսա՞ծ էք երբեք...

— Ոչ, ընդմիջեց Մերսէտէս, բայց տեսայ իմ սիրած անձս, որ զաւկիս դահիճը ըլլալու պատրաստուած է։

Մերսէտէս այդ խօսքերը այնպիսի ազդու վիշտով և այնպիսի յուսահատ ձայնով մը արտասանեց, որ հառաչանք մը կոմսին կոկորդը կը խեղդէր այդ խօսքերէն և ձայնէն յետոյ։

Առիւծը ընկճուած էր և վրէժխնդիրը յաղթահարուած։

— Ի՞նչ կը խնդրէք, ըսաւ, կ'ուզէք որ ձեր զաւակը ապրի՞, գիտցէք որ պիտի ապրի։

Մերսէտէս այնպիսի ձայն մը հանեց, որ Մոնթէ-Քրիսթոյի աչքերէն երկու կաթիլ արտասուք հոսեցուց, բայց այդ երկու կաթիլները գրեթէ իսկոյն աներևոյթ եղան։ Անտարակոյս Աստուած հրեշտակ մը ղրկած էր ժողվելու համար այն արտասուքները, որոնք Կիւզարաթի և

Օֆիրի ամէնէն ազնիւ մարգարիտներէն թանկագին էին։

— Ո՛հ, շնորհակալ եմ, Էտմոն, գոչեց Մերսէտէս կոմսին ձեռքը բռնելով և իր շրթունքներուն մօտեցնելով, շնորհակալ եմ։ Ահա ճիշտ երազածիս և սիրածիս պէս կը գտնեմ քեզ։ Ո՛հ, հիմա կրնամ այդ խօսքը համարձակօրէն ըսել։

— Մանաւանդ թէ, պատասխանեց Մոնթէ Քրիսթօ, խեղճ Էտմոնը երկար ատեն պիտի չունենայ ձեզմէ սիրուելու։ Մեռեալը իր գերեզմանը պիտի վերադառնայ և ուրուականը մթութեան մէջ պիտի խորասուզուի։

— Ի՞նչ կ'ըսէք, Էտմոն։

— Կ'ըսեմ թէ պէտք է մեռնիլ, քանի որ այնպէս կը հրամայէք, Մերսէտէս։

— Մեռնի՜լ... ո՞վ ըսաւ այդպիսի խօսք մը, ո՞վ մեռնելու խօսք ըրաւ։ Մեռնելու գաղափարները ո՞ւրկէ ձեր միտքը կը վերադառնան։

— Մերսէտէս, կը կարծէ՞ք որ ես ապրելու փափաք ունենամ, երբ հրապարակաւ, ամբողջ սրահի մը մէջ, ձեր զաւկին և ձեր բարեկամներուն ներկայութեանը նախատուիմ, մանուկէ մը մենամարտի հրաւիրուիմ, և իմ ներողութեանս վրայ, իբր յաղթական փառաւորուի։ Ձեզմէ ետքը, Մերսէտէս, ամէնէն աւելի սիրած բանս իմ անձս է, այսինքն իմ պատիւս, այսինքն այն զօրութիւնը որ զիս ուրիշ մարդոցմէ բարձր կը դարձնէ։ Այդ զօրութիւնը իմ կենդանութիւնս է։ Մէկ խօսքով դուք իմ զօրութիւնս կը խորտակէք ու ես կը մեռնիմ։

— Բայց այդ մենամարտը տեղի պիտի չունենայ, Էտմոն, քանի որ դուք կը ներէք։

— Տեղի պիտի ունենայ, տիկին, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ հանդիսաւոր շեշտով մը։ Միայն թէ ձեր զաւկին արեան տեղը, զոր երկիրը պիտի խմէր, իմս պիտի հոսի։

Մերսէտէս բարձր ճիչ մը արձակեց և դէպի Մոնթէ-Քրիսթօ խոյացաւ, բայց յանկարծ կեցաւ։

— Էտմո՛ն, ըսաւ, մեր գլխուն վրայ Աստուած մը կայ, (քանի որ դուք կենդանի էք, ու նորէն տեսայ ձեզ), ու ես իմ բոլոր սրտովս անոր կ'ապաւինիմ։ Աստուծոյ

օգնութեանը սպասելով՝ ձեր խօսքին կը վստահիմ։ Զաւակըս պիտի ապրի ըսիք, այնպէս չէ՞։

— Այո՛, պիտի ապրի, տիկին, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ զարմանալով որ Մերսէտէս առանց ուրիշ զգացում մը յայտնելու, իր ըրած դիւցազնական զոհողութիւնը ընդունած էր։

Մերսէտէս իր ձեռքը կոմսին երկարեց։

— Էտմո՛ն, ըսաւ, արտասուաթոր աչքերով կոմսին նայելով, ո՛րքան մեծ և բարձր գործ մըն է ձեր ըրածը, ո՛րքան վսեմ գործ մըն է գթալ այնպիսի թշուառ կնոջ մը, որ իր ակնկալութեանց հակառակ դէպքերու բերմամբ, ինքզինքը ձեզի կը յանձնէ։ Աւա՜ղ, տարիքէս աւելի վիշտերէս ծերացած եմ և չեմ կրնար ժպիտով մը կամ նայուածքով մը իմ Էտմոնիս յիշեցնել այն Մերսէտէսը, որուն դէմքը դիտելու համար ժամանակաւ ա՛յնչափ ժամեր անցուցած է։ Ո՛հ, հաւատացէք ինծի, Է՛տմոն, ես ալ շատ վիշտեր կրեցի, ինչպէս ըսի ձեզի ու կը կրկնեմ։ Առանց միակ ուրախութիւն մը յիշելու և առանց միակ յոյս մը տածելու կեանք մը անցընելը աղետալի վիճակ մըն է, ինչ որ ցոյց կու տայ թէ աշխարհի մէջ ամէն բան լմնցած չէ։ Ոչ, ամէն բան լմնցած չէ։ Սրտիս մէջ կը զգամ որ այդպէս է։ Ո՛հ, կը կրկնեմ, Էտմոն, ներելը բարձր, մեծ և վսեմ գործ մըն է, ինչպէս որ դուք ըրիք։

— Բայց ի՞նչ պիտի ըսէիք, Մերսէտէս, երբ ձեզի ըրած զոհողութեանս մեծութիւնը գիտնայիք։ Ենթադրեցէք որ Աստուած աշխարհս ստեղծելէն և արգասաւորելէն ետքը, արարչագործութեան երրորդ մասին հասնելով՝ իր գործը դադրեցնէր հրեշտակի մը արցունքներուն խնայելու համար, զորս մեր մեղքերը իր անմահ աչքերէն հոսեցնել պիտի տային օր մը։ Ենթադրեցէք որ ամէն բան պատրաստելէ, կազմաւորելէ և արգասաւորելէ յետոյ՝ իր գործին վրայ զմայլելու միջոցին՝ Աստուած արեւը մարէր և աշխարհս իր ոտքովը յաւիտենական խաւարին մէջ մղէր։ Այն ատեն կրնաք երեւակայել, և կամ ո՛չ, ո՛չ, չէք կրնար երեւակայել թէ այդ միջոցին իմ կեանքս կորսնցնելով ի՛նչ մեծ կորուստ պիտի ընեմ։

Մերսէտէս կոմսին երեսը նայեցաւ այնպիսի նայուածքով մը, ուր իր զարմանքը, հիացումը և երախտագիտութիւնը դրոշմուած էին միևնոյն ատեն։

Մոնթէ-Քրիսթօ իր ճակատը ջերմակէզ ձեռքերուն մէջ բռնեց։ Կարծես գլուխը կարող չէր իր գաղափարներուն ծանրութիւնը տանիլ։

— Էտմօ՛ն, ըսաւ Մերսէտէս. միայն խօսք մը ունիմ ձեզի ըսելիք։

Կոմսը դառնութեամբ ժպտեցաւ։

— Էտմօ՛ն շարունակեց Մերսէտէս, եթէ ճակատս գունատած է, աչքերուս հուրը մարած, գեղեցկութիւնս կորսուած, վերջապէս եթէ Մերսէտէս իրեն չի նմանիր ա՛լ, պիտի տեսնէք որ իր սիրտը միշտ նոյնն է... Մնաք բարով, ուրեմն, Էտմօն, ուրիշ խնդիրք չունիմ երկինքին ուղղելիք... Առաջուան պէս ձեզ ազնիւ և բարձր տեսայ նորէն։ Մնա՛ք բարով, Է՛տմօն... մնաք բարով, շնորհակալ եմ։

Բայց կոմսը չպատասխանեց։

Մերսէտէս դուռը բացաւ և աներևոյթ եղաւ, կոմսը վշտագին և խորունկ մտածումներէ չմթափած, ուր կորանցուցած վրէժխնդրութիւնը ընկղմած էր։

Էնվալիտի ժամացոյցը ժամը մէկ կը հնչէր, երբ տիկին մը Մորսէրֆը տանող կառքը Շանզ-Էլիզէի սալայատակին վրայ կը թաւալէր։ Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսը վեր առաւ գլուխը։

— Ի՛նչ յիմար եմ եղեր, որ վրէժս լուծելու համար որոշում տուած օրս սիրտս ալ չեմ խլեր, ըսաւ կոմսը ինքնիրեն։

ԺԲ. ԳԼՈՒԽ

ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ

Մերսէտէսի մեկնելէն յետոյ, Մոնթէ-Քրիսթոյի համար ամէն բան ստուերի մէջ թաղուեցաւ նորէն։ Իր գաղափարները դադրեցան, իր եռանդուն միտքը խիստ յոգնած մարդու մը պէս թմրեցաւ։

— Ի՛նչ, ըսաւ ինքնիրեն. մինչ ճրագներն ու մոմերը
տխրագին ցոլքերով կը վառէին և ծառաները անհամբե-
րութեամբ նախասենեակին մէջ կը սպասէին, միթէ այն-
չափ յամրաբար պատրաստուած և այնչափ նեղութիւննե-
րով ու հոգերով բարձրացած շէնքը մէկ հարուածով, մի-
այն մէկ խօսքով և մէկ շունչով պիտի կործանի՞։ Ես, որ
ինքզինքս բան մը կը կարծէի և անձիս վրայ կը պարծէի,
ես, որ Իֆ դղեակին ստորերկրեայ բանտին մէջ այնչափ
նուաստանալէ յետոյ՝ անկէ դուրս ելլելով այս աստիճան
բարձրանալու կարող եղայ, վաղը ափ մը փոշի՞ պիտի
դառնամ։ Ափսո՛ս, մարմնոյս մահուանը վրայ չեմ ցաւիր։
Այս կենդանական տարրին ջնջումը միթէ այն հանգար-
տութիւնը չէ՞ պարգևեր, որուն ամէն բան հակում մը
ունի, ուր ամէն թշուառ շունչ կ'առնէ։ Միթէ մարմնոյն
այն հանգարտութիւնը չէ՞ պարգևեր, որուն համար այն-
քան հառաչեցի և որուն առջև անօթութեան վշտագին
ճամբուն մէջ կը յառաջանայի, երբ Ֆարիա իմ բանտիս
մէջ երևցաւ։ Ինծի համար ի՞նչ է մահը, բայց եթէ մէկ
աստիճան աւելի հանգարտութիւն և գուցէ երկու աստի-
ճան աւելի լռութիւն։ Ոչ ուրեմն, գոյութեանս վրայ չեմ
ցաւիր, այլ այնքան յամրօրէն պատրաստուած և այն-
քան աշխատութեամբ արդիւնաւորած գաղափարներուս
ջնջուելուն վրայ կը ցաւիմ։ Ուրեմն Նախախնամութիւ-
նը, որ ինծի նպաստաւոր կը կարծէի, հակառակ է։
Ուրեմն Աստուած չուզեր որ ի գործ դնեմ իմ գաղափար-
ներս։

Այդ բեռը գրեթէ աշխարհի մը չափ ծանր է և ես
վերցուցի զայն։ Կը կարծէի թէ մինչև վերջը կարող պի-
տի ըլլամ կրելու։ Իմ փափաքներուս համաձայն էր և ոչ
թէ զօրութեանս, կամքիս և կարողութեանս համապա-
տասխան։ Հիմա պիտի ստիպուիմ հազիւ կէս ճամբան թո-
ղուլ զայն։

Ո՛հ, ուրեմն բախտին պիտի հնազանդիմ. մինչդեռ
տասնըչորս տարուան յուսահատութիւնս և տասը տար-
ուան ակնկալութիւնս նախախնամական դարձուցած էին
զիս։

Ինչո՞ւ կը պատահին այս ամէնը, որովհետեւ մեռեալ կարծած սիրտս պարզ թմրութեան մէջ կը գտնուէր եղեր, որովհետեւ թմրութենէ սթափեցաւ ու բաբախեց, որովհետեւ կնոջ մը ձայնովը՝ կուրծքիս խորութենէն բխած այս բաբախումը ունեցայ։

Սակայն, չարունակեց կոմսը, հետեւեալ առտուան մենամարտին վրայ գուշակութիւններ ընելով և աստիճանաբար խորունկ մտածումներու մէջ ընկղմելով, անկարելի է որ այնչափ ազնիւ սիրտ ունեցող կին մը եսասիրաբար ձգէ որ ես սպաննուիմ ու իմ զօրութիւնս և գոյութիւնս ջնջուի։

Անկարելի է որ իր սէրը, կամ գոնէ իր մայրական յուսահատութիւնը, այդ կէտին հասցնէ գործը։

Այնպիսի առաքինութիւններ կան, որոնց չափազանցութիւնը կրնայ յանցանք մը ըլլալ։

Ոչ, անշուշտ սրտաշարժ տեսարան մը երեւակայած է։ Գուցէ սուրերուն մէջտեղը գայ նետուի և այն ատեն քիչ մը առաջ վսեմ երեւցածը ծաղրականի պիտի փոխուի։

Ու մեծանձնութեան կարմրութիւնը պատեց կոմսին ճակատը։

— Ծաղրելի պիտի ըլլամ, յարեց Մոնթէ-Քրիսթօ, և այդ ծաղրին ես առարկայ պիտի դառնամ... Ե՛ս ծաղրելի ըլլամ, ո՛հ, աւելի լաւ կ'ըլլայ որ մեռնիմ։

Այսպէս չափազանցօրէն մտածելով հետեւեալ առտուան տարաբախտութեանց վրայ, որոնց դատապարտուած էր ինքը, Ալպէրը կենդանի թողելու համար Մերսէտէսի խօսք տուած ըլլալուն, կոմսը վերջապէս ինքնիրեն ըսաւ.

— Յիմարութի՛ւն, յիմարութիւն։ Միթէ յիմարութիւն չէ՞ երիտասարդին ատրճանակին դիմաց իբրեւ անշարժ նշան մը կենալը, ան միթէ պիտի հաւատա՞յ թէ ես անձնասպանութեամբ մեռայ, ամենեւին։ Սակայն իմ յիշատակիս պատուոյն համար (սնապարծութիւն մը չէ աս, այլ մեծանձնութիւն մը) հարկ է որ ամէն մարդ գիտնայ թէ ես իմ կամքովս և իմ ազատ կամքովս հաւանեցայ զարնելու համար վերցուցած ձեռքս կեցնելու, և իմ թըշ-

նամիներուս դէմ զինուած ձեռքովս ինքզինքս զարկի։ Պէտք է որ այսպէս ըլլայ, և ես այսպէս պիտի ընեմ։

Ու գրիչ մը առնելով իր գրասեղանին գաղտնի գզրոցին մէջէն թուղթ մը հանեց, որ ուրիշ բան չէր, բայց եթէ իր կտակը, զոր Փարիզ հասնելէն ի վեր պատրաստած էր։ Այդ թղթին տակը յաւելուած մը ըրաւ, որուն մէջ դժուարահաւատ մարդոց կ'իմացնէր մահը։

— Այս բանը իմ պատուոյս համար կ'ընեմ, ըսաւ, և պէտք չէ որ այն Տանկլար, Վիլֆոր և Մորսէրֆ թշուառականները կարծեն թէ դիպուածը իրենց թշնամիէն ազատեց զիրենք։ Ընդհակառակը՝ թող գիտնան թէ պատիժէն ազատելնին իմ ազատ կամքէս կախում ունէր, և թէ այս աշխարհիս մէջ պատիժէն ազատելով՝ միւս աշխարհին մէջ պիտի պատժուին և թէ միայն իրենց ժամանակը յաւիտենականութեան հետ փոխեցին։

Այդ տխուր անստուգութեանց մէջ դեդեւելու միջոցին, որոնք տրտմութեամբ արթնցող մարդու մը դէշ երազներուն կը նմանէին, առտուան լոյսը պատուհանները լուսաւորեց և իր ձեռքին տակ եղած գունատ կապոյտ թուղթը երեւան հանեց։ Անոր վրայ իր վերջին խօսքերը գրած էր։

Առտուան ժամը հինգն էր։

Յանկարծ յուշիկ ձայն մը հասաւ ականջին։

Մոնթէ-Քրիսթօ կարծեց թէ հեղձամղձուկ հառաչանքի պէս ձայն մը կը լսէ։

Գլուխը դարձուց, շուրջը նայեցաւ և մարդ չտեսաւ։

Սակայն ձայնը աւելի որոշակի կրկնուելուն, իր տարակոյսը ստուգութեան փոխուեցաւ։

Այն ատեն կոմսը ոտքի ելաւ, կամաց մը սրահին դուռը բացաւ և թիկնաթոռի մը վրայ Հայտէն տեսաւ՝ թեւերը կախած և իր գեղեցիկ գլուխը գունատ և դէպի ետին հակած։ Խեղճ աղջիկը իր թիկնաթոռը ճիշտ դրան մէջտեղը դրած էր, որպէսզի կոմսը զինքը չտեսած՝ դուրս չելլէ։ Բայց երկար ատեն արթուն կենալէն յոգնած, երիտասարդութեան վրայ բռնացող քունէն պարտուած էր։

Դրան բացուած ատեն հանած ձայնը չկրցաւ քունէն արթնցնել Հայտէն։

Մոնթէ-Քրիսթօ քաղցր և տխուր նայուածք մը յառեց անոր վրայ։

— Մերսէտէս իր զաւակը յիշեց և ես մոռցայ որ աղջիկ մը ունիմ, ըսաւ։

Յետոյ իր գլուխը ցնցելով, յարեց.

— Խե՛ղճ Հայտէ, անշուշտ ուզած է զիս տեսնել և հետս խօսիլ, և անտարակոյս բանէ մը վախցած կամ բան մը գուշակած է... Ո՛չ, առանց անոր մնաս բարով ըսելու՝ չեմ կրնար մեկնիլ և զայն մէկուն յանձնելէ առաջ չեմ ուզեր մեռնիլ։

Ու կամաց մը իր տեղը վերադարձաւ և առջի տողերուն տակ գրեց.

«Մարսիլիոյ նաւատէր Փիէր Մորէլ նախորդ տիրոջս որդի և հեծելազօրքի հարիւրապետ Մաքսիմիլիէն Մորէլին կտակով կը թողում քսան միլիոնի գումար մը, որուն մէկ մասը հարիւրապետը իր Ժիւլի քրոջը և իր քեռայրին՝ Էմմանուէլին պիտի նուիրէ, եթէ սակայն կը կարծէ որ իրենց հարստութեան վրայ բարդուած այդ աւելորդ գումարը իրենց երջանկութեանը պիտի չվնասէ։

Այս քսան միլիոնը Մոնթէ-Քրիսթոյի քարայրիս մէջ թաղուած է, որուն գաղտնիքը Պէրթուչիօն գիտէ։

Եթէ իր սիրտը ազատ է և կ'ուզէ ամուսնանալ Եանինայի կուսակալ Ալիի աղջկան՝ Հայտէին հետ, զոր ես հայրական սիրով մեծցուցի և ան որդիական սիրով սիրեց զիս, չեմ ըսեր իմ վերջին կամքս, այլ իմ վերջին փափաքս պիտի կատարէ։

Ներկայ կտակս Հայտէն իմ մնացեալ հարստութեանցս ժառանգորդ ըրած է արդէն, որոնք կը բաղկանան Անգլիոյ, Աւստրիոյ և Հոլանտիոյ մէջ ունեցած կալուածներէս, եկամուտներէս ու զանազան պալատներու և տուներու մէջ ունեցած կարասիներէս, և որոնք, բացի վերոյիշեալ քսան միլիոնի գումարէն և ծառաներուս ձգած զանազան գումարներէս, դարձեալ վաթսուն միլիոնի գումար մը կը կազմեն»։

Այս վերջին տողերը աւարտելու վրայ էր, երբ իր ետեւէն ձայն մը լսելով՝ գրիչը ձեռքէն ձգեց։

— Հայտէ, ըսաւ, կարդացի՞ր։

Իրօք, նորատի աղջիկը իր արտեւանունքին մէջ թափանցող լոյսէն արթննալով՝ ոտքի ելած և կոմսին մօտեցած էր, առանց իր թեթեւ քայլափոխներուն ձայնը հանելու, որոնք գորգին վրայ անլսելի կ'ըլլային։

— Ո՛չ. տէր իմ. ըսաւ Հայտէ ձեռքերը իրարու միացնելով, այս պահուս ինչո՞ւ գիր կը գրես, ինչո՞ւ բոլոր հարստութիւնդ ինծի կը թողուս, տէր իմ, արդեօք զիս պիտի թողո՞ւս։

— Ճամբորդութիւն մը պիտի ընեմ, սիրելի հրեշտակս, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, անհուն տխրութեամբ ու խանդաղատանքով, և եթէ դժբախտութիւն մը պատահի ինծի...

Կոմսը ընդմիջեց խօսքը։

— Շարունակէ՛, ըսաւ նորատի աղջիկը այնպիսի հրամայական ձայնով մը, զոր կոմսը երբեք անոր բերնէն լսած չէր և որմէ սարսռաց։

— Եթէ ինծի դժբախտութիւն մը պատահի, յարեց Մոնթէ-Քրիսթօ, կ'ուզեմ որ աղջիկս երջանիկ ըլլայ։

Հայտէ տխրութեամբ ժպտելով և գլուխը ցնցելով ըսաւ.

— Մեռնելո՞ւ վրայ կը մտածես, տէր իմ։

— Մահուան վրայ մտածելը կեանք է, աղջիկս, ըսած է իմաստունը։

— Ուրեմն եթէ դուն մեռնիս, ըսաւ Հայտէ, քու հարստութիւնդ ուրիշներուն ձգէ, որովհետեւ եթէ դուն մեռնիս... ա՛լ ապրելու պէտք չունիմ։

Ու թուղթը առնելով չորս կտոր ըրաւ և սենեակին մէջտեղը նետեց։

Խեղճ աղջիկը այն աստիճան յուզուելու վարժուած չըլլալուն՝ գետինը ինկաւ ուժասպառ և այս անգամ փոխանակ քնանալու՝ նուաղեցաւ։

Մոնթէ Քրիսթօ ծռեցաւ և իր թեւերուն մէջ առնելով վեր առաւ զայն, և անոր գեղեցիկ դէմքին գունատութիւնը, աղուոր աչքերուն գոցուիլը, գեղեցիկ մարմնոյն ուժաթափ ըլլալը և անշնչանալը տեսնելով, առաջին ան-

գամ ղրկեց որ Հայտէ այնպէս չէր սիրեր զինքը, ինչպէս աղջիկ մը իր հայրը։

— Աւա՛ղ, մրմնջեց կոմսը խորունկ վհատութեամբ մը, ուրեմն պիտի կրնայի երջանիկ ըլլալ տակաւին։

Յետոյ նուաղած Հայտէն իր սենեակը տարաւ և սենեկապանուհիներուն յանձնեց զայն։ Կոմսը իր սենեակը մտնելով, այս անգամ իսկոյն գոցեց զայն և պատռուած կըտակը նորէն օրինակեց։

Վերջացնելու վրայ էր, երբ տան բակին մէջ կառքի մը ձայնը լսուեցաւ։

Մօնթէ-Քրիսթօ պատուհանին մօտենալով Մաքսիմիլիէնը ու Էմմանուէլը տեսաւ։

— Ճիշտ ատենին լմնցուցի, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ և իր կտակը երեք կնիքով կնքեց։

Վայրկեան մը ետքը, սրահին մէջ ոտքի ձայն լսելով ինքը գնաց դուռը բացաւ։

Մօրէլ դրան սեմին վրայ երեւցաւ։

Որոշուած ժամէն քսան վայրկեանի չափ առաջ եկած էր։

— Գուցէ շատ կանուխ եկայ, պարոն կոմս, ըսաւ երիտասարդը, սակայն կը խոստովանիմ որ վայրկեան մը չկրցայ քնանալ. բոլոր տան մէջ գտնուողներն ալ չկրցան քնանալ ինծի պէս։ Ինքզինքս գտնելու համար, ձեր արիասիրտ քաջութիւնը տեսնելու շատ պէտք ունէի։

Մօնթէ-Քրիսթօ երիտասարդին կողմէ յայտնուած սիրոյն հանդէպ չկրցաւ ինքզինքը զսպել։ Իր շնորհակալութիւնը յայտնելու համար ոչ թէ իր ձեռքը երկնցուց անոր, այլ իր երկու թեւերը բացաւ։

— Մօրէ՛լ, ըսաւ յուզուած ձայնով, սիրելի է ինծի այն օրը, երբ տեսնեմ որ ձեզի պէս անձէ մը սիրուած եմ։ Բարի եկաք, պ. Էմմանուէլ։ Ուրեմն ինծի հետ պիտի գա՞ք, Մաքսիմիլիէն։

— Զարմանալի՛ բան, ըսաւ երիտասարդ հարիւրապետը, արդեօք տարակո՞յս ունէիք։

— Սակայն եթէ ես յանցաւոր ըլլամ...

— Մտիկ ըրէք, կոմս, երէկ իրիկուն բանավէճին

ատեն ձեզ ղրկեցի և բոլոր գիշերը ձեր արիութեանը վրայ մտածեցի։ Եւ ինքնիրենս ըսի որ արդարութիւնը ձեր կողմն ըլլալու է, եթէ ոչ մարդոց դէմքերէն դատելու չէ զանոնք։

— Այսու հանդերձ, Ալպէր ձեր բարեկամն է, Մօրէլ։

— Պարզ ծանօթութիւն մը ունիմ անոր հետ, կոմս։

— Առաջին անգամ զիս տեսած օրերնիդ ան ալ տեսաք։

— Այո՛, ստոյգ է, բայց ի՞նչ կ'ուզէք որ ընեմ, պէտք է որ միտքս ձգէք զայն յիշելու համար։

— Շնորհակալ եմ, Մօրէլ։

Յետոյ զանգակը անգամ մը հնչեցնելով.

— Ա՛ռ սա թուղթը, ըսաւ Ալիին, որ իսկոյն ներս վազած էր, և նոտարիս տար զայն։ Մօրէլ, կտակս է այս։ Երբ մեռնիմ, գացէք տեղեկութիւն առնելու անկէ։

— Ի՛նչ, գոչեց Մօրէլ, պիտի մեռնի՞ք կ'ըսէք։

— Է՛հ, ամէն բանի մէջ կանխահոգ ըլլալու է, սիրելիս։ Բայց երէկ ինծմէ բաժնուելնէդ յետոյ ի՞նչ ըրիք։

— Թորթոնիի սրճարանը գացի, ուր ինչպէս կը յուսայի, Պօշանը և Շաթօ-Ռընոն գտայ։ Ստուգիւ, զանոնք կը փնտռէի։

— Քանի որ ամէն բան որոշուած էր, ի՞նչ պէտք ունէիր զանոնք փնտռելու։

— Ստուգիւ, կոմս, գործը ծանր և անխուսափելի էր։

— Տարակո՞յս ունէիք միթէ։

— Ոչ, բայց եղած նախատինքը հրատարակուած է և ամէն մարդ արդէն անոր խօսքը կ'ընէ։

— Յետո՞յ։

— Կը յուսայի զէնքը փոխել ու ատրճանակին տեղ սուրը ընդունիլ տալ. ատրճանակը կոյր է։

— Յաջողեցա՞ք, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ աշխուժօրէն, ակնկալութեան աննշմարելի լոյսի մը առջեւ։

— Ոչ, վասնզի սրամարտութեան մէջ ձեր ունեցած ոյժը կը ճանչնան։

— Ո՞վ մատներ է զիս։

— Ձեզի հետ կռուող սրամարտութեան վարպետները։

— Առաջարկութիւննիդ չընդունուեցա՞ւ։

— Բացարձակապէս մերժեցին զայն։

— Մորէլ, երբեք ատրճանակ քաշելու տեսա՞ծ էք, ըսաւ կոմսը։

— Երբեք։

— Դեռ ժամանակ ունինք, տեսէք ուրեմն։

Մոնթէ-Քրիսթօ նորէն ձեռք առաւ այն ատրճանակը, որ Մերսէտէսի ներս մտած ատեն բռնած էր, և երկաթ տախտակին վրայ խաղաթուղթի միաւոր մը փակցնելով՝ հետզհետէ միաւորին չորս ճիւղերը ջնջեց, չորս հարուածներու միջոցաւ։

Իւրաքանչիւր հարուածին՝ Մորէլի գոյնը կը նետէր։

Երիտասարդը քննեց Մոնթէ-Քրիսթոյի այդ քաջագործութիւնը կատարող գնդակները, ու տեսաւ որ այծեամներ սպաննելու գնդակիկներու չափ էին անոնք։

— Կը տեսնե՞ս, Էմմանուէլ ըսաւ։ Ստուգիւ սոսկում կը պատճառէ ինծի։

Ցետոյ դէպի Մոնթէ-Քրիսթօ դառնալով, ըսաւ.

— Կոմս, յանուն Աստուծոյ, մի՛ սպաննէք Ալպէրը, խեղճը մայր մը ունի։

— Ստոյգ է, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, և ես չունիմ։

Այդ խօսքերը այնպիսի ձայնով մը արտասանեց, որ Մորէլ սարսռաց։

— Դուք էք նախատուողը, կոմս։

— Անտարակոյս, բայց ի՞նչ ըսել կ'ուզէք։

— Ըսել կ'ուզեմ թէ առաջ դուք պիտի քաշէք։

— Առաջ ե՛ս պիտի քաշեմ։

— Ո՛հ, այո՛, և ատոր համար պնդեցի ու խօսքս քալեցուցի։

— Իրարմէ քանի՞ քայլ հեռու պիտի կանգնինք։

— Քսան։

Կոմսին շրթունքներուն վրայ սոսկալի ժպիտ մը երեւցաւ։

— Մորէլ, ըսաւ։ տեսածնիդ մի՛ մոռնաք։

— Կը յուսամ որ ձեր գթասրտութեամբը Ալպէրը պիտի ազատէք։

— Ե՞ս գթամ, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ։

— Եւ կամ ձեր ազնուասիրտ մեծանձնութեամբը։ Ձեր հարուածին մէջ չվրիպելնիդ գիտնալուս համար բան մը պիտի ըսեմ ձեզի, որ կրնայ ծիծաղելի ըլլալ, եթէ ուրիշի մը ըսեմ։

— Ի՞նչ բան։

— Անոր մէկ թեւը ջախջախեցէք, վիրաւորեցէք զայն, բայց մի՛ սպաննէք։

— Մորէլ, լաւ մտիկ ըրէք. ըսաւ կոմսը, պ. տը Մորսէրֆին խնայելու համար աղաչելու պէտք չկայ։ Կանխաւ կ'իմացնեմ որ պ. տը Մորսէրֆին վնաս չըլլալու համար այնչափ հոգ պիտի տարուի, որ դերկոմսը իր երկու բարեկամներուն հետ ողջամբ պիտի վերադառնայ, իսկ ես...

— Ըսէք, դուք ի՞նչ պիտի ըլլաք։

— Ո՛հ, զիս պիտի վերցնեն ու այնպէս պիտի բերեն։

— Ի՞նչ կ'ըսէք, գոչեց Մաքսիմիլիէն այլայլած։

— Ըսածիս պէս պիտի ըլլայ, սիրելի Մորէլ։ Պ. տը Մորսէրֆ պիտի սպաննէ զիս։

Մորէլ, ապշահար, կոմսին երեսը նայեցաւ։

— Երէկ իրիկուընէ ի վեր ի՞նչ պատահեցաւ, կոմս։

— Ինչ որ Ֆիլիփինի պատերազմին նախընթաց իրիկունը Պրիւթիւսի պատահեցաւ։ Ուրուական մը տեսայ։

— Ուրուակա՞ն մը։

— Այն ուրուականը ինծի ըսաւ թէ բաւական է որչափ ապրեցայ։

Մաքսիմիլիէն և Էմմանուէլ իրարու երես նայեցան։

Մոնթէ-Քրիսթօ իր ժամացոյցը հանեց։

— Երթա՛նք, ըսաւ, ժամը ութը հինգ վայրկեան անցած է, ժամադրութիւնը ժամը ճիշտ ութին է։

Պատրաստ կառք մը իրենց կը սպասէր։ Մոնթէ-Քրիսթօ իր երկու վկաներուն հետ կառք մտաւ։

Թակէն անցնելու ատեն՝ դրան մը առջեւ կեցաւ ու ականջ դրաւ, և Մաքսիմիլիէն ու Էմմանուէլ, որոնք

քաղաքավարութեան համար քանի մը քայլ առաջ անցած էին, լսել կարծեցին որ ներսէն լսուած հեծկլտանքին կոմսը հառաչանքով մը պատասխանած էր։

Ժամը ճիշտ ութին ժամադրութեան վայրը հասած էին։

— Եկանք, ըսաւ Մորէ՛լ գլուխը դռնակէն դուրս հանելով, առաջ մենք հասանք։

— Ներեցէք, պարոն, ըսաւ Պաթիսթէն, որ անպատմելի սոսկումով մը իր տիրոջ հետ եկած էր, հոն ծառերուն տակ կարծեմ թէ կառք մը կը տեսնեմ։

Ամէնէն առաջ Մօնթէ-Քրիսթօ դիւրաթեքօրէն վար ցատկեց և ձեռքը Էմմանուէլին ու Մաքսիմիլիէնին տըւաւ, որպէսզի կառքէն իջած ատեննին անոնց օգնէ։

Մաքսիմիլիէն կոմսին ձեռքը բռնեց և չթողուց։

— Ո՛հ, սիրելի է ինծ այն ձեռքը, որ այնքան ազնիւ սիրտ ունեցող մարդու մը կը վերաբերի։

— Արդարեւ, երկու երիտասարդ կը տեսնեմ հոն, ըսաւ Էմմանուէլ. որոնք կը պտըտին և կարծես թէ մարդու կը սպասեն։

Մօնթէ-Քրիսթօ կեցուց Մորէլը, բայց ոչ թէ մէկ կողմ քաշելով, այլ անոր քեռայրէն մէկ կամ երկու քայլ ետ մնալով։

— Մաքսիմիլիէն, ըսաւ, ձեր սիրտը ազա՞տ է։

Մորէլ զարմանքով Մօնթէ Քրիսթօյի երեսը նայեցաւ։

— Մտերմական հարցում մը չէ, սիրելի Մաքսիմիլիէն, այլ պարզ հարցում մը կ՚ընեմ։ Միայն կը խնդրեմ որ այո՛ կամ ոչ պատասխան տաք ինծի։

— Տաղկատի աղջիկ մը կը սիրեմ, կոմս։

— Շատ կը սիրէ՞ք։

— Իմ կեանքէս աւելի։

— Ահա այդ յոյս ալ ի դերեւ ելաւ։

Յետոյ հառաչանք մը արձակելով.

— Խե՜ղճ Հայտէ, մրմնջեց կոմսը։

— Ստուգիւ, կոմս, գոչեց Մորէլ, եթէ ձեզ լաւ ճանչցած չըլլայի, պիտի կարծէի թէ արիասիրտ չէք։

— Այնպիսի անձի մը վրայ կը մտածեմ, որմէ պիտի բաժնուիմ և որուն համար կը հառաչեմ։ Ի՞նչ կ՚ըսէք, Մորէլ, միթէ ներելի՞ է զինուորականի մը որ անվախ սիրտ ունեցողը չճանչնայ։ Ես իմ կեանքիս վրայ չեմ ցաւիր։ Ես, որ քսան տարի կեանքի և մահուան մէջ անցուցած եմ, միթէ հո՞գս է ապրիլը կամ մեռնիլը։ Ասկէ զատ, հոգ մի՛ ընէք, Մորէլ, եթէ տկարութիւն մը տեսաք իմ վրաս, ան ալ ձեզի համար էր միայն։ Գիտեմ որ մարդս սրահ մըն է, ուրկէ վայելուչ և պատշաճ կերպով պէտք է որ դուրս ելլէ։

— Իրաւունք ունիք. բայց աղէկ միտքս եկաւ, հետերնիդ բերի՞ք ձեր զէնքերը։

— Ի՞նչ ընելու համար։ Կը յուսամ որ այդ պարոնները իրենցը բերած են։

— Երթամ տեղեկանամ, ըսաւ Մորէլ։

— Այո՛, բայց միամտութեան պէտք չկայ, կը լըսէ՞ք։

— Ո՛հ, անհոգ եղէք։

Մորէլ մօտեցաւ Պօշանին և Շաթօ Ռընոյին, որոնք Մաքսիմիլիէնի յառաջանալը տեսնելով, իրենք ալ քանի մը քայլ յառաջացան։

Երեք երիտասարդները եթէ ոչ սիրով գէթ քաղաքավարութեամբ բարեւեցին զիրար։

— Ներեցէք, պարոններ, ըսաւ Մորէլ. պ. տը Մորսէրֆը չեմ տեսներ ձեր մէջ։

— Այս առտու մեզի իմաց տուաւ թէ ժամադրավայրը մեզ պիտի գտնէ, պատասխանեց Շաթօ Ռընօ։

— Ա՛հ, գոչեց Մորէլ։

Պօշան ժամացոյցը նայեցաւ։

— Ժամը ութը հինգ անցած է, ըսաւ, կորսուած ժամանակ չկայ, պ. Մորէլ։

— Ո՛հ, ես այդ դիտաւորութեամբ չըսի, պատասխանեց Մաքսիմիլիէն։

— Ահա կառք մը կու գայ, ընդմիջեց Շաթօ-Ռընօ։

Իրօք, իրենց գտնուած քառուղիին անկիւնը վերջացող ծառուղիէն կառք մը կը յառաջանար։

— Պարոններ, ըսաւ Մորէլ, անտարակոյս ատրճանակներ բերիք հետերնիդ։ Պ. Մօնթէ Քրիսթօ իրը գործածելու համար ունեցած իրաւունքը կը մերժէ։

— Կոմսին այդ ազնուութիւնը գուշակեցինք, պ. Մորէլ, պատասխանեց Պօշան. ատրճանակներս բերի, զորս ութը կամ տասը օր առաջ գնած եմ, կարծելով որ այսպիսի գործի մը համար պէտք պիտի ունենամ անոնց։ Բոլորովին նոր են և գործածուած չեն բնաւ։ Կ'ուզէ՞ք զանոնք տեսնել։

— Ո՛չ, պ. Պօշան, ըսաւ Մորէլ խոնարհութիւն մը ընելով, երբ զիս կ'ապահովէք թէ պ. տը Մորսէրֆ այն զէնքերը տեսած չէ բնաւ, ձեր խօսքը բաւական է ինծի։

— Պարոններ, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, այդ կառքին մէջ գտնուողը Մորսէրֆը չէ, այլ Ֆրանց և Տըպրէ։

Ստուգիւ, յիշեալ երկու երիտասարդները իրենց մօտեցան։

— Դո՞ւք ալ եկաք, պարոններ, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ իւրաքանչիւրին ձեռքը թօթվելով. ի՞նչ առթիւ եկած էք։

— Որովհետեւ, ըսաւ Տըպրէ, Ալպէր այս առտու մեզմէ խնդրեց որ հոս գտնուինք։

Պօշան և Շաթօ-Ռընօ իրարու երես նայեցան զարմանքով։

— Պարոններ, ըսաւ Մորէլ, կարծեմ թէ գործին ի՛նչ ըլլալը հասկցայ։

— Ի՛նչպէս։

— Երէկ կէս օրէն ետքը, պ. տը Մորսէրֆէն նամակ մը ստացայ, որուն մէջ կը խնդրէր որ Օփէրան գտնուիմ։

— Ես ալ, ըսաւ Տըպրէ։

— Ես ալ, ըսաւ Ֆրանց։

— Ես ալ, ըսին Շաթօ-Ռընօ և Պօշան։

— Կ'ուզէր որ կոմսը մենամարտի հրաւիրելը տեսնէք, ըսաւ Մորէլ, և հիմա կ'ուզէ որ մենամարտին ներկայ գտնուիք։

— Այո՛, այդպէս է, պ. Մաքսիմիլիէն, և հաւանաբար ճիշդ գուշակութիւն ըրիք, ըսին երիտասարդները։

— Բայց Ալպէր ո՞ւր մնաց արդեօք, տասը վայրկեան ուշացաւ, մրմնջեց Շաթօ Ռընօ։

— Ահա տեսէք, ըսաւ Պօշան, իր ծառային հետ ձի հեծած՝ սրարշաւ կու գայ։

— Ի՛նչ անխոհեմութիւն, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, ատրճանակով մենամարտելու համար ձիով գալ։ Խրատս մտիկ չէ ըրած բնաւ։

— Ասկէ զատ, ըսաւ Պօշան, տեսէք կապած փողկապը, հագած բաց զգեստը և սպիտակ բաճկոնը։ Ինչո՞ւ արդեօք իր սրտին վրայ նշան մըն ալ չէ փակցուցած, որով գործը աւելի շուտով կը լմննար։

Այդ միջոցին՝ Ալպէր հինգ երիտասարդներէ բաղկացած խումբէն տասը քայլ հեռու հասնելով՝ ձին կեցուց, վար իջաւ և անոր սանձը ծառային տալէն յետոյ անոնց մօտեցաւ։

Ալպէրի գոյնը նետած էր, աչքերը կարմրած եւ ուռած։

Ակներեւ էր թէ բոլոր գիշերը րոպէ մը իսկ քնացած չէր։

Իր դէմքին վրայ այնպիսի տխրագին ծանրութիւն մը տպաւորուած էր, որ սովորական չէր իրեն։

— Շնորհակալ եմ, պարոններ, ըսաւ, որ բարեհաճեցաք հրաւէրիս պատասխանելու։ Հաւատացէք որ ձեր բարեկամութեան այս նշանին համար մեծապէս երախտապարտ եմ ձեզի։

Մորսէրֆին մօտեցած ատեն Մորէլ տասը քայլի չափ ետ քաշուած էր և անոնցմէ բաժնուած կը գտնուէր։

— Իմ շնորհակալութիւններս ձեզի ալ ուղղուած են, պարոն Մորէլ, ըսաւ Ալպէր, ինչո՞ւ չէք մօտենար, շատ հեռու կեցած էք։

— Պարոն, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, գուցէ չէք գիտեր թէ ես պ. Մօնթէ-Քրիսթոյին վկան եմ։

— Ստոյգ չէի գիտեր, բայց մտքէս անցաւ։ Աւելի լաւ, որչափ պատուաւոր մարդիկ գտնուին հոս, այնչափ աւելի գոհ պիտի ըլլամ։

— Պ. Մորէլ, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ, կրնաք պ. Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսին իմացնել, որ պ. տը Մորսէրֆ եկած է և իրեն կը սպասենք։

Մորէլ չարժում մը ըրաւ, այդ յանձնարարութիւնը կատարելու համար։

Նոյն միջոցին Պոշան ալ կառքին մէջէն դուրս կը հանէր ատրճանակներու արկղիկը։

— Կեցէք, պարոններ, ըսաւ Ալպէր, պ. Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսին երկու խօսք ունիմ ըսելիք։

— Առանձի՞ն պիտի խօսիք անոր հետ, հարցուց Մորէլ։

— Ոչ, պարոն, ամէնուն առջեւ։

Ալպէրի վկաները իրարու երես նայեցան զարմանքով։

Ֆրանց և Տըպրէ ցած ձայնով իրարու քանի մը խօսք ըրին, ու Մորէլ, այս անակնկալ հրաւէրին վրայ, կոմսին քով գնաց, որ Էմմանուէլի հետ կողմնակի ծառուղիի մը մէջ կը պտըտէին։

— Ի՞նչ կ'ուզէ, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Չեմ գիտեր, բայց ձեզի հետ խօսիլ կ'ուզէ։

— Ո՛հ, նոր նախատինք մը ընելով թող Աստուած չփորձէ։

— Չեմ կարծեր որ այդպիսի դիտաւորութիւն մը ունենայ, ըսաւ Մորէլ։

Մաքսիմիլիէնի և Էմմանուէլի հետ Ալպէրի մօտեցաւ կոմսը։

Իր հանդարտ դէմքը և գոյնը տարօրինակ հակապատկեր մը կը ներկայացնէին Ալպէրի այլայլած դէմքին և գոյնին հետ, որ չորս երիտասարդներուն հետ կոմսին կը մօտենար։

Երբ իրարմէ երեք քայլ հեռու հասան, Ալպէր ու կոմսը կեցան։

— Պարոններ, ըսաւ Ալպէր, ինծի մօտեցէք։ Կ'ուզեմ որ Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսին ըսելիք խօսքերս լաւ լըսէք, որոնք թէեւ խիստ զարմանալի պիտի երեւին ձեզի, սակայն ազատ էք ձեր ուզած անձին պատմելու։

— Խօսեցէք, պարոն, ըսաւ կոմսը։

— Պարոն, ըսաւ Ալպէր, նախ դողդոջուն ձայնով, բայց տակաւ ուժ առնելով, պարոն, Եպիրոսի մէջ պ. տը Մոր-

սէրֆի ունեցած ընթացքը հրապարակելնուդ համար ձեզ կը մեղադրէի, որովհետեւ պ. տը Մորսէրֆ կոմսը ո՛րչափ ալ յանցաւոր ըլլար, չէի կարծեր որ զայն պատժելը ձեզի իյնար։ Բայց այսօր, պարոն, գիտեմ որ դուք իրաւունք ունիք։ Ալի փաշային դէմ Ֆեռնան Մօնտէկօյի ըրած մատնութիւնը չէ որ կը փութացնէ զիս ներում խնդրելու ձեզմէ, այլ ձեզի դէմ Ֆեռնան ձկնորսին ըրած մատնութիւնը և այդ մատնութեան յաջորդող անլուր դժբախտութիւնները։ Ուստի կ'ըսեմ և բարձրաձայն կ'աղաղակեմ, այո՛, պարոն, հօրմէս վրէժնիդ լուծելու իրաւունք ունիք և ես, անոր զաւակը, շնորհակալ կ'ըլլամ ձեզի որ աւելի մեծ դժբախտութիւն մը չպատճառեցիք անոր։

Այդ անակնկալ տեսարանին ներկայ գտնուողներուն մէջ եթէ կայծակ մը իյնար, Ալպէրի այդ խօսքերէն աւելի ապշութեան պիտի չմատնէր զանոնք։

Իսկ Մօնթէ-Քրիսթօ անսահման երախտագիտութեան զգացումով կամաց կամաց իր աչքերը դէպի երկինք վերցուցած էր, չկրնալով իր զարմանքը զսպել թէ ինչպէս Ալպէրի եռանդոտ բնաւորութիւնը, որուն աներկիւղութեան փորձը հռոմայեցի աւազակներուն մէջ տեսած էր, այդ յանկարծական նուաստութեան առջեւ կը խոնարհէր։

Ուստի այդ գործին մէջ Մերսէտէսի ազդեցութիւնը տեսաւ, և հասկցաւ թէ անոր ազնիւ սիրտը ինչու չէր ընդդիմացած իր այն զոհողութեան, որուն անօգուտ ըլլալը կանխաւ գիտէր։

— Հիմա, պարոն, ըսաւ Ալպէր, եթէ այդ խնդրած ներողութիւնս բաւական կը նկատէք, կ'աղաչեմ որ ձեռքերնիդ տաք ինծի, չսխալելու համար այն հազուագիւտ արժանիքին հանդէպ, զոր դուք ունիք։ Ամէն արժանիքներուն առաջինը իմ կարծեօքս մարդուս իր յանցանքը խոստովանիլ գիտնալն է։ Բայց այս խոստովանութիւնը ինծի հետ կապ ունի միայն։ Ես մարդոց բնութեան համեմատ կը վարուէի, բայց դուք Նախախնամութեան կամքին համեմատ վարուեցաք։ Հրեշտակ մը մեզմէ մէկը

մահուընէ պիտի ազատէր, այն հրեշտակը երկինքէն ի-
ջաւ, ու մեզ եթէ ոչ երկու բարեկամներ, (ափսո՛ս, բախ-
տը անկարելի կ'ընէ այդ բանը), գոնէ գիրար յարգող
երկու անձեր դարձուց։

Մոնթէ Քրիստօ՝ աչքերը թրջուած, շնչահատ և բե-
րանը կիսաբաց՝ իր մէկ ձեռքը Ալպէրին երկարեց, երի-
տասարդը այդ ձեռքը այնպիսի զգացումով սեղմեց, որ
պատկառալից սոսկումի կը նմանէր։

— Պարոններ, ըսաւ Ալպէր, պ. Մոնթէ Քրիստօ կոմ-
սը կը բարեհաճի ներել ինծի։ Անխորհուրդ կերպով և փու-
թանակի յարձակում մը գործեցի անոր վրայ։ Աճապարե-
լը գէշ խրատատու մըն է, ու ես անխոհեմութեամբ վար-
ուեցայ անոր հետ։ Հիմա յանցանքս ներուած է և կը
յուսամ որ խղճիս ինծի հրամայածը ընելուս համար վատ
պիտի չհամարուիմ։ Սակայն ո՛եւէ պարագայի մէջ եթէ
իմ վրաս սխալ կարծիք ունենայ մէկը, աւելցուց երիտա-
սարդը հպարտօրէն, թէ իր բարեկամները և թէ իր թըշ-
նամիները ապարէզ կոչելով, պիտի ջանամ անոր կարծի-
քը ուղղել։

— Բայց ի՞նչ պատահեցաւ այս իրիկուն, հարցուց
Պօշան, Շաթօ-Ռընոյին։ Ինծի այնպէս կը թուի թէ տըխ-
րագին դեր մը կը խաղանք հոս։

— Իրօք, պատասխանեց պառոնը, Ալպէրի ըրածը
խիստ գէշ կամ խիստ լաւ գործ մըն է։

— Ո՛հ, ի՛նչ կ'ըսէք, յարեց Տըպրէ Ֆրանցին, Մոն-
թէ-Քրիստօ կոմսը պարոն տը Մորսէրֆը անպատուէ և իր
զաւկին աչքերուն արդար երեւի։ Իմ ընտանիքս եթէ
Եանինայի պէս տասը դէպքեր ունենար, պիտի ստիպուէի
տասը անգամ մենամարտիլ։

Իսկ Մոնթէ-Քրիստօ, գլուխը կախած, թեւերը ան-
շարժ և քսանըչորս տարուան յիշատակներուն տակ ընկ-
ճուած, ոչ Ալպէրին, ոչ Պօշանին, ոչ Շաթօ Ռընոյին և
ոչ ալ հոն գտնուողներէն մէկուն վրայ կը խորհէր, այլ
այն քաջասիրտ կնոջ վրայ, որ եկած էր իր զաւկին կեան-
քը խնդրելու, (որուն տեղը կոմսը իրը նուիրած էր), և
զոր ազատած էր, ընտանեկան այնպիսի սոսկալի գաղտ-

նիք մը խոստովանելով, որ կրնար այդ երիտասարդին
սրտին մէջ որդիական սիրոյ զգացումը բոլորովին ջնջել։

— Միշտ Նախախնամութիւն. մրմնջեց կոմսը, և այ-
սօր լաւ հասկցայ որ ես անոր կամքին գործադիրն էի
եղեր։

ԺԳ. ԳԼՈՒԽ

ՄԱՅՐՆ ՈՒ ՈՐԴԻՆ

Մոնթէ-Քրիստօ կոմսը ախրագին և հպարտ ժպիտով
մը հինգ երիտասարդները բարեւեց և Մաքսիմիլիէնի ու
էմմանուէլի հետ կառք նստաւ նորէն։

Ալպէր, Պօշան և Շաթօ-Ռընօ առանձին մնացին մե-
նամարտի դաշտը։

Երիտասարդը երկու վկաներուն վրայ այնպիսի նայ-
ուածք մը ձգեց, որ առանց երկչոտութիւն ցուցնելու, ե-
ղածին մասին անոնց կարծիքը կը հարցնէր կարծես։

— Ներեցէք, սիրելի բարեկամ, որ ձեզի խնդակից
ըլլամ, որ այսպիսի անյուսալի վախճանի մը կը յանգե-
ցնէք անհաճոյ գործ մը, ըսաւ Պօշան թէ՛ խիստ դիւրա-
զգած ըլլալուն և թէ կեղծաւորութիւնը բնաւ չսիրելուն,
իր ընկերոջմէն առաջ բերանը բանալով։

Ալպէր լուռ և իր մտածումներուն մէջ թաղուած մը-
նաց։

Շաթօ Ռընօ իր թիւրաթեք եղէգէ գաւազանովը ծե-
ծելով կօշիկը բաւականացաւ։

— Չմեկնի՞նք, ըսաւ վերջինը, այդ տաղտկալի լը-
ռութենէն ետքը։

— Երբ որ կ'ուզէք, պատասխանեց Պօշան՝ միայն թէ
ձգեցէք որ իմ մեծարանքս պ. տը Մորսէրֆին յայտնեմ։
Այսօր այդ ասպետական և հազուագիւտ մեծանձնութեան
ապացոյցը տուաւ...

— Ո՛հ, այո՛, ըսաւ Շաթօ-Ռընօ։

— Մեծ բան է իր անձին վրայ իշխել կարենալը,
շարունակեց Պօշան։

— Սուտ է որ ես չէի կրնար այդպիսի բան մը ընել, ըսաւ Շաթօ-Ռընո ակներեւ ցրտութեամբ։

— Պարոններ, ընդմիջեց Ալպէր, կարծեմ չհասկցաք որ իմ ու պ. Մոնթէ-Քրիսթոյի միջեւ խիստ ծանր դէպք մը անցած է...

— Այո՛, այո՛, ըսաւ անմիջապէս Պօշան, բայց մեր ապուշները ձեր դիւցազնական գործը պիտի չկարենան ճանչնալ, և ուշ կամ կանուխ պիտի պարտաւորուիք այնպիսի ազդու խօսքերով բացատրել զայն, որ ձեր մարմնոյ առողջութեան և կեանքին տեւողութեան պիտի վնասէ։ Կ՚ուզէ՞ք որ բարեկամական խրատ մը տամ ձեզի, Նափոլի, Լա Հէ կամ Ս. Բեթերսպուրկ գացէք, որոնք հանդարտիկ քաղաքներ են, և անոնց բնակիչները մեր փարիզեան բորբոքած ուղեղներէն աւելի լաւ կը հասկընան պատուոյ գործերը։ Այդ քաղաքներուն մէջ գէշ չէք ըներ, եթէ սրամարտութեան և ատրճանակ քաշելու վարժութիւններ ընէք։ Քանի մը տարիէն Ֆրանսա վերադառնալը մտքերնուդ հանեցէք և ձեր հանգստութեանը համար ակադեմական կրթութեամբ պարապեցէք։ Այնպէս չէ՞, պ. Շաթօ-Ռընո, սուտ չէ՞ ըսածս։

— Ես ալ այդ կարծիքէն եմ, ըսաւ ազնուականը։ Ամէնէն ծանր մենամարտը առանց հետեւանքի տեղի ունեցածն է։

— Շնորհակալ եմ, պարոններ, պատասխանեց Ալպէր ցուրտ ժպիտով մը։ Ես ձեր խրատին պիտի հետեւիմ ոչ թէ ինծի տալիքնուդ, այլ Ֆրանսայէն մեկնելու դիտաւորութեանս համեմատ ըլլալուն համար։ Շնորհակալ եմ իբրեւ վկայ ձեր մատուցած ծառայութեանը համար։ Գիտցէք որ սրտիս մէջ խորապէս քանդակուած է ան։ Լսած խօսքերէս յետոյ կը տեսնեմ որ միայն անոր յիշատակը պիտի մնայ սրտիս մէջ։

Շաթօ-Ռընո և Պօշան իրարու երես նայեցան։

Այդ խօսքերը երկուքին վրայ ալ նոյն ազդեցութիւնը գործած էին, և Մորսէրֆի ձայնը այնպիսի հաստատամտութիւն մը կը ցուցնէր, որ ամէնքն ալ դժուարին կացութեան մը պիտի մատնուէին, եթէ խօսակցութիւննին շարունակուէր։

— Մնա՛ք բարով, Ալպէր, ըսաւ յանկարծ Պօշան, իր ձեռքը անտարբերութեամբ երիտասարդին երկարելով։

Սակայն Ալպէր իր մտածութեանց մէջ ընկղմած կ՚երեւէր և Պօշանին երկարած ձեռքին չպատասխանեց։

— Մնա՛ք բարով, ըսաւ Շաթօ-Ռընո ալ, փոքր գաւազանը ձախ ձեռքը բռնելով, և աջովը բարեւելով։

Ալպէրի շրթունքները հազիւ թէ մրմնջեցին.

«Երթա՛ք բարով»։

Իր նայուածքը ամէն ինչ կը յայտնէր։

Զսպուած բարկութեան, մեծամիտ արհամարհանքի և ազնուասիրտ սրտմտութեան յատկանիշը ի վեր կը հանէր։

Երբ իր երկու վկաները նորէն իրենց կառքը հեծան, Ալպէր քիչ մը ատեն ալ իր անշարժ և մելամաղձոտ դիրքին մէջ մնաց։

Յետոյ յանկարծ փոքր ծառէն քակելով, իր ձին որուն սանձը կապած էր ծառին, թեթեւաշարժօրէն թամբին վրայ ցատկելով, Փարիզի ճամբան բռնեց։

Մէկ քառորդէն Հէլտէր փողոցի տունը հասաւ։

Ձիէն իջած ատեն իրեն այնպէս թուեցաւ որ կոմսին ննջասենեակին վարագոյրին ետին իր հօրը աժգոյն դէմքը կը տեսնէ։

Ալպէր հառաչանքով իր դէմքը միւս կողմը դարձուց և սենեակը մտաւ։

Հոն վերջին ակնարկ մը ձգեց բոլոր այն հարստութեանց վրայ, որոնք իր մանկութենէն ի վեր կեանքը քաղցր և երջանիկ դարձուցած էին։

Անգամ մըն ալ այն նկարներուն նայեցաւ, որոնց դէմքերը գոգցես կը ժպտէին իրեն և որոնց դաշտանկարները իրենց պայծառ գոյներով բնական կ՚երեւէին։

Յետոյ կաղնիէ շրջանակին մէջէն իր մօրը պատկերը հանեց, պլորեց զայն և. անոր ոսկեզօծ շրջանակը պարապ ձգեց։

Այնուհետեւ կարգի դրաւ թրքական գեղեցիկ զէնքերը, անգլիական վայելուչ հրացանները, ճափոնական յախճապակիները, քանդակուած բաժակները, արուեստական առարկաները, որոնք Ֆեօշէրի կամ Պարիի ստորա-

գրութիւնները կը կրէին, իր պահարանները աչքէ անցուց եւ ամէն մէկուն բանալին իր տեղը դրաւ։ Գրպանը ունեցած բոլոր դրամը իր գրադարանին մէկ գզրոցին մէջ պարպեց եւ բաց թողուց զայն եւ որուն մէջ դրաւ նաեւ իր ակնադարանները։ Ամէնուն ճիշտ ցուցակը շինեց եւ սեղանի մը ամէնէն աչքառու կողմը դրաւ՝ անոր վրայ ցրուած գրքերը եւ թուղթերը վերցնելէն յետոյ։

Այս աշխատութեան սկսած միջոցին ծառան, որուն Ալպէր հրամայած էր որ զինքը առանձին ձգէ, սենեակը մտած էր։

— Ի՞նչ կ'ուզես, հարցուց անոր Մորսէրֆ, աւելի տխուր քան թէ զայրացկոտ ձայնով։

— Ներեցէք, պարոն, ըսաւ սենեկապանը, ստոյգ է որ զիս արգիլեցիք անհանգիստ ընելէ ձեզ, սակայն պ. տը Մորսէրֆ կոմսը կանչել տուաւ զիս։

— Ինչո՞ւ չես երթար։

— Ձեզմէ հրաման չառած չուզեցի պ. կոմսին քովը երթալ։

— Ի՞նչ պատճառաւ։

— Պ. կոմսը անտարակոյս գիտէ որ ձեզի հետ մենամարտի տեղը ընկերացած էի։

— Հաւանական է, ըսաւ Ալպէր։

— Երբ զիս կանչել կու տայ, անշուշտ մենամարտի արդիւնքը պիտի հարցնէ, ի՞նչ պիտի պատասխանեմ։

— Ճշմարտութիւնը։

— Ուրեմն պիտի ըսեմ որ մենամարտը տեղի չունեցաւ։

— Ըսէ որ պ. Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսէն ներում խնդրեցի. գնա՛։

Սպասաւորը խոնարհութիւն մը ընելով դուրս ելաւ։

Ալպէր իր աշխատութեան վերսկսաւ, եւ ցուցակը վերջացնելու վրայ էր, երբ իրենց տան բակին մէջ ձիերու ոտնաձայնը եւ բոլոր տունը դղրդող կառքի մը անիւներուն աղմուկը իր ուշադրութիւնը գրաւեցին։

Պատուհանին մօտենալով տեսաւ որ հօրը կառքը ներս կը մտնէր ու կը մեկնէր։

Հազիւ տան դուռը կառքին ետեւէն գոցուած էր, երբ Ալպէր մօրը սենեակը վազեց եւ իր գալուստը իմացընող մէկը չգտնուելուն՝ մինչեւ անոր ննջասենեակը գնաց եւ իր տեսածներուն ու գուշակածներուն վրայ սիրտը յուզուած, դրան սեմին վրայ կեցաւ։

Երկու մարմին մէկ հոգի եղածի պէս՝ Ալպէր իր սենեակներուն մէջ ի՛նչ կարգադրութիւն որ կ'ընէր, նոյնը Մերսէտէս իր սենակներուն մէջ ի գործ կը դնէր։

Ամէն բան կարգի դրուած էր։ Ասեղնագործութիւնները, զարդերը, գոհարները, ճերմակեղէնները եւ դրամները պահարաններու մէջ տեղաւորուած էին, կոմսուհին կը ժողվէր անոնց բանալիները։

Ալպէր այդ պատրաստութիւնները տեսած ատեն անոր միտքը հասկցաւ, եւ «մայր իմ» գոչելով Մերսէտէսի վիզը նետուեցաւ։

Եթէ պատկերահան մը Մերսէտէսի եւ զաւկին երկու դէմքերը նկարելով, անոնց զգացածն ալ կարենար անոնց դէմքին վրայէն նկարել, անտարակոյս խիստ գեղեցիկ նըկար մը պիտի շինէր։

Ալպէր իր պատրաստութիւնները տեսած միջոցին բնաւ վախցած չէր, ընդհակառակը՝ մօրը պատրաստութիւնները տեսնելով սոսկում մը զգացած էր։

— Ի՞նչ կ'ընես, մայր իմ, հարցուց երիտասարդը։

— Դուն ի՞նչ կ'ընէիր սենեակդ, պատասխանեց Մերսէտէս։

— Ո՛հ, մայր իմ, գոչեց Ալպէր, խօսիլ չկարենալու չափ սիրտը փղձկելով, ինծի ի՞նչ կը նայիս։ Ո՛չ, իմ որոշածս դուն չես կրնար որոշած ըլլալ, որովհետեւ ես եկայ իմացնելու որ կը բաժնուիմ այս տունէն եւ... քեզմէ։

— Ես ալ մեկնելու պատրաստուեցայ, Ալպէր, որովհետեւ վստահ էի որ զաւակս ինծի պիտի ընկերանայ։ Սըխալե՞ր եմ միթէ, պատասխանեց Մերսէտէս։

— Մայր իմ, ըսաւ Ալպէր հաստատամտութեամբ, ինծի սահմանուած ճակատագրիս չեմ կրնար քեզ մասնակից ընել։ Այսուհետեւ պէտք է որ առանց անունի եւ առանց

հարստութեան ապրիմ, ու այդ խիստ կեանքը սկսելու համար՝ մինչեւ որ ապրուստ ճարելու կարող ըլլամ, օրապահիկս ուրիշէն փոխ պիտի առնեմ։ Ուստի, սիրելի մայր իմ, այս նպատակաւ Ֆրանցին մօտ պիտի երթամ եւ ինծի պէտք եղածին չափ փոքր գումար մը պիտի խնդրեմ։

— Խեղճ զաւակս, գոչեց Մերսէտէս։ Դո՛ւն թշուառութեամբ ապրիս եւ անօթութեան համբերես, ո՛հ, ինծի մի ըներ այդպիսի խօսք մը, որպէսզի բոլոր որոշումներս չփոխեմ։

— Բայց իմ որոշումներս անփոփոխ պիտի մնան, մայր իմ, պատասխանեց Ալպէր։ Տակաւին երիտասարդ եմ եւ ուժեղ. գուցէ քաջասիրտ ալ։ Երէկուընէ ի վեր հասկըցայ որ մարդս եթէ կամք ունենայ, ինչեր չըներ։ Ո՛հ, մայր իմ, այնչափ թշուառ կեանք անցընողներ կան, որոնք ոչ միայն չմեռան, այլ երկինքէն անոնց խոստացուած երջանկութեան կորուստէն յետոյ եւ Աստուծոյ անոնց տուած ամէն ակնկալութեանց մնացորդներուն վրայ նոր երջանկութիւն մը կանգնեցին։ Այդ մարդիկը տեսայ եւ իմացայ որ իրենց թշնամիին կողմէ անդունդին խորը մըխրճուելէ յետոյ՝ այնպիսի զօրութեամբ եւ փառքով անոր մէջէն ելան, որ իրենց հին յաղթողը ընկճելով, իրենց տեղը գահավիժեցին զայն։ Ո՛չ, մայր իմ, այս օրուընէ ըսկսեալ իմ անցեալս չեմ ընդունիր եւ իմ անցեալէս բան մը չեմ ուզեր, ոչ իսկ անունս։ Մայր իմ, կը հասկնաս միտքըս, այնպէս չէ՞, որ զաւակդ չի կրնար այնպիսի մարդու մը անունը կրել, որպէս զի ուրիշի առջեւ ամօթապարտ չմնայ։

— Ալպէր, զաւակս, ըսաւ Մերսէտէս, եթէ ես աւելի զօրաւոր սիրտ մը ունենայի, քեզի տալու խրատս այդ պիտի ըլլար. իմ մարած ձայնս լսելու ատեն քու խիղճդ խօսեցաւ, ուստի խղճիդ ականջ դիր, Ալպէր։ Բարեկամներ ունէիր, առժամանակեայ կերպով դադրեցուր քու բարեկամութիւններդ, բայց քու մօրդ անուանը համար մի՛ յուսահատիր։ Քու տարիքիդ մէջ կեանքը քաղցր է տակաւին, սիրելի Ալպէր, որովհետեւ հազիւ քսանըմէկ տարեկան ես։ Եւ որովհետեւ քեզի պէս անարատ սիրտ մը

ունեցողը անբիծ անուն մը ունենալու է, իմ հօրս անուա-
նը կրէ, որ Հէրէրա կը կոչուի։ Քեզ լաւ կը ճանչնամ,
Ալպէր։ Կեանքի որ ասպարէզին մէջ ալ մտնես, այդ ա-
նունը քիչ ատենէն պիտի հանդիսացնես։ Այն ատեն, սի-
րելիս, քու անցեալ թշուառութեանդ տեղ նորէն փառա-
ւոր պիտի հանդիսանաս աշխարհի մէջ, եւ եթէ, բոլոր իմ
գուշակութեանցս հակառակ, ըսածս չըլլայ, գոնէ թող
տուր որ յուսամ, ես որ ասկէ զատ մտածում մը պիտի
չունենամ, ուրիշ ապագայ մը չունիմ եւ ինծի համար իմ
գերեզմանս այս տանը սեմէն կը սկսի։

— Քու փափաքդ իրագործելու պիտի ջանամ, մայր
իմ, ըսաւ երիտասարդը։ Այո՛, քու յոյսիդ ես ալ մաս-
նակից պիտի ըլլամ՝ երկնքի բարկութիւնը ալ պիտի չհա-
լածէ մեզ. դուն որ այդչափ անբիծ ես եւ ես՝ այնչափ ան-
մեղ։ Բայց քանի որ որոշումնիս տուած ենք, փութացը-
նենք գործերնիս։ Գրեթէ կէս ժամ կայ որ պ. տը Մոր-
սէրֆ դուրս ելած է։ Ինչպէս կը տեսնես՝ բացատրութիւն-
ներէ խուսափելու համար առիթը նպաստաւոր է։

— Ես պատրաստ եմ, զաւակս, ըսաւ Մերսէտէս։

Ալպէր չուտ մը մինչեւ ծառուղին գնաց եւ կառք մը
բերաւ։

Սէն-Փէր փողոցը կահաւորուած փոքր բայց վայելուչ տուն մը կար ուր իր մայրը կրնար բնակիլ։

Կոմսուհին տանելու գացող կառքը պ. տը Մորսէրֆի դրան առջեւ կեցած մինչդեռ, երբ Ալպէր կառքէն կ'իջնէր մարդ մը երիտասարդին մօտեցաւ եւ նամակ մը տուաւ անոր։

Ալպէր ճանչցաւ այդ մարդը։

— Կոմսէն է այս նամակը, ըսաւ Պէրթուչչիօ։

Ալպէր նամակը առաւ, բացաւ և կարդաց զայն։

Պէրթուչչիօն իր նայուածքովը Ալպէրին նամակը կարդալը վերջացնելէն յետոյ՝ փնտռեց, սակայն Պէրթուչչիօ երիտասարդին նամակը կարդացած ատեն աներեւոյթ եղած էր։

Այն ատեն Ալպէր աչքերը արցունքներով լեցուած եւ սիրտը զգացած յուզումէն ուռած, Մերսէտէսի քով գնաց եւ առանց խօսք մը ըսելու, նամակը անոր տուաւ։

Մերսէտէս կարդաց.

«Ալպէր,

Յայտարարելով որ ձեր գաղտնի խորհուրդը իմացած եմ, պէտք է ըսեմ որ ձեր սրտին փափկութիւնն ալ կը ճանչնամ։

Ազատ էք դուք հիմա և կոմսին տունէն մեկնելով, առանձին տուն մը պիտի քաշուիք ձեր մօրը հետ, որ ձեզի պէս ազատ է։ Բայց մտածեցէք, Ալպէր, դուք որ ազնիւ սիրտ մը ունիք, ձեր կրցածէն աւելի պարտքեր ունիք ձեր մօրը հանդէպ։

Պայքարը ձեզի համար պահեցէք, նեղութիւնները դուք կրեցէք, բայց ձեր մայրը խնայեցէք այն առաջին թշուառութիւններէն, որ ձեր առաջին ջանքերուն մէջ անխուսափելի կերպով ձեր բաժինը պիտի ըլլայ։ Այսօր զայն հարուածող դժբախտութեան նշոյլին անգամ արժանի չէ և Նախախնամութիւնը չ'ուզեր որ անմեղը յանցաւորին տեղ պատժուի։

Գիտեմ որ երկուքնիդ ալ Հէլտէր փողոցի տունէն պիտի մեկնիք, առանց անկէ բան մը առնելու։ Այս բանը ո՞ւրկից իմացայ, բնաւ մի' հարցնէք, ձեր ընելիքը գիտեմ, այսչափը բաւական է։

Քսանըչորս տարի առաջ մեծ ուրախութեամբ և գոհ սրտով կը վերադառնայի հայրենիքս։

Նշանած մը ունէի, Ալպէր, նորատի սուրբ աղջիկ մը, զոր չափազանց կը սիրէի և անդուլ տաժանելի աշխատութիւններով ձեռք բերած հարիւր յիսուն ոսկիներս օժիտ կը բերէի անոր։

Այդ գումարը անոր համար էր և ես ալ անոր սահմանած էի։ Բայց, գիտնալով որ ծովը նենգաւոր է, մեր գանձը Մարսիլիոյ Մէյլան ծառուղիին վրայ հօրս բնակած տան փոքր պարտէզին մէջ թաղած էի։

Ձեր մայրը, Ալպէր, այդ սիրելի խեղճ տունը լաւ կը ճանչնայ։

Վերջին ատենները Փարիզ գալու միջոցիս Մարսիլիայէն անցայ։

Տխրագին յիշատակներ ունեցող տունը տեսնելու գա-

ցի և իրիկունը բահ մը առնելով, պարտէզին անկիւնը փորեցի, ուր գանձս թաղած էի։

Երկաթէ արկղիկը նոյն տեղն էր տակաւին, մարդ չէր դպած անոր։

Պարտէզին այն անկիւնը կը գտնուի, ուր իմ ծըննդեանս օրը հօրս կողմէ տնկուած գեղեցիկ թզենի մը իր ստուերովը կը ծածկէ։

Այդ դրամը, Ալպէր, որ ատենօք իմ նշանածիս ապրուստին և հանգստութեանը պիտի ծառայէր, ահա այսօր զարմանալի ու ցաւալի դիպուածով մը միեւնոյն գործածութեան պիտի ծառայէ։

Ո՛հ, լաւ հասկցէք իմ միտքս, ես որ կրնայի միլիոններ նուիրել այդ թշուառ կնոջ, մինչ այն սեւ հացին կտորը կը վերադարձնեմ, որ սիրած անձէս բաժնուած օրէս ի վեր իմ խեղճ տանս մէջ մոռցուած է։

Ազնուասիրտ մէկն էք դուք, Ալպէր, բայց գուցէ հպարտութենէ կամ ոխակալութենէ կուրցած ըլլաք։

Եթէ իմ բարեկամութիւնս մերժէք և եթէ ուրիշէ մը խնդրէք ինչ որ ես իրաւունք ունիմ ձեզի նուիրելու, պիտի ըսեմ թէ դուք չէք ուզեր որ ձեր մայրը ապրի։ Ու ձեր մօր կեանքը այնպիսի անձէ մը շնորհուած է, որուն հայրը ձեր հօրը պատճառաւ անօթութեան և յուսահատութեան տառապանքի մէջ մեռաւ»։

Նամակին ընթերցումը աւարտելէն յետոյ՝ Ալպէր գունատ և անշարժ կը սպասէր որ իր մօրը որոշումը տեսնէ։

Մերսէտէս իր նայուածքը անպատում զգացումով մը դէպի երկինք ուղղեց։

— Կ'ընդունիմ, ըսաւ, վանք մը մտնելու համար հետս տանելիք օժիտս պէտք է վճարէ։

Ու ձեռքը սրտին վրայ դնելով՝ իր զաւկին թեւը մըտաւ և գուցէ իր յուսացածէն աւելի համարձակ քալուածքով դէպի սանդուխը յառաջացաւ։

ԺԴ. ԳԼՈՒԽ

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆԸ

Մոնթէ-Քրիսթօ, Էմմանուէլի և Մաքսիմիլիէնի հետ, միւսներուն պէս քաղաք վերադարձած էր, բայց աւելի զուարթ կ'երեւէր։

Էմմանուէլ, տեսնելով որ կռուին յաջորդած էր խաղաղութիւնը, իր ուրախութիւնը և իր մարդասիրական զգացումները կը յայտնէր բացայայտօրէն։

Մորէլ կառքին մէկ անկիւնը կռթնած, կը թողուր որ իր քեռայրին զուարթութիւնը խօսքերով չոգիանայ և կատարելապէս անկեղծ ուրախութիւն մը կը զգար, որ իր աչքերուն մէջ միայն կը փայլէր։

Թրօն կոչուած Փարիզի դրան առջեւ Պէրթուչչիոյին հանդիպեցան։

Իր պաշտօնին մէջ եղող պահակի մը պէս գործակատարը հոն կեցած էր։

Մոնթէ-Քրիսթօ գլուխը դռնակէն դուրս հանեց ու ցած ձայնով քանի մը խօսք ըրաւ անոր հետ։ Գործակատարը աներեւութացաւ։

— Պ. կոմս, ըսաւ Էմմանուէլ, երբ կառքը Ռոյեալ հրապարակին մօտերը հասաւ, կը խնդրեմ որ զիս դրանս առջեւ դուրս հանէք, որպէսզի կինս անհանգիստ չըլլայ թէ՛ ձեզի և թէ ինծի համար։

— Եթէ յաղթութիւնը ցուցնելու համար գալը ծաղրելի չհամարուէր, պարոն կոմսը կը հրաւիրէի որ մեր տունը գայ, սակայն, պ. կոմսն ալ հարկաւ իրեն համար դողացող սրտերը հանդարտեցնելու պէտք ունի։ Ահա հասա՛նք, Էմմանուէլ, ողջունենք մեր բարեկամը և թողունք զայն որ իր ճամբան շարունակէ։

— Վայրկեան մը սպասեցէք, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ. մէկ հարուածով այսպէս երկու բարեկամներէս մի զրկէք զիս. Էմմանուէլ, դուք ձեր սիրելի կնոջ քով գացէք, կը խնդրեմ որ իմ յարգանքս անոր մատուցանէք, իսկ դուք, Մորէլ՝ մինչեւ Շանզ-Էլիզէ միասին եկէք։

— Շատ աղէկ. մանաւանդ որ ձեր թաղին մէջ գործ մը ունիմ, կոմս, ըսաւ Մաքսիմիլիէն։

— Ճաշի պիտի սպասե՞նք քեզի, հարցուց Էմմանուէլ։

— Ո՛չ, ըսաւ երիտասարդը։

Կառքին դռնակը գոցուեցաւ և կառքը ճամբան շարունակեց։

— Կը տեսնէք ո՛րչափ բախտաւոր ըրի ձեզ, ըսաւ Մորէլ։

— Այո՛, և ես այս պատճառաւ ուզեցի որ միշտ քովս ըլլաք, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ։

— Ստուգիւ հրաշք մըն է, շարունակեց Մորէլ, իր բուն մտածումին պատասխանելով։

— Ի՞նչ բանը, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ։

— Տեղի ունեցածը։

— Այո՛, պատասխանեց կոմսը ժպտելով, ճիշդ բառը ըսիք. Մորէլ, ստուգիւ հրաշք մըն է։

— Վերջապէս Ալպէր քաջասիրտ երիտասարդ մըն է, յարեց Մորէլ։

— Այո՛, խիստ քաջասիրտ է, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ։ Տեսած եմ որ գլխուն վրայ դաշոյն մը կախուած ու ինք անոր տակ պառկած էր։

— Ես ալ գիտեմ որ երկու անգամ մենամարտեցաւ և խիստ աղէկ մենամարտեցաւ, հիմա այս առտուան ընթացքը ըսածիս հետ բաղդատեցէք։

— Անշուշտ ձեր ազդեցութիւնն էր, յարեց Մոնթէ-Քրիսթօ ժպտելով։

— Երջանիկ է Ալպէր զինուորական չըլլալուն համար, ըսաւ Մորէլ։

— Ինչո՞ւ համար։

— Միթէ մենամարտի ասպարէզին մէջ ներում կը խնդրուի՞, ըսաւ երիտասարդ հարիւրապետը, գլուխը շարժելով։

— Միթէ դուք ալ հասարակ մարդոց նախապաշարումներուն մէջ չէ՞ք կրնար իյնալ, Մորէլ, ըսաւ կոմսը քաղցրութեամբ. Միթէ չէ՞ք կրնար համոզուած ըլլալ որ Ալպէր քաջասիրտ ըլլալով վատասիրտ չի կրնար ըլլալ, և

թէ այդ ընթացքը բռնելուն համար, պէտք է որ պատճառ մը ունենայ։ Եւ այդ ըրածը աւելի դիւցազնական էր քան թէ ուրիշ բան։

— Անտարակոյս, անտարակոյս, պատասխանեց Մօրէլ, բայց ես ալ սպանիացիին պէս կ'ըսեմ.— Երէկ քաջ էր, բայց այսօր վատ է։

— Ինծի հետ պիտի ճաշէք, այնպէս չէ՞, Մորէլ, ըսաւ կոմսը խօսակցութիւնը ընդհատելու համար։

— Ոչ, ժամը տասնին ձեզմէ պիտի բաժնուիմ։

— Ուրեմն, ճաշի՞ համար է ձեր ժամադրութիւնը։

Մորէլ ժպտեցաւ և գլուխը ցնցեց։

— Անշուշտ տեղ մը պիտի ճաշէք։

— Բայց եթէ անօթի չեմ, ըսաւ երիտասարդը։

— Ո՛հ, երկու զգացում կը ճանչնամ, ըսաւ կոմսը, որոնք ախորժակը կը կտրեն և որոնց մէկն է վիշտը (բարեբախտաբար զձեզ խիստ ուրախ կը տեսնեմ. անշուշտ այդ չէ պատճառը), և միւսը՝ սէրը։ Ձեր սրտին համար ըսածնիդ յիշելով, ներելի է ինծի կարծել որ...

— Ստոյգ է, կոմս, յարեց Մորէլ զուարթօրէն, չեմ մերժեր։

— Ինծի չէ՞ք պատմեր ձեր սէրը, Մաքսիմիլիէն, յարեց կոմսը այնպիսի եռանդուն ձայնով մը, որուն մէջ այդ գաղտնիքը իմանալու փափաքը կը յայտնէր։

— Այս առտու ցոյց տուի ձեզի թէ սիրտ մը ունիմ, այնպէս չէ՞, կոմս։

Մօնթէ-Քրիսթօ, իբր պատասխան, ձեռքը երիտասարդին երկարեց։

— Այն սէրը Վէնսանի անտառին մէջէն ձեզմէ բաժնուելով՝ ուրիշ տեղ կը գտնուի, զայն գտնելու կ'երթամ։

— Գացէք, ըսաւ կամաց մը կոմսը, գացէք, բարեկամ, բայց կ'աղաչեմ, եթէ ձեր առջեւ դժուարութիւն մը ելլէ, մի՛ մոռնաք որ այս աշխարհիս մէջ կարողութիւն մը ունիմ, և երջանիկ կը համարիմ ինքզինքս՝ եթէ այդ կարողութիւնս ինծի սիրելի եղող անձերուն օգտին համար գործածեմ։ Կը սիրեմ ձեզ, Մորէլ...

— Լաւ, ըսաւ երիտասարդը, պիտի յիշեմ ձեզ այն

եսասէր զաւակներուն պէս, որոնք պէտք ունեցած ատեննին իրենց ծնողքը կը յիշեն։ Երբ ձեզի պէտք ունենամ, և այս առիթը անշուշտ պիտի պատահի, ձեզի կը դիմեմ, կոմս։

— Շատ լաւ, ձեր խօսքը կ'ընդունիմ։ Երթաք բարով, ուրեմն։

— Ցտեսութիւն։

Կառքը Շանզ Էլիզէի տան դրան առջեւ հասած էր։

Մօնթէ-Քրիսթօ դռնակը բացաւ։

Մորէլ սալայատակին վրայ ցատկեց։ Պէրթուչիօ դըրան սանդուխին վրայ կը սպասէր։

Մարինեիի ճամբէն աներեւոյթ եղաւ Մորէլ և Մօնթէ-Քրիսթօ իսկոյն Պէրթուչիօյի մօտեցաւ։

— Ի՞նչ լուր, հարցուց անոր։

— Կոմսուհին իր տունէն պիտի մեկնի։

— Իր զաւկի՞ն հետ։

— Անոր Ֆլօրանթէն սենեկապանը կը կարծէ որ զաւակն ալ նոյնը պիտի ընէ։

— Եկո՛ւր։

Մօնթէ-Քրիսթօ իր սենեակը տարաւ Պէրթուչիօն և քիչ մը առաջ կարդացած նամակնիս գրեց ու գործակատարին յանձնեց զայն։

— Գնա՛, ըսաւ, և շուտ ըրէ՛։ Աղէկ միտքս եկաւ, Հայտէին իմացնել տուր որ եկած եմ։

— Ահա հոս եմ, ըսաւ նորատի աղջիկը, որ կառքին ձայնը առնելով, արդէն վար իջած էր և որուն դէմքը ուրախութենէն կը փայլէր, կոմսը ողջ առողջ տեսնելուն համար։

Պէրթուչիօ դուրս ելաւ։

Հայտէ այնչափ անհամբերութեամբ սպասած այդ վե-

րադարձին առաջին վայրկեաններուն մէջ՝ բոլոր այն սիր-

տի յուզումները զգաց, զորս աղջիկ մը իր սիրելի հայրը

և սիրուհի մը իր սիրահարը կրկին տեսած ատեն կը զգայ։

Մօնթէ-Քրիսթոյի ուրախութիւնն ալ նորատի աղ-

ջկան ուրախութենէն նուազ չէր, թէեւ անոր չափ չէր

յայտներ։ Երկար ատեն նեղութիւններ կրող սրտերուն

համար ուրախութիւնը կը նմանի արեւէն չորցած երկրի վրայ իյնող ցօղին. սիրտը եւ երկիրը իրենց վրայ իյնած այդ ցօղին կաթիլները կը ծծեն, որով դուրսէն բան մը չ'երեւիր։

Քանի մը օրէ ի վեր Մոնթէ-Քրիսթօ բան մը գիտած էր, որուն բաւական ատենէ ի վեր չէր համարձակեր հաւատալու։ Գիտած էր որ աշխարհի մէջ երկու Մերսէտէս կար եւ ինքը կրնար տակաւին երջանիկ ըլլալ։

Կոմսին սիրավառ նայուածքը Հայտէի տամկացած աչքերուն մէջ անյագօրէն ընկղմած էր գոգցես, երբ յանկարծ դուռը բացուեցաւ։

Կոմսը իր յօնքը պռստեց։

— Պ. տը Մորսէրֆը եկաւ, ըսաւ Պաթիսթէն, կարծելով թէ այս խօսքին մէջ իր ներումը խնդրելը պարունակուած էր։

— Ո՞րը, հարցուց կոմսը, վիկո՞մսը թէ կոմսը։

— Կոմսը։

— Ո՛վ Աստուած իմ, գոչեց Հայտէ, դեռ չլմնցա՞ւ։

— Լմնցած ըլլալը չեմ գիտեր, սիրելի զաւակս, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ նորատի աղջկան ձեռքը բռնելով, բայց գիտցածս սա է որ դուն վախնալու բան չունիս։

— Սակայն եկողը այդ թշուառականն է որ...

— Այդ մարդը բան մը չի կրնար ընել ինծի, Հայտէ, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, իր զաւկին հետ ունեցած գործիս ատեն պէտք էր վախնալ։

— Այդ միջոցին զգացած նեղութեանս վրայ բնաւ գաղափար մը պիտի չկրնաս ունենալ, տէր իմ։

Մոնթէ-Քրիսթօ ժպտեցաւ։

— Հօրս գերեզմանին վրայ կ'երդնում որ եթէ դժբախտութիւն մը պատահի, իմ գլխուս պիտի չհասնի, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ, ձեռքը նորատի աղջկան գլխուն վրայ երկարելով։

— Կը հաւատամ խօսքիդ, տէր իմ, ըսաւ նորատի աղջիկը իր ճակատը կոմսին ներկայացնելով։

Այդ անբիծ ու գեղեցիկ ճակտին վրայ Մոնթէ-Քրիսթօ համբոյր մը զետեղեց. միեւնոյն ատեն երկու սրտեր բաբախեցին՝ մէկը ուժգին եւ միւսը գաղտնի։

— Տէր Աստուած, մրմնջեց կոմսը, միթէ ինծի ներելի՞ է որ տակաւին սիրեմ... Պաթիսթէն, Պ. տը Մորսէրֆ կոմսը սրահ մտցուր, ըսաւ կոմսը գեղանի յոյն աղջիկը դէպի գաղտնի սանդուխ մը առաջնորդելով։

Քանի մը խօսք աւելցնենք այս այցելութենէն առաջ, որուն գուցէ Մոնթէ-Քրիսթօ կը սպասէր, բայց անտարակոյս մեր ընթերցողները չէին սպասեր։

Ինչպէս ըսինք, երբ Մերսէտէս իր սենեակներուն մէջ ամէն բանի ցուցակը կը շինէր, որուն նմանը Ալպէր ալ իր սենեակներուն մէջ շինած էր, երբ կոմսուհին իր գոհարեղէնները կարգի կը դնէր, պահարանները կը գոցէր եւ բանալիները կը միացնէր, բնաւ չէր դիտած որ տժգոյն եւ աղետալի գլուխ մը անդաստակին լոյս տուող ապակեպատ դրան առջեւ երեւցած էր, հոնկէ սենեակին մէջ կը տեսնուէր եւ եղած խօսակցութիւնը կը լսուէր։ Հաւանաբար առանց տեսնուելու եւ առանց իր ձայնը լսեցնելու այդ դրան ապակիէն նայողը տիկին տը Մորսէրֆի սենեակին մէջ ամէն բան տեսած եւ լսած էր։

Այդ տժգոյն դէմքով մարդը ապակեպատ դրան առջեւէն գնաց տը Մորսէրֆ կոմսին սենեակը եւ բակին վրայ նայող պատուհանի մը վարագոյրը վեր առաւ կարկամած ձեռքով մը։ Տասը վայրկեան անշարժ, անձայն եւ իր սրտին բաբախման ականջ դնելով՝ հոն կեցաւ։ Իրեն համար տասը վայրկեանը խիստ երկար ժամեր երեւցան։

Այդ միջոցին Ալպէր իր մենամարտի ժամադրութենէն դառնալով՝ վարագոյրի մը ետին պահուըտած հայրը տեսաւ եւ գլուխը դարձուց։

Կոմսին սիրտը գիտէր, որ Ալպէրին կողմէ Մոնթէ-Քրիսթոյի ուղղուած նախատինքը սոսկալի էր, եւ այնպիսի թշնամանքի մը հետեւանքը աշխարհիս ամէն կողմը մահացու մենամարտ մըն էր։

Քանի որ Ալպէր այդ մենամարտէն ողջամբ կը դառնար, ուրեմն կոմսը իր վրէժը լուծած էր։

Անպատում ուրախութեան շող մը լուսաւորեց այդ աղետալի դէմքը, արեւուն վերջին ճառագայթին պէս, որ ամպերուն մէջ կորսուելէն առաջ կը շողայ։

Բայց ինչպէս ըսինք, պարապ տեղը սպասեց որ երիտասարդը իր յաղթութեան պատմութիւնը ընելու համար իր սենեակը գայ։

Իր հօրը պատուոյն վրէժը լուծելու համար Ալպէր մենամարտի երթալէն առաջ, իր հայրը տեսնել չուզելուն պատճառը կրնայ հասկցուիլ։ Բայց այդ վրէժը լուծելէն յետոյ, ինչո՞ւ արդեօք այն զաւակը չէր գար իր հօրը թեւերուն մէջ նետուելու։

Այն ատեն կոմսը Ալպէրին չգալը տեսնելով՝ անոր ծառան կանչել տուաւ։

Ինչպէս գիտենք, Ալպէր անոր հրամայած էր որ կոմսէն բան մը չպահէ։

Տասը վայրկեան ետքը՝ տը Մորսէրֆ զօրավարը սեւ վերարկու, զինուորական փողկապ, սեւ տաբատ և սեւ ձեռնոցներ հագած՝ դրան սանդուխին վրայ երեւան եկաւ։

Կ'երեւի թէ առաջուընէ հրամաններ տուած էր։ Հազիւ թէ սանդուխին վերջին աստիճանը իջաւ, երբ իր լծուած կառքը կառանոցէն ելլելով իր առջին գնաց կեցաւ։

Այն ատեն կոմսին սենեկապանը կառքին մէջ զինուորական կրկնոց մը դրաւ, ուր զետեղուած երկու սուրերուն պատճառաւ ուղիղ դիրք մը ունէր։ Յետոյ դռնակը գոցելով՝ կառապանին քով նստաւ։

Կառապանը երթալու տեղը հարցուց։

— Շանզ-Էլիզէ, Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսին տունը, շուտ, ըսաւ զօրավարը։

Ձիերը մտրակին հարուածին տակ սուրացին։ Հինգ վայրկեանէն՝ կոմսին տան առջեւ հասան։

Պ. տը Մորսէրֆ իր ձեռքով դռնակը բացաւ, և կառքը դեռ բոլորովին չկեցած՝ երիտասարդի մը պէս կողմնակի ծառուղիին վրայ ցատկեց, զանգակը հնչեցուց և իր ծառային հետ բաց դրան մէջ աներեւոյթ եղաւ։

Րոպէ մը ետքը՝ Պաթիսթէն տը Մորսէրֆ կոմսին գալուստը Մոնթէ-Քրիսթօյին կ'իմացնէր։ Մոնթէ-Քրիսթօ իր սենեակը տանելով Հայտէն, հրաման ըրաւ որ տը Մորսէրֆ կոմսը սրահը մտցնեն։

Զօրավարը երրորդ անգամն էր որ սրահին երկայնքը կը չափչփէր, երբ գլուխը դարձուցած ատեն Մոնթէ-Քրիսթօն դրան սեմերուն վրայ կանգնած տեսաւ։

— Պ. տը Մորսէրֆն է եղեր, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ սրտի հանդարտութեամբ։ Կը կարծէի թէ լաւ չկրցան հասկցնել ինծի։

— Այո՛, ես եմ, ըսաւ կոմսը չրթունքներու այնպիսի սոսկալի կարկամութեամբ մը, որ իր խօսքերը յստակօրէն արտասանելու արգելք կ'ըլլար։

— Ուրեմն կը փափաքիմ գիտնալ թէ այսպէս կանուխ տը Մորսէրֆ կոմսը իմ տունս տեսնելու ուրախութիւնը ներկայացնող պատճառը ի՞նչ է։

— Այս առտու զաւկիս հետ ժամադրութիւ՞ն մը ունէիք, պարոն, ըսաւ զօրավարը։

— Գիտէ՞ք ատիկա, պատասխանեց կոմսը։

— Նոյնպէս գիտեմ որ որդիս լաւ պատճառներ ունէր ձեզի հետ մենամարտելու և ձեզ սպաննելու համար ամէն կրցածը ընելու։

— Ստուգիւ, պարոն, իր ունեցած պատճառները խիստ իրաւացի էին։ Բայց կը տեսնէք որ հակառակ այդ պատճառներուն չսպաննեց զիս և ոչ իսկ հետս մենամարտեցաւ։

— Սակայն, իր հօրը անպատուութեան և իմ ընտանիքիս կորստեան պատճառը ձեզ կը նկատէր։

— Ստոյգ է, պարոն, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ իր սոսկալի հանդարտութեամբը, երկրորդական պատճառը կը նկատէր և ոչ թէ սկզբնական։

— Անտարակոյս, ներում խնդրեցիք կամ բացատրութիւն տուիք։

— Ես բնաւ բացատրութիւն չտուի, ընդհակառակը՝ ինծմէ ներում խնդրեց։

— Բայց այդ ընթացքը ի՞նչ բանի կը վերագրէք։

— Իր համոզմանը։ Հաւանաբար այդ գործին մէջ ինծմէ աւելի յանցաւոր մէկը կար։

— Ո՞վ է այդ մարդը։

— Իր հայրը։

— Թող այնպէս ըլլայ, ըսաւ կոմսը գունատելով, բայց, գիտէք թէ յանցաւորը չուզեր որ իր յանցանքը երեւան ելած ըլլալը իմանայ։

— Գիտեմ... Տեղի ունեցածին կը սպասէի։

— Կը սպասէիք որ տղաս վա՞տ մը ըլլար, գոչեց կոմսը։

— Պ. Ալպէր տը Մորսէրֆ բնաւ վատ չէ, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ։

— Մարդ մը, որ ձեռքը սուր կը կրէ, մարդ մը, որ իր սուրին տակ մահացու թշնամի մը ունի, այն մարդը որ չի մենամարտիր, վատ է։ Եթէ հոս ըլլար՝ իրեն երեսին պիտի ըսէի։

— Պարոն, պատասխանեց Մոնթէ-Քրիսթօ ցուրտ շեշտով, չեմ կարծեր որ ձեր ընտանեկան պատմութիւնները ինծի ընելու համար հոս եկած ըլլաք։ Գացէք Ալպէրին պատմեցէք, գուցէ ան պատասխան տայ ձեզի։

— Ո՛հ, ոչ, ոչ. յարեց զօրավարը վաղանցուկ ժպիտով մը. իրաւունք ունիք, ես այդ բանին համար եկած չեմ, այլ եկայ ձեզի ըսելու թէ ես ալ իմ թշնամիս կը նկատեմ ձեզ։ Եկայ ձեզի ըսելու թէ բնազդումով կ'ատեմ ձեզ, թէ միշտ ճանչցած և միշտ ատած եմ։ Վերջապէս՝ քանի որ ներկայ դարուս երիտասարդները ա՛լ չեն մենամարտիր, մեզի կ'իյնայ մենամարտիլը... Ի՞նչ կ'ըսէք, պարոն։

— Բոլորովին համամիտ եմ։ Երբ ձեզի ըսի թէ պատահելիքը գուշակած էի, ձեր այցելութեան ի՛նչ նպատակաւ տրուիլը կ'ուզէի իմացնել։

— Աւելի լաւ... ուրեմն ձեր պատրաստութիւնները տեսած էք։

— Միշտ պատրաստ եմ, պարոն։

— Գիտէ՞ք թէ մինչեւ որ մէկը սպաննուի պիտի մենամարտինք, ըսաւ զօրավարը, կատաղութենէն ակռաները սեղմելով։

— Այո՛, մինչեւ մեզմէ մէկուն մեռնիլը պիտի կռուինք, յարեց Մոնթէ-Քրիսթօ, գլխովը վերէն վար թեթեւ շարժում մը ընելով։

— Քալեցէք երթանք ուրեմն, վկաներու պէտք չունինք, ըսաւ կոմսը։

— Ի՞նչ կ'ըսէք, յարեց Մոնթէ-Քրիսթօ նոյն յուսահատական հանդարտութեամբ։ Միթէ դուք չէ՞ք այն Ֆէրնան զինուորը, որ Ուաթէրլոյի պատերազմին առջի իրիկունը փախաւ։ Դուք չէ՞ք այն Ֆէրնան տեղակալը, որ Սպանիայ մէջ ֆրանսական բանակին իբր առաջնորդ և լրտես ծառայեց։ Դուք չէ՞ք այն հարիւրապետ Ֆէրնանը, որ իր բարերար Ալի փաշան մատնեց, ծախեց և սպաննեց։ Ու այս բոլոր Ֆէրնանները մէկ ըլլալով՝ տը Մորսէրֆ կոմս, զօրավար և ֆրանսական խորհրդարանի անդամ չեղա՞ն։

— Ո՛հ. գոչեց զօրավարը, հրաչէկ երկաթի մը զարնուածի պէս կոմսին խօսքերէն վիրաւորուելով, ո՛վ թշուառական, որ իմ յանցանքներս երեսիս կու տաս այնպիսի միջոցի մը, որ գուցէ զիս պիտի սպաննես։ Ո՛հ, բնաւ անծանօթ չեմ քեզի, ո՛վ սատանայ։ Ո՞վ ես դուն, որ անցեալիս մթութեանցը կը թափանցես և չեմ գիտեր ո՞ր ջահին լոյսովը կեանքիս պատմութեան բոլոր երեսները կը կարդաս։ Սակայն իմ ընդունած նախատինքիս մէջ գուցէ քեզմէ աւելի պատիւ ունիմ։ Ոչ, ոչ, դուն կը ճանչնաս զիս, գիտեմ, բայց ես չեմ ճանչնար քեզ, ո՛վ ոսկեզեղ և գոհարազեղ բախտախնդիր։ Փարիզի մէջ ինքզինքդ Մոնթէ-Քրիսթօ կոմս կ'անուանես, Իտալիոյ մէջ՝ Սէնպա Նաւաստի, Մալթայի մէջ՝ գիտե՞մ ես։ Բայց ես քու անունդ կը հարցնեմ, քու անունդ կ'ուզեմ գիտնալ, որպէս զի մենամարտի ասպարէզին մէջ սուրս սիրտդ մխած ատենս քու անունովդ կոչեմ քեզ։

Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսը սոսկալի կերպով գունատեցաւ և իր աչքերը գազցես բոցավառեցան։ Մէկ ոստումով՝ սրահին քովի սենեակը գնաց և հազիւ րոպէի մը մէջ իր փողկապը, թիկնոցը և բաճկոնը հանեց, նաւաստիի բաճկոնակ մը հագաւ, և գլուխը գլխարկ մը դրաւ, որուն տակէն իր երկար սեւ մազերը կ'երեւէին։

Այդ հագուստով, սոսկալի և անողոք դէմքով ու բազուկները կուրծքին վրայ ծալլած, զօրավարին առջեւ

ելաւ, որ կոմսին աններեւոյթ ըլլալէն բան մը չհասկնալով, անոր կը սպասէր. և իր ակռաները կափկափելով ու սրունքներուն ոյժը կորսնցնելով հետ հետ քաշուեցաւ՝ մինչեւ որ սեղանի մը մօտ հասաւ ու իր կծկած ձեռքը անոր կռթնցուց։

— Ֆէրնան, գոչեց կոմսը, իմ հարիւր անուններէս տեղ միայն անուն մը կու տամ՝ քեզ կայծակնահար ընելու համար։ Բայց այս անունը որո՛ւն ըլլալը գիտես դուն, այնպէս չէ՞, կամ գոնէ կը յիշես։ Այնչափ վիշտեր և այնչափ նեղութիւններ կրելէս ետքը՝ այսօր այնպիսի դէմք մը կը ցուցնեմ քեզի, զոր վրէժխնդրութիւնը կ'երիտասարդացնէ, այնպիսի դէմք մը, զոր դուն շատ անգամ երազած պիտի ըլլաս․․․ իմ Մերսէտէս նշանածիս հետ ամուսնանալէդ ի վեր։

Զօրավարը գլուխը դէպի ետին ծռած, ձեռքերը տարածած և իր նայուածքը յառած, այդ ահռելի տեսարանը կը դիտէր լռութեամբ։

Ցետոյ, կռթնելու տեղ մը գտնելու համար պատին մօտենալով, կամաց մը մինչեւ դուռը սահեցաւ, ուրկից ետ ետ քալելով դուրս ելաւ․․․ Աղետալի, ողբագին և սրտաճմլիկ ձայնով մը «Էտմօն Տանթէ՛ս» անունը կը լսուէր անոր բերանէն։

Ու այնպիսի հառաչանքով մը, որ մարդու ձայնի չէր նմաներ, մինչեւ տան սիւնազարդ բակը հասաւ, ուրկէ գինովի պէս դուրս ելլելով իր սենեկապանին թեւերուն մէջ նետուեցաւ անհասկնալի ձայնով մը մրմնջելով․

— Տո՛ւնը, տո՛ւնը։

Ճամբան, զով օդը և իր ծառաներուն ուշադրութեան առարկայ ըլլալու ճիգերը անոր խելքը գլուխը բերին։

Ճամբան երկար չտեւեց, բայց որչափ իր տան կը մօտենար, այնչափ ալ ցաւերը կը նորոգուէին։

Տունին քանի մը քայլ մնացած, կոմսը կառքը կեցնել տուաւ և կառքէն իջաւ։

Տան դուռը բոլորովին բացուած էր։

Փոքր կառք մը բակին մէջտեղը կեցած էր, այդպիսի շքեղ տան մը բակին մէջ գտնուելուն համար կարծես զարմացած։

Կոմսը սոսկումով նայեցաւ այդ կառքին, բայց չհամարձակեցաւ մէկը հարցուփորձ ընել և դէպի իր սենեակը վազեց։

Սանդուխէն երկու հոգի կ'իջնէին, անոնցմէ չտեսնուելու համար հազիւ ատեն ունեցաւ սենեակ մտնելու։

Մերսէտէսն էր ան որ իր որդւոյն թեւին կռթնած, տունէն կը մեկնէր։

Խեղճ զօրավարին հազիւ երկու բթամատ հեռուէն կ'անցնէին անոնք․ Վարագոյրի մը ետին պահուըտած՝ գոգցես Մերսէտէսին մետաքսէ շրջազգեստին դպաւ, և իր զաւկին սա խօսքերը ըսած ատեն անոր գաղջ շունչը իր երեսին վրայ զգաց։

— Արիութի՛ւն, մայր իմ, եկո՛ւր, եկո՛ւր, այս տունը մերը չէ ա՛լ։

Խօսքերը վերջացան և ոտնաձայները հեռացան։

Զօրավարը կծկած ձեռքով վարագոյրը բռնած կը կենար և իր սրտին մէջ այնպիսի սոսկալի հառաչանք մը կը զսպէր, որ իր կնոջմէն ու զաւակէն զրկուած հայր մը երբեք անոր նմանը չէր հանած։

Շատ չանցած, կառքին երկաթէ դռնակին գոցուիլը, կառապանին ձայնը և իր սենեակին ապակիները դղրդող կառքին անիւներուն թաւալիլը լսեց։

Այն ատեն իր ննջասենեակը վազեց, որպէսզի աշխարհիս մէջ իրեն ամէնէն աւելի սիրելի եղող անձերը անգամ մըն ալ տեսնէ։ Սակայն կառքը մեկնեցաւ, և Մերսէտէս կամ Ալպէր իրենց ամայացուցած տունը կամ ձըգած հայրը և ամուսինը վերջին անգամ մըն ալ տեսնելու, մնաք բարով մը ըսելու և վշտակրութիւն մը, այսինքն ներողութիւն յայտնելու համար գլուխնին կառքէն դուրս չհանեցին։

Կառքին անիւներուն ձայնը բակին գմբէթին մէջ կը դղրդէր տակաւին, երբ հրացանի մը ձայնը լսուեցաւ և թանձր մուխ մը դուրս ելաւ այն ննջասենեակին պատուհանէն, որուն ապակին տարճանակին պայթման ուժգնութենէն խորտակուած էր։

ԺԵ. ԳԼՈՒԽ

ՎԱԼԱՆԹԻՆ

Մորէլի ունեցած գործին և տուած ժամադրութեան ո՛ւր ըլլալը դիւրին է գուշակել։

Երիտասարդը Մոնթէ-Քրիսթոյէն բաժնուելով՝ դէպի Վիլֆորի տունը ճամբայ ինկաւ յամր քայլուածքով։

Յամր քայլուածքով ըսինք, որովհետև Մորէլ հինգ հարիւր քայլ տեղ քալելու համար կէս ժամէն աւելի ատեն ունէր, բայց այդ ընդարձակ ժամանակամիջոցին հակառակ, մտածումներուն անձնատուր ըլլալու համար, Մոնթէ Քրիսթոյէն բաժնուած էր փութով։

Երիտասարդը իր այցելութեան ատենը գիտէր, Վալանթին նոյն միջոցին Նուարթիէի ճաշը տանելուն, ապահով էր որ այդ գորովալից պարտաւորութեան մէջ պիտի չխանգարէին զինքը։

Նուարթիէ և Վալանթին հրաման տուած էին, որ շաբաթը երկու անգամ այցելէ և երիտասարդը իրեն եղած այդ շնորհը վայելելու կ'երթար։

Մորէլ որոշեալ ժամուն հասաւ։ Վալանթին կը սպասէր։

Անձկալից և գրեթէ այլայլած դէմքով անոր ձեռքը բռնեց և իր մեծ հօրը քով տարաւ զայն։

Այդ անձկութեան պատճառը Մորսէրֆի դէպքին հրատարակութիւնն էր։ Օփերային դէպքը ամէն մարդ լսած էր (ժողովուրդը ամէն բան կը լսէ)։

Վիլֆորի տան մէջ ամէն մարդ լաւ համոզուած էր, որ այդ դէպքին հետևանքը մենամարտ մը պիտի ըլլար անպատճառ։

Վալանթին իր կանացի բնազդումովը գուշակած էր, որ Մորէլ վկան պիտի ըլլար Մոնթէ Քրիսթոյի։ Երիտասարդին հանրածանօթ քաջութիւնը և կոմսին համար ունեցած սերտ բարեկամութիւնը գիտնալով, նորատի աղջիկը կը վախնար որ Մորէլ միայն պարզ վկայ ըլլալով չբաւականանար գուցէ։

Ուստի դիւրին է երևակայել թէ ի՛նչ հետաքրքրութեամբ Վալանթին մանրամասնութիւններ հարցուց և անոնց պատասխանները առաւ։ Մորէլ իր սիրուհիին աչքերուն մէջ անպատմելի ուրախութիւն մը նշմարեց, երբ ծաղկատի աղջիկը իմացաւ որ մենամարտի գործը այնպէս անյուսալիօրէն յաջող վախճան մը ունեցած էր։

— Հիմա, ըսաւ Վալանթին, նշան մը ընելով Մորէլին, որ ծերունիին քով նստի և ինքն ալ իր մեծ հօր աթոռին վրայ նստելով, հիմա մեր գործերուն վրայ խօսինք քիչ մը։ Գիտես, Մաքսիմիլիէն, որ մեծ հայրս միտք ունէր այս տունէն մեկնելու և պ. տը Վիլֆորէն հեռու տուն մը բնակելու։

— Այո՛, գիտեմ, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, այդպիսի դիտաւորութիւն մը ունենալը կը յիշեմ և ես ալ հաւանեցայ այդ գաղափարին։

— Հիմա, Մաքսիմիլիէն, իր դիտաւորութիւնը կը հաստատէ, ըսաւ Վալանթին։

— Կեցցէ՛, գոչեց Մաքսիմիլիէն։

— Գիտե՞ս ինչ պատճառ առաջ պիտի բերէ տունէն մեկնելու համար։

Նուարթիէ աղջկան կը նայէր, որպէսզի աչքովը լռութիւն հրամայէ, բայց Վալանթին մեծ հօր երեսը չէր նայեր։ Իր աչքերը, իր նայուածքը, ժպիտը, ամէն բան Մորէլի համար էր։

— Ի՛նչ որ ըլլայ պ. Նուարթիէի գտած պատճառը, ըսաւ Մորէլ, ապահով եմ որ իրաւացի է։

— Այո՛, ըսաւ Վալանթին, պիտի ըսէ որ Սէնթ Օնորէ արուարձանին օդը վնասակար է ինծի։

— Ստուգիւ, Վալանթին, պ. Նուարթիէ իրաւունք ալ ունի, տասնըհինգ օրէ ի վեր կը տեսնեմ որ առողջութիւնդ խանգարուած է։

— Այո՛. քիչ մը, պատասխանեց Վալանթին։ Եւ այս բանին համար մեծ հայրս բժիշկս եղած է և որովհետև ամէն բան գիտէ, մեծ վստահութիւն ունիմ անոր վրայ։

— Բայց վերջապէս հիւա՞նդ ես, Վալանթին, հարցուց Մորէլ աշխուժով։

— Ո՛հ, աս ալ հիւանդութի՞ւն կ՚ըսուի։ Բոլոր մարմնոյս վրայ ընդհանուր անհանգստութիւն մը միայն կը զգամ, բայց ոչ ուրիշ բան։ Ախորժակս կորսնցուցած եմ՝ և կարծես թէ ստամոքսս ուրիշ բանի մը վարժուելու համար կը պայքարի։

— Այդ անծանօթ հիւանդութեան ի՞նչ դեղ կ՚ընես։

— Ո՛հ, խիստ պարզ դեղ մը, ըսաւ Վալանթին։ Մեծ հօրս բերուած դեղի օշարակէն դգալ մը կ՚առնեմ, դգալ մը ըսի, որովհետեւ մէկ դգալով սկսայ և հիմա չորս դգալ կ՚առնեմ։ Մեծ հայրս կը պնդէ որ համայնաբոյժ դեղ մըն է ան։

Վալանթին կը ժպտէր, բայց այդ ժպիտին մէջ տըխրութիւն մը կը տեսնուէր։

Մաքսիմիլիէն սիրավառ աչքերով ու լռութեամբ կը նայէր անոր։

Նորատի աղջիկը խիստ գեղանի էր, բայց իր տըժգունութիւնը դէմքին աւելի սպիտակութիւն մը տուած էր, աչքերը սովորականէն աւելի հրավառ կը փայլէին. ձեռքերը, որոնք սովորաբար գաղտակուրի պէս սպիտակ էին, կարծես թէ մոմէ թափուած ըլլային, այնքան տըժգոյն էին։

Երիտասարդը իր նայուածքը Նուարթիէի վրայ ուղղեց։

Ծերունին իր տարօրինակ ուշիմութեամբ կը դիտէր տարփատենջիկ Վալանթինը։

Մորէլի պէս ան ալ Վալանթինի վրայ դիտած էր այն գաղտնի մտահոգութեան հետքերը, որոնք այնքան քիչ կը նշմարուէին, որ մեծ հօրմէն և սիրահարէն զատ մէկը չէր տեսած։

— Բայց այն դեղը, որմէ մինչեւ չորս դգալ առնելու կարող եղար, կարծեմ թէ պ. Նուարթիէի համար շինուած է, ըսաւ Մորէլ։

— Այո՛, այնչափ դառն է, ինչ որ ուտեմ՝ կարծես թէ նոյն համը ունի, ըսաւ Վալանթին։

Նուարթիէ հետազօտիչ նայուածքով մը աղջիկը դիտեց։

— Այո՛, սիրելի մեծ հայրս, ըսաւ Վալանթին, խիստ դառն է համը։ Քովդ գալէս քիչ մը առաջ, գաւաթ մը շաքարախառն ջուր խմեցի, բայց այդ ջուրը այնչափ դառն էր, որ կէսը ձգեցի։

Նուարթիէի գոյնը նետեց և նշան ըրաւ որ խօսիլ կ՚ուզէ։

Վալանթին գնաց բառարանը բերելու։

Նուարթիէ սրտի ակներեւ անձկութեամբ մը անոր վրայէն չէր բաժներ աչքերը։

Սատուգիւ, նորատի աղջկան արիւնը գլուխը կ՚ելլէր և այտերը կը կարմրէին։

— Ի՛նչ զարմանալի բան, գոչեց Վալանթին առանց իր զուարթութիւնը փոխելու, աչքերս շլացան, արդեօք արե՞ւը զարկաւ աչքերուս...

Ու պատուհանին կռթնեցաւ։

— Արեւ չկայ հոս, ըսաւ Մորէլ, Վալանթինի անհանգստութենէն աւելի Նուարթիէի դէմքին այլայլումէն շըփոթած։

Ու Վալանթինի քով վազեց։

Վալանթին ժպտեցաւ։

— Անհոգ եղիր, սիրելի մեծ հայրս, ըսաւ Նուարթիէի։ Բան մը չէ, Մաքսիմիլիէն, անցաւ։ Բայց մտիկ ըրէ, կառքի մը ձայնը կը լսուի բակին մէջ։

Այս ըսելով Նուարթիէի դուռը բացաւ, նրբագաւիթին պատուհանին քովը վազեց և ետ դարձաւ։

— Այո՛, ըսաւ, տիկին Տանկլար և աղջիկը այցելութեան կու գան միզի։ Մնաք բարով, ես կ՚երթամ որովհետեւ հիմա պիտի գան զիս փնտռեն, և կամ նորէն կը տեսնուինք։ Պ. Մաքսիմիլիէն, մեծ հօրս քովը կեցիր, կը խոստանամ որ ես երկար ատեն չեմ կեցներ զանոնք։

Մորէլ անոր ետեւէն նայեցաւ։ Դուռը գոցելը տեսաւ տիկին տը Վիլֆորի ու միեւնոյն ատեն իր սենեակը տանող փոքր սանդուխէն վեր ելլելը լսեց։

Աներեւոյթ ըլլալուն պէս՝ Նուարթիէ նշան ըրաւ Մորէլին որ բառարանը բերէ։

Մորէլ հնազանդեցաւ։

Երիտասարդը՝ Վալանթինի օգնութեամբ, ծերունիին միտքը շուտով կը հասկնար։

Որովհետեւ այբուբենին քանըչորս գիրերը պէտք էր մէկիկ մէկիկ արտասանել եւ բառարանին մէջ ամէն մէկ խօսքը փնտռել, հազիւ տասը վայրկեանի մէջ կրցաւ ծերունիին միտքը հետեւեալ խօսքերով թարգմանել.

«Վալանթինի սենեակին մէջ գտնուած բաժակը և շիշը հոս բերել տո՛ւր»։

Մորէլ իսկոյն հնչեցուց զանգակը։ Պարուային տեղը անցնող ծառան կանչեց եւ Նուարթիէի անունովը հրամայեց։

Ծառան վայրկեան մը յետոյ վերադարձաւ։

Շիշը եւ գաւաթը բոլորովին պարպուած էին։

— Այս գաւաթն ու շիշը ինչո՞ւ պարապ են, հարցուց ծերունին։ Վալանթին ըսաւ թէ գաւաթին կէսը խըմած է միայն։

Այդ նոր հարցումին թարգմանութիւնը հինգ վայրկեան տեւեց։

— Չեմ գիտեր, ըսաւ ծառան, բայց սենեկապանուհին օրիորդ Վալանթինի սենեակն է, գուցէ ան խմած է։

— Հարցո՛ւր, ըսաւ Մորէլ. այս անգամ Նուարթիէի նայուածքէն հասկնալով անոր միտքը։

Ծառան դուրս ելաւ եւ գրեթէ անմիջապէս ետ դարձաւ։

— Օրիորդ Վալանթին, տիկին տը Վիլֆորի սենեակը երթալու ատեն, իր սենեակէն անցեր է, ըսաւ, եւ ծարաւ ըլլալուն գաւաթին մէջ եղածը խմեր է, իսկ շիշին մէջ եղածը պ. Էտուար պարպած է, բադերուն լճակ մը ընելու համար։

Նուարթիէ իր նայուածքը դէպի երկինք ուղղեց, ինչպէս կ'ընէ խաղամոլ մը, իր բոլոր ունեցածը մէկ անգամէն խաղի տալու ատեն։

Այնուհետեւ ծերունին իր նայուածքը դրան վրայ յառեց եւ անոր վրայէն չվերցուց։

Իրօք, եկողները տիկին Տանկլար եւ իր աղջիկն էին, զորս Վալանթին տեսեր էր։

Տիկին տը Վիլֆոր հրամայած էր որ իր սենեակը հըրաւիրեն զանոնք։

Ահա ի՛նչ պատճառաւ Վալանթին իր սենեակէն անցած էր, որովհետեւ իր սենեակը մօրուին սենեակին հետ մէկ յարկի վրայ շինուած էր եւ երկու սենեակները միայն Էտուարին սենեակէն բաժնուած էին։

Տիկին Տանկլար եւ իր աղջիկը սենեակ մտան եւ տիկին տը Վիլֆոր անոնց ցոյց տուած քաղաքավարութեան համեմատ, քաղաքավարութեամբ ընդունեց զանոնք։

Այդ միջոցին Վալանթին ալ հասաւ եւ քաղաքավարական ձեւերը սկսան նորէն։

— Սիրելի բարեկամուհի, ըսաւ տիկին Տանկլար, մինչ երկու ծաղկատի աղջիկները իրարու ձեռք կը բռնէին, Էօժէնիի հետ եկայ, ամէնէն առաջ ձեզ իմացնելու որ մօտ օրերս աղջիկս Գավալգանթի իշխանին հետ պիտի ամուսնանայ։

Տանկլար նախընտրած էր իշխանի տիտղոսը գործածել, քան կոմսի տիտղոսը։

— Ուրեմն ներեցէք որ իմ անկեղծ խնդակցութիւնս յայտնեմ, պատասխանեց տիկին տը Վիլֆոր, պ. Գավալգանթի իշխանը եզական ձիրքեր ունեցող երիտասարդ մը կ'երեւի։

— Մտիկ ըրէք, ըսաւ տիկին Տանկլար ժպտելով, եթէ իբր երկու բարեկամուհի մեր մէջ կը խօսինք, կրնամ ըսել որ իշխանին ի՛նչ ըլլալը թէեւ չենք գիտեր։ Քիչ մը տարօրինակ է, եւ երբ այդպիսի մէկը տեսնենք, մենք Ֆըրանսացիներս, առաջին անգամ տեսնելնուս, իտալացի կամ գերմանացի ազնուական մը կը կարծենք։ Սակայն խիստ բարեսիրտ եւ խելացի կ'երեւի, պ. Տանկլար կը պընդէր թէ խիստ հարուստ է ան։

— Ասկէ զատ, ըսաւ Էօժէնի տիկին տը Վիլֆորի ալպոմը թղթատելով, աւելցուցէք նաեւ, տիկին, այդ երիտասարդին վրայ ձեր ունեցած մասնաւոր սէրը։

— Ես պէտք չունիմ հարցնելու թէ դուք այդ սիրոյն մասնակից էք, ըսաւ տիկին տը Վիլֆոր։

— Ե՞ս, պատասխանեց Էօժէնի, իր սովորական հա-

մարձակութեամբը, ո՛հ, երբեք, տիկին։ Առանձին հոգեբու և ո՛եւէ մարդու քմահաճոյքին մէջ չղժայունելու համար ծնած չեմ, այլ արուեստագէտ և հետեւաբար սրտով, անձով և մտածութեամբ ազատ ըլլալու համար ծնած եմ։

Էօժէնի այդ խօսքերը այնպիսի համարձակ շեշտով արտասանեց, որ Վալանթինի երեսը կարմրեցաւ։ Երկչոտ աղջիկը կը զարմանար հասակակից աղջկան մը վրայ այդ աստիճան բուռն բնաւորութիւն մը տեսնելով, որ կանացի երկչոտութեան հետ հաշտ չէր։

— Սակայն, շարունակեց Էօժէնի, քանի որ կամայ ակամայ ամուսնանալու ստիպուած եմ, պէտք է շնորհակալ ըլլամ Նախախնամութեան, որ գոնէ պ. Ալպէր տը Մորսէրֆէն ազատեց զիս, եթէ ոչ՝ այսօր անպատիւ մարդու մը կինը պիտի ըլլայի։

— Ստոյգ է, ըսաւ տիկին Տանկլար այն զարմանալի միամտութեամբ, որ երբեմն մեծ տիկիններու վրայ կ'երեւի և յաճախակի տմարդութիւններով չեն կրնար բոլորովին ուղղել զայն։ Ստոյգ է որ եթէ Մորսէրֆի ընտանիքը վարանում չցուցնէր, աղջիկս պ. Ալպէրի հետ պիտի ամուսնանար։ Զօրավարը մեծ փափաք ունէր ամուսնութիւնը կատարելու։ Մինչեւ իսկ անձամբ եկաւ խօսքը վերջացնելու, բայց մենք լաւ ազատեցանք։

— Բայց, ըսաւ Վալանթին երկչոտութեամբ, միթէ հօրը անպատուութիւնը զաւկին վրայ կրնա՞յ իյնալ։ Կարծեմ թէ պ. Ալպէր զօրավարին բոլոր մատնութեանց մէջ բոլորովին անմեղ է։

— Կը ներես, սիրելի բարեկամուհիս, ըսաւ ծաղկատի աղջիկը անողոքօրէն. պ. Ալպէր ալ նոյնքան անպատուուած կը համարուի։ Կ'երեւի թէ երէկ իրիկուն Օփերային մէջ պ. Մոնթէ-Քրիսթօն մենամարտի հրաւիրելէն յետոյ՝ այսօր ներում խնդրած է։

— Անկարելի է, ըսաւ տիկին տը Վիլֆոր։

— Ա՛հ, սիրելի բարեկամուհիս, ըսաւ տիկին Տանկլար նոյն պարզմտութեամբը, բոլորովին ստոյգ է։ Ես պ. Տըպրէէն իմացայ, որ ներում խնդրած ատեն ներկայ է եղեր։

Վալանթին ալ եղելութեան ճշմարիտ ըլլալը գիտէր, սակայն չպատասխանեց բնաւ։

Այդ խօսքերը իր միտքը բան մը ձգելուն, խելքը Նուարթիէի սենեակը գնաց, ուր Մորէլ իրեն կը սպասէր։

Այդ ներքին մտածումներուն մէջ ընկղմած, Վալանթին անկէ ի վեր դադրած էր խօսակցութեան մասնակից ըլլալէն, և քանի մը վայրկեանէ ի վեր եղած խօսքերն ալ չէր հասկցած, երբ յանկարծ տիկին Տանկլարի ձեռքը իր թեւին դպչելով՝ իր մտածումներէն սթափեցաւ ան։

— Ի՞նչ կը խնդրէք, տիկին, ըսաւ Վալանթին, ելեքտրական հաղորդակցութենէ սարսռալու պէս, երբ տիկին Տանկլարի մատերը իրեն դպած էին։

— Սիրելի Վալանթին, տկար կ'երեւաք։

— Ե՞ս, ըսաւ նորատի աղջիկը, ձեռքը հրատապ ճակտին տանելով։

— Այո՛, անգամ մը սա հայելիին մէջ նայեցէք դէմքերնիդ։ Վայրկեանի մը մէջ երեք-չորս անգամ յաջորդաբար կարմրեցաք և գունատեցաք։

— Իրօք շատ գունատած ես, ըսաւ Էօժէնի։

— Ո՛հ, հոգ մի՛ ընեք, Էօժէնի, քանի մը օրէ ի վեր այսպէս եմ։

Եւ որչափ ալ խորամանկութիւն ընել չէր կրնար, նորատի աղջիկը հասկցաւ որ դուրս ելլելու առիթ մըն էր, մանաւանդ որ տիկին տը Վիլֆոր ալ իրեն օգնութեան կը հասնէր հետեւեալ խօսքերով.

— Գնա՛, Վալանթին, իրա՛ւ առողջութիւնդ տեղը չէ։ Այս տիկինները անշուշտ պիտի բարեհաճին ներել քեզի։ Գաւաթ մը ջուր խմէ և կ'աղէկնաս։

Վալանթին համբուրեց Էօժէնին, տիկին Տանկլարը բարեւեց, (որ մեկնելու համար արդէն ոտքի ելած էր), և դուրս ելաւ։

— Այս խեղճ աղջիկը, ըսաւ տիկին տը Վիլֆոր Վալանթինի մեկնելէն յետոյ, մեծ հոգ կը պատճառէ ինծի. Պիտի չզարմանամ եթէ անոր դժբախտութիւն մը պատահի։

Սակայն Վալանթին, իր տկարութիւնը սաստկացած

ըլլալով, որուն պատճառը ինքը չէր հասկնար, Էտուարի սենեակէն անցած էր առանց պատասխանելու մանկան ծուէ չարութեան, և իր սենեակէն սանդուխին քով երթալով անոնց աստիճաններէն վար կ'իջնէր։ Վերջին երեք աստիճանները հասած ատեն արդէն իսկ Մորէլի ձայնը կը լսէր, երբ իր աչքերուն վրայ ամպ մը պատեց, իր կարկամած ոտքերը սխալ քայլ առին, իր ձեռքերը սանդուխին վանդակապատը բռնելու ոյժ չունեցան և վերջին երեք աստիճանները իջնալէն առաջ գետինը գլորեցաւ։

Մորէլ վազելով դուռը բացաւ և Վալանթինը սանդուխին անդաստակին վրայ փռուած գտաւ։

Փայլակի արագութեամբ գետնէն վերցուց զայն, թեւերուն մէջ առաւ և թիկնաթոռի մը վրայ նստեցուց։

Վալանթին աչքերը բացաւ։

— Ո՛հ, ո՛րչափ անզգոյշ եմ եղեր, ըսաւ ջղային արագ և յստակ հնչումով։ Միտքս գլուխս չէ, մոռցայ որ մինչեւ անդաստակը երեք աստիճան ալ կայ։

— Տէր Աստուած, մէկ տեղդ ցաւցուցի՞ր, Վալանթին, գոչեց Մորէլ։

Վալանթին իր չուրջը նայեցաւ և Նուարթիէի աչքերուն մէջ խորունկ սոսկում մը նշմարեց։

— Անհոգ եղիր, սիրելի մեծ հայրս, ըսաւ նորատի աղջիկը ժպտիլ ջանալով, բան մը չէ, բան մը չէ... միայն գլուխս դարձաւ։

— Դարձեալ նուաղում մըն է, ըսաւ Մորէլ իր ձեռքերը իրարու միացնելով։ Ո՛հ, Վալանթին, զգուշացիր, կ'աղաչեմ։

— Ոչ, ոչ, ըսաւ Վալանթին, բան մը չունիմ։ Հիմա ձեզի լուր մը տամ։ Ութը օրէն Էօժէնին պիտի ամուսնանայ և երեք օրէն մեծ խնջոյքի պէս հարսնախօսութեան ճաշ մը տեղի պիտի ունենայ։ Ամէնքնիս ալ հրաւիրուած ենք, հայրս, տիկին տը Վիլֆոր ու ես... գոնէ այնպէս հասկցայ։

— Մեր կարգը ե՞րբ պիտի գայ արդեօք այդ բաները ընելու։ Ո՛հ, Վալանթին, դուն որ քու մեծ հօրդ այնչափ համակրութիւնը գրաւած ես, աշխատէ որ «քիչ ժամանակէն» պատասխանէ քեզի։

— Ուրեմն բարի մեծ հօրս անհոգութիւնը դրդելու և անոր յիշողութիւնը արթնցնելու գործը ինծի կը վստահիս։

— Այո՛, գոչեց Մորէլ։ Աճապարէ, Վալանթին, մինչեւ որ իմս չըլլաս, ինծի այնպէս կը թուի որ պիտի կորսնցնեմ քեզ։

— Ո՛հ, պատասխանեց Վալանթին դողդոջուն շարժումով, սաստիկ, Մաքսիմիլիէն, խիստ երկչոտ ես եղեր իբր այնպիսի պաշտօնատար և զինուորական մը, որ երբեք վախը ճանչցած չէ, կ'ըսեն։ Հա՛, հա՛, հա՛։

Ու վշտագին կերպով սկսաւ խնդալ։ Իր թեւերը կարկամեցան և դարձան, գլուխը թիկնաթոռին վրայ ինկաւ և անշարժ մնաց։

Սոսկումի ձայն մը, զոր Աստուած Նուարթիէի շըրթունքներուն վրայ կը շղթայէր, անոր աչքերուն վրայ ցայտեց։

Մորէլ հասկցաւ որ օգնութիւն աղաղակել կ'ուզէր։

Երիտասարդը զանգակը ուժգնօրէն հնչեցուց։

Վալանթինի սենեակը գտնուող սենեկապանուհին և Պարուայի տեղը անցնող ծառան վազեցին եկան։

Վալանթին այնքան գունատած, այնքան պաղ և շնչասպառ կը գտնուէր, որ ծառաները առանց իրենց հըրամայուածներուն ականջ դնելու՝ սենեակէն դուրս ելան օգնութիւն աղաղակելով։ Այդ անիծեալ տան մէջ յարատեւ երկիւղը պատած էր զիրենք։

Տիկին Տանկլար և Էօժէնի, որոնք նոյն միջոցին կը մեկնէին, այդ աղմուկին պատճառը իմացան։

— Ես արդէն ձեզի՛ ըսի որ խեղճ աղջկան վիճակը գէշ է, գոչեց տիկին տը Վիլֆոր։

ԺԶ. ԳԼՈՒԽ

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Այդ միջոցին պ. տը Վիլֆորի ձայնը լսուեցաւ, որ իր սենեակէն կը պոռար.

— Ի՞նչ կայ արդեօք։

Մորէլ նայուածքով ծերունիին խորհուրդ հարցուց։ Նուարթիէ հանդարտած, աչքովը ցոյց տուաւ այն սենեակը, ուր գրեթէ նմանօրինակ պարագայի մը մէջ երիտասարդը պահուըտած էր անգամ մը։

Հազիւ իր գլխարկը առնելու և այդ սենեակին մէջ նետուելու ատեն ունեցաւ Մորէլ։

Նրբանցքին մէջ ընդհ. դատախազին ոտնաձայները կը լսուէին։

Վիլֆոր սենեակին մէջ խոյացաւ. Վալանթինի քով վազեց և իր բազուկներուն մէջ առաւ զայն։

— Բժիշկ մը կանչեցէք, բժիշկ մը, պ. տ'Ավրինյին, գոչեց Վիլֆոր, բայց կեցէք, ես անձամբ կ'երթամ։

Ու սենեակէն դուրս նետուեցաւ։

Միւս դուռնէն ալ Մորէլ վազեց եկաւ։

Սոսկալի յիշատակ մը մեծապէս կը վրդովէր իր սիրտը։

Տիկին տը Սէն-Մէրանի մեռած գիշերը Վիլֆորի և բժիշկին միջեւ տեղի ունեցած խօսակցութիւնը ինկած էր Մորէլի միտքը։

Վալանթինի տկարութեան նշանները Պարուան մահուան առաջնորդող նշաններուն կը նմանէին, թէեւ նոյնքան սոսկալի չըլլային։

Նոյն միջոցին իրեն այնպէս թուեցաւ որ Մոնթէ-Քրիսթոյի ձայնը իր ականջին կը հնչէ, որ երկու ժամ առաջ իրեն ըսած էր.

«Եթէ երբեք բանի մը պէտք ունենաք, Մորէլ, ինծի դիմեցէք՝ ես կարող եմ ամէն բան ընել»։

Իր մտածումէն աւելի շուտով Սէնթ-Օնորէ արուարձանէն Մաթինեօն փողոցը գնաց, և Մաթինեօն փողոցէն՝ Շանզ Էլիզէ։

Նոյն միջոցին պ. տը Վիլֆոր վարձու կառքով մը պ. տ'Ավրինյիի տունը հասած էր։

Զանգակը այնքան ուժգնօրէն հնչեցուց, որ դռնապանը վախնալով դուռը բացած էր։

Վիլֆոր, առանց կարենալու խօսք մը ընել, դէպի սանդուխը նետուեցաւ։

Դռնապանը կը ճանչնար զայն, ուստի ձգեց որ անցնի, ետեւէն միայն պոռալով.

— Իր դահլիճը կը գտնուի, պարոն ընդհ. դատախազ, իր դահլիճը։

Վիլֆոր դահլիճին դուռը խորտակելու չափ ուժգնօրէն հրեց։

— Ո՛հ, ըսաւ բժիշկը, դո՞ւք էք։

— Այո՛, ըսաւ Վիլֆոր դուռը գոցելով, այո՛, պարոն բժիշկ, ես եմ ու եկայ հարցնելու թէ բոլորովին առանձի՞ն ենք։ Պ. բժիշկ, տունս անիծեալ տուն մըն է։

— Ի՛նչ, դարձեա՞լ հիւանդ ունիք, ըսաւ բժիշկը արտաքուստ պաղութեամբ, բայց ներքնապէս խորին յուզումով։

— Այո՛, պարոն բժիշկ, գոչեց Վիլֆոր դողդոջուն ձեռքով մը իր մազերը բռնելով։

Տ'Ավրինյիի նայուածքը ըսել կ'ուզէր. «Ես կանխաւ ձեզի ըսի»։

Յետոյ իր շրթունքները կամաց մը սա խօսքերը արտասանեցին.

— Ո՞վ է հիմա ձեր տունը մեռնելու վրայ եղող անձը, և ո՞ր զոհը մեր տկարութեան համար Աստուծոյ առջեւ պիտի ամբաստանէ մեզ։

Վշտագին հառաչ մը փրթեցաւ Վիլֆորի սրտէն, որ բժիշկին մօտեցաւ և անոր թեւը բռնելով, յարեց.

— Վալանթինը, կարգը Վալանթինինն է։

— Ձեր աղջի՞կը, գոչեց տ'Ավրինյի, ցաւագին զարմանքով մը։

— Կը տեսնէք որ սխալած էք, մրմնջեց դատաւորը, եկէք տեսէք զայն և անոր ցաւի անկողնոյն մէջ ներում խնդրեցէք կասկածելնուդ համար։

— Ամէն անգամ որ զիս կը կանչէք, արդէն իսկ շատ ուշ է տ'Ավրինյիի համար։ Հոգ չէ, կու գամ, բայց շուտ ընենք, ձեր տան մէջ եղող թշնամիներուն հետ ատեն կորսնցնել չի գար։

— Ո՛հ, այս անգամ ա՛լ իմ տկարութեանս համար պիտի չմեղադրէք զիս։ Այս անգամ թունաւորիչը պիտի գտնեմ և ես պիտի սպաննեմ զայն։

— Ջո՛ր ազատելու ջանանք, անոր վրէժը լուծելու վրայ մտածելէ առաջ, ըսաւ տ՚Ավրինի։ Եկէ՛ք։

Ու Վիլֆօրը բերող կառքը դատաւորն ու բժիշկը սրարշաւ տարաւ Վալանթինի տունը, ճիշտ այն միջոցին զոր Մօրէլ ալ Մօնթէ-Քրիսթօյի դուռը կը զարնէր։

Կոմսը տունն էր և Պէրթուչչիոյի կողմէ իրեն ուղղուած տոմսակը մեծ մտահոգութեամբ կը կարդար։

Մօրէլի գալը իմանալով, որ հազիւ երկու ժամ առաջ իրմէ բաժնուած էր, կոմսը վեր առաւ գլուխը։

Անտարակոյս երկու ժամուան մէջ շատ բաներ պատահեր էին, որովհետեւ երիտասարդը՝ որ ուրախութեամբ իրմէ բաժնուած էր, այլայլած դէմքով կը վերադառնար։

Կոմսը ոտքի ելլելով Մօրէլի առջեւ վազեց։

— Ի՞նչ կայ, Մաքսիմիլիէն, հարցուց կոմսը, գոյնդ նետեր է և քրտինք կը հոսի ճակտէդ։

Մօրէլ թիկնաթոռի մը վրայ ինկաւ։

—Այո՛, ըսաւ, շուտ եկայ, բայց ձեզի հետ խօսելու պէտք ունիմ։

— Բոլոր ընտանիքդ առողջ վիճակի մէ՞ջ է, հարցուց սիրալիր մարդասիրութեամբ մը, որուն անկեղծութեան վրայ անկարելի էր կասկածիլ։

— Շնորհակալ եմ, կոմս, շնորհակալ եմ, ըսաւ երիտասարդը, խօսքը բանալու համար յայտնապէս շփոթած։

— Անշուշտ, ինծի ըսելիք խօսք մը ունիք, յարեց կոմսը, ա՛լ աւելի մտահոգ։

— Այո՛, ստոյգ է, ըսաւ Մօրէլ, ձեզի դիմելու համար այնպիսի տունէ մը կու գամ, ուր մահը մտած է։

— Արդեօք պ. տը Մօրսէրֆի տունէ՞ն կու գաք, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Ո՛չ, ըսաւ Մօրէլ, պ. տը Մօրսէրֆի տան մէջ ո՞վ մեռաւ արդեօք։

— Զօրավարը քիչ մը առաջ ատրճանակով ինքզինքը սպաններ է, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Ո՛հ, ինչ սոսկալի դժբախտութիւն է, գոչեց Մաքսիմիլիէն։

— Այդ դժբախտութիւնը ո՛չ կոմսուհիին համար է

և ոչ ալ Ալպէրի համար, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, մեռած հայր մը և ամուսին մը անպատուուած հայրէն ու ամուսինէն ընտրելի է։ Արիւնը կը մաքրէ նախատինքը։

— Թշուառ կոմսուհի, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, ամէնէն աւելի անոր վրայ կը ցաւիմ, ազնիւ կին մըն է։

— Ալպէրին համար ալ ցաւեցէք, Մաքսիմիլիէն, որովհետեւ հաւատացէք որ կոմսուհիին արժանաւոր զաւակն է։ Բայց ձեր գործին դառնանք, ըսիք որ ինծի կը դիմէիք, արդեօք բարեբախտութիւնը պիտի ունենա՞մ որ ինծի դիմելու պէտք ունենաք։

— Այո՛, պէտք ունիմ ձեզի, և ես յիմարի մը պէս այնպէս կարծեցի թէ դուք պիտի կրնաք ինծի օգնութեան հասնիլ այնպիսի պարագայի մը մէջ, ուր Աստուած միայն կարող է օգնել։

— Ըսէք, հոգ չէ։ Ուզածնիդ ի՞նչ է։

— Ո՛հ, ստուգիւ չեմ գիտեր թէ այսպիսի գաղտնիք մը մարդոց յայտնելը ներելի՞ է ինծի։ Բայց ճակատագիրը կը դրդէ զիս և հարկը կը բռնադատէ, կոմս...

Մօրէլ խօսքը ընդմիջեց վարանումով։

— Կը կարծէ՞ք որ ձեզ կը սիրեմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ երիտասարդին ձեռքը բռնելով գորովագին։

— Ո՛հ, ստուգիւ կը քաջալերէք զիս։ Անկէ զատ հոս կը զգամ (Մօրէլ ձեռքը իր սրտին վրայ դրաւ), որ ձեզմէ գաղտնիք պահելու չեմ բնաւ։

— Իրաւունք ունիք, Մօրէլ, ձեր սրտին հետ խօսողը Աստուած է, և ձեզի հետ խօսողը՝ ձեր սիրտը։ Ուրեմն ըսէք ինչ որ ձեր սիրտը ձեզի կ՚ըսէ։

— Կոմս, հրաման կու տա՞ք որ ձեզի ծանօթ մէկուն վրայ լուր տանելու համար Պաթիսթէնը ձեր կողմէ ղրկեմ։

— Երբ ես պատրաստ եմ ձեր կամքը կատարելու, անշուշտ իմ ծառաներս ա՛լ աւելի պատրաստ պիտի ըլլան ձեր հրամանը գործադրելու։

— Ո՛հ, կոմս, պատճառը սա է թէ մինչեւ որ անոր աղէկ ըլլալը չիմանամ՝ պիտի չկրնամ ապրիլ։

— Կ՚ուզէ՞ք որ Պաթիսթէնը հոս կանչեմ։

— Ո՛չ, ես անձամբ կ՚երթամ և անոր հետ կը խօսիմ։

Մորէլ դուրս ելաւ, Պաթխմթէնը կանչեց և քանի մը խօսք ըրաւ մեղմաձայն։

Սենեկապանը վազելով մեկնեցաւ։

— Փորձերնիդ լմնցուցի՞ք, հարցուց Մօնթէ Քրիսթօ, Մորէլի գալը տեսնելով։

— Այո՛, և հիմա աւելի հանգիստ պիտի ըլլամ։

— Գիտէ՞ք որ ձեզի կը սպասեմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ ժպտագին։

— Այո՛, ես ալ պիտի սկսիմ խօսիլ․ Մտիկ ըրէք, կոմս․ իրիկուն մը պարտէզի մը մէջ խիտ ծառերու ետին պահուըտած էի և հոն ըլլալս մէկուն մտքէն չէր անցներ։ Երկու հոգի քովէս անցան, (ներեցէք որ առայժմ անոնց անունը չյիշեմ)․ Թէև խիստ կամաց ձայնով իրարու հետ կը խօսէին, սակայն անոնց խօսակցութիւնը լսելու այնքան մեծ փափաք մը կը զգայի, որ ըսածներէն խօսք մը անգամ չփախցուցի։

— Ձեր գունատութիւնը և սարսուռը կը յայտնեն թէ աղէտի մը շուրջը կը դառնայ խնդիրը, Մորէլ։

— Այո՛, բարեկամ, մեծ աղէտ մըն էր պատահածը․ Քիչ մը առաջ մէկը մեռած էր այն տունը, որուն պարտէզին մէջ կը գտնուէի։ Երկու խօսակիցներէն մէկը տան և պարտէզին տէրն էր և միւսը՝ բժիշկը։ Առաջինը իր երկիւղը և վիշտը կը յայտնէր երկրորդին, որովհետև ամիս մը ի վեր երկրորդ անգամն էր որ մահը այդ տան վրայ կ՚իջնէր յանկարծակի և արագ հարուածով մը․ Կարծես թէ սատակիչ հրեշտակ մը Աստուծոյ բարկութեանը կը յանձնէր զայն։

— Ի՛նչ կ՚ըսէք, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ, իր նայուածքը Մորէլի վրայ յառելով և աննշմարելի շարժումով մը իր թիկնաթոռը այնպէս մը դարձնելով, որ ինքը ստուերին մէջ մնաց և պատուհանէն եկած լոյսը Մորէլի երեսին կը զարնէր։

— Այո՛, շարունակեց երիտասարդը, ամսուան մը մէջ մահը երկու անգամ այդ տունը մտաւ։

— Ի՞նչ կը պատասխանէր բժիշկը, հարցուց Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Կը պատասխանէր թէ այդ մահը բնական չէր և անոր պատճառը․․․

— Ի՞նչ բանի կը վերագրէր։

— Թոյնի։

— Իրա՞ւ կ՚ըսէք, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ այնպիսի թեթև հազով մը, զոր սաստիկ յուզման միջոցին կա՛մ իր կարմրութիւնը, կամ գունատութիւնը և կամ խօսակցութեան ատեն ուշադրութիւնը չյայտնելու համար կը գործածէր։ Իրա՞ւ կ՚ըսէք, Մաքսիմիլիէն, այդ խօսքերը դուք լսեցի՞ք։

— Այո՛, սիրելի կոմս, ականջովս լսեցի և բժիշկը կ՚աւելցնէր որ եթէ այդ տեսակ դէպք մը նորէն տեղի ունենար, ոստիկանութեան իմացնելու ստիպուած էր։

Մօնթէ-Քրիսթօ խիստ մեծ հանդարտութեամբ մտիկ կ՚ընէր և կամ այնպէս կը ցուցնէր։

— Մահը, ըսաւ Մաքսիմիլիէն, երրորդ անգամ իր հարուածը կրկնեց․ բայց ո՛չ տան տէրը և ոչ ալ բժիշկը բան մը չըսին։ Գուցէ չորրորդ անգամ մըն ալ պիտի հարուածէ, կոմս, ի՞նչ բան կը կարծէք որ զիս ստիպէ այդ գաղտնիքը իմանալու համար։

— Սիրելիս, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, կարծեմ թէ այնպիսի պատմութիւն մը կ՚ընէք, զոր ամէն մարդ գոց ըրած է։ Գիտեմ այն տունը, որուն մէջ այդ խօսակցութիւնը լսեցիք, կամ գոնէ անոր նման տուն մը կը ճանչնամ, որուն մէջ պարտէզ մը, ընտանիքի հայր մը և բժիշկ մը կան, այնպիսի տուն մը, ուր երեք տարօրինակ և անակնկալ մահեր պատահեցան։ Ես այդ գաղտնիքը մտերմաբար լսած չեմ ոչ մէկէն և սակայն ձեզի չափ լաւ գիտեմ զայն։ Միթէ կը կարծէք որ խիղճս անհանգի՞ստ է։ Ո՛չ, ինծի չի վերաբերիր աս։ Կ՚ըսէք թէ սատակիչ հրեշտակ մը այդ տունը Աստուծոյ բարկութեանը կը մատնէ կարծես, բայց ո՞վ կ՚ըսէ թէ ձեր ենթադրութիւնը ճշմարտութիւն չէ։ Մի՛ տեսնէք այն բաները զորս տեսնելու շահ ունեցողներն անգամ չեն ուզեր տեսնել։ Եթէ այդ տան մէջ շրջողը ոչ թէ Աստուծոյ բարկութիւնն է, այլ անոր դատաստանը, Մաքսիմիլիէն, գլուխնիդ դարձուցէք և արգիլել մի ուզէք Աստուծոյ դատաստանը։

Մորէլ սարսռաց։ Կոմսին ձայնին մէջ ողբալի, հանդիսաւոր և սոսկալի բան մը կար։

— Բայց ո՞վ կ'ըսէ թէ այդ աղէտը նորէն պիտի ըսկըսի։ շարունակեց այնպիսի փոխուած ձայնով մը, որ կարծես թէ այս վերջին խօսքերը նոյն մարդուն բերնէն չէին ելլեր։

— Նորէն սկսած է, կոմս, գոչեց Մորէլ, և ես այս պատճառաւ դիմեցի ձեզի։

— Ի՞նչ կ'ուզէք որ ընեմ, ընդհ. դատախազին իմացնե՞մ։

Մօնթէ-Քրիսթօ այս վերջին խօսքերը այնքան յըստակ և ազդու ձայնով մը արտասանեց, որ Մորէլ յանկարծ ոտքի ելլելով գոչեց։

— Կոմս, կոմս, խօսքս որո՛ւ վրայ է գիտէք, այնպէս չէ՞։

— Կատարելապէս, սիրելիս, եւ հիմա ապացուցանելու համար, ճշտութեամբ պատմեմ ձեզի կամ գոնէ մարդոց անունները տամ։ Ձեր խօսքին նայելով, իրիկուն մը պ. տը Վիլֆորի պարտէզին մէջ պտըտեր էք, և կարծեմ տիկին տը Սէն-Մէրանի մահուան իրիկունը պիտի ըլլայ։ Պ. տը Սէն-Մէրանի և անկէ ոչ նուազ մարքիզուհիին տարօրինակ մահուան վրայ պ. տ'Ավրինիի հետ պ. տը Վիլֆորի խօսիլը լսեցիք։ Պ. տ'Ավրինի կ'ըսէր թէ մեռեալը կամ երկու մեռեալներն անգամ թունաւորուած էին, և դուք ազնուասիրտ մարդ մը ըլլալով այն օրէն ի վեր ձեր սրտին բաբախումը կը շօշափէք, ձեր խիղճը կը քըննէք, որպէսզի գիտնաք թէ այդ գաղտնիքը պէտք էր յայտնե՞լ թէ ոչ։ Միջին դարուն մէջ չենք գտնուիր, բարեկամ, ալ Ս. Վէհմ կոչուած գաղտնի ատեաններ և ազատ դատաւորներ չկան, բայց ի՞նչ պիտի հարցնէք այդ մարդոց։ Ով խիղճ, ի՞նչ կ'ուզես ինէ, ըսաւ Սթէրն։ Եթէ կը ննջեն անոնք, սիրելիս, ձգեցէք որ ննջեն։ Եթէ քուններնին կորսնցուցած են, ձգեցէք որ իրենց քնատութեան մէջ գունատին, և դուք որ քնանալու համար խղճի տագնապներ չունիք, քնացէք, ի սէր Աստուծոյ։

Մորէլի դիմագծերուն վրայ ահռելի տխրութիւն մը նկարուեցաւ։

Մօնթէ-Քրիսթոյի ձեռքը բռնեց Մորէլ։

— Բայց աղէտը նորէն կը սկսի կ'ըսեմ, կոմս։

— Թող սկսի, ըսաւ կոմսը, զարմանալով երիտասարդին պնդելուն վրայ, որմէ բան մը չէր հասկնար և ուշադրութեամբ անոր երեսը նայեցաւ։ Թո՛ղ սկսի։ Դըժբախտ ընտանիք մըն է ան, Աստուած դատապարտած է զանոնք և իրենց պատիժը պիտի կրեն։ Ամէնքն ալ պիտի ոչնչանան այն թուղթէ վանականներուն պէս, զորս փոքր տղաք կը շինեն և որոնք շինողին մէկ շունչովը իրարու ետեւէ կ'իյնան, եթէ երկու հարիւր հատ իսկ ըլլան։ Երեք ամիս առաջ պ. տը Սէն-Մէրան մեռաւ, երկու ամիս առաջ՝ տիկին տը Սէն Մէրան, անցեալ օր՝ Պարուան. այսօր ծերունի Նուարթիէն կամ նորատի Վալանթինը։

— Ուրեմն դուք գիտէիք և բան մը չէի՞ք ըսեր ինծի, գոչեց Մորէլ անանկ սոսկումով մը, որմէ Մօնթէ-Քըրիսթօ սարսռաց, այն անողոք մարդը որ երկնակամարին անկումին առջեւ անգամ անտարբեր պիտի կենար։

— Ինծի ի՞նչ այդ բանը, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ ուսերը ցնցելով։ Միթէ ես կը ճանչնա՞մ այդ անձերը և միթէ պէ՞տք է մէկը ազատելու համար միւսը կորսնցնել, ոչ, որովհետեւ յանցաւորը և զոհը իրարմէ նախամեծար չեմ համարեր։

— Բայց ես, ես, գոչեց Մորէլ իր վիշտէն հեծեծագին, ես կը սիրեմ զայն։

— Կը սիրէ՞ք, ո՞վ, գոչեց Մօնթէ-Քրիսթօ ոտքի վըրայ ցատկելով և Մորէլի երկու ձեռքերը բռնելով, որոնք դէպի երկինք բարձրացած էին կարկամած։

— Խենթի պէս և մոլեգին կը սիրեմ, այնպիսի մարդու մը պէս, որ անոր մէկ կաթիլ արտասուքը խնայելու համար իր բոլոր արիւնը կու տայ, այո՛. Վալանթին տը Վիլֆորը կը սիրեմ, զոր այս միջոցիս սպաննելու կ'աշխատին, կը լսէ՞ք. կը սիրեմ զայն. և Աստուծոյ ու ձեզ կը հարցնեմ թէ ի՞նչ կերպով կրնամ ազատել զայն։

Մօնթէ-Քրիսթօ այնպիսի վայրագ ճիչ մը հանեց, որուն վրայ միայն վիրաւոր առիւծի մը մռնչիւնը լսողները կրնան գաղափար մը ունենալ։

— Թշուա՛ռ մարդ, գոչեց կոմսը, նոյնպէս ձեռքերը գալարելով. Վալանթի՞նը կը սիրես. անիծեալ ցեղի մը աղջի՞կը կը սիրես։

Երբեք Մորէլ լսած չէր այդպիսի խօսուածք մը։

Երբեք այս աստիճան ահռելի աչք մը իր դէմքին վրայ բոցավառած չէր։

Երբեք սոսկումի ոգին, զոր այնչափ անգամ թէ պատերազմի դաշտերուն և Ալճէրիայի մահագոյժ գիշերներուն մէջ տեսած էր, իր շուրջը աւելի աղետաբեր հուրեր սփռած չէին։

Մորէլ սարսափով ետ քաշուեցաւ։

Իսկ Մօնթէ-Քրիսթօ այդ բարձրաձայն և կրքով արտասանուած խօսքերէն յետոյ՝ պահ մը աչքերը գոցեց, արտաքին շողիւնէ մը շլացածի պէս։

Եւ այդ պահուն այնպիսի զօրութեամբ մը ինքզինքը ամփոփեց, որ կարծես փոթորիկներէ ուռած իր կուրծքին ալեծուփ շարժումը կամաց կամաց հանդարտեցաւ, ինչպէս մրրկածին ամպերէն յետոյ մրրկայոյզ և փրփրադէզ ալիքները կը խաղաղին արեւուն ազդեցութեան տակ։

Կոմսին այդ լռութիւնը, մտքի ամփոփումը և պայքարը գրեթէ քսան երկվայրկեան տեւեցին։

Յետոյ կոմսը իր գունատ ճակատը վեր առնելով.

— Տեսէք, սիրելի բարեկամ, ըսաւ հազիւ հանդարտ ձայնով մը, տեսէք Աստուած ինչպէս կը պատժէ այն մարդիկը, որոնք անտարբերութեամբ և պաղութեամբ անտարբեր կը մնան իրենց առջեւ ներկայացած սոսկալի տեսարաններուն առջեւ։ Ես որ իբր անկարեկից և հետաքրքիր հանդիսատես, այդ եղեռնային աղէտը կը դիտէի, ես որ իբր չար հրեշտակ մը, մարդոց ոճրագործութիւններուն վրայ կը ծիծաղէի գաղտնիքին ետին ապաստանելով, (հարուստ և զօրաւոր մարդիկ դիւրաւ կը պահեն իրենց գաղտնիքը), և ահա ես ինքս այն օձին խածուածը կը զգամ, որուն մոլար ընթացքը կը դիտէի, և խածուածը սրտիս կ՚ազդէ։

Մորէլ գաղտնի հառաչանք մը արձակեց։

— Բաւական է, չարունակեց կոմսը, դադրեցուցէք ձեր հեծեծանքը։ Մարդ եղէք, զօրացէք և մի՛ յուսահատիք, որովհետեւ ես ձեր քովն եմ ու ձեր վրայ կը հսկեմ։

Մորէլ գլուխը շարժեց տխրօրէն։

— Յուսացէ՛ք, կ՚ըսեմ, կը հասկնա՞ք, գոչեց Մօնթէ-Քրիսթօ։ Գիտէք որ բնաւ սուտ չեմ խօսիր և բնաւ ալ չեմ խաբուիր, կէս օր է. Մաքսիմիլիէն. փառք տուէք Աստուծոյ որ կէս օրին եկաք և իրիկուան կամ առտուան չթողուցիք գործը։ Մտիկ ըրէք ըսածներուս, Մորէլ. կէս օր է։ Եթէ այս պահուս Վալանթին մեռած չէ, պիտի չըմեռնի։

— Ո՛հ, Աստուած իմ, Աստուած իմ, գոչեց Մորէլ. հոգեվարքի մէջ ձգեցի զայն։

Մօնթէ-Քրիսթօ իր ձեռքը ճակտին տարաւ։

Ահռելի գաղտնիքով ծանրացած այդ գլխին մէջ ի՞նչ կ՚անցնէր կը դառնար արդեօք։

Լոյսի կամ խաւարի հրեշտակը ի՞նչ կ՚ըսէր արդեօք կոմսին սրտին, որ միանգամայն անողոք և մարդասէր էր։

Աստուած միայն գիտէ։

Մօնթէ-Քրիսթօ ձեռքը ճակտէն վար առաւ։ Այս անգամ քունէն արթնցող մանկան մը պէս հանդարտ էր ան։

— Մաքսիմիլիէն, ըսաւ, հանդարտ սրտով ձեր տունը գացէք։ Կը հրամայեմ ձեզի որ քայլ մը չառնէք, հօն երթալ չփորձէք և ձեր դէմքին վրայ մտատանջութեան ստուերը չերեւցնէք։ Ձեզի լուր կու տամ, գացէք։

— Աստուած իմ Աստուած իմ, ըսաւ Մորէլ, ձեր անտարբերութեամբը կը սարսափեցնէք զիս, կոմս։ Միթէ մահուան վրայ ազդեցութիւն ունի՞ք, միթէ ձեր կարողութիւնը մարդուս կարողութենէն վե՞ր է։ Հրեշտա՞կ մը թէ Աստուած մըն էք։

Երիտասարդը որ վտանգի առջեւէն փախած չէր բընաւ, Մօնթէ-Քրիսթոյի առջեւէն ետ կը քաշուէր անպատում սոսկումով մը։

Բայց Մօնթէ-Քրիսթօ տխրագին ու միեւնոյն ատեն քաղցր ժպիտով մը անոր նայեցաւ, որով Մաքսիմիլիէնի աչքերը արտասուքներով լեցուեցան։

— Շատ բանի մէջ կարողութիւն ունիմ, բարեկամ, պատասխանեց կոմսը։ Գացէք, առանձին մնալու պէտք ունիմ։

Մորէլ յաղթահարուած այն զարմանալի ազդեցութենէն, զոր Մօնթէ Քրիսթօ իր շուրջը եղողներուն վրայ կը բանեցնէր, դիմադրել անգամ չփորձեց, և կոմսին ձեռքը թօթուելով մեկնեցաւ։

Միայն թէ դրան առջեւ կեցաւ, Պաթիսթէնի սպասելու համար, որուն՝ Մաթինեօն փողոցին անկիւնէն վազելով գալը տեսած էր։

Վիլֆոր և տ'Ավրինեի հիւանդին քով հասած էին շուտ մը։

Վալանթին նուաղած էր և բժիշկը, պարագային համեմատ, խնամքով քննած էր հիւանդը, անոր հիւանդութեան գաղտնիքին վրայ ունեցած ծանօթութեամբը։

Վիլֆոր բժիշկին նայուածքէն և շրթունքներէն կախուած մնացած էր՝ անոր քննութեան հետեւանքին կը սպասէր։

Նուարթիէ նորատի աղջիկէն աւելի գունատ և Վիլֆորէն աւելի բժշկին ձայնը լսելու փափաքող, նոյնպէս կը սպասէր, և ամէն բան իր խելքովը ու զգացողութեամբը կը յայտնէր։

Վերջապէս տ'Ավրինեի սա խօսքերը արտասանեց մեղմաձայն.

— Կենդանի է տակաւին։

— Տակաւի՞ն կ'ըսէք, գոչեց Վիլֆոր։ Ո՛հ, պ. բժիշկ, ի՛նչ սոսկալի խօսք է ասիկա։

— Այո՛, ըսաւ բժիշկը. կը կրկնեմ ըսածս, կենդանի է տակաւին, և ես այդ բանին վրայ մեծապէս կը զարմանամ։

— Բայց ազատա՞ծ է, հարցուց հայրը։

— Այո՛, քանի որ կենդանի է։

Այդ միջոցին տ'Ավրինեիի նայուածքը Նուարթիէի աչքերուն հանդիպեցաւ։

Այնպիսի անսովոր ուրախութեամբ կը փայլէր և ըսելիք շատ մը խօսքեր ունենալը կը յայտնէր, որ բժիշկը զարմացաւ։

Տաղկատի աղջիկը թիկնաթոռին վրայ ձգեց, անոր

շրթունքները իրենց գունատութեամբը ու սպիտակութեամբը հազիւ դէմքին միւս մասերէն կը զանազանուէին, և անշարժ մնաց Նուարթիէի երեսը նայելով, որ բժիշկին բոլոր շարժումները ուշադրութեամբ կը դիտէր։

— Պարոն, ըսաւ այն ատեն տ'Ավրինեի, խօսքը Վիլֆորին ուղղելով, օր. Վալանթինի սենեկապանուհին հոս կանչեցէք, եթէ կը հաճիք։

Վիլֆոր իր աղջկան բռնած գլուխը ձգեց և անձամբ վազեց սենեկապանուհին կանչելու։

Վիլֆոր՝ սենեակին դուռը գոցելուն պէս՝ տ'Ավրինեի Նուարթիէի մօտեցաւ։

— Ինծի ըսելիք խօ՞սք մը ունիք, պարոն, հարցուց։

Ծերունին յայտնի նշաններով գոցեց աչքերը։ Ինչպէս արդէն կը յիշենք՝ այո՛ ըսելու միակ նշանն էր ան։

— Ինծի՞ միայն։

— Այո՛, ըսաւ Նուարթիէ։

— Շատ լաւ, ըսաւ, հիմա ձեզի հետ առանձին կ'ըլլամ։

Նոյն միջոցին Վիլֆոր սենեկապանուհիին հետ մէկտեղ վերադարձաւ։ Այս վերջինին ետեւէն կու գար տիկին տը Վիլֆոր ալ։

— Ի՞նչ եղաւ արդեօք սիրելի զաւակս, ըսաւ տիկինը։ Հիմա իմ սենեակս էր ու քիչ մը անհանգիստ ըլլալուն կը տրտնջար, բայց չէի կարծեր որ իր տկարութիւնն այսչափ ծանր ըլլայ։

Ու մանկամարդ կինը լալով, ճշմարիտ մօր մը խանդաղատանքի բոլոր նշաններով, Վալանթինին մօտեցաւ և անոր ձեռքը բռնեց։

Տ'Ավրինեի Նուարթիէի աչքերը կը դիտէր միշտ, որոնք կ'ընդարձակուէին և կը բոլորակուէին, իր այտերը կ'այլագունէին ու կը դողային, և քրտինքը մարգարտանման ճակտին վրայէն վար կը հոսէր։

— Ո՛հ, ըսաւ բժիշկը ակամայ, ինքն ալ Նուարթիէի նայուածքին ուղղութեամբը դիտելով, այսինքն իր աչքերը տիկին տը Վիլֆորի վրայ յառելով, որ սա խօսքերը կը կրկնէր.

— Խեղճ աղջիկը իր անկողնին մէջ աւելի հանգիստ պիտի ըլլայ։ Եկո՛ւր, Ֆաննի, իր անկողինը պառկեցնենք զայն։

Պ. տ'Ավրինյի, որ այդ առաջարկութեան մէջ Նուարթիէի հետ առանձին մնալու միջոց մը կը փնտռէր, գլխովը նշան ըրաւ թէ խիստ աղէկ կ'ըլլայ, եթէ իր անկողինը տանին զայն, բայց խստիւ արգիլեց որ իր հրամայածէն զատ բան մը չտան անոր։

Ուստի երկու կիները Վալանթինը բռնելով տարին, որ իր նուաղումէն սթափած էր, բայց չարժելու և խօսելու անկարող էր։ Իր անդամները զգացած ցնցումէն ուժաթափ եղած էին։

Սակայն Վալանթին կարող եղաւ իր մեծ հայրը բարեւելու, որ կարծած էր թէ իր հոգին իրմէ կը խլեն, իր քովէն հեռացնելով զայն։

Տ'Ավրինյի հիւանդին հետեւէն գնաց, անոր մասին պատուէրներ տուաւ և հրամայեց Վիլֆորին որ կառք մը բռնէ, անձամբ դեղագործին երթայ, պատուիրած դեղերը իր աչքին շինել տայ, իր ձեռքովը բերէ զանոնք ու աղջկան սենեակին մէջ իրեն սպասէ։

Վալանթինին բան մը չտալու համար տուած պատուէրը նորոգելէ յետոյ՝ Նուարթիէի մօտ իջաւ, զգուշութեամբ դուռը գոցեց և ապահով ըլլալով որ մէկը պիտի չլսէ իրենց խօսակցութիւնը, ըսաւ.

— Ըսէ՛ք, ձեր աղջկան հիւանդութեան վրայ բան մը գիտէ՞ք։

— Այո՛, ըսաւ ծերունին։

— Մտիկ ըրէք, կորսնցնելու ատեն չունինք, ձեզի հարցումներ ընեմ և դուք պատասխանեցէք։

Նուարթիէ նշան ըրաւ որ պատասխանելու պատրաստ է։

— Վալանթինի այսօրուան պատահած դէպքը կանխատեսեցի՞ք։

— Այո՛։

Տ'Ավրինյի պահ մը մտածեց, յետոյ Նուարթիէի մօտենալով, յարեց.

— Ներեցէք ինծի, ըսելիք խօսքերուս համար։ Մեր այս սոսկալի կացութեան մէջ ամէն բան պէտք է որ յայտնի ըսենք, հէգ Պարուային մեռնիլը տեսա՞ք։

Նուարթիէ իր աչքերը դէպի երկինք բարձրացուց։

— Գիտէ՞ք ի՛նչ բանէ մեռաւ, հարցուց տ'Ավրինյի իր ձեռքերը Նուարթիէի ուսին վրայ դնելով։

— Այո՛, պատասխանեց ծերունին։

— Կը կարծէ՞ք որ բնական մահուամբ մեռած ըլլայ։

Ժպիտի պէս բան մը նկարուեցաւ Նուարթիէի անշարժ շրթունքներուն վրայ։

— Կը կարծէ՞ք որ Պարուա թունաւորուած ըլլայ։

— Այո՛։

— Այն թոյնը, որուն ինքը զոհ եղաւ, կը կարծէ՞ք որ իրեն համար սահմանուած ըլլար։

— Ոչ։

— Հիմա կը կարծէ՞ք որ Պարուան թունաւորող ձեռքը ուրիշի մը վնասել ուզելով, Վալանթինին վնասած ըլլայ այսօր։

— Այո՛։

— Ուրեմն Վալանթին ալ պիտի մեռնի՞, հարցուց տ'Ավրինյի, իր ամէնէն ուշադիր նայուածքը Նուարթիէի վրայ յառելով։

Ու կը սպասէր որ իր այդ խօսքին ազդեցութիւնը ծերունիին վրայ տեսնէ։

— Ո՛չ, պատասխանեց Նուարթիէ, այնպիսի յաղթական նայուածքով մը, որ կարող էր ամէնէն յաջող գուշակողին կարծիքը ի դերեւ հանել։

— Ուրեմն կը յուսա՞ք, ըսաւ տ'Ավրինյի զարմանքով։

— Այո՛։

— Ի՞նչպէս կը յուսաք։

Ծերունին աչքերով հասկցուց որ չէր կրնար պատասխանել։

— Ո՛հ, այո՛, ստոյգ է, մրմնջեց տ'Ավրինյի։

Յետոյ Նուարթիէի դառնալով ըսաւ.

— Կը յուսա՞ք որ մարդասպանը պիտի տաղտկանայ։

— Ոչ։

— Ուրեմն կը յուսաք որ թոյնը ազդեցութիւն պիտի չգործէ՞ Վալանթինի վրայ։

— Այո՛։

— Վալանթինը թունաւորելու փորձերնին գիտէք, այնպէս չէ՞։

Ծերունին աչքերով նշան ըրաւ որ այդ մասին բնաւ տարակոյս չունի։

— Ուրեմն ի՞նչպէս կը յուսաք որ Վալանթին պիտի ազատի։

Նուարթիէ, իր աչքերը մէկ կողմ յառած, կեցաւ։ Տ'Ավրինեի անոր նայուածքին ուղղութիւնը դիտեց և հոն շիշ մը տեսաւ, որուն մէջ ամէն առտու իրեն բերուած դեղը կը գտնուէր։

— Ո՛հ, հասկցայ, ըսաւ տ'Ավրինեի, յանկարծ միտքը բան մը իյնալով. արդեօք նախազգուշութեամբ...

Նուարթիէ չթողուց որ խօսքը աւարտէ։

— Այո՛, ըսաւ։

— Թունաւորուելէ զգուշացնելու համար։

— Այո՛։

— Քիչ քիչ այդ դեղի՞ն վարժեցուցիք զայն...

— Այո՛։ այո՛, այո՛, ըսաւ Նուարթիէ, իր միտքը հասկցնելուն համար ուրախացած։

— Իրօք, ձեզի տուած դեղերուս մէջ բրուսինի թոյն դնել տալս ըսած էի։

— Այո՛։

— Եւ այդ թոյնին վարժեցնելով թոյնի մը ազդեցութիւնները ոչնչացնե՞լ ուզեցիք։

Նուարթիէ իր ուրախութիւնը յայտնեց։

— Արդարեւ, ձեր նպատակին հասած էք, գոչեց տ'Ավրինեի։ Առանց այդ զգուշութեան, Վալանթին այսօր պիտի սպաննուէր և մենք պիտի չկարենայինք օգնութիւն հասցնել։ Իր ցնցումը սաստիկ էր, բայց անազդեցիկ։ Այս անգամ թոյնը պիտի չկրնայ Վալանթինը սպաննել։

Գերմարդկային ուրախութիւն մը ծերունիին աչքերուն մէջ փայլեցաւ, զոր անսահման երախտագիտութեամբ դէպի երկինք բարձրացուց։

Այդ միջոցին Վիլֆոր ներս մտաւ։

— Ահա, պարոն բժիշկ, ձեր ուզած դեղը բերի, ըսաւ։

— Այս դեղը ձե՞ր առջեւ պատրաստուեցաւ։

— Այո՛, պատասխանեց ընդհ. դատախազը։

— Ձեր ձեռքէն ուրիշ մարդու ձեռք անցա՞ւ։

— Ոչ։

Տ'Ավրինեի շիշը առաւ և անոր մէջ գտնուող դեղէն

քանի մը կաթիլ ափին մէջ դրաւ ու խմեց։

— Լաւ, ըսաւ, Վալանթինի քովը երթանք հիմա։ Հոն հարկ եղած պատուէրները պիտի տամ և դուք անձամբ պիտի հսկէք, պարոն տը Վիլֆոր, որպէսզի իմ ըսածներէս դուրս բան մը չընեն։

Երբ Վիլֆորի հետ Վալանթինի սենեակը կը մտնէր տ'Ավրինեի, խիստ երեւոյթով, մեղմ ու որոշ ձայնով ի- տալացի քահանայ մը պ. տը Վիլֆորի տան պատկից տու- նը կը վարձէր իրեն համար։

Չի գիտցուիր թէ ի՛նչ պայմանագրութեամբ այդ տան երեք վարձակալները երկու ժամ յետոյ կարասիները պարպած էին, բայց թաղին մէջ զրոյց մը ելած էր թէ այդ տունը իր հիմերուն վրայ հաստատ չըլլալուն՝ օր մը պիտի փլչէր։ Սակայն այդ բանը արգելք չէր ըլլար նոր վարձակալին, որ իր համեստ կարասիով նոյն օրը ժամը հինգին գայ անոր մէջ բնակելու։

Նոր վարձակալը պայմանագրութիւն կնքեց, երեք վեց կամ ինը տարուան համար և կալուածատէրերուն սո- վորութեան համեմատ, վեց ամիսը կանխիկ վճարեց։

Ինչպէս ըսինք, նոր վարձակալը իտալացի էր և պարոն Ճիագոմօ Պուզոնի կը կոչուէր։

Իսկոյն գործաւորներ կանչուեցան և. արուարձանին յետամնաց և փոքրաթիւ անցորդները նոյն գիշերը զար- մանքով կը տեսնէին որմնադիրներ և հիւսներ, որոնք խախուտ տան հիմերը նորոգելու զբաղած էին։

ԺԷ. ԳԼՈՒԽ

ՀԱՅՐՆ ՈՒ ԱՂՋԻԿԸ

Նախընթաց գլխին մէջ տեսանք որ տիկին Տանկլար պաշտօնապէս տիկին տը Վիլֆորին իմացնելու գացած էր, Էօժէնի Տանկլարին մօ- պ. Անտրէա Գավալգանթիի հետ տաւոր ամուսնութիւնը։

Այդ պաշտօնական յայտարարութենէն առաջ, որ ա- մուսնութեան մեծ գործը կատարելու փափաքողներուն ո- րոշումը ի յայտ կը բերէր, վէճ մը ծագած էր, զոր ըն- թերցողներուն պիտի պատմենք։

Ուստի մեր ընթերցողներէն կը խնդրենք որ քայլ մը

ետ դառնան և այդ մեծ աղջկին առնուն այն փառաւոր ոսկեզօծ սրահը յիշեն, որուն վրայ արդէն խօսեցանք և որուն շքեղութիւնը կ'աւելցնէր անոր տիրոջը, պարոն Տանկլարին գոռոզութիւնը։

Նոյն սրահին մէջ առաւօտեան ժամը իննին ատենները պարոնը քանի մը վայրկեանէ ի վեր խիստ մտախոհ և յայտնապէս մտահոգ երեւոյթով կը պտըտէր, բոլոր դըռներէն ներս նայելով և աղմուկներուն ականջ դնելով։

Երբ իր համբերութեան սահմանը անցաւ, սենեկապանը կանչելով ըսաւ.

— Էթիէն, նայէ՛ անգամ մը ի՛նչ բանի համար օրիորդը աղաչեր է որ սրահը իրեն սպասեմ, և իմացիր թէ ի՞նչ պատճառաւ այսչափ երկար ատեն հոս կը սպասցնէ զիս։

Տանկլար, իր անհամբերութիւնը այդ խօսքերով յայտնելէն յետոյ, սիրտը քիչ մը հանդարտած երեւցաւ։

Իրօք, օրիորդ Տանկլար արթննալէն ետքը, իր հօրը հետ առանձին տեսնուիլ ուզած էր և իրենց տեսակցութեան տեղը ոսկեզօծ սրահը որոշած էր։

Աղջկան այդ նորօրինակ ընթացքը, մանաւանդ անոր պաշտօնական ձեւը, քիչ զարմանք պատճառած չէին սեղանաւորին, որ անմիջապէս իր աղջկան փափաքը կատարած էր, անկէ առաջ սրահը երթալով։

Էթիէն, շատ չանցած, Տանկլարին պատասխանը բերաւ։

— Օրիորդին սենեկապանուհին, ըսաւ, ինծի իմացուց որ օրիորդը վրան գլուխը շտկելուն պէս, պիտի չուշանայ ձեր քովը գալու։

Տանկլար գլխովը նշան մը ըրաւ, իմացնել ուզելով թէ գոհ է ստացած պատասխանէն։

Սեղանաւորը ամէնուն և իր մարդոց իսկ առջեւ ինքզինքը բարեմիտ մարդ մը ու տկար հայր մը ցոյց կու տար։

Իր խաղացած ժողովրդային խաղին մէջ իրեն սեփականած դերին մէկ մասն էր ան։ Կը կարծէր թէ իրեն կը յարմարէր ան, ինչպէս կը յարմարէր նախկին թատրոնի

հայրերուն կրած դիմակներուն, որոնց կողմնակի աջ երեսը ամփոփ և զուարթ շրթունք մը ունէր, իսկ ձախ երեսը՝ կախուած և տխրագին շրթունք մը։

Չմոռնանք ըսելու որ մտերմութեան մէջ իր ամփոփ և զուարթ շրթունքը կախուած և տխրագին շրթունքին ուղղութեանը հաւասար կ'իջնէր. այնպէս որ շատ անգամ բարեմիտ մարդը կ'աներեւութանար և բիրտ ամուսինի մը կամ բռնակալ հօր մը տեղի կու տար։

— Այս խենթը ի՞նչ բանի համար հետս խօսիլ կ'ուզէ արդեօք, մրմնջեց Տանկլար, և ինչո՞ւ համար իմ դահլիճս չի գար ու հոս կը հրաւիրէ զիս։

Մտահոգութիւն պատճառող այդ մտածումը իր ուղեղին մէջ քսան անգամ կը դառնար, երբ դուռը բացուեցաւ և Էօժէնին ներս մտաւ սեւ ծաղիկներով բանուած սեւ սընդուսէ չրջազգեստ մը հագած, մազերը յարդարած և ձեռքը ձեռնոց դրած, կարծես թէ իտալական թատրոնին մէջ իր թիկնաթոռին վրայ նստելու կ'երթար։

— Ի՞նչ խօսք ունիս ինծի, Էօժէնի, գոչեց հայրը, և ինչո՞ւ. այս հանդիսաւոր սրահը ուզեցիր գալ և ոչ իմ դահլիճս, ուր աւելի հանգիստ պիտի ըլլայինք։

— Իրաւունք ունիք, պարոն, պատասխանեց Էօժէնի նշան մը ընելով իր հօրը թէ կրնայ նստիլ։ Մեր առջեւը երկու խնդիրներ կը դնէք. որոնք մեր ընելիք խօսակցութիւնը կանխաւ կը համառօտեն։ Ուստի երկու խնդիրներուն ալ պատասխանեմ, և սովորական օրէնքին հակառակ, նախ երկրորդէն սկսիմ, որ աւելի պարզ է։ Մեր ժամադրավայրին սրահը որոշելուս պատճառը, պարոն, սեղանաւորի մը դահլիճին անհաճոյ տպաւորութիւններէն և ազդեցութիւններէն հեռու ըլլալու համար է։ Դրամարկըղի տոմարները, թէեւ լաւ ոսկեզօծուած ըլլան, բերդի դռներուն պէս գոցուած պահարանները, պանքոտմսերուն կոյտերը, որոնց ուրկէց գալը չի գիտցուիր, և այն բազմաթիւ նամակները, որոնք Անգլիայէն, Հնդկաստանէն, Չինաստանէն և Բերուէն կու գան, ընդհանրապէս հօր մը մտքին վրայ տարօրինակ ազդեցութիւն մը կ'ընեն և մոռցնել կու տան թէ աշխարհիս մէջ գործերէն աւելի մեծ և

աւելի նուիրական բան մը կայ։ Ուստի որոշեցի որ այս սրահը գանք, ուր գեղեցիկ շրջանակներով ձեր, իմ և մօրըս կենդանագիրները և ամէն տեսակ հովուական դաշտանկարներ և վիպական սրտառուչ պատկերներ կը տեսնէք։ Արտաքին երեւոյթները մեծ ազդեցութիւն կ'ընեն իմ վըրաս։ Գուցէ ձեզի համար սխալ մը համարուի այդ, սակայն ի՛նչ ընեմ, եթէ այսպէս մտացածին գաղափարներ չունենայի, արուեստագէտ չէի ըլլար։

— Շատ լաւ, պատասխանեց Տանկլար, որ անխռով հանդարտութեամբ ականջ դրած էր իր աղջկան ըսածներուն, բայց անոր մէկ խօսքն անգամ չէր հասկցած, որովհետեւ թագուն խորհուրդներ ունեցող մարդու մը պէս այնչափ մտածումներու մէջ ընկղմած էր, որ իր խօսակցին գաղափարներուն մէջ իր բուն գաղափարին թելը փնտռելու ատեն չունէր։

— Ահա երկրորդ խնդիրը գրեթէ պարզեցի և դուք կարծեմ գո՛հ եղաք, ըսաւ Էօժէնի բոլորովին անխռով սըրտով, իր շարժումներուն ու խօսքերուն մէջ առնական համարձակութիւն մը ցոյց տալով։ Հիմա դառնանք առաջին խնդրին։ Կը հարցնէիք թէ ինչո՞ւ այս տեսակցութիւնը խնդրեցի ձեզմէ։ Երկու խօսքով պատճառը ձեզի ըսեմ, պարոն, չեմ ուզեր պարոն Անտրէա Գավալգանթի կոմսին հետ ամուսնանալ։

Տանկլար իր թիկնաթոռին վրայէն վեր ցատկեց և իր աչքերը ու բազուկները դէպի երկինք բարձրացուց։

— Այո՛, պարոն, շարունակեց Էօժէնի միշտ միեւնոյն հանդարտութեամբ, ձեզ զարմանքի մէջ կը տեսնեմ։ Այդ փոքր գործին խօսքը ըլլալէն ի վեր բնաւ ընդդիմութիւն մը չյայտնեցի, միշտ հաւաստի ըլլալով որ ժամանակը հասած ատեն կրնամ ընդդիմանալ բոլոր անոնց, որոնք խորհուրդ չհարցուցին ինծի և բոլոր այն գործերուն, որոնք իմ անկախ և ազատ կամքիս անհաճոյ են։ Սակայն այս անգամուան հանդարտութիւնս և անտարբերութիւնս ուրիշ պատճառ մը ունէր։ Հնազանդ և անձնուէր աղջիկ մը ըլլալովս... (թեթեւ ժպիտ մը նկարուեցաւ նորատի աղջկան ծիրանեգոյն շրթունքներուն վրայ), հնազանդելու կը ջանայի։

— Յետո՞յ, հարցուց Տանկլար։

— Յետոյ, պարոն, կրկնեց Էօժէնի, բոլոր կարելի ջանքերս ի գործ դրի և հիմա որ ժամանակը հասած է, իմ բոլոր ջանքերուս հակառակ՝ կը զգամ որ անկարող եմ հնազանդելու։

— Բայց վերջապէս այդ մերժումին պատճառը ի՞նչ է, ըսաւ Տանկլար, որ տկարամտութեամբ, այդ խիստ պատճառաբանութեան բեռին տակ ընկճուած կ'երեւէր, և իր աղջկան անխռով սրտով խօսիլը կը ցուցնէր որ կանխաւ անոնց վրայ մտածած էր և կամքի զօրութիւն ունէր։

— Պատճա՞ռը կը հարցնէք, յարեց նորատի աղջիկը, ո՛հ, պատճառը այն մարդուն ուրիշէ մը աւելի տգեղ, աւելի խենթ կամ աւելի անհաճոյ ըլլալը չէ, ո՛չ։ Պ. Անտրէա Գավալգանթին կրնայ իսկ բաւական գեղեցիկ տիպար մը ըլլալ այն անձերուն համար, որոնք դէմքի վայելչութիւնը ու հասակը կը դիտեն։ Եւ կամ անոր մասին ուրիշէ մը նուազ համակրութիւն ունենալս չէ։ Գիշերօթիկ դպրոցէ ելլող աղջիկները այդպիսի պատճառներ կ'ունենան։ Բայց ես բնաւ մէկը չեմ սիրեր, պարոն, դուք լաւ գիտէք, այնպէս չէ՞։ Ուստի չեմ կրնար հասկնալ թէ ի՞նչ պատճառաւ, առանց անհրաժեշտութեան, մշտնջենապէս ընկերոջ մը հետ ապրելու համար կեանքս նեղութեան մէջ դնեմ։ Միթէ իմաստունը տեղ մը ըսած չէ՞. «Աւելորդ բան մի՛ ըներ», և ուրիշ տեղ մը. «Ամէն բան քու վրադ կրէ»։ Այս երկու առակները լատիներէն և յունարէն լեզուով իսկ սորված եմ։ Մէկը կարծեմ Ֆէտրն է միւսը Պիասը։ Ուստի, սիրելի հայր, կեանքի ալեկոծութեան մէջ (քանի որ կեանքը մեր ակնկալութեանց մըշտնջենական ալեկոծութիւնն է), անօգուտ բեռս ծովը կը նետեմ և լոկ իմ կամքովս կը մնամ կատարելապէս առանձին, կատարելապէս ազա՛տ ապրելու տրամադիր ըլլալով։

— Խե՛ղճ աղջիկ, մրմնջեց Տանկլար գոյնը նետած, որովհետեւ երկար փորձառութեամբը լաւ գիտէր այդպէս յանկարծ իր դիմացը ելլող արգելքին դժուարութիւնը։

— Խե՛ղճ աղջի՞կ կ'ըսէք, յարեց Էօժէնի, խե՛ղճ աղջի՞կ կ'անուանէք զիս, պարոն։ Ո՛հ, ստուգիւ, այդ բա-

ցագանչութիւնը թատերական և կեղծ կ'երևի ինծի։ Ընդհակառակը՝ երջանիկ եմ։ Կը հարցնեմ ձեզի թէ ի՞նչ կը պակսի ինծի։ Ամէն մարդ իմ գեղեցկութիւնս կը գովէ։ նպաստաւոր ընդունելութիւն մը գտնելու միջոց մըն է այդ։ Ես լաւ ընդունելութիւնները կը սիրեմ, որոնք դէմքերը կը զուարթացնեն և զիս շրջապատողները նուազ տգեղ կը ցուցնեն ինծի։ Բաւական խելք և զգացում ունիմ, որոնցմով կարող պիտի ըլլամ ամէնուն կեանքը դիտելով բարի օրինակներ քաղել, ինչպէս կ'ընէ կապիկը, երբ կանանչ ընկոյզը կոտրելով անոր պարունակութիւնը դուրս կը հանէ։ Հարուստ եմ, քանի որ դուք Ֆրանսայի ամէնէն մեծ հարուստներէն մէկն էք և ես ալ ձեր միակ աղջիկն եմ, դուք Փորթ-Սէն-Մարթէն և Կէթէ թատրոններուն մէջ ներկայացուած թատերախաղերու հայրերուն չափ յամառ չէք, որոնք իրենց աղջիկները ժառանգութենէ կը զրկեն, թոռներ չունենալնուն համար։ Մանաւանդ որ զիս ժառանգութենէ գոնէ բոլորովին զրկելու իշխանութիւնիդ օրէնքը նախազգուշութեամբ առած է ձեզմէ, ինչպէս որ այս ինչին կամ այն ինչին հետ ամուսնանալու համար զիս բռնադատելու իշխանութիւնիդ կ'արգիլէ։ Այսպէս գեղանի, հանճարեղ, տաղանդաւոր և հարուստ եմ, ինչպէս կ'ըսեն, կատակախաղ օփերաներու մէջ։ Միթէ բարեբախտութիւն մը չէ՞ աս, պարոն, ինչո՞ւ ուրեմն զիս խեղճ կ'անուանէք։

Տանկլար, տեսնելով որ իր աղջիկը կը ժպտէր և անմտօրէն կը պարծենար, չկրցաւ իր մէկ բիրտ շարժումը զսպել, զոր ձայնով մը յայտնեց, բայց շուտով լռեց։

Իր աղջկան հետազօտիչ նայուածքին և կնճռած գեղեցիկ սև յօնքերին դիմացը գտնուելով, իսկոյն իր բարկութիւնը իջեցուց։

— Իրօք, աղջիկս, պատասխանեց Տանկլար ժպիտով մը, դու բոլոր պարծենցած յատկութիւններուդ տէրն ես բաց մէկ բանէ, զոր չեմ ուզեր անքաղաքավարութեամբ յայտնի ըսել, կը նախընտրեմ որ դուն ինքնին գուշակես։

Էօժէնի, Տանկլարի երեսը նայելով, կը զարմանար

թէ ի՛նչպէս սեղանաւորը կ'ուզէր վիճիլ այն փառապսակին ծաղիկներէն մէկուն վրայ, զոր այնչափ հպարտօրէն զետեղած էր գլխին վրայ։

— Աղջիկս, շարունակեց սեղանաւորը, չամուսնանալու համար տուած որոշումդ յայտնած ատեն կատարելապէս ինծի բացատրեցիր թէ քեզի պէս աղջկան մը դիտաւորութիւնները և զգացումները որո՛նք են. հիմա ես ալ պիտի ըսեմ թէ ինծի պէս հայր մը ինչո՞ւ իր աղջիկը կ'ամուսնացնէ։

Էօժէնի խոնարհութիւն մը ըրաւ ոչ թէ հլու աղջըկան մը, այլ վիճաբանելու պատրաստ հակառակորդի մը պէս։

— Աղջիկս, յարեց Տանկլար. երբ հայր մը իր աղջիկը ամուսնացնել կ'ուզէ, միշտ ո՛ևէ պատճառ մը ունի այդ ամուսնութիւնը կատարելու։ Ոմանք այն փափաքը ունին զոր քիչ մը առաջ դուն կը յայտնէիր, այսինքն կ'ուզեն իրենց թոռները տեսնել։ Ես այդ տկարութիւնը չունիմ և անկեղծօրէն կ'ըսեմ թէ ընտանեկան ուրախութիւններու մասին անտարբեր եմ։ Այս բանը կրնամ յայտնապէս ըսել այնպիսի աղջկան մը, զոր բաւական խելացի ըլլալուն համար, ապահով եմ որ այդ անտարբերութեան պատճառը կը հասկնայ և զիս չի մեղադրեր։

— Ուզածիս պէս կը խօսիք, ըսաւ Էօժէնի։ Համարձակօրէն խօսինք, պարոն, իմ ուզածս ալ այդ է։

— Ո՛հ, ըսաւ Տանկլար, ընդհանրապէս համարձակախօսութիւնս չեմ գովեր. բայց կը տեսնես որ երբ առիթը ներկայանայ, քեզի համամիտ եմ։ Ուրեմն ես ալ համարձակօրէն պիտի խօսիմ. Քեզի ամուսին մը առաջարկելս ո՛չ թէ քեզի համար էր, որովհետև այն միջոցին բնաւ քու վրադ չխորհեցայ, (Համարձակախօսութիւնը կը սիրես, ես ալ քու ուզածիդ համաձայն կը խօսիմ) այլ ուզեցի որ կարելի եղածին չափ շուտով այդ ամուսինը առնես քանի մը առևտրական պատճառներու համար, որոնք ինծի նպաստաւոր են։

Էօժէնի շարժում մը ըրաւ։

— Ստոյգ են ըսածներս, աղջիկս, բայց պէտք չէ որ մեղադրես զիս, որովհետև ստիպեցիր որ այսպէս

խօսիմ։ Ակամայ թուաբանական մեկնութեանց մէջ կը մտնեմ քեզի պէս անձի մը հետ, որ կը վախնաս սեղանաւորի մը դանլիճը մտնելու, որպէսզի անհաճոյ և հակաբանաստեղծական տպաւորութիւններ չկրես, կարծեմ այսպէս կ'ըսեն փիլիսոփաները։ Բայց այն սեղանաւորի դանլիճին մէջ, ուր թէեւ անցեալ օր բարեհաճեցար մտնել, որպէսզի այն հազար ֆրանքը ստանաս զոր ամէն ամիս քու հաճոյքիդ գործածելու համար կը շնորհեմ, գիտցիր, սիրելի օրիորդս, որ ամուսնանալ չուզող ծաղկատի ճանձերու համար իսկ խիստ օգտակար բաներ կան սորվելու այդ դանլիճին մէջ։ Ջղային դիւրագրգռութեանդ համար և իբր օրինակ քեզի կ'իմացնեմ այս սրահին մէջ թէ, այն դանլիճին մէջ միշտ կը սորվի մարդ թէ սեղանաւորի մը վարկը իր ֆիզիքական և բարոյական կեանքն է, թէ վարկը մարդս կը կենդանացնէ, ինչպէս որ շունչը՝ մարմինը։ Եւ այդ խնդրին վրայ պ. Մօնթէ-Քրիսթօ այնպիսի խօսքեր ըսաւ, զորս երբեք չեմ մոռնար։ Այն դանլիճին մէջ կը սորվինք որ մարդս ո՛րչափ վարկը կը կորսնցնէ, այնչափ մարմինը դիակ կը դառնայ և այդ բանը խիստ քիչ ժամանակի մէջ պիտի պատահի այն սեղանաւորին, երբ այսպիսի լաւ դատողութիւն ունեցող աղջկան մը հայրը ըլլալու պատիւն ունի։

Բայց Էօժէնի, փոխանակ այդ խօսքերուն առջեւ խոնարհելու՝ գլուխը աւելի բարձրացուց։

— Ուրեմն հարստութիւննիդ կորսնցուցի՞ք, ըսաւ։

— Այո՛, ճիշդ է ըսածդ, յարեց Տանկլար իր եղունգներովը կուրծքը քերելով և իր դժնէ դէմքին վրայ վատասիրտ բայց խորամանկ մարդու մը ժպիտը ցուցնելով։

— Ի՞նչ կ'ըսէք։

— Այո՛, կորսնցուցի։ Ահա այդ սոսկալի գաղտնիքն ալ յայտնուեցաւ, ինչպէս կ'ըսէ ողբերգակ բանաստեղծը։ Հիմա, աղջիկս, քեզի կ'իմացնեմ թէ ինչպէս այս դժբախտութիւնը կրնայ քու միջոցաւդ թեթեւնալ, չեմ ըսեր ինծի, այլ քեզի համար։

— Ո՛հ, գոչեց Էօժէնի, եթէ կը կարծէք որ ձեր ըսած դժբախտութեան վրայ ինծի համար կը ցաւիմ, կը սխալիք, պարոն։

Ձեր հարստութեան կորուստը ինծի ի՞նչ վնաս ունի, միթէ ես տաղանդս կը կորսնցնե՞մ և չե՞մ կրնար Բասթայի, Մալիպրանի և Կրիզիի պէս ձեռք բերել այն հարստութիւնը, զոր դուք բնաւ պիտի չտայիք ինծի, որչափ ալ հարուստ ըլլայիք։ Ձեր յանդիմանական խօսքերով և խոժոռ նայուածքով ինծի տուած տասներկու հազար խեղճ ֆրանքներնուդ տեղ՝ ծափահարութիւններով, կեցցէներով և ծաղկեփունջերով հարիւր կամ հարիւր յիսուն հազար ֆրանքի եկամուտ մը պիտի ստանամ, առանց մէկուն պարտաւոր ըլլալու։

Եթէ չունենայի իսկ այն տաղանդը, որուն վրայ տարակուսելնիդ ձեր ժպիտը կ'ապացուցանէ, միթէ անկախութեան մոլեգին սէրը պիտի թողո՞ւր զիս զոհ ըլլալու. մինչ այդ սէրը գանձերուն տեղը կը բռնէ և իմ վրաս այնչափ կը տիրէ որ գրեթէ բնազդում մը եղած է։

Ոչ, պարոն, ինծի համար երբեք չեմ ցաւիր. իմ գործս ամէն ատեն կրնամ գլուխ հանել, բաւական է որ ձեռքս գիրքեր, մատիտներ, դաշնակ մը ունենամ, որոնք թանկագին բաներ չըլլալուն, միշտ կրնամ գնել։

Գուցէ կը կարծէք որ տիկին Տանկլարի համար ցաւ կը զգամ. Ձեր այդ սխալն ալ ուղղեցէք, պարոն, եթէ չեմ սխալիր՝ մայրս իր բոլոր զգուշութիւնները ի գործ դրաւ, ձեզի սպառնացող դժբախտութենէն չվնասուելու համար։ Կը յուսամ որ մայրս ապահովցուցած է իր գործը, բայց հարստութեան այդ դրագումներով պարապած ատեն բնաւ հոգողութիւն չըրաւ, այլ ազատասիրութիւնս պատճառ բռնելով՝ բոլորովին անկախ թողուց զիս։

Ո՛հ, ոչ, պարոն, մանկութենէս ի վեր շատ բաներու պատահիլը տեսայ և զանոնք լաւ հասկնալուս համար, չեմ կարծեր որ դժբախտութիւնը պէտք եղածէն աւելի ազդէ իմ վրաս։ Ինքզինքս ճանչնալէս ի վեր՝ մէկը չսիրեց զիս, իմ ուզածս ալ այս է և այդ պատճառաւ բնականաբար ես ալ մէկուն վրայ սէր չունեցայ։ Ահա, պարոն, բոլոր իմ զգացումներս ասոնք են։

— Ուրեմն, օրիորդ, կ'ուզես որ ես կորսուի՞մ, ըսաւ Տանկլար, չափազանց գունատած, բան մը որուն

պատճառը թշնամանուած հայրական սէրը չէր թուեր։

— Ե՞ս ձեր կորուստը ուզեմ. չեմ հասկնար ի՛նչ ըսել կ՚ուզէք, պատասխանեց Էօժէնի։

— Աւելի լաւ, այդ կերպով ես ալ յոյսի նշոյլ մը կ՚ունենամ. մտիկ ըրէ։

— Խօսեցէք, պարոն, ըսաւ Էօժէնի, այնպիսի ուշադրութեամբ մը հօրը երեսը նայելով, որ սեղանաւորը ինքզինքին վրայ մեծ ճիգ մը ընելու էր, ծաղկատի աղջկան ազդու նայուածքին առջեւ աչքերը չխոնարհեցնելու համար։

— Պ. Գավալգանթին, շարունակեց Տանկլար, քեզի հետ ամուսնանալով, երեք միլիոն ֆրանքի օժիտ պիտի բերէ, զորս իմ քովս տոկոսի պիտի դնէ։

— Ո՛հ. շատ լաւ, ըսաւ Էօժէնի, մեծ արհամարհանքով մը եւ ձեռնոցները իրարու վրայ յղկելով։

— Կը կարծես որ այդ երեք միլիոն ֆրանքը քեզի կորսնցնե՞լ պիտի տամ, ըսաւ Տանկլար։ Երբեք, այդ երեք միլիոնը գոնէ տասը միլիոն շահ պիտի բերէ։ Սեղանաւորի մը հետ երկաթուղիի մը շինութեան հրամանագիրը ստացած եմ։ Այնպիսի գործ մըն է այս, որ անմիջական յաջողութեան առասպելական յոյսեր կը ներշնչէ։ Ուստի ութը օրէն իմ հաշուիս չորս միլիոն ֆրանք դնելու եմ։ Այս չորս միլիոնը, նորէն կ՚ըսեմ, տասը կամ տասներկու միլիոն պիտի բերէ։

— Բայց անցեալ օր ձեզի տուած այցելութեանս ատեն, պարոն, զոր պիտի բարեհաճիք մտքերնիդ բերել, յարեց Էօժէնի, հինգուկէս միլիոն ֆրանք ձեր դրամարկղին մէջ դնելնիդ տեսայ։ Լաւ կը յիշեմ որ այդ գումարը երկու պանքատոմսեր էին, եւ դուք կը զարմանայիք թէ այդպիսի մեծարժէք թուղթ մը ինչպէս աչքերս չէր շլացներ փայլակի մը պէս։

— Այո՛, բայց այդ հինգուկէս միլիոնը իմս չէ եւ հանրութեան իմ վրաս ունեցած վստահութեան ապացոյցն է միայն։ Ժողովրդական սեղանաւորի տիտղոս ունենալով՝ հիւանդանոցներու վերատեսուչներուն վստահութիւնը գրաւած եմ, եւ այդ հինգուկէս միլիոնը հիւանդանոցներուն

կը վերաբերի։ Եթէ ուրիշ ատեն ըլլար՝ այդ դրամը բնաւ գործածելու չէի վարանէր, բայց այսօր ըրած մեծ կորուստներս ամէն մարդ գիտէ եւ, ինչպէս ըսի, վարկս պակսիլ սկսաւ։ Ամէն վայրկեան տնօրէնութիւնը կրնայ իր աւանդը պահանջել եւ եթէ ուրիշ բանի գործածած եմ զանոնք, պիտի ստիպուիմ ամօթալից կերպով սնանկանալ։ Սնանկութիւնը չեմ ատեր, հաւատա՛ ինծի, սակայն հարստացնող եւ ոչ թէ աղքատացնող սնանկութիւնը։ Եթէ պ. Գավալգանթիին հետ ամուսնանաս եւ ես երեք միլիոն ֆրանքը առնեմ կամ այնպէս կարծուի թէ ես առի զանոնք, իմ վարկս պիտի վերահաստատուի եւ հարստութիւնս պիտի չտկուի, որ մէկ երկու ամիսէ ի վեր անիմանալի չար բախտի մը պատճառաւ ոտքերուս առջեւ փորուած անդունդներուն մէջ կը գահավիժի։ Հասկցա՞ր ըսածներս։

— Ամէնքն ալ։ Երեք միլիոնի համար գրաւ կը դնէք, այնպէս չէ՞։

— Գումարը ո՛րչափ մեծ ըլլայ, այնչափ մարդիկ կը խաբուին եւ վարկ ձեռք կը բերուի։

— Անշուշտ, բայց վերջին խօսք մը ըսեմ, պարոն։ Ինծի կը խոստանա՞ք որ պ. Գավալգանթիին բերելիք օժիտին անունը գործածէք եւ գումարին չդպչիք։ Եսասիրական գործ մը չէ այս, այլ փափուկ գործ մը։ Հարստութիւննիդ վերահաստատելու համար կ՚ուզեմ ձեզի ծառայութիւն մը ընել, բայց միւսներուն աղքատանալուն համար ձեր գործակիցը չեմ ուզեր ըլլալ՝

— Իրաւ կ՚ըսեմ, գոչեց Տանկլար, որ այս երեք միլիոն ֆրանքով...

— Կը կարծէ՞ք որ առանց այդ երեք միլիոնին դպչելու գործերնիդ կրնաք տեսնել։

— Կը յուսամ, բայց այն պայմանաւ որ կատարուելիք ամուսնութիւնը իմ վարկս պիտի հաստատէ։

— Պիտի կրնա՞ք պ. Գավալգանթիին վճարել այն հինգ հարիւր հազար ֆրանքը, զոր օժիտ պիտի տաք ինծի։

— Քաղաքապետին քովէն դարձած ատեն պիտի ընդունի։

— Լա՛ւ։

— Բայց ի՞նչ ըսել կ'ուզես լաւ ըսելով։

— Ըսել կ'ուզեմ թէ ամուսնութեան պայմանագրութիւնը ստորագրելով, բոլորովին ազատ պիտի թողո՞ւք զիս։

— Բոլորովին։

— Ուրեմն դարձեալ կ'ըսեմ, պարոն, Անտրէա Գավալգանթիին հետ ամուսնանալու պատրաստ եմ։

— Բայց դիտաւորութիւնդ ի՞նչ է։

— Ո՛հ, իմ գաղտնիքս է այդ։ Ո՞ւր պիտի մնայ ձեր վրայ ունեցած իմ գերազանցութիւնս, երբ ձեր գաղտնիքը իմանալով, ձեզի յայտնեմ իմ գաղտնիքս։

Տանկլար ամօթապարտ մնաց։

— Ուրեմն, ըսաւ, պատրաստ ես քանի մը պաշտօնական այցելութիւններ ընելու, որոնք անհրաժեշտ են։

— Այո՛, պատասխանեց Էօժէնի։

— Երեք օրէն պայմանագրութիւնը ստորագրելու։

— Այո՛։

— Ուրեմն ես ալ հիմա կ'ըսեմ. լա՛ւ։

Տանկլար իր աղջկան ձեռքը բռնեց և իր ձեռքերուն մէջ սեղմեց զայն։

Բայց զարմանալի բան, ձեռքի ճնշման միջոցին՝ ո՛չ հայրը «շնորհակալ եմ». զաւակս, համարձակեցաւ ըսելու, և ոչ ալ աղջիկը ժպտեցաւ անոր երեսին։

— Խօսքերնիս լմնցա՞ւ, հարցուց Էօժէնի ոտքի ելլելով։

Տանկլար գլխովը նշան ըրաւ թէ ա՛լ ըսելու խօսք չունէր։

Հինգ վայրկեան յետոյ, դաշնակը օրիորդ տ'Արմիյլիի մատներուն տակ կը հնչէր և օրիորդ Տանկլար կ'երգէր Տէզտէմոնայի դէմ Պարապանթիոյի ըրած անէծքը։

Երգին վերջը՝ Էթիէն ներս մտաւ և Էօժէնիին իմաց տուաւ թէ ձիերը կառքին լծուած էին և տիկին Տանկլար իրեն կը սպասէր, իր այցելութիւնները ընելու համար։

Երկու տիկիններուն՝ Վիլֆորի տունը երթալը գիտենք, հոնկէ մեկնեցան՝ իրենց այցելութիւնը շարունակելու համար։

ԺԸ. ԳԼՈՒԽ

ՊԱՅՄԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Քիչ մը առաջ պարզուած տեսարանէն երեք օր ետքը, այսինքն օրիորդ Էօժէնի Տանկլարի և Անտրէա Գավալգանթիի ամուսնութեան պայմանագրութիւնը ստորագրելու համար որոշուած օրուան իրիկուան ժամը հինգին, երբ քաղցր օդ մը Մօնթէ Քրիսթօ կոմսին տան առջին գտնուած պարտիզակին ծառերուն բոլոր տերեւները կը շարժէր, կոմսը դուրս ելլելու կը պատրաստուէր։ Իր ձիերը ոտքերնին դոփելով կը սպասէին և կառապանը արդէն քառորդէ մը ի վեր անոնց սանձը բռնած իր նստաբանին վրայ նստած էր։ Նոյն միջոցին փառաւոր կառք մը, որ արդէն շատ անգամ մեր ընթերցողներուն նկարագրեցինք, մանաւանդ Օթէօյլի երեկոյթին իրիկունը, կոմսին դրան անկիւնը դարձաւ սրարշաւ և անոր սանդուխին վրայ պ. Անտրէա Գավալգանթին դուրս հանեց։ Այս վերջինը այնքան փառաւոր հագուած էր, որ կարծես թէ իշխանուհիի մը հետ ամուսնանալու կ'երթար։

Իր սովորական ընտանութեամբը կոմսին առողջութիւնը հարցուց ու թեթեւօրէն առաջին յարկը ելլելով՝ սանդուխին վրայ պատահեցաւ անոր։

Երիտասարդը տեսնելուն, կոմսը կեցաւ, իսկ Անտրէա Գավալգանթին աճապարանքով վեր ելլելուն, չկրցաւ իր ընթացքը կասեցնել։

— Բարի իրիկուն, սիրելի պ. Մօնթէ-Քրիսթօ, ըսաւ կոմսին։

— Ո՛հ, պ. Անտրէա, դո՞ւք էք, պատասխանեց կոմսը կէս հեգնական ձայնով մը, ի՞նչպէս էք։

— Շատ աղէկ, ինչպէս կը տեսնէք։ Ձեզի շատ մը խօսքեր ունիմ, բայց նախ ըսէք, դո՞ւրս կ'ելլէիք թէ տուն կը դառնայիք։

— Դուրս կ'ելլէի, պարոն։

— Որպէսզի չուշանաք, ձեր կառքը կը նստիմ, եթէ

կը հաճիք, և կառքին մէջ կը խօսինք ու Թոմ իմ կառքս մեր ետեւէն կը բերէ։

— Ոչ, ըսաւ կոմսը արհամարհոտ աննշմարելի ժպիտով մը, որ երիտասարդին ընկերանալ չէր ուզեր։ Կը նախընտրեմ ձեզի հետ հոս խօսիլ, սիրելի պարոն Անտրէա։ Սենեակի մը մէջ աւելի լաւ կը խօսի մարդ և կառապանէն լսուելու վտանգէն ազատ կ'ըլլայ։

Յետոյ կոմսը առաջին յարկի մէկ փոքր սրահը մըտաւ, աթոռի մը վրայ նստաւ և մէկ սրունքը միւսին վրայ դնելով՝ նշան ըրաւ երիտասարդին որ նստի։

Անտրէա խիստ զուարթ դէմք մը ցոյց տուաւ։

— Գիտէք, սիրելի կոմս, ըսաւ, որ ամուսնութեան պայմանագրութիւնը ստորագրելու արարողութիւնը այս իրիկուան ժամը իննին աներոջս տունը տեղի պիտի ունենայ։

— Իրա՞ւ կ'ըսէք, յարեց Մոնթէ-Քրիսթօ։

— Ի՛նչպէս, չէի՞ք գիտեր և միթէ պ. Տանկլար չիմացո՞ւց ձեզի։

— Այո՛, ըսաւ կոմսը, երէկ նամակ մը առի անկէ, բայց չեմ կարծեր որ անոր մէջ ժամը որոշուած ըլլայ։

— Կարելի է։ Աներս, կարծելով որ արարողութեան ժամը ամէնուն յայտնի է՝ փոյթ չէ ըրած նշանակելու։

— Ուրեմն երջանիկ պիտի ըլլաք, պ. Գավալքանթի, ըսաւ կոմսը, խիստ բախտաւոր ամուսնութիւն մըն է, ատկէ զատ՝ օրիորդ Տանկլար ալ գեղեցիկ է։

— Ո՛հ, այո՛, պատասխանեց Գավալքանթի, խիստ համեստ ձայնով մը։

— Մանաւանդ որ խիստ հարուստ ալ է, գոնէ այնպէս կը կարծեմ, ըսաւ Մոնթէ-Քրիսթօ։

— Կը կարծէ՞ք, յարեց երիտասարդը։

— Անտարակոյս, կ'ըսեն թէ պ. Տանկլար իր հարստութեան կէսը կը պահէ գոնէ։

— Տասնըհինգ կամ քսան միլիոն ֆրանք ունենալը կը խոստովանի, ըսաւ Անտրէա, ուրախութենէն բոցավառ աչքերով։

— Մանաւանդ որ պ. Տանկլար դեռ նոր մտած է

այն շահադիտութեանց մէջ, որոնք Միացեալ Նահանգներու և Անգլիոյ մէջ հինցած են, բայց Ֆրանսայի մէջ բոլորովին նոր են։

— Այո՛, այո՛, գիտեմ ինչ ըսել կ'ուզէք, երկաթուղիի մենաշնորհին վրայ է ձեր խօսքը, այնպէս չէ՞։

— Ամէնուն ըսածին նայելով՝ այդ գործէն տասը միլիոն մը պիտի շահի գոնէ։

— Տա՛սը միլիոն, կը կարծէ՞ք, գէշ գումար մը չէ այդ, ըսաւ Գավալքանթի, որուն գլուխը ոսկեզօծ խօսքերուն մետաղէ ձայնէն կը դառնար։

— Բայց այդ հարստութիւնները ձերը պիտի ըլլան, յարեց Մոնթէ Քրիսթօ, և խիստ իրաւամբ։ Օրիորդ Տանկլար սեղանաւորին միակ աղջիկն է։ Մանաւանդ որ ձեր հարստութիւնն ալ, ձեր հօրը խօսքին նայելով, ձեր նշանածին հարստութեանը կը հաւասարի։ Բայց դրամի խօսքերը մէկդի թողունք։ Գիտէ՞ք, պ. Անտրէա, որ բոլոր այդ գործերը ձեր ցոյց տուած ճարտարութեամբը կատարուեցան։

— Է՛հ, ըսաւ երիտասարդը, քաղաքագէտ մը ըլլալու համար ծնած էի։

— Եւ դուք քաղաքագէտներու կարգը պիտի անցնիք։ Քաղաքագիտութիւնը՝ ինչպէս գիտէք՝ չի սորվըւիր, այլ բնազդ մըն է... Ուրեմն սրտերնիդ յափշտակուած է։

— Ստուգիւ այնպէս է և շատ կը վախնամ, պատասխանեց Անտրէա այնպիսի ձայնով մը, որով Թէաթր-Ֆրանսէի մէջ Տորանթ կամ Վալէր Ալսէսթին կը պատասխանէ։

— Օրիորդը ձեզ կը սիրէ՞։

— Անշուշտ պէտք է որ սիրէ, ըսաւ Անտրէա սէգ ժպիտով մը, քանի որ հետս պիտի ամուսնանայ։ Սակայն ամէնէն կարեւոր կէտը չմոռնանք։

— Ի՞նչ բան։

— Ըսել կ'ուզեմ թէ պարագաները մեծապէս օգնեցին ինծի։

— Ի՞նչ կ'ըսէք։

— Անշուշտ։

— Պարագանե՞րը կ'ըսէք։

— Ոչ, դուք։

— Ե՛ս, ի՛նչ կ'ըսէք, իշխան, յարեց Մօնթէ-Քրիսթօ, այդ տողը լաւ արտասանելով։ Ես ի՞նչ կրցայ ընել ձեզի։ Ձեր անունը, ընկերային դիրքը և ձեր արժանիքը բաւական չէ՞ին միթէ։

— Ոչ, աւելցուց Անտրէա, ոչ, ի՛նչ կ'ուզէք ըսէք։ Ես կը պնդեմ որ ձեզի պէս մարդու մը դիրքը իմ անունէս, ընկերային դիրքէս և արժանիքէս աւելի գործ տեսան։

— Զարաչար կը սխալիք, պարոն, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ, երիտասարդին խորամանկութիւնը և անոր խօսքերուն նպատակը հասկնալով։ Ձեր պարոն հօրը ազդեցութեանը ու հարստութեանը տեղեկանալէս յետոյ միայն ձեզ պաշտպանեցի։ Վերջապէս ձեզ ճանչնալու բարերախտութիւնը ո՞վ ընծայեց ինծի, քանի որ ձեզ և ձեր մեծաշուք ծնողքը երբեք տեսած չէի, բայց եթէ՝ իմ երկու մտերիմ բարեկամներս, որոնք են լորտ Վիլմոր և աբբայ Պիւզոնի։ Ի՞նչ բանէ մղուած, հաւանեցայ ոչ թէ երաշխաւորել այլ պաշտպանել ձեզ, բայց եթէ՝ ձեր հօրը անունէն, որ Իտալիոյ մէջ այնքան ծանօթ և յարգելի է։ Անձամբ չեմ ճանչնար ձեզ։

Կատարեալ հանդարտութեամբ արտասանուած այդ խօսքերէն Անտրէա հասկցաւ որ առայժմ իրմէ աւելի զօրաւոր ձեռքի մը տակ կը գտնուէր և այդ զօրութիւնը դիւրաւ չէր խորտակուեր։

— Ուրեմն հայրս խիստ հարո՞ւստ է, պ. կոմս, ըսաւ երիտասարդը։

— Այնպէս կ'երեւի, պարոն, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Ինծի խոստացած դրամը ղրկա՞ծ է արդեօք։

— Նամակ մը ստացայ անկէ։

— Երեք միլիոն ֆրանքին համար ի՞նչ կ'ըսէ։

— Հաւանաբար ճամբայ հանած է։

— Իրաւցնէ պիտի ստանա՞մ։

— Զարմանալի՛ բան, յարեց կոմսը, կարծեմ թէ մինչեւ հիմա դրամի պակասութիւն չքաշեցիք։

Անտրէա այն աստիճան զարմանքի մատնուեցաւ, որ ակամայ պահ մը սկսաւ խորհիլ։

— Ուրեմն, ըսաւ վերջապէս, ինծի միայն կը մնայ առաջարկ մը ընել ձեզի։ Կը յուսամ թէ պիտի չմերժէք՝ եթէ անհաճոյ իսկ երեւի ձեզի։

— Խօսեցէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Հարստութեանս շնորհիւ շատ մը երեւելի մարդոց հետ յարաբերութիւններ ունեցայ և գոնէ առայժմ բազմաթիւ բարեկամներու հետ կը տեսնուիմ։ Բայց փարիզեան ընկերութեանց մէջ այսպէս ամուսնանալու ատեն պէտք է որ երեւելի մէկը պաշտպանէ զիս, և քանի որ հայրական ձեռքը բացակայ կը գտնուի, զօրաւոր ձեռք մը պէտք է զիս խորանին առջեւ տանի։ Եւ որովհետեւ հայրս Փարիզ չի կրնար գալ, այնպէս չէ՞...

— Ձեր հայրը ծերացած է և վէրքերով ծածկուած։ Ամէն անգամ որ ճամբորդութիւն կ'ընէ՝ շատ կը նեղուի։

— Կ'իմանամ. ես ալ առաջարկ մը պիտի ընեմ ձեզի։

— Ինծի՞։

— Այո՛, ձեզի։

— Ի՞նչ առաջարկ։

— Որ իմ հօրս տեղը բռնէք։

— Սիրելի պարոն, ձեզի հետ պատիւ ունեցած այնքան յարաբերութիւններէս յետոյ, կ'երեւի թէ զիս լաւ չէք ճանչցեր որ այդպիսի առաջարկ մը կ'ընէք ինծի։ Կէս միլիոն ֆրանք փոխ ուզեցէք ինձմէ, ստուգիւ այնչափ պիտի չնեղուիմ, թէեւ այդպիսի փոխառութիւն մը քիչ անգամ պատահի։ Ուրեմն գիտցէք որ Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսը աշխարհային գործերու, մանաւանդ բարոյական հաղորդակցութեանը մէջ միշտ խիղճ կ'ընէ և կրնամ իսկ ըսել՝ Արեւելեան մարդու մը աւելորդապաշտութիւնները ունի։ Գահիրէի, Իզմիրի և Կ. Պոլսոյ մէջ պալատներ ունենամ և ամուսնութեան մը նախագահեմ։ Երբեք։

— Ուրեմն կը մերժէ՞ք առաջարկս։

— Պարզապէս։ Եթէ զաւակս կամ եղբայրս ըլլայիք, դարձեալ պիտի մերժէի։

— Ո՛չ, ուրեմն ի՞նչ պիտի ընեմ հիմա, գոչեց Անտրէա յուսահատ։

— Քիչ մը առաջ ըսիք թէ բազմաթիւ բարեկամներ ունիք։

— Լաւ, բայց պ. Տանկլարին տունը ներկայացուցիք զիս։

— Բնաւ։ Ճշմարտութիւնը պարզենք. ես միեւնոյն ճաշին անոր հետ Օթէօյլ հրաւիրեցի ձեզ, բայց դուք անձամբ ներկայացաք անոր։ Գործը բոլորովին կը տարբերի։

— Այո՛, բայց դուք օգնեցիք իմ ամուսնութեանս։

— Երբեք, հաւատացէք ըսածիս։ Բայց ինչո՞ւ չէք յիշեր ձեզի տուած պատասխանս, երբ այն առաջարկը ըրիք ինծի աղաչելով։ «Ես խնամութիւն չեմ ըներ, սիրելի իշխանս, իմ սկզբունքս է աս»։

Անտրէա յուսահատ մնաց։

— Բայց վերջապէս ներկայ պիտի գտնուի՞ք գոնէ, ըսաւ։

— Բոլոր Փարիզ ներկայ պիտի գտնուի՞։

— Ո՛չ, անշուշտ։

— Ուրեմն ես ալ բոլոր Փարիզի պէս ներկայ պիտի գտնուիմ, ըսաւ կոմսը։

— Պայմանագրութիւնը դուք ալ պիտի ստորագրէ՞ք։

— Անպատեհութիւն մը և խիղճ ընելու բան մը չկայ այդ գործին մէջ։

— Քանի որ ասկէ աւելի շնորհ մը չէք ուզեր ընել ինծի, պէտք է գոհ ըլլամ այդչափով։ Բայց վերջին խօսք մը ունիմ, կոմս։

— Ի՞նչ խօսք։

— Խրատ մը։

— Զգուշացէք, խրատը ծառայութիւն մը ընելէն աւելի ծանր է։

— Առանց ձեզի դպչելու, կրնաք ընել ըսածս։

— Ըսէք ուրեմն։

— Կնոջս օժիտը հինգ հարիւր հազար ֆրանք է։

— Պ. Տանկլար ալ այդպէս ըսաւ։

— Ընդունի՞մ այդ գումարը թէ նոտարին քով ձգեմ։

— Եթէ գործը վայելուչ կերպով կատարել կ՚ուզէք, ահա ասպէս կը կատարուին անոնք։ Ձեր երկու նոտարները պայմանագրութեան ստորագրումին հետեւեալ կամ միւս օրը ժամադիր կ՚ըլլան ու երկու օժիտները իրարու հետ կը փոխանակեն և իրարմէ ընկալագիր կ՚առնեն ամուսնութիւնը կատարուելէն յետոյ ու միլիոնները ձեր ձեռքը կը յանձնեն իբրեւ տէր այն ստացուածքին։

— Կարծեմ, ըսաւ Անտրէա կեղծ մտահոգութեամբ մը, աներոջս բերանէն լսեցի թէ դիտաւորութիւն ունի մեր դրամագլուխը երկաթուղիի այն ծանօթ գործին մէջ դնելու, որուն խօսքը քիչ մը առաջ կ՚ընէինք։

— Տարուան մը մէջ ձեր դրամագլուխը եռապատկելու միջոց մըն է այդ, ինչպէս ամէն մարդ կը հաստատէ, յարեց Մոնթէ-Քրիսթօ։ Պարոն Տանկլար բարի հայր մըն է և լաւ կը վճարէ։

— Ահա ամէն բան կարգին է ուրեմն, ձեր մերժումէն զատ, որ սիրտս կը վիրաւորէ, ըսաւ Անտրէա։

— Ատոր պատճառը՝ նմանօրինակ պարագաներու մէջ ունեցած խղճահարութիւնս է։

— Ուզածնուդ պէս թող ըլլայ, ըսաւ Անտրէա, ուրեմն այս իրիկուն ժամը իննին։

— Շատ լաւ, այս իրիկուն ժամը իննին։

Մոնթէ-Քրիսթօյի թեթեւ ընդդիմութեան հակառակ, որուն շրթունքները գունատեցան, առանց իր ժպիտը փոխելու, Անտրէա կոմսին ձեռքը բռնեց, թօթվեց զայն և իր կառքին մէջ նետուելով աներեւոյթ եղաւ։

Մինչեւ ինը՝ Անտրէա չորս հինգ ժամ ունէր։ Ուստի փութաց իր բարեկամներուն այցելութիւն տալով իմացընել անոնց թէ մեծ փառաւորութեամբ ներկայանան սեղանաւորին տունը։ Միեւնոյն ատեն անոնց միտքը կը շլացնէր այն ապագայ գործերու յաջողութեամբը, որոնք ամէնուն ուշադրութիւնը գրաւած էին և որոնց ձեռնարկելու իրաւունք ունէր Տանկլար։

Իրիկուան ժամը ութուկէսին, Տանկլարի մեծ սրահը, բակը և նոյն յարկին վրայ գտնուած միւս երեք սըրահները անուշաբոյր զգեստներ կրող բազմութեամբ մը

լեցուած էին, որոնք խիստ քիչ համակրութիւն բայց նոր բան մը տեսնելու մեծ հետաքրքրութիւն կը ցուցնէին։

Ակադեմական մը պիտի ըսէր թէ այդ տեսակ երեկոյթները ծաղիկներու փունջեր են, որոնք յեղյեղուկ թիթեռնիկներ, անօթի մեղուներ և բզզացող իշամեղուներ կը ժողվեն։

Աւելորդ է ըսել թէ սրահները բազմաթիւ ճրագներով լուսաւորուած էին։ Մետաքսէ վարագոյրներուն ոսկեզօծ քիւերուն վրայ լոյսերը կը շողային և տձեւ բայց մեծագին կարասիները շքեղօրէն կը փայլէին։

Օրիորդ Տանկլար խիստ վայելուչ պարզութեամբ մը հագուած էր։ Սպիտակ ծաղիկներով բանուած սպիտակ սնդուսէ շրջազգեստ մը հագած էր։ Սպիտակ վարդ մը սեւ սաթի նման մազերուն մէջ կիսով չափ աներեւութացած էր և իր վրայ գոհար մը չէր կրեր բնաւ։

Միայն թէ իր աչքերուն մէջ յայտնի կ՚երեւէր այն կատարեալ ստուգութիւնը, որ ռամկօրէն կուսական համարուած իր անբիծ հագուստին կեղծ ըլլալը ի յայտ կը բերէր։

Երեսուն քայլ հեռու, Տըպրէի, Պօշանի և Շաթօ-Ռընոյի հետ կը խօսակցէր տիկին Տանկլար։ Տըպրէ այդ արարողութեան մեծ հանդէսին ներկայ գտնուելու համար՝ ամէնուն պէս այդ տունը մտած էր։

Պ. Տանկլար երեսփոխաններէ և տէրութեան ելմտական պաշտօնեաներէ շրջապատուած, նոր հարկահաւաքութեան եղանակ մը կը բացատրէր, զոր ի գործ դնել կը յուսար երբ կառավարութիւնը ստիպուէր զինքը պաշտօնատուն հրաւիրել։

Անտրէա, Օփէրայի ամէնէն պճնասէր և զուարթ երիտասարդը իր թեւը առած էր բաւական ամբարտաւանութեամբ, թէեւ ըստ բաւականի համարձակութեան պէտք ունէր։ Իր ապագայ կեանքին ծրագիրը և իր հարիւր եօթանասունըհինգ հազար ֆրանքի եկամուտով փարիզեան շուայտութեանց մէջ ընելիք յառաջդիմութիւնները կը բացատրէր։

Բազմութեան մեծագոյն մասը գոհարներու, սու-

տակներու, զմրուխտներու, արեւակներու և ադամանդներու մակընթացութեան ու տեղատուութեան պէս մէկ կողմէն միւսը կը շարժէին սրահներուն մէջ։

Ինչպէս ամէն տեղ, այդ հանդէսին մէջ ալ շատ աչքի զարնողները ամէնէն տգեղները և ամէնէն պառաւ կիններն էին, որոնք աւելի պճնազարդուած էին։

Եթէ սպիտակ գեղեցիկ շուշան մը կամ քաղցրաբոյր վարդ մը տեսնել ուզէր մէկը, պէտք էր պարզ հագուած մօր մը կամ մօրաքրոջ մը ետին պահուըտած անկիւնը փնտռել և գտնել զայն։

Այդ աղմկալի բազմութեան, շփոթ ձայներուն և աղաղակներուն մէջ մերթ ընթ մերթ ծառաներուն ձայնը ելմտական պաշտօնատան մէջ ծանօթ մէկուն, կամ բանակի մէջ յարգելի և կամ երեւելի գիտունի մը գալուստը իմացնելու համար անոնց անունը կ՚արտասանէր։ Այն ատեն բազմութիւնը թեթեւ շարժումով մը այդ անձը կ՚ընդունէր։

Բայց այդ մարդկային ալիքներուն ովկիանը դողացնելու իշխանութիւնը ունեցող մէկուն համար ո՛րչափ անձեր անտարբերութեամբ կամ արհամարհոտ ժպիտով մը կ՚ընդունուէին։

Երբ միաձոյլ ժամացոյցին լեզուակը ժամը ինը կը նշանակէր և երբ անոր մեքենաներուն հաւատարիմ թարգման հնչիւնը ինը անգամ կը լսուէր, Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսին անունն ալ միեւնոյն ատեն հնչեց և ամբողջ բազմութիւնը ելեքտրական ցնցէ մը մղուածի պէս՝ դէպի դուռը դարձաւ։

Կոմսը՝ իր սովորական պարզութեամբը՝ սեւ զգեստներ հագած էր։ Սպիտակ բաճկոնը լայն և ձեւաւոր կուրծքը ի յայտ կը բերէր։ Իր սեւ փողկապը այնպիսի փայլուն գոյն մը ունէր, որ իր մարմնոյն աղօտ դեղնութիւնը պայծառ կ՚երեւցնէր։

Իր վրայ գոհար չէր կրեր, բացի բարակ շղթայէ մը, որ սպիտակ բաճկոնին վրայ հազիւ կ՚երեւէր։

Նոյն միջոցին բազմութիւնը բոլորակ կազմեց շուրջը։

Կոմսը մէկ ակնարկով տեսաւ որ տիկին Տանկլար սրահին մէկ ծայրն էր. պ. Տանկլար՝ միւս ծայրը, իսկ օրիորդ Էօժէնի իր առջեւը կը գտնուէր։

Նախ տիկին Տանկլարի մօտեցաւ, որ տիկին դը Վիլֆորի հետ կը խօսակցէր։ Վալանթին՝ միշտ հիւանդ ըլլալուն՝ մօրուն առանձին եկած էր։

Կոմսը, առանց իր ճամբայէն շեղելու, բազմութեան մէջէն անցնելով Էօժէնիին մօտեցաւ և այնչափ աճապարանքով և զգուշաւոր կերպով ողջունեց զայն, որ սէգ արուեստագէտը զարմացաւ։

Անոր քով կը գտնուէր օրիորդ Լուիզ տ'Արմիլլին, որ շնորհակալ եղաւ կոմսին ազնուութեան համար։ Կոմսը Իտալիոյ համար յանձնարարական նամակներ տուած էր և զորս կը յուսար թէ մօտերս պիտի գործածէր։

Օրիորդներուն քովէն հեռանալով՝ Մոնթէ Քրիսթօ գնաց Տանկլարին քով, որ կոմսը տեսնելուն պէս մօտեցած էր, անոր ձեռքը բռնելու համար։

Ընկերային այդ երեք պարտքերը կատարելէն յետոյ՝ Մոնթէ-Քրիսթօ կեցաւ և իր անվրէպ նայուածքը ձգեց իր շուրջը, որով ըսել կ'ուզէր. «Ես իմ պարտքս կատարեցի, հիմա ուրիշները իրենց պարտքը թո՛ղ կատարեն»։

Անտրէա, որ յարակից սրահի մը մէջ կը գտնուէր, Մոնթէ-Քրիսթոյի ունեցած սարսուռը ինքն ալ զգալով, վազելով եկաւ զայն ողջունելու։

Կոմսին շուրջը լեցուած էր բազմութիւնը և անոր խօսքերուն վրայ իրարու հետ կը վիճաբանէին, ինչպէս քիչ խօսող և բերնէն բնաւ պարապ խօսք մը չհանող մարդոց կը պատահի։

Այդ միջոցին երկու նօտարները ներս մտան և իրենց գրութիւնները դրին ստորագրութեան համար պատրաստուած ոսկեզօծ սեղանին ոսկեյուռ թաւիշէ ծածկոյթին վրայ։

Նօտարներէն մէկը նստաւ և միւսը ոտքի վրայ կեցաւ։

Պայմանագրութեան ընթերցումը սկսելու կը պատրաստուէին, զոր հանդէսին ներկայ եղող Փարիզի կէս ժողովուրդը պիտի ստորագրէր։

Ամէն ոք նստաւ, կիները բոլորակ մը կազմեցին և այրերը, որոնք այդ արարողութեան աւելի անտարբեր էին, Անտրէայի տենդոտ յուզմանը, պ. Տանկլարի ուշադրութեանը, Էօժէնիի անտարբերութեանը և այդ ուշագրաւ գործին մէջ տիկին Տանկլարի ճարտար ու զուարթ ընթացքին վրայ զանազան մեկնութիւններ կ'ընծայէին։

Պայմանագրութիւնը խորին լռութեամբ կարդացուեցաւ, բայց ընթերցումէն անմիջապէս յետոյ, սրահներուն մէջ ձայները կրկնապատկուեցան։

Երկու երիտասարդներուն ունեցած մեծ գումարներուն և միլիոններուն արձագանգը կը հնչէր բոլոր նախանձոտ բազմութեան մէջ։

Նշանածներուն օժիտը և ադամանդները մասնաւոր սենեակի մը մէջ ի տես դրուած էին։

Օրիորդ Տանկլարին գեղեցկութիւնը երիտասարդներուն աչքերուն կրկնապատկուած կ'երեւէր և նոյն միջոցին կը գերազանցէր արեւուն պայծառութիւնը։

Աւելորդ է ըսել թէ կիները այդ միլիոններէն նախանձելով՝ չէին կարծեր որ մէկը գեղեցիկ ըլլալու համար, այնչափ միլիոններու պէտք ունենայ։

Անտրէա իրեն եղած պատիւը, փաղաքշանքը և համակրութիւնը տեսնելով, սկսած էր կարծել թէ տեսած երազը կ'իրականանայ, այնպէս որ իր խելքը կորսնցնելու վրայ էր։

Նօտարը հանդիսաւորապէս գրիչը ձեռք առաւ, իր գլխէն վեր բարձրացուց և ըսաւ.

— Պարոններ, պայմանագրութիւնը պիտի ստորագրուի։

Նախ պառոնը պիտի ստորագրէր, յետոյ պ. Գավալգանթիի հօր փոխանորդութիւնը ընողը, անոնցմէ ետքն ալ տիկին Տանկլար և ապագայ ամոլները։

Պառոնը գրիչը առաւ և ստորագրեց, յետոյ պ. Գավալգանթիի փոխանորդը։

Տիկին Տանկլար, տիկին դը Վիլֆորի թեւը մտած, մօտեցաւ։

— Սիրելիս, ըսաւ ամուսինին, գրիչը ձեռք առնե-

լով. յուսահատական չէ՞ պ. Մօնթէ-Քրիսթօ կոմսին տան մէջ պատահած սպանութեան և գողութեան անակնկալ դէպքը, որուն քիչ մնաց կոմսը զոհ պիտի ըլլար և որ պ. տը Վիլֆորը մեզմէ կը զրկէ։

— Տէր Աստուած, ըսաւ Տանկլար այնպիսի ձայնով մը որ կը նշանակէր. Իրա՛ւ որ հոգս չէ բնաւ։

— Կը վախնամ որ անոր բացակայութեանը ակամայ պատճառ եղած եմ, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։

— Եթէ դուք ըլլայիք պատճառը, կոմս, ըսաւ տիկին Տանկլար ստորագրելով, երբեք պիտի չներէի ձեզի։

Անտրէա իր ականջները բացաւ։

— Սակայն ես յանցանք չունիմ, ըսաւ կոմսը։ Հիմա եղելութիւնը պատմեմ ձեզի։

Ամէն մարդ անհամբերութեամբ ականջ կը դնէր. Մօնթէ-Քրիսթօ, որ այնքան քիչ անգամ կը բանար բերանը, խօսելու կը պատրաստուէր։

— Կը յիշէ՞ք, ըսաւ կոմսը, ընդհանուր լռութեան մէջ, գողնալու համար եկող այս թշուառականը իմ տանս մէջ մեռաւ։ Տունէս մեկնած ատեն, իր մեղսակից ընկերոջմէն սպաննուեր է։

— Այո՛, ըսաւ Տանկլար։

— Անոր օգնութեան հասնելու համար՝ հանուեցնել և զգեստները անկիւն մը նետել տուի։ Ոստիկանութիւնը զանոնք առաւ՝ դիւանատուն յանձնելու համար, սակայն ոստիկանութիւնը անոր թիկնոցն ու տաբատը վերցուցած ատեն մոռցած էր անոր բաճկոնն ալ առնելու։

Անտրէա յայտնապէս գունատեցաւ և կամաց մը դըրան մօտեցաւ, հորիզոնին վրայ ամպի մը երեւիլը տեսաւ և այդ ամպին տակ փոթորիկ մը կը գուշակէր։

— Այդ ցնցոտի բաճկոնը այսօր գտնուեցաւ, բոլորովին արիւնաթաթաւ և սրտին տեղը ծակուած։

Տիկինները վախի ճիչ մը արձակեցին և անոնցմէ երկու-երեք հոգի նուաղելու վրայ էին։

— Ինծի բերին զայն և մարդ չէր գիտեր թէ այդ հին զգեստը ո՛ւրկից եկած է։ Ես միայն խորհեցայ որ զոհ եղողին բաճկոնն է հաւանաբար։ Սենեկապանս այդ աղետալի զգեստը գարշանքով խառնած ատեն յանկարծ գրպանին մէջ թուղթ մը գտնելով հանեց զայն։ Նամակ մըն էր, բայց որո՞ւ ուղղուա՛ծ կը կարծէք։ Ձեզի ուղղուած էր ան, պարոն։

— Ինծի՞, գոչեց Տանկլար։

— Այո՛. արիւնով թաթխուած թուղթին վրայ ձեր անունը կարդացի, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ, մինչ բազմութիւնը ընդհանուր զարմանքի ձայներ կը հանէր։

— Բայց, հարցուց տիկին Տանկլար, անձկութեամբ իր էրկանը երեսը նայելով, այդ բանը պ. տը Վիլֆորի գալուն ի՞նչ արգելք կ՚ըլլայ։

— Խնդիրը բոլորովին պարզ է, տիկին, պատասխանեց Մօնթէ-Քրիսթօ։ Այդ բաճկոնը ու նամակը ապացոյցներ էին, ուստի երկուքն ալ ընդհ. դատախազին ղրկեցի։ Այդպիսի խնդրոյ մը մէջ ամէնէն ապահով ճամբան ոստիկանութեան դիմելն է, այնպէս չէ՞, պարոն։ Կարելի է որ ձեզի դէմ դաւաճանութիւն մըն էր ան։

Անտրէա Մօնթէ-Քրիսթոյի երեսը նայեցաւ ապշութեամբ և երկրորդ սրահին մէջ աներեւոյթ եղաւ։

— Կարելի է, ըսաւ Տանկլար, սպաննուած մարդը հին թիապարտ մը չէ՞ր։

— Այո՛, պատասխանեց կոմսը, Քատրուս անունով հին թիապարտ մըն է եղեր։

Տանկլարի գոյնը քիչ մը նետեց։ Անտրէա երկրորդ սրահէն ալ մեկնելով՝ նախասենեակը անցաւ։

— Բայց ինչո՞ւ չէք ստորագրեր, ստորագրեցէք, ըսաւ Մօնթէ-Քրիսթօ։ Կը տեսնեմ որ պատմութիւնս ամէն մարդու յուզում կը պատճառէ, որուն համար խոնարհաբար ներում կը խնդրեմ ձեզմէ, տիկին և օրիորդ Տանկլար։

Տիկին Տանկլար ստորագրելէ յետոյ գրիչը նօտարին յանձնեց։

— Պարո՛ն Գավալգանթի իշխան, ըսաւ քարտուղարը, պարո՛ն Գավալգանթի իշխան, ո՞ւր էք։

— Անտրէ՛ա, Անտրէ՛ա, յարեցին քանի մը երիտասարդներ, որոնք այդ ազնուական իտալացիին հետ այն-

չափ ընտանեցած էին, որ մկրտութեան անունով կը կոչէին զայն։

— Կանչէ՛ իշխանը, գոչեց Տանկլար բարապանի մը, և իմացուր որ ստորագրելու կարգը իրեն եկած է։

Բայց նոյն միջոցին հանդիսականներու բազմութիւնը սարսափով մը գլխաւոր սրահը խուժեց, կարծես թէ ահռելի հրէշ մը մտած էր սենեակներուն մէջ։

Իրօք, վախնալու, պոռալու և փախչելու տեսարան մը կար։

Ոստիկան զինուորներու պաշտօնատար մը իւրաքանչիւր սրահին դրան առջև երկերկու ոստիկան զինուոր դնելէ յետոյ՝ Տանկլարի կը մօտենար ոստիկանութեան գործակալի մը հետ։

Տիկին Տանկլար երկիւղալի ձայն մը հանեց եւ նուաղեցաւ։

Տանկլար, որ հարուածը իրեն ուղղուած կը կարծէր, (մարդս երբեմն այդպիսի խղճի խայթեր կ՚ունենայ, որոնք բնաւ հանդարտ չեն թողուր զայն), մեծ սոսկումով մը իր հրաւիրեալներուն երեսը կը նայէր։

— Ի՞նչ կը խնդրէք, պարոն, հարցուց Մոնթէ-Քրիսթօ, ոստիկանութեան գործակալին մօտենալով։

— Պարոններ, Անտրէա Գավալգանթի կոչուած անձը ո՞վ է ձեր մէջ, հարցուց պաշտօնատարը, առանց կոմսին պատասխանելու։

Սրահին բոլոր անկիւններէն ապշութեան ձայներ ելան։

Ամէն կողմ նայեցան և ամէն կողմ փնտռեցին։

— Բայց ո՞վ է այդ Անտրէա Գավալգանթին, հարցուց Տանկլար, գրեթէ խելայեղ։

— Թուլոնի թիապարտութենէ փախած հին թիապարտ մը։

— Ի՞նչ է գործած յանցանքը։

— Քատրուս անունով իր շղթայակից ընկերը Մոնթէ-Քրիսթօ կոմսին տունէն դուրս ելած ատեն սպաննելուն համար ամբաստանուած է, ըսաւ պաշտօնատարը անողոք ձայնով մը։

Մոնթէ-Քրիսթօ իր չուրջը ակնարկ մը ձգեց։ Անտրէա աներևոյթ եղած էր։

ԺԹ. ԳԼՈՒԽ

ՊԵԼՃԻՔԱՅԻ ՃԱՄԲԱՆ

Տասնապետին անյուսալի գալուստէն և անոր ըրած յայտարարութենէն, պարոն Տանկլարի սրահներուն մէջ տեղի ունեցած շփոթալից տեսարանէն քանի մը վայրկեան յետոյ, սեղանաւորին ընդարձակ տունը այնպիսի արագութեամբ պարպուած էր, որ կարծես թէ հրաւիրեալներուն մէջ ժանտախտի կամ համաճարակի դէպք մը պատահած էր։ Քանի մը վայրկեանի մէջ՝ ամէն ոք դռներէն ու սանդուխներէն մեկնելու, կամ աւելի ճիշդը, փախչելու կը փութար։ Այնպիսի դէպք մըն էր, ուր պէտք չէ սովորական մխիթարութիւնները իսկ փորձել, որոնք մեծ աղէտներու մէջ ամէնէն մօտ բարեկամներն անգամ տաղտկալի ցոյց կուտան։

Սեղանաւորին տան մէջ մնացողներն էին Տանկլար, որ իր դահլիճը փակուած՝ ոստիկանութեան պաշտօնատարին հարցումներուն կը պատասխանէր, տիկին Տանկլար, որ սարսափահար, դահլիճը մտած էր, և Էօժէնի, որ սէգ նայուածքով ու արհամարհոտ շրթունքով իր սենեակը քաշուած էր օրիորդ Լուիզ տ՚Արմիյլի՝ իր անբաժանելի ընկերուհիին հետ։

Իսկ բազմաթիւ ծառաները, որոնք նոյն իրիկունը սովորականէն աւելի կրկնապատկուած էին, արարողութեան հանդէսին պատճառաւ՝ Քաֆէ տը Փարիի պաղպաղակ շինողները, խոհարարները և սեղանայարդարները անոնց վրայ աւելցուած էին, իրենց պաշտօնին մէջ իրենց եղած նախատինքին համար բարկութիւննին տէրերնուն վրայ դարձնելով խմբովին հաւաքուած էին խոհանոցները և իրենց սենեակները, առանց կարևորութիւն ընծայելու իրենց ծառայութեանը, որ բնականաբար ընդմիջուած էր։

Զանազան շահեր ունեցող այդ անձերուն մէջ միայն երկու անձեր կան, որոնց վրայ խօսիլ պարտք կը համարինք և որոնք են օրիորդ Էօժէնի Տանկլար ու օրիորդ Լուիզ տ'Արմիյի։

Ինչպէս ըսինք, ծաղկատի նշանած աղջիկը սեգ կերպարանքով և արհամարհոտ շրթունքներով ու թշնամանուած թագուհիի մը քալուածքով իր սենեակը քաշուած էր, իր ընկերուհիին հետ, որ իրմէ աւելի դեղներ և աւելի յուզուեր էր։

Էօժէնի իր սենեակը հասնելով՝ դուռը ներսէն գոցեց, իսկ Լուիզ աթոռի մը վրայ ինկաւ։

— Տէր Աստուած, այս ի՛նչ սոսկալի բան է, ըսաւ նորատի երգչուհին։ Որո՞ւն միտքէն կ'անցնէր որ պ. Անտրէա Գավալգանթին սրիկայ մը... մարդասպան մը... և թիապարտութենէ փախչող մը ըլլայ...

Հեգնական ժպիտ մը կարկամեց Էօժէնիին շրթունքները։

— Ստուգիւ, ճակատագիրս է եղեր, ըսաւ, Մորսէրֆէն ազատեցայ որպէս զի Գավալգանթիին իյնամ։

— Ո՛հ, իրարու հետ մի՛ չփոթեր զանոնք, Էօժէնի։

— Լռէ՛, երկու մարդիկ անարժան են և ես զանոնք ատել կարենալուս համար երջանիկ եմ։ Բայց հիմա ա՛լ աւելի կը նախատեմ զանոնք։

— Հիմա ի՞նչ պիտի ընենք, հարցուց Լուիզ։

— Ի՞նչ պիտի ընենք, կ'ըսես։

— Այո՛։

— Ինչ որ պիտի ընէինք երէկ... պիտի մեկնինք։

— Բայց հիմա որ ալ պիտի չամուսնանաս. միշտ նոյն դիտաւորութիւնը ունի՞ս։

— Մտիկ ըրէ՛, Լուիզ, մեր երաժշտական տետրակին պէս չափուած ձեւուած կեանքը ատելի է ինծի։ Իմ սպասած և փափաքած կեանքս արուեստագէտի կեանքն է, ազատ և անկախ կեանք մը, որուն մէջ մարդ ուզածը կ'ընէ և իր ըրածին վրայ մէկուն հաշիւ տալու պէտք չունի։ Ինչո՞ւ համար կենամ, որպէսզի ասկէ մէկ ամիսէն նորէն զիս ամուսնացնե՞լ ուզեն, և որո՞ւ հետ, Գուցէ պ. Տըպ-

րէին հետ, ինչպէս խօսքը եղած էր առենօք։ Ո՛չ, Լուիզ, ո՛չ, այս իրիկուան դէպքը պատրուակ մը կրնայ ըլլալ՝ իմ հարցնելէս և փնտռելէս առաջ, Աստուած կ'իմացնէ ինծի, օրհնեալ ըլլայ Աստուած։

— Ի՛նչ անվախ և քաջասիրտ աղջիկ ես, ըսաւ խարտեաշ և նուրբ աղջիկը իր թխագոյն ընկերուհիին։

— Մինչև հիմա զիս չէի՞ր ճանչնար, Լուիզ։ Հիմա մեր գործերուն վրայ խօսինք։ Կառքը ի՞նչպէս եղաւ։

— Բարեբախտաբար երեք օրէ ի վեր գնուած է։

— Որոշուած տեղը տանել տուի՞ր։

— Այո՛։

— Մեր անցագիրները ի՞նչ ըրիր։

— Ահաւասիկ։

Ու Էօժէնի, իր սովորական համարձակութեամբը, Լուիզին ներկայացուցած թուղթը բանալով կարդաց.

«Պ. Լէօն տ'Արմիյին, քսան տարեկան, արուեստագէտ, սեւ մազերով, սեւ աչքերով, իր քրոջը հետ պիտի ճամբորդէ»։

— Շատ լաւ, այս անցագիրը որո՞ւ միջոցաւ ստացար։

— Հռոմի և Նափոլիի թատրոններուն տնօրէններուն համար Մօնթէ-Քրիսթոյէն նամակներ խնդրած միջոցիս, կնոջ զգեստով ճամբորդելու մասին ունեցած վախս յայտնեցի անոր։ Իմ միտքս հասկցաւ և էրիկ մարդու անցագիր մը ստանալու աշխատեցաւ։ Երկու օր ետքը՝ այս անցագիրը ստացայ, որուն վերջը իմ ձեռքովս Իր քրոջը հետ պիտի ճամբորդէ խօսքը աւելցուցի։

— Ուրեմն, ըսաւ Էօժէնի ուրախութեամբ, միայն մեր արկղները պատրաստելու գործը մնաց։ Հարսանիքի իրիկունը մեկնելու տեղ՝ պայմանագրութիւնը ստորագրելու իրիկունը կը մեկնինք։

— Աղէկ մտածէ, Էօժէնի։

— Ո՛հ, ես լաւ մտածած եմ։ Հաշիւներու, ամսավերջներու, գիներու բարձրանալուն և իջնելուն, սպանիական արժեթուղթերուն, Հայիթիի թուղթերուն խօսքերը լսելէն ձանձրացած եմ։ Այս ամէնուն տեղը, կը հաս-

կընա՞ս, Լուիզ, ազատութեան օդը, Թռչուններու երգը, Լոմպարտիոյ մարգագետինները, Վենետիկի ջրանցքը, Հըռոմի պողոտաները և Նափոլիի ծովեզրը պիտի վայելենք։ Ո՞րչափ է մեր ունեցածը, Լուիզ։

Նորատի աղջիկը գրասեղանի մը մէջէն կղպուած թղթապանակ մը հանեց, բացաւ զայն և քսան երեք պանքնոտներ համրեց։

— Քսան երեք հազար ֆրանք, ըսաւ։

— Գոնէ նոյնչափ արժէքով ալ մարգարիտներ, ադամանդներ և գոհարներ ունինք, ըսաւ Ժոժէնի։ Հարուստ ենք և քառասունըհինգ հազար ֆրանքով երկու տարի իշխանուհիներու պէս կամ չորս տարի պատշաճօրէն ապրելու միջոց ունինք։ Բայց վեց ամիս չանցած, դուն երաժշտութեամբդ և ես իմ ձայնովս մեր դրամագլուխը կը կրկնապատկենք։ Դրամները դուն առ և գոհարեղէններու արկղիկն ալ ես կ'առնեմ, որպէսզի եթէ մեզմէ մէկը իր գանձը կորսնցնելու դժբախտութիւնը ունենայ, միւսինը միշտ ձեռքերնիս ըլլայ։ Հիմա արկղը պատրաստենք, շուտ ընենք, արկղը։

— Կեցիր, ըսաւ Լուիզ, տիկին Տանկլարի դրան ականջ դնելով։

— Ի՞նչ բանէ կը վախնաս։

— Կը վախնամ որ յանկարծ վրայ չհասնին։

— Դուռը գոցած եմ։

— Գուցէ պահանջեն որ բանանք զայն։

— Թող պահանջեն, եթէ կ'ուզեն, մենք չենք բանար։

— Ճշմարիտ ամազոն մըն ես, Ժոժէնի։

Ու երկու ծաղկատի աղջիկները զարմանալի աշխուժով մը սկսան մորթարկղի մը մէջ զետեղել ճամբորդութեան մէջ անհրաժեշտ եղած բոլոր բաները։

— Աղէկ, ըսաւ Ժոժէնի, հիմա զգեստներս փոխելու միջոցիս՝ դուն արկղը գոցէ։

— Բայց ես չեմ կրնար գոցել զայն, ըսաւ Լուիզ, քեզի չափ ոյժ չունիմ, դուն գոցէ։

— Ո՛հ, ստոյգ է, ըսաւ Ժոժէնի ծիծաղելով, մոռցայ որ ես Հերքիւլն եմ և դուն անզօր Ոմփաղէսը։

Ծաղկատի աղջիկը իր սրունքը մորթարկղին վրայ կոթնցնելով՝ իր սպիտակ և պնդակազմ թեւերը պրկեց մինչեւ որ սնտուկին երկու բաժանումները իրարու միացան և օրիորդ տ'Արմիյլին փականակին ակիշը երկու օղակներուն մէջ անցաւ։

Այս գործողութենէն յետոյ՝ Ժոժէնի պահարան մը բացաւ, որուն բանալին իր վրայ կը կրէր և ճամբորդութեան համար բամպակով լեցուած մանիշակագոյն մետաքսէ կրկնոց մը հանեց։

— Ինչպէս կը տեսնես, ըսաւ, ամէն բան մտածեցի։ Այս կրկնոցով ճամբան պիտի չմսիս բնաւ։

— Բայց դո՞ւն։

— Ես բնաւ չեմ մսիր, ինչպէս շատ լաւ գիտես, մանաւանդ էրիկ մարդու զգեստներով...

— Հո՞ս պիտի հագուիս։

— Անշուշտ։

— Բայց ատեն պիտի ունենա՞ս։

— Բնաւ հոգ մի՛ ըներ, վախկոտ աղջիկ։ Մեր բոլոր ծառաները իրենց գործով զբաղած են։ Մանաւանդ որ ի՞նչ կրնան ըսել, յուսահատութեան մատնուած ըլլալուս, եթէ սենեակս փակուիմ։

— Իրաւ է որ բան մը չեն կրնար ըսել։

— Եկո՛ւր ուրեմն օգնէ ինծի։

Ու նոյն պահարանին մէջէն, (ուրկից օրիորդ տ'Արմիյլին համար կրկնոց մը հանած էր և նրբակազմ օրիորդին ալ իր կոնակը առած էր զայն) կօշիկէն մինչև թիկնոցը էրիկ մարդու զգեստ հանած էր, ճերմակեղէններուն միայն պէտք եղածները հանեց։

Այն ատեն Ժոժէնի այնպիսի արագութեամբ մը, որ ցոյց կու տար թէ անտարակոյս առաջին անգամը չէր որ զուարճանալու համար ուրիշ սեռի մը զգեստները կը հագնէր, կօշիկները և տաբատը հագաւ, փողկապը կապեց, գոց բաճկոն մը մինչեւ վիզը կոճկեց և թիկնոց մը հագաւ, որ իր մարմնոյն նուրբ ու կոր ձեւը կը նկարէր։

— Սքանչելի, այդ զգեստները շատ վայլեցին, ըսաւ Լուիզ զարմանքով անոր նայելով։ Բայց այդ գեղեցիկ սեւ

մազերդ, այդ չքեղ հիւսքերդ, որոնց համար բոլոր կիները նախանձելով կը հառաչեն՝ էրիկ մարդու գլխարկին մէջ կրնա՞ն ամփոփուիլ։

— Հիմա կը տեսնես, ըսաւ Ժօժէնի։

Ու ձախ ձեռքովը թանձր մազերուն հիւսքը բռնելով, որոնք հազիւ երկար մատերուն մէջ կ՚ամփոփուէին, աջ ձեռքովն ալ երկար մկրատ մը առաւ և իր թիկնոցէն հեռացնելու համար դէպի ետեւ ծռելով՝ իր առատ ու գեղեցիկ մազերը կտրեց, որոնք նորատի աղջկան ոտքերուն տակ ինկան։

Գլխաւոր հիւսքը կտրելէն յետոյ՝ Ժօժէնի հետզհետէ քունքերուն մազերն ալ կտրեց, առանց բնաւ ցաւ յայտնելու։ Ընդհակառակը՝ իր աչքերը սովորականէն աւելի վառվռուն և աւելի զուարթ կը փայլէին, եփենոսի նման սեւ յօնքերուն տակ։

— Ո՛հ, մե՜ղք գեղեցիկ մազերուդ, ըսաւ Լուիզ ցաւելով։

— Է՛հ, այսպէս շատ աւելի աղէկ չե՞մ, գոչեց Ժօժէնի իր ստուար խոպոպները ձեռքերովը ուղղելով, որոնք բոլորովին առնական դարձած էին, և այսպէս աւելի գեղեցիկ չե՞մ երեւիր։

— Ո՛հ, կարծեմ թէ երդում ըրած ես, Ժօժէնի։

Ու երկու նորատի աղջիկները, որոնց աչքերը գրեթէ արցունքներով լեցուած էին՝ մէկը իր անձին և միւսը իր բարեկամուհիին վրայ ունեցած անձնուիրութեանը համար, փախուստի պատրաստութիւնները տեսած ատեննին ջանացին տակնուվրայ եղած առարկաներուն հետքը ջնջելու։

Յետոյ ճրագնին մարեցին և ամէն կողմ դիտելով ու ականջ դնելով, երկու փախստականները զարդախուցի մը դուռը բացին, որ մինչեւ տան բակը տանող սանդուխին վրայ կը բացուէր։ Ժօժէնի առջեւէն կը քալէր և արկղին մէկ կողմէն բռնած էր, իսկ անոր միւս ճարմանդէն օրիորդ տ՚Արմիյլին բռնած էր և հազիւ երկու ձեռքերովը վեր կ՚առնէր։

Բակին մէջ մարդ չկար։ Ժամացոյցը կէս գիշեր կը հնչէր։

Դռնապանը անկողին գացած չէր տակաւին։

Ժօժէնի կամաց մը անոր մօտեցաւ և տեսաւ որ թիկնաթոռին վրայ երկնցած, իր խցիկին մէջ կը քնանար։

Լուիզի քով վերադարձաւ և գետինը ձգած արկղը իր ընկերուհիին հետ առնելով և պատին տակի ստուերին մէջէն քալելով, դրան մօտեցան։

Ժօժէնի Լուիզին հրամայեց որ դրան անկիւնը պահուըտի, որպէսզի եթէ դռնապանը դիպուածով արթննայ՝ մէկ հոգի տեսնէ միայն։

Այն ատեն անվախ օրիորդը բակը լուսաւորող ճրագին մօտ երթալով.

— Բա՛ց դուռը, գոչեց բարձրաձայն երգող դերասանի մը գեղեցիկ ձայնովը ու խցիկին պատուհանը զարկաւ։

Դռնապանը ոտքի ելաւ, ինչպէս Ժօժէնի գուշակած էր, և քանի մը քայլ իսկ յառաջացաւ, որպէսզի դուրս ելլողը ճանչնայ, բայց տեսնելով որ սպասողը երիտասարդ մըն էր, որ անհամբերութենէն եղէգէ գաւազանովը իր տաբատը կը ծեծէր, անմիջապէս դուռը բացաւ։

Լուիզ կիսաբաց դռնէն օձի պէս դուրս սողոսկեցաւ իսկոյն։

Ժօժէնի ալ անոր ետեւէն դուրս ցատկեց։ Թէեւ հանդարտ կ՚երեւէր, սակայն իր սիրտը սովորականէն աւելի կը բաբախէր։

Այդ միջոցին բեռնակիր մը կ՚անցնէր։ Արկղը անոր վրայ բեռնաւորեցին ու իրենց երթալիք տեղը Վիքթուար փողոցը, թիւ 36ը ըլլալը իմացնելով՝ այդ մարդուն ետեւէն յառաջացան, որուն ներկայութիւնը Լուիզին վախը կը փարատէր, իսկ Ժօժէնի Յուդիթի կամ Տալիլայի մը պէս անվախ էր։

Որոշեալ փողոցին թիւ 36ը հասնելով՝ Ժօժէնի հրամայեց բեռնակրին որ արկղը գետինը դնէ, քանի մը ֆրանք տուաւ անոր և դուռը զարնելէ յետոյ ճամբեց զայն։

Ժօժէնիին զարկած դուռը լուացարարուհիի մը տան դուռն էր, որուն կանխաւ իմաց տրուած ըլլալով, դեռ քնացած չէր և իսկոյն դուռը բացաւ։

— Օրէնքդ, ըսաւ Ժօժէնի, կառքը դռնապանին դուրս հանել տո՛ւր և ղրկէ զայն որ ձիերը բերէ՛։ Ահա իր աշխատութեանը համար հինգ ֆրանքնոց մը։

— Ստուգիւ զարմանք կը պատճառես ինծի և կրնամ իսկ ըսել որ քեզմէ կ'ակնածիմ, ըսաւ Լուիզ։

Լուացարարուհին զարմանքով անոր կը նայէր։ Բայց որովհետեւ առաջուց համաձայնած էին որ իրենց քսան ոսկի պիտի տան, դիտողութիւն չըրաւ բնաւ։

Քառորդ մը յետոյ դռնապանը կառապանով և ձիերով վերադարձաւ, որոնք իսկոյն կառքին լծուեցան։ Անոր վրայ դռնապանը չուանով մը հաստատեց արկղը։

— Ահա անցագիրնիդ, ըսաւ կառապանը, ո՞ր ճամբան պիտի բռնենք, երիտասարդ քաղաքացի։

— Ֆոնթէնէպլոյի ճամբան, պատասխանեց Ժօժէնի, գրեթէ առնական ձայնով մը։

— Ի՞նչ կ'ըսես, հարցուց Լուիզ։

— Մեզմէ քսան ոսկի առնող կինը քառասուն ոսկի ընդունելու համար կրնայ մատնել մեզ, ծառուղիին վրայ մեր ճամբան կը փոխենք, ըսաւ Ժօժէնի։

Ու ծաղկատի աղջիկը ոտքը գրեթէ ոտնդիրին չդըպցուցած՝ կառքին մէջ նետուեցաւ։

— Միշտ իրաւունք ունիս, Ժօժէնի, ըսաւ երգի ուսուցչուհին, իր բարեկամուհիին մօտ նստելով։

Քառորդ մը ետքը կառապանը շիտակ ճամբան կը բռնէր և մտրակին շաչիւնովը Սէն-Մարթէն կոչուած Փարիզի դռնէն կ'անցնէր։

— Ա՛հ, ըսաւ Լուիզ շունչ առնելով, ահա Փարիզէն դուրս ելանք։

— Այո՛, սիրելիս, և ըրած յափշտակութիւնս լաւ կը յաջողի, պատասխանեց Ժօժէնի։

— Այո՛, բայց առանց բռնութիւն բանեցնելու, ըսաւ Լուիզ։

— Վատութիւն կը համարեմ այդպիսի գործ մը, պատասխանեց Ժօժէնի։

Լա Վիլէթի քարայատակին վրայ կառքին հանած ձայնին մէջ այդ խօսքերը կորսուեցան։

Պ. Տանկլար ա՛լ աղջիկ չունէր։

Ի. ԳԼՈՒԽ

ՁԱՆԳԱԿԻՆ ԵՒ ՇԻՇԻՆ ՊԱՆԴՈԿԸ

Թողունք օրիորդ Տանկլարը և իր բարեկամուհին Պրիւսէլի ճամբուն վրայ ու դառնանք խեղճ Անտրէա Գավալգանթիին, որ երջանկութեան թեւերով թռչելու ատեն իր գնացքին մէջ ինկաւ յանկարծ։

Պ. Անտրէա Գավալգանթին իր ծաղկատի տարիքին մէջ խիստ խորամանկ և խորամիտ էր։

Ուստի սրահին մէջ իր ոճրագործութեան խօսքը եղած միջոցին տեսանք որ աստիճանաբար դրան կը մօտենար, մէկ սենեակէն միւսը կ'անցնէր և վերջապէս աներեւոյթ եղած էր։

Մոռցանք դէպք մը յիշելու, զոր պէտք չէ զանց ընել, Գավալգանթիի անցած սենեակներէն մէկուն մէջ Ժօժէնիին օժիտը ի տես դրուած էր, այսինքն անոր ադամանդէ զարդերը, Գաշմիր ցփսինները, Վալանսի ասեղնագործութիւնները անգլիական քօղերը, վերջապէս այն անթիւ առարկաները, որոնց միայն անունը նորատի աղջիկներուն սիրտը կը հրճուեցնէ։

Այդ սենեակին մէջէն անցնելու ատեն՝ Անտրէա ադամանդէ զարդերուն ամէնէն թանկագինը վերցուց։ Այդ բանը ցոյց կու տար թէ երիտասարդը ո՛չ միայն խորամանկ և խորամիտ էր, այլեւ հեռատես։

Ճամբորդութեան այս պաշարով աւելի թեթեւութիւն մը զգացած էր, պատուհանէն դուրս ցատկելու և ոստիկաններու ձեռքէն փախչելու համար։

Նախկին ըմբիշի մը պէս բարձրահասակ ու յաղթամարմին, Սպարտացիի մը պէս ջղապինդ երիտասարդ մը ըլլալուն, քառորդ մը վազելով փախած էր անկէ, առանց գիտնալու թէ ո՞ւր կ'երթայ, միայն այդ տունէն հեռանալու նպատակաւ, որուն մէջ քիչ մնաց պիտի ձերբակալուէր։

Մոն Պլան փողոցէն մեկնելով՝ Լաֆայէթ փողոցին

ծայրը հասած էր, քաղաքին դռնէն դուրս ելլելու համար, ինչ որ գողերու յատուկ բնազդում մըն է։

Անտրէա, չնչասպառ եղած, կանգ առաւ հոն։

Բոլորովին առանձին էր, և ձախ կողմը Սէն-Լազարի ընդարձակ արտը կը գտնուէր, իսկ աջ կողմը Փարիզ՝ իր բովանդակ ընդարձակութեամբը կը տարածուէր։

— Արդեօք պիտի կորսուի՞մ, հարցուց իւրովի։ Ոչ, եթէ իմ թշնամիներէս աւելի ճարպիկ գտնուիմ։ Ուրեմն ազատութիւնս դեռ վտանգի մէջ է։

Նոյն միջոցին Բուասոնիէր արուարձանէն եկող կառք մը տեսաւ, որուն կառապանը իր ծխափողը քաշելով կ՚երևէր թէ Սէն-Տընի արուարձանը մտնել կ՚ուզէր, ուր անտարակոյս իր սովորական կայանը պիտի կենար։

— Է՛հ, բարեկամ, գոչեց Պէնէտէթթօ։

— Ի՞նչ կայ, պարոն, հարցուց կառապանը։

— Ձիդ յոգնա՞ծ է։

— Յոգնա՛ծ մի, ո՛հ, այո՛, բան մը չըրաւ։ Չորս անգամ ճամբորդ ունեցայ և քսան սու պարգև առի, ընդամէնը եօթը ֆրանք. և ես տասը ֆրանք կառքին տիրոջը պիտի տամ։

— Այդ եօթը ֆրանքին վրայ կ՚ուզե՞ս քսան ֆրանքնոց մըն ալ աւելցնել, զոր ես պիտի տամ քեզի, հէ՞, ի՞նչ կ՚ըսես։

— Սիրայօժար, պարոն։ Միթէ քսան ֆրանքը կը մերժուի՞, ի՞նչ կը խնդրէք, ըսէք։

— Խիստ դիւրին բան մը, եթէ ձիդ յոգնած չէ։

— Զեփիւռի պէս պիտի սուրայ, կ՚ըսեմ, միայն ըսէք ինծի թէ ո՞ր կողմը կ՚ուզէք երթալ։

— Լուվրի կողմը։

— Ո՛հ, հասկցայ, համեմօղիի երկիրը պիտի երթաք։

— Կ՚ուզեմ բարեկամներէս մէկուն ետևէն հասնիլ, որուն հետ վաղը Շաբէլ-ան-Սէրվալ որսի պիտի երթամ։ Իր կառքովը մինչև ժամը տասնըմէկուկէս հոս պիտի սպասէր ինծի։ Հիմա կէս գիշեր է. կ՚երևի թէ սպասելէն ձանձրանալով՝ մինակ մեկնած է։

— Հաւանական է։

— Ուրեմն անոր հասնելու փորձ մը պիտի կրնա՞ս ընել։

— Իմ ուզածս ալ այդ է։

— Եթէ ասկէ մինչև Պուրժէ անոր չհասնինք՝ միայն քսան ֆրանք պիտի ստանաս, իսկ եթէ մինչև Լուվրը չհասնինք՝ երեսուն ֆրանք։

— Իսկ եթէ հասնի՞նք։

— Քառասուն, ըսաւ Անտրէա վայրկեան մը վարանում ցուցնելէ յետոյ, մտածելով որ բան մը չէր կորսընցներ, եթէ խոստանար։

— Շատ աղէկ, ըսաւ կառապանը, հեծէք. յառաջ։

Անտրէա կառքը նստաւ, որ սլացաւ Սէն-Տընի արուարձանէն Սէն-Մարթէն արուարձանին բոլոր երկայնքէն անցաւ ու դռնէն դուրս ելլելով անվերջանալի Վիլէթը մտաւ։

Երևակայական բարեկամին ետևէն հասնելու հոգ չէին ըներ, թէև Գավալգանթի մերթ ուշ մնացող անցորդներուն և դեռ բաց գտնուող պանդոկներուն կը հարցնէր թէ աչխէտ ձիու մը լծուած կանաչ կառքի մը անկէ անցնիլը տեսա՞ծ էին։ Եւ որովհետև Ստորին Նահանգաց ճամբուն վրայ խիստ շատ կառքեր կը բանին և անոնց տասնէն ինը կանաչ են, ամէն քայլափոխին կը տեղային տեղեկութիւնները։

Այդպիսի կառքի մը անցնիլը տեսած էին միշտ։ Հինգ հարիւր, երկու հարիւր կամ հարիւր քայլ առջևէն՝ նկարագրուածին նման կառք մը կ՚երթար. անկէ առաջ կ՚անցնէին, բայց իր բարեկամինը չէր ան։

Անգամ մըն ալ կառք մը իրենց կառքէն առաջ անցաւ։ Ճեպակառքի երկու ձիերէ լծուած կառք մըն էր ան։

— Ա՛հ, ըսաւ Գավալգանթի ինքնիրեն, ինչո՞ւ սա կառքը, երկու ձիերը և մանաւանդ անոնց անցագիրը չունենայի։

Ու սրտին խորէն հառաչեց։

Օրիորդ Տանկլարին և օրիորդ տ՚Արմիյլիին հեծած կառքն էր ան։

— Յառա՛ջ, յառա՛ջ, ըսաւ Անտրէա, պիտի չկրնանք հասնիլ։

Ու խեղճ անասունը սկսաւ նորէն սրարշաւ ընթանալ և հեւալով Լուվրը հասաւ։

— Ստուգիւ, ըսաւ Անտրէա, կը տեսնեմ որ բարեկամիս պիտի չկրնամ հասնիլ և ձիդ պիտի սպաննեմ։ Ուստի աւելի լաւ կ'ըլլայ հոս կենամ։ Ահա քեզի երեսուն ֆրանք, այս գիշեր Շվալ-Րուժ կը պառկիմ և առաւուն կառք մը գտնելով կը մեկնիմ։ Երթաս բարով, բարեկա՛մ։

Ու Անտրէա կառապանին ձեռքը վեց հատ հինգ ֆրանքնոց դնելով՝ ճամբուն քարայատակին վրայ ցատկեց աշխուժօրէն։

Կառապանը առած դրամները ուրախութեամբ գրպանեց և կանոնաւոր ընթացքով փարիզի ճամբան բռնեց։

Անտրէա Շվալ-Րուժի պանդոկը մտնել ձեւացուց, բայց դրան առջեւ քիչ մը կենալէն յետոյ՝ տեսնելով որ կառքը հորիզոնին վրայ աներեւոյթ կ'ըլլար, իր ճամբան շարունակեց և խիստ շուտ ու կանոնաւոր քայլերով երկու մղոն տեղ յառաջացաւ։

Այն ատեն քիչ մը հանգչեցաւ։ Շաբէլ-ան-Սէրվալին շատ մօտեցած պիտի ըլլար, ուր երթալը իմացուցեր էր։

Անտրէա Գավալգանթի ոչ թէ յոգնութենէն, այլ իր որոշումը տալու և ծրագիր մը պատրաստելու համար էր որ հոն կը կենար։

Ճամբորդութեան կառք մը նստիլը անկարելի էր, սուրհանդակի կառք մը վարձելը նոյնպէս անկարելի էր։ Մէկ կամ միւս եղանակով ճամբորդելու համար անհրաժեշտ պէտք էր անցագիր ունենալ։

Ուազի, այսինքն Ֆրանսայի ամէնէն բաց և լաւ հսկողութեան տակ գտնուող նահանգներէն մէկուն մէջ կենալը դարձեալ անկարելի էր, մանաւանդ յանցապարտութեան մէջ Անտրէայի պէս փորձառու մարդու մը համար։

Անտրէա փոսին եզերքի կողմը նստաւ, գլուխը իր երկու ձեռքերուն մէջ առած սկսաւ խորհիլ։ Տասը վայրկեան վերջը, գլուխը վեր առաւ։ Երիտասարդը տուած էր իր որոշումը։

Փոշիով ծածկեց իր վերարկուին մէկ կողմը, զոր հազիւ ատեն ունեցած էր Տանկլարի նախասենեակին մէջ ջէն յափշտակելու և իր պարահանդէսի զգեստներուն վրայէն հագնելու։ Շաբէլ-ան-Սէրվալ մտնելով՝ գիւղին մէ-

գտնուած միակ պանդոկին դուռը զարկաւ համարձակօրէն։

Պանդոկապետը դուռը բացաւ։

— Բարեկամ, ըսաւ Անտրէա, Մորթֆոնթէնէն Սէնլի երթալու պահուս, ձիս, որ անզուսպ կենդանի մըն է, խրտչելով ցատկեց և գիս տասը քայլ անդին նետեց։ Այս գիշեր պէտք է որ Գոմբիէնեը երթամ, եթէ ոչ՝ ընտանիքըս խիստ մեծ մտահոգութեան պիտի մատնուի։ Վարձու ձի մը ունի՞ք։

Պանդոկապետ մը, աղէկ կամ գէշ, միշտ ձի մը կ'ունենայ։

Շաբէլ-ան Սէրվալին պանդոկապետը իր ձիապանը կանչեց և հրամայեց որ Պլան անունով ձին թամբէ, յետոյ եօթը տարեկան որդին արթնցուց, որ պարոնին ետին պիտի հեծնէր և ձին ետ պիտի բերէր։

Անտրէա քսան ֆրանք տուաւ պանդոկապետին և դրամը գրպանէն հանած միջոցին՝ այցետոմս մը ձգեց գետինը։

Այդ այցետոմսը Բաֆէ տը Փարիի իր բարեկամներէն մէկունն էր, և պանդոկապետը Անտրէայի մեկնելէն յետոյ՝ գետնէն առնելով զայն, կարծեց որ իր ձին պ. կոմս տը Մալէոնին վարձած էր, որ Սէն-Տոմինիք փողոցը, թիւ 25 կը բնակէր։ Այցետոմսին վրայ եղած անունն ու բնակութեան տեղը ասոնք էին։

Պլան շուտ չէր յառաջանար, բայց միօրինակ և շարունակ կը յառաջանար։

Երեք ու կէս ժամուան մէջ մինչեւ Գոմբիէնեը ինը մղոն տեղ ընթացաւ։

Ժամը չորս կը զարնէր, երբ կայանին առջեւ հասաւ։

Գոմբիէնեի մէջ ընտիր պանդոկ մը կայ, զոր գիշեր մը հոն պառկողները անգամ կը յիշեն։

Անտրէա, որ Փարիզի շրջակաները կատարած պըտոյտներուն մէջ գիշեր մը հոն մնացած էր, «Զանգակին և Շիշին պանդոկը» միտքը եկաւ։ Ամէն կողմ դիտեց և լապտերի մը լոյսովը անոր անունը դրան մը վրայ կարդաց։ Տղան ճամբելով, որուն տուաւ քովը ունեցած բոլոր մանր դրամները, գնաց պանդոկին դուռը զարկաւ՝ մտա-

ծելով որ իր առջեւ երեք-չորս ժամ ունի և թէ լաւ քունով ու ընտիր ընթրիքով մը պէտք էր ուժ առնել, նոյքէն կրելիք յոգնութեան համար։

Դուռը բացողը ծառայ մըն էր։

— Բարեկամ, ըսաւ Անտրէա, ես Սէն-Ժան-օ-Պուայէն կու գամ, ուր ճաշս ընելով կը յուսայի թէ կէս գիշերին անցնող կառքը պիտի կարենամ առնել, սակայն յիմարի մը պէս կորսուած եմ, և ահա չորս ժամէ ի վեր անտառին մէջ կը թափառիմ։ Բակին վրայ նայող փոքր գեղեցիկ սենեակներէն մէկը ինծի համար պատրաստել տուր և պաղ վառեակ մը ու շիշ մը Պորտոյի գինի ղրկէ՛ ինծի։

Ծառան կասկածելու պատճառ չունէր։ Անտրէա կատարեալ հանդարտութեամբ կը խօսէր։ Գլանիկը բերանը և ձեռքերը վերարկուին գրպանը դրած էր, իր զգեստները վայելուչ էին, մօրուքը՝ դեռաբոյս և կօշիկները ձեւաւոր։ Ուշ մնացող դրացիի մը երեւոյթն ունէր։

Երբ ծառան իր սենեակը կը պատրաստէր, պանդոկապետուհին արթնցաւ։ Անտրէա իր ամէնէն քաղցր ժպիտով ընդունեց զայն և հարցուց թէ արդեօք իրեն չէ՞ր կրնար տալ թիւ 3 սենեակը, զոր իր վերջին ճամբորդութեանը մէջ ինքը վարձած էր։ Դժբախտաբար թիւ 3 սենեակը՝ քրոջը հետ ճամբորդող երիտասարդ մը վարձած էր։

Անտրէա յուսահատ երեւոյթ մը առաւ և միայն այն ատեն մխիթարուեցաւ, երբ պանդոկապետուհին ապահովցուց զինքը թէ թիւ 7 սենեակը թիւ 3 սենեակին ամէն յարմարութիւնները ունէր։ Մինչեւ որ սենեակը պատրաստուեցաւ, ոտքերը տաքցուց ու Շանթիյլի ըրած իր վերջին ճամբորդութիւնները պատմեց։

Պարապ տեղը չէ որ Անտրէա բակին վրայ նայող գեղեցիկ սենեակներուն գովեստը ըրած էր։ Այդ պանդոկին բակը խիստ չքեղ երեւոյթ մը ունէր իր երեք կարգ սիւնազարդ գաւիթներովը, որոնք թատերասրահի մը երեւոյթը կու տային անոր, և յասմիկներովը ու անուշաբոյր բաղեղներովը, որոնք բնական զարդերու պէս սիւներուն վրայ կ'ելլէին։

Վառեակը թարմ էր, գինին հին և կրակը շողշողուն ու ճարճատուն։

Անտրէա զարմացաւ այդպիսի ախորժակով մը ճաշելուն համար։ Կարծես թէ բան մը պատահած չէր ընաւ։

Ցետոյ պառկեցաւ և գրեթէ իսկոյն քնացաւ այն քաղցր քունով, զոր մարդս քսան տարեկանին մէջ կ'ունենայ, խղճի խայթերու մատնուած ատենն իսկ։

Ստիպուած ենք խոստովանելու, որ Անտրէա կրնար խղճի խայթեր ունենալ, սակայն չունէր։

Անտրէայի պատրաստած ծրագիրը հետեւեալն էր, որով պիտի կրնար ապահովութեան մէջ ըլլալ։

Լուսնալուն պէս պիտի արթննար, իր պարտքը ճշդիւ վճարելէն յետոյ պանդոկէն պիտի մեկնէր, անտառը պիտի երթար ու պատկերահանութեան պարապելու պատրուակով գիւղացիի մը տունը պիտի օթեւանէր, փայտահատի զգեստներ և տապար մը ձեռք պիտի ձգէր, վայելուչ զգեստները հանելով գործաւորի զգեստը պիտի հագնէր։ Ցետոյ ձեռքը հողով աղտոտած, մազերը կապարէ սանտրով մը թխացած, գոյնը արեւէն խանձածի պէս ներկած, որուն գաղտնիքը իր հին բարեկամներէն սորված էր, անտառէ անտառ անցնելով, ամէնէն մօտ սահմանագլուխը պիտի հասնէր։ Գիշերը պիտի քալէր ու ցորեկը անտառներուն կամ ճամբաներուն վրայ պիտի քնանար, և միայն հաց գնելու համար մերթ ընդ մերթ բնակուած տեղերու պիտի մտնէր։

Սահմանագլուխը անցնելուն պէս՝ Անտրէա իր ադամանդները պիտի ծախէր ու անոնց դրամը առնելով՝ տասնի չափ պանքթոմսներուն վրայ պիտի աւելցնէր, որոնք դիպուածի ատեն գործածելու համար միշտ իր մօտը կը պահէր, և այդ կերպով դարձեալ յիսուն հազար ֆրանքի տէր պիտի ըլլար, որով գէշ վիճակ մը պիտի չունենար։

Ասկէ զատ՝ մեծ յոյս ունէր որ Տանկլարի ընտանիքը պիտի ջանային իրենց ձախորդութեան լուրը հերքել։

Ահա այդ պատճառաւ Անտրէա, իր յոգնութենէն յետոյ, այնչափ շուտ և այնչափ հանգիստ քնացաւ։

Առտուն կանուխ արթննալու համար՝ երիտասարդը իր պատուհանին փեղկերը չէր գոցած, այլ միայն բաւականացած էր իր դրան պարզունակները դնելու և սեղանի մը վրայ բոլորովին մերկ սրածայր դանակ մը տեղաւորելու, զոր միշտ իր վրայ կը կրէր և որուն երկաթին աղէկ մխուած ըլլալը գիտէր։

Առտուն ժամը գրեթէ հօթնին՝ Անտրէա իր դէմքին վրայ եկած արեւուն գաղջ ու փայլուն ճառագայթէն արթնցաւ։

Ամէն ուղղամիտ մարդու ուղեղին մէջ իշխող գաղափարը արդէն իր միտքը գրաւած էր և իր ականջին կը փսփսար, որ խիստ երկար ատեն քնացած էր։

Անկողնէն վար ցատկեց և պատուհանին առջեւ վազեց։

Ոստիկան զինուոր մը բակին մէջտեղը բռնած էր։

Աշխարհի մէջ ամէնէն աւելի աչքի զարնող բանը՝ մտահոգութիւն չունեցող մարդուն համար իսկ՝ ոստիկանն է։ Սակայն երկչոտ խիղճ մը կամ վախնալու պատճառ ունեցողին համար անոր համազգեստին դեղին, կապոյտ և սպիտակ գոյները սոսկալի գոյներ կ'երեւին։

— Այս ոստիկան-զինուորը ինչո՞ւ եկած է, հարցուց Անտրէա իւրովի։

Յետոյ յանկարծ ինքնիրեն պատասխանեց այն կորովամտութեամբը, զոր ընթերցողը անոր վրայ տեսաւ։

— Ոստիկան-զինուորի մը պանդոկ գալը զարմանք չի կրնար պատճառել․ շուտով հագուինք։

Ու երիտասարդը այնպիսի արագութեամբ մը հագուեցաւ, որ քանի մը ամիսէ ի վեր վարած Փարիզեան կեանքին մէջ իր սենեկապանը չէր կրցած այնպէս շուտ հագուեցնել։

— Մինչեւ մեկնիլը կը սպասեմ, ըսաւ Անտրէա հագուելու ատեն, և այն ատեն կը փախչիմ։

Կօշիկները հագնելէն ու փողկապը կապելէն յետոյ, կամաց մը պատուհանին մօտեցաւ և երկրորդ անգամ շղարշէ վարագոյրը քիչ մը բացաւ։

Ոչ միայն առաջին ոստիկան-զինուորը մեկնած չէր,

այլ և պանդոկին միակ սանդուխին վարի կողմը կապոյտ, դեղին և սպիտակ համազգեստով երկրորդ ոստիկան զինուոր մը կանգնած էր, իսկ երրորդ մը՝ ձի հեծած և լայնափող հրացան մը բռնած՝ պանդոկին միակ դրան առջեւ պահակութիւն կ'ընէր։

Այդ վերջին ոստիկան զինուորը տեսնողը կը հասկընար որ մէկը ձերբակալելու եկած են, որովհետեւ իր առջեւ կիսաբոլորակ մը կազմած էին հետաքրքիր մարդիկ, որոնք պանդոկին դուռը բոլորովին պաշարած էին։

— Զիս փնտռելու եկած են, ըսաւ Անտրէա։

Ու գունատ դէմքով, սրտի անձկութեամբ իր շուրջը դիտեց։

Իր սենեակը նոյն յարկին բոլոր սենեակներուն պէս միայն անդաստակին վրայ կը նայէր, որ ամէն կողմ բաց էր։

— Կորսուեցայ, գոչեց Անտրէա։

Անտրէայի կացութեան մէջ գտնուող մարդու մը համար ձերբակալութեան հետեւանքը պիտի ըլլար դատաստանի ենթարկուիլ և մահուան դատապարտուիլ անողոք և անյապաղ կերպով։

Պահ մը իր գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ սեղմած բռնեց։

Այդ պահուն քիչ մնաց որ վախէն պիտի խենթենար։

Սակայն իր գլխին մէջ ընդհարող անթիւ գաղափարներուն հանդէպ յանկարծ յոյսի նշոյլ մը ծագեցաւ։ Տըխուր ժպիտ մը իր այլագունած շրթունքներուն և այլայլած այտերուն վրայ նկարուեցաւ։

Իր շուրջը նայեցաւ և գրասեղանի մը մարմարին վրայ փնտռած առարկաները ամբողջովին գտաւ, այսինքն գրիչ մը, մելան և թուղթ։

Գրիչը մելանին մէջ թաթխեց և իր ձեռքին դողդոջիւնը զսպելով, տետրակին առաջին էջին վրայ հետեւեալ տողերը գրեց․

«Վճարելու դրամ չունիմ բնաւ, բայց ես անպատիւ մարդ չեմ։ Ուստի գրաւի համար այս ասեղը կը թողում, որ ըրած ծախքերուս տասնապատիկը կ'արժէ։ Ներեցէք

առտուն կանուխ փախչելուս համար, որովհետեւ կ'ամչնայի»։

Իր փողկապին ասեղը հանեց եւ թուղթին վրայ դրաւ։

Յետոյ, փոխանակ իր դրան պարզունակները գոցուած ձգելու, բացաւ զանոնք, մեկնելու ատեն կարծես մոռնալով դուռը գոցել, կիսաբաց թողուց եւ այդ տեսակ մարմնամարզութեան վարժ մարդու մը պէս վառարանին մէջ սողոսկեցաւ։ Աքիլէսի պատկերը ներկայացնող թուղթէ ճակատը վառարանին առջեւ քաշեց նորէն, ոտքովը մոխիրին մէջ իր քայլերուն հետքը ջնջեց եւ սկսաւ կոր խողովակէն վեր ելլել, որ փախչելու միակ ճամբան կը ներկայացնէր։

Նոյն միջոցին, ամէնէն առաջ Անտրէայի աչքին զարնող ոստիկան-զինուորը սանդուխէն վեր կ'ելլէր ոստիկանութեան պաշտօնեայի մը առաջնորդութեամբը եւ սանդուխին վարի կողմը սպասող երկրորդ ոստիկան զինուորէն պաշտպանուած, որ հարկ եղած ատեն կրնար դուռը պահպանող ընկերը օգնութեան կանչել։

Ահա ի՛նչ կերպով Անտրէան փնտռելու եկած էին։

Լուսնալուն պէս՝ ամէն կողմ հեռագիր քաշելով բոլոր կայաններուն իմաց տուած էին եւ ոստիկանութեան ուշադրութիւնը արթնցնելով, Քաւրուսի սպաննիչին հետապնդումը կը հրամայէին։

Գոմբիէնը Թագաւորի բնակատեղի մը, որսորդութեան քաղաք մը եւ պահակազօրքի կայան մը ըլլալով, ոստիկան զինուորներով եւ ոստիկանութեան պաշտօնեաներով լեցուն էր։ Ուստի հեռագրական հրամանը հասնելուն պէս՝ խուզարկութիւնները սկսած էին, եւ «Զանգակին ու Շիշին պանդոկը» քաղաքին առաջին պանդոկը ըլլալուն՝ անկէ սկսած էին։

Մանաւանդ որ նոյն գիշերը Խորհրդարանի դրան առջեւ պահնորդութիւն ընող պահակները (Խորհրդարանը Զանգակի պանդոկին պատկից է) կը հաստատէին որ նոյն գիշերը բազմաթիւ ճամբորդներ եկած էին այդ պանդոկը։

Առտուան ժամը վեցին փոխուած պահնորդը կը յի-

չէր իսկ որ իր պաշտօնին գլուխը անցած ատեն, այսինքն ժամը չորսը քանի մը վայրկեան անցած, ճերմակ ձիու մը վրայ երիտասարդ մը տեսած էր եւ ձիուն գաւակին վրայ գիւղացի տղայ մը կը գտնուէր։ Այդ երիտասարդը հրապարակին մէջ ձիէն վար իջած, ձին ու գիւղացին ճամբելով գացած էր Զանգակի պանդոկին դուռը զարնելու, ուր մտնելէն յետոյ դուռը նորէն գոցուած էր։

Այս երիտասարդին վրայ ամէնուն կասկածը արթնցաւ։

Այդ երիտասարդը Անտրէայէն զատ ուրիշ մէկը չէր կրնար ըլլալ։

Այս յայտնի տեղեկութեանց վրայ՝ ոստիկանութեան պաշտօնեան եւ ոստիկան-զինուորը, որ տասնապետ մըն էր, դէպի Անտրէայի դուռը կը յառաջանային։

Անտրէայի դուռը կիսաբաց էր։

— Օ՛հօ՜. բաց դուռը գէշ նշան է, ըսաւ տասնապետը, որ իր գործին մէջ հին աղուէս մըն էր։ Կը նախընտրէի որ լաւ մը փակուած ըլլար։

Իրօք, սեղանին վրայ երիտասարդին ձգած տոմսակը եւ ասեղը ցաւալի ճշմարտութիւնը կը հաստատէին։

Անտրէա փախած էր։

Սակայն տասնապետը մէկ փորձով գոհ եղող մարդ չէր։

Իր շուրջը դիտեց, անկողնին տակը նայեցաւ, վարագոյրներուն ետին եւ պահարաններուն մէջ փնտռեց եւ վերջապէս վառարանին մօտեցաւ։

Անտրէայի ի գործ դրած զգուշութեանց շնորհիւ, մոխիրին մէջէն անցնելուն հետքը չէր մնացած։

Սակայն փախչելու ճամբայ մըն էր ան եւ այդպիսի պարագայի մէջ փախստեան բոլոր ճամբաները մեծ ճըշտութեամբ պէտք էին խուզարկուիլ։

Ուստի տասնապետը խոտեր եւ յարդ բերել տուաւ ու սանդ մը լեցնելու պէս վառարանին մէջ լեցուց զանոնք եւ կրակը տուաւ։

Կրակը աղիւսէ որմերուն մէջ ձայն հանեց, մուխի անթափանց մրրիկ մը խողովակներէն դուրս ելաւ եւ հրա-

բուխի տխուր ժայթքումին պէս դէպի երկինք բարձրացաւ։ Սակայն տասնապետը յուսացածին պէս փախստականին վար իյնալը չտեսաւ, որովհետեւ Անտրէա իր պըզտիկութենէն մարդոց հետ պայքարելուն, ոստիկան զինուորէ մը աւելի խորամիտ, թէեւ այս վերջինը տասնապետի պատուաւոր աստիճանին ալ բարձրացած ըլլար, վախնալով որ կ'այրի, տանիքին վրայ ելած և խողովակին առջեւ կծկուած էր։

Պահ մը խորհեցաւ թէ ազատած է, վասնզի տասնապետին ձայնը լսեց, որ երկու ոստիկան-զինուորները կանչելով բարձրաձայն կը պոռար անոնց.

— Հոս չէ։

Սակայն երիտասարդը կամաց մը իր վիզը երկարելով. տեսաւ որ այդ երկու ոստիկան-զինուորները, փոխանակ առնել քալելու, ընդհակառակը՝ իրենց խուզարկութիւնը կը կրկնապատկէին։

Ուստի ինքն ալ իր չուրջը դիտեց։

Խորհրդարանը, որ ԺԶ. դարուն հսկայածեւ շէնք մըն էր, տխուր պատնէշի պէս բարձրացած էր։

Աջ կողմի պատուհաններէն կը տեսնուէին տանիքին վրայի եղած բոլոր անկիւններն ու խորշերը, լերան վըրայէն հովիտի մը մէջ տեսնելու պէս։

Անտրէա հասկցաւ որ քիչ մը յետոյ, տասնապետին գլուխը պիտի տեսնէ այդ պատուհաններէն մէկուն մէջ։

Եթէ հոն տեսնէին զինքը, կորսուած էր։

Տանիքներուն վրայ հալածուիլը յաջող վախճան մը չէր ներկայացներ իրեն։

Ուստի որոշեց վար իջնել, բայց ոչ թէ վեր ելած ճամբայէն, այլ նմանօրինակ ուրիշ ճամբայէ մը։

Սողալով այնպիսի ծխանի մը մօտեցաւ, ուրկից բընաւ ծուխ չէր ելլեր և առանց տեսնուելու, անոր մէջ աներեւոյթ եղաւ։

Նոյն միջոցին խորհրդարանի մէկ փոքր պատուհանը բացուեցաւ և տասնապետին գլուխը տեսնուեցաւ։

Պահ մը այդ շէնքը զարդարող քարէ արձանի մը պէս անշարժ կենալէ յետոյ՝ յուսահատութեան երկար հառաչ մը արձակելով աներեւոյթ եղաւ։

Տասնապետը, իբր օրէնքի ներկայացուցիչը, անխռով և ծանրախոհ կերպարանքով պանդոկ մտաւ, առանց պատասխանելու հրապարակին վրայ խռնուած բազմութեան դիտողութիւններուն։

— Ի՞նչ լուր, հարցուցին երկու ոստիկան-զինուորները։

— Այս առտու, կանուխ, սրիկան ասկէ հեռացած պիտի ըլլայ, զաւակներս, պատասխանեց տասնապետը։ Սակայն հիմա Վիլէր-Գոթըրէի ու Նոյոնի ճամբուն վրայ մարդ կը ղրկենք և անտառին մէջ փնտռել կու տանք, ուր անշուշտ պիտի ձերբակալենք զայն։

Պատուաւոր պաշտօնատարը տասնապետներու յատուկ ձայնովը հազիւ թէ վերջին խօսքը իր բերնէն հանած էր, երբ սոսկումի երկար ձայն մը, զանգակի մը անդադար հնչիւնին հետ, լսուեցաւ պանդոկին բակին մէջ։

— Օհօ՛, ի՞նչ է աս, գոչեց տասնապետը։

— Այդ ճամբորդը կ'երեւի թէ շատ կ'աճապարէ, ըսաւ պանդոկապետը։ Տղա՛յ, նայէ՛ ո՞ր սենեակէն զանգակ կը հնչեցնեն։

— Թիւ 3։

— Վազէ գնա՛։

Նոյն միջոցին ձայները և զանգակին հնչիւնը կրկնապատկուեցան։

Տղան վազելով գնաց։

— Կեցի՛ր, ըսաւ տասնապետը, տղան կեցնելով։ Ինծի այնպէս կ'երեւի թէ այդ զանգակը հնչեցնողը ծառայ չուզեր, այլ ոստիկան-զինուոր մը։ Թիւ 3 սենեակը ո՞վ կը բնակի։

— Ճեպընթաց կառքով իր քրոջը հետ այս իրիկուն եկող երիտասարդ մը, որ երկու անկողինով սենեակ մը ուզեց։

Զանգակը երրորդ անգամ հնչեց յուսահատական շեշտով։

— Օգնեցէք ինծի, պարոն, գոչեց տասնապետը։ Շուտով ինծի հետ եկէք։

— Կեցէք, ըսաւ պանդոկապետը, Թիւ 3 սենեակը

երկու սանդուխ ունի, մէկը դուրսէն և միւսը՝ ներսէն։

— Աղէկ, ըսաւ տասնապետը, ես ներքին կողմէն կ'երթամ, հրացանները լեցուա՞ծ են։

— Այո՛, տասնապետ։

— Դուք արտաքին սանդուխին վրայ հսկեցէք և եթէ փախչիլ ուզէ՝ հրացաններդ պարպեցէք։ Հեռագրին նայելով՝ ծանր յանցանք մը գործած է։

Տասնապետը իսկոյն ներքին սանդուխին մէջ աներեւութացաւ։

Բազմութիւնը, տասնապետին խօսքերը լսելով, սկսաւ շշուկներ հանել։

Անտրէայի գլուխը եկած էր այդ դժբախտութիւնը։

Վառարանին մինչև երեք քառորդը իջած էր մեծ ճարպիկութեամբ, սակայն ոտքը սխալելով, ձեռքերը պատերուն կռթնցուցեր էր։ Իր ուզածէն աւելի մեծ աղմուկով և աւելի շուտով վար իջած էր։

Եթէ սենեակը առանձին գտնուէր՝ հոգ չէր, սակայն սենեակին մէջ մարդ կար։

Անկողնի մէջ երկու կիներ քնացած էին, որոնք Գավալքանթիի հանած ձայներէն արթնցան։

Իրենց նայուածքը ձայնին ուղղութեամբ յառելով, վառարանին մէջէն մարդու մը դուրս ելլելը տեսան։

Երկու կիներէն մէկը, այսինքն խարտեաշ աղջիկը, այնպիսի ձայն մը հանած էր, որ բոլոր տան մէջ լսուած էր։ Իսկ միւս թխագոյն աղջիկը զանգակին չուանը ձեռք առնելով ու իր բոլոր ուժովը զայն շարժելով, օգնութիւն կը պոռար։

Ինչպէս կ'երեւայ, Անտրէա վտանգի մէջ էր։

— Գթացէք վրաս, գոչեց երիտասարդը գունատած ու չփոթահար, առանց տեսնելու այն անձերը, որոնց կ'ուղղէր խօսքը։ Գթացէք վրաս, մարդ մի՛ կանչէք, ազատեցէք զիս, ես վնաս մը չունիմ ձեզի։

— Մարդասպան Անտրէան է, գոչեց ծաղկատի աղջիկներէն մէկը։

— Էօժէնի՛, օրիորդ Տանկլար, մրմնջեց Գավալքանթի սոսկումէն ապշահար։

— Հասէ՛ք, հասէ՛ք, գոչեց օրիորդ տ'Արմիյլի, Էօժէնիին անշարժ ձեռքէն զանգակին չուանը առնելով և իր ընկերուհիէն աւելի ուժգին հնչեցնելով։

— Ետեւէս ինկած են, ազատեցէք զիս, ըսաւ Անտրէա, ձեռքերը իրարու միացնելով։ Գթացէք վրաս, կը պաղատիմ, մի՛ մատնէք զիս։

— Շատ ուշ է, ա՛լ վեր կ'ելլեն, պատասխանեց Էօժէնի։

— Ուրեմն տեղ մը պահեցէք զիս, ըսէք թէ առանց պատճառի վախցաք, այդ կերպով անոնց կասկածը փարատած ու կեանքս ազատած կ'ըլլաք։

Երկու նորատի աղջիկները, իրենց վերմակին տակ զիրար գրկած, երիտասարդին պաղատագին ձայնը լսելով լուռ կեցան։ Իրենց մտքին մէջ սոսկումն ու ատելութիւնը իրարու կը բախէին։

— Շատ լաւ, ըսաւ Էօժէնի, եկած ճամբէդ դարձիր, թշուառ մարդ, գնա՛, բան մը չենք ըսեր։

— Ահա՛ ներսն է, նե՛րսն է, պոռաց ձայն մը, անդաստակին վրայէն։ Ներսն է, կը տեսնեմ զայն։

Իրօք, տասնապետը բանալիին ծակէն նայելով, Անտրէան տեսաւ, որ կանգնած կը պաղատէր։

Հրացանի բունին մէկ ուժգին հարուածով փականքը խորտակեց, երկու հարուածներով պարզուանակները կոտրեց, դուռը ներսի կողմը ինկաւ ջախջախուած։

Անտրէա դէպի միւս դուռը վազեց, բացաւ զայն և պատրաստուեցաւ դուրս նետելու ինքզինքը։

Բայց հոն երկու ոստիկան-զինուորները տեսաւ, որոնք հրացաննին իրեն ուղղեցին։

Անտրէա յանկարծ կեցաւ, գունատած, անշարժ և ընկճուած։ Անօգուտ դանակը իր կծկուած ձեռքերուն մէջ բռնած էր։

— Ինչո՞ւ չես փախչիր, գոչեց օրիորդ տ'Արմիյլի, որ սկսած էր մեղքնալ զայն, վախը փարատելու սկսելէն ի վեր։ Փախի՛ր։

— Եւ կամ ինքզինքդ սպաննէ, ըսաւ Էօժէնի այն վհատեան կոյսերէն մէկուն ձայնովը ու անողոքութեամ-

բը, որոնք կրկէսին մէջ յաղթական ելած ըմբիշին իրենց բթամատովը կը հրամայէին, որ իր գետին զարկած հակառակորդը սպաննէ։

Անտրէա այդ ձայնէն սարսռաց և արհամարհոտ ժըպիտով մը նորատի աղջկան նայեցաւ, որով կը ցուցնէր թէ իր կորսուած վիճակին մէջ պատուոյ այդ վսեմ վայրագութիւնը չէր հասկնար բնաւ։

— Ինքզինքս սպաննե՞մ, ըսաւ իր դանակը նետելով, բայց ինչո՞ւ։

— Դու բերնովդ ըսիր հիմա թէ քեզ մահուան պիտի դատապարտեն, գոչեց օրիորդ Տանկլար, և իբր յետին դատապարտեալ մը պիտի գլխատեն քեզ։

— Միթէ իմ հո՞գս է, պատասխանեց Գավալգանթի, բազուկները իրարու պլլելով, ամէն մարդ բարեկամ ունի։

Տասնապետը, սուրը ձեռքը, դէպի Գավալգանթին յառաջացաւ։

— Օ՛ն, ըսաւ Գավալգանթի, սուրդ պատեանդ դարձուր, քաջ զինուորս, այդչափ վախնալու բան չկայ։ Ահա ես ինքնին անձնատուր կ՚ըլլամ ձեզի։

Ու իր ձեռքը երկնցուց որ երկաթը անցընեն։

Երկու ծաղկատի աղջիկները սոսկումով կը դիտէին Փարիզեան երիտասարդին թիապարտի մը փոխուիլը։

Անտրէա աղջիկներուն կողմը դարձաւ և յանդուգն ժպիտով մը ըսաւ.

— Պ. հօրդ համար յանձնարարութիւն մը չունի՞ս, օրիորդ Էօժէնի, հաւանաբար Փարիզ պիտի վերադառնամ։

Էօժէնի իր երկու ձեռքերուն մէջ պահեց գլուխը։

— Օհօ՛, ըսաւ Անտրէա, ամչնալու բան չկայ։ Ճեպակառքով ետևէս գալուդ համար չեմ նեղանար... Գրեթէ քու ամուսինդ չէի՞։

Ու այս հեգնական խօսքերուն վրայ՝ Անտրէա դուրս ելաւ, թողլով երկու փախստականները որ իրենց խայտառակութեան ներկայ գտնուողներուն մեկնութեանց ենթակայ ըլլան։

Ժամ մը ետքը՝ երկուքնին ալ կնոջ զգեստ հագնելով՝ իրենց կառքը հեծան։

Պանդոկին դուռը գոցած էին, որպէսզի բազմութեան հետաքրքրութենէն ազատ ըլլան, սակայն դուռը բացուելէն ետքն ալ՝ երկու կարգ հետաքրքիրներուն մէջէն կ՚անցնէին։

Էօժէնի կառքին վարագոյրները իջեցուց։ Իրաւ է որ անոնց երեսը չէր տեսներ, սակայն անոնց ձայները կը լսէր և խայտառակ խօսքերը մինչև իր ականջին կը հասնէին։

— Ո՛հ, ինչո՞ւ աշխարհս անապատ մը չըլլար, գոչեց ծաղկատի աղջիկը օրիորդ տ՚Արմիյլիին գիրկը նետուելով և այն բարկութեամբ բորբոքած, որ Ներոնին ըսել կու տար թէ ինչո՞ւ հռոմայեցի ժողովուրդը միայն մէկ գլուխ չունենար, որպէսզի մէկ հարուածով կտրէր զայն։

Հետևեալ առտու՝ Պրիւսէլ հասան և Ֆլանտրի պանդոկը իջան։

Առջի իրիկուընէ ի վեր Անտրէայի անունը բանտապահին արձանագրութեան տոմարին մէջ անցած էր։

ԻԱ. ԳԼՈՒԽ

ՕՐԷՆՔԸ

Տեսանք թէ օրիորդ Տանկլար և օրիորդ տ՚Արմիյլի ի՛նչ հանդարտութեամբ կարող եղան իրենց փախուստը ի գործ դնել։ Պատճառը սա է որ տան մէջ ամէն մարդ իրենց գործին զբաղած ըլլալուն՝ ուշադրութիւն չէին ըրած։

Թողունք սեղանաւորը որ սնանկութեան գործին մէջ ճակատը քրտինքով պատած, իր անչափ պարտքերը կարգադրելուն վրայ խորհի, և դառնանք տիկին Տանկլարին, որ այդ հարուածին սաստկութենէն շուարած, քիչ մը կենալէն յետոյ՝ իր սովորական խորհրդակիցը՝ Լիւսիէն Տըպրէն տեսնելու գացած էր։

Իրօք տիկին Տանկլար կը յուսար որ այդ ամուսնութիւնը կատարելով վերջապէս Էօժէնիի բնութիւնն ունեցող աղջկան մը վրայ տաղտկալի հսկողութիւն ընելէ

պիտի ազատէր։ Ընկերային կապերը հաստատող դաշինքին մէջ մայր մը իր աղջկան վրայ հեղինակութիւն ունենալու համար պէտք է միշտ խոհեմութեան օրինակ մը և կատարելութեան տիպար մը ըլլայ։

Սակայն տիկին Տանկլար շատ կը վախնար Էօժէնիին խելացիութենէն և օրիորդ տ'Արմիյիին խրատներէն։ Քանի մը անգամ դիտած էր իր աղջկան ուղղած արհամարհոտ նայուածքը Տըպրէի վրայ, ինչ որ կը ցուցնէր թէ իր մտերիմ քարտուղարին հետ ունեցած սիրահարական և դրամական յարաբերութեանց գաղտնիքը Էօժէնին գիտէր։ Ընդհակառակը՝ աւելի խորունկ մտածելով, տիկին Տանկլար կրնար հասկնալ թէ Էօժէնի կ'ատէր Տըպրէն, ոչ թէ իր հայրենի տան մէջ այդ երիտասարդը գայթակղութեան քար մը ըլլալուն համար, այլ պարզապէս այն երկոտանիներուն կարգը կը դասէր, զորս Դիոգինէս կը ջանար մարդոց կարգէն դուրս հանել և որոնց Պղատոն, դարձուածաւոր խօսքով մը երկոտանի և անփետուր կենդանի անունը կու տար։

Տիկին Տանկլար իր հեռատեսութեամբը, (դժբախտաբար այս աշխարհս մէջ ամէն մարդ հեռատեսութիւն մը ունի, որ ուրիշներունը տեսնելու արգելք կ'ըլլայ) շատ կը ցաւէր Էօժէնիի ամուսնութիւնը ետ մնալուն համար, ոչ թէ սա մտածումով որ այդ ամուսնութիւնը յարմար ու վայելուչ էր և աղջիկը երջանիկ պիտի ընէր, այլ սա պատճառաւ որ այդ ամուսնութիւնը ազատութիւն պիտի շնորհէր իրեն։

Ուստի, ինչպէս ըսինք, տիկին Տանկլար Տըպրէին տունը գացած էր, որ բոլոր հանդիսականներուն պէս ամուսնութեան պայմանագրութիւնը ստորագրելու արարողութեան և անոր հետեւանքը եղող գայթակղութեան ներկայ գտնուելէն յետոյ՝ աճապարած էր սրճարանը քաշուիլ։ Հոն քանի մը բարեկամներու հետ այն դէպքին վրայ կը խօսէր, որ աշխարհիս մայրաքաղաքը կոչուած և ոչինչ բաներու համար աղմուկ հանող քաղաքին երեք մասին խօսակցութեան առարկան դարձած էր այդ պահուն։

Չհաւատալով դռնապանին խօսքին, որ ըսած էր թէ

երիտասարդը տունը չէր, տիկին Տանկլար սեւ շրջազգեստ մը հագած և քօղով մը ծածկուած՝ դէպի Տըպրէին սենեակը տանող սանդուխէն վեր ելած էր։ Այդ միջոցին Տըպրէ զբաղած էր բարեկամի մը յանկուցիչ խօսքերը մերժելու, որ կը ջանար զինքը համոզել թէ տեղի ունեցած սոսկալի դժբախտութենէն յետոյ իր պարտքն էր, իբրեւ տան բարեկամ, օրիորդ Էօժէնի Տանկլարի հետ ամուսնանալ, երկու միլիոն ֆրանքն ալ առնելով։

Տըպրէ յաղթուիլ ուզող մարդու մը պէս ինքզինքը կը պաշտպանէր, որովհետեւ այդ գաղափարը շատ անգամ իր մտքին մէջ ներկայացած էր արդէն։ Բայց որովհետեւ Էօժէնին և անոր անկախ ու գոռոզ բնութիւնը կը ճանչնար, մերթ բոլորովին պաշտպանողական դիրք մը կը բռնէր, ըսելով թէ այդ միութիւնը բոլորովին անկարելի էր։ Սակայն ներքնապէս այդ դատապարտելի գաղափարը կը տածէր, որ ամէն բարոյագէտներու ըսածին նայելով, ամէնէն առաքինի և ամէնէն անաղարտ մարդուն միտքը անգամ կը գրաւէ միշտ, անոր սրտին խորութեան մէջ պահուըտած, ինչպէս սատանան՝ խաչին ետեւը։

Նոյն միջոցին տիկին Տանկլար ներս մտաւ Լիւսիէնի սենեկապանին առաջնորդութեամբ, քօղարկուած և սրտաթունդ։ Կանանչ փոքր սրահին մէջ սպասեց, ծաղիկներով լեցուն երկու ամաններուն մէջտեղը նստելով, զորս ինքը նոյն առտու ղրկած էր։ Տըպրէ, ճիշտը ըսելով, այնպիսի խնամքով տեղաւորած, շտկած և կարգի դրած էր, որ խեղճ տիկինը ներեց անոր բացակայութիւնը։

Ժամը տասնին քսան մնացած, տիկին Տանկլար պարապ տեղը սպասելէն ձանձրացած, նորէն իր կառքը նստաւ և իր տունը վերադարձաւ։

Հարուստ կիներէն ոմանք անպատիւ կիներուն կը հաւասարին, երբ սովորաբար կէս գիշերը անցած, իրենց տունը կը վերադառնան։

Էօժէնի որչափ ալ զգուշութիւն ի գործ դրած էր մեկնելու ատեն, տիկին Տանկլար ալ նոյնչափ զգուշացած էր տունը մտնելու համար։ Սրտի անձկութեամբ ու թեթեւ քայլերով իր սենեակին սանդուխէն վեր ելաւ, որ ինչպէս գիտենք, Էօժէնիին սենեակին կից էր։

Եւ որովհետեւ պ. տը Վիլֆոր Տանկլարի ընտանիքին բարեկամը ըլլալովը այդ տեսակ ընթացք մը կը բռնէր, տարակոյս չկար որ ընդհանուր դատախազը Անտրէայի ով ըլլալը գիտէր եւ անոր ընթացքը կը դիտէր։

Տիկին Տանկլար խորհելով կը տեսնէր որ տը Վիլֆորի ընթացքը իրեն համար նպաստաւոր էր։

Սակայն ընդհանուր դատախազին անողոքութիւնը անկէ անդին անցնելու չէր։ Հետեւեալ առտու տիկինը տեսնելու պիտի երթար զայն եւ պիտի խնդրէր, որ եթէ չէր կրնար դատաւորի պարտքը զանց ընել, գոնէ ներողամիտ ըլլայ։

Տիկին Տանկլար անցեալ յիշատակները պիտի նորոգէր եւ օգնութեան պիտի կանչէր զանոնք։ Մեղապարտ բայց երջանիկ ժամանակը յիշելով պիտի աղաչէր, որ պ. տը Վիլֆոր գործը գոցէ, կամ գոնէ թողու որ Գավալգանթին փախչի ու անկէ ետքը յանցաւորը փնտռելու ելլէ։

Այս մտածումներէն յետոյ՝ տիկինը կրցաւ հանգիստ քնանալ։

Հետեւեալ առտու ժամը իննին արթնցաւ ու առանց իր սենեկապանուհին կանչելու եւ առանց փոքր ձայն մը հանելու՝ առջի իրիկուան պէս պարզօրէն հագուեցաւ, սանդուխէն վար իջաւ, տունէն դուրս ելաւ եւ մինչեւ Բրովանս փողոցը քալեց ու հոն կառք մը վարձելով պ. տը Վիլֆորի տունը գնաց։

Ամիսէ մը ի վեր այդ անիծեալ տունը մայրանոցի մը տխուր երեւոյթը ունէր։ Սենեակներուն մէկ մասը ներքին եւ արտաքին կողմէն փակուած էր։ Գոց փեղկերը միայն օդ առնելու համար վայրկեան մը կը բացուէին, այն ատեն կը կարծէին թէ այն պատուհանին առջեւ ըսպասաւորի մը այլայլած դէմքը կը տեսնեն եւ անմիջապէս պատուհանը կը գոցուէր գերեզմանին վրայ փակուած կափարիչի նման ու դրացիները իրարու կ'ըսէին մեղմաձայն.

— Արդեօք այսօ՞ր ալ ընդհ. դատախազին տունէն դագաղի մը ելլելը պիտի տեսնենք։

Այդ տխուր տունը տեսնելով տիկին Տանկլար սար-

սուռ մը զգաց։ Կառքէն իջաւ եւ վհատած քայլերով գոց դրան մօտեցաւ ու զանգակը հնչեցուց։

Հազիւ զանգակին երրորդ հնչիւնին, որ տան ընդհանուր տխրութեանը մասնակից էր կարծես, դռնապանը երեւցաւ, իր խօսքերը դուրսէն լսուելու չափ դուռը բանալով։

Կին մը տեսաւ, որ վայելչօրէն հագուած էր եւ օտար մէկը կ'երեւէր իրեն. սակայն դուռը աւելի չբացաւ։

— Բայց ինչո՞ւ չես բանար, ըսաւ Տանկլար։

— Տիկին, նախ ըսէք ինծի թէ ո՞վ էք դուք, հարցուց դռնապանը։

— Ես ո՛վ եմ, չե՞ս ճանչնար զիս։

— Այսուհետեւ մարդ չենք ճանչնար, տիկին։

— Խենդեցա՞ր ես միթէ. բարեկամ, գոչեց տիկինը։

— Ո՞ւրկից կու գաք։

— Ո՛հ, անտանելի է այդ ընթացքը։

— Տիկին, ինծի եղած հրամանը աս է, կը ներէք, անունընիդ ի՞նչ է։

— Պառոնուհի Տանկլար, քանի անգամ զիս տեսած ես։

— Կարելի է. տիկին։ Հիմա ի՞նչ կը խնդրէք։

— Ո՛հ, ի՛նչ տարօրինակ մարդ ես եղեր. եւ այդ ամբարտաւանութեանդ համար պ. տը Վիլֆորին պիտի գանգատիմ։

— Տիկին, ամբարտաւանութիւն չէ այս, այլ զգուշութիւն մը, առանց պ. տ'Ավրինեիի հրամանին կամ առանց ընդհ. դատախազին հետ խօսելիք մը ունենալու, մարդ չի կրնար այս տունը մտնել։

— Ես ալ ճիշտ ընդհ. դատախազին հետ գործ ունիմ։

— Ստիպողակա՞ն է։

— Աչքովդ կը տեսնես, որովհետեւ կառքիս պատրաստուելուն անգամ չսպասեցի։ Բայց վերջացնենք ահա այցետոմս, տիրոջդ տա՛ր շուտով։

— Տիկինը մինչեւ դարձս պիտի սպասէ՞։

— Այո՛, գնա։

Դռնապանը՝ փողոցին մէջ թողլով տիկին Տանկլարը, ներսէն գոցեց դուռը։

Իր վարմունքին վրայ թիւր մեկնութիւններ առաջ բերելէն շատ կը վախնար։ Խեղճ կինը գոնէ այդ կէտին մէջ իրաւունք ունէր։ Ընտանիքին համար իր աղջկան ունեցած հաւատարմութիւնը և անոր անմեղութիւնը կը ճանչնար։

Եօժէնիին դրան առջեւ ականջ դրաւ, բայց բնաւ ձայն մը չլսելուն, ներս մտնել ուզեց, սակայն դրան նիգը դրուած էր։

Տիկին Տանկլար կարծեց թէ Եօժէնի, նոյն իրիկուան սոսկալի յուզումէն յոգնած, անկողինը մտած էր և կը քնանար։

Օրիորդին սենեկապանուհին կանչեց եւ հարց ու փորձ ըրաւ։

— Օրիորդ Եօժէնին, պատասխանեց սենեկապանուհին, օրիորդ տ'Արմիյլիի հետ իր սենեակը մտաւ և անոր հետ թէյը խմելէն յետոյ ճամբեց զիս, ըսելով թէ պէտք չունի ինծի։

Անկէ ի վեր սենեկապանուհին իր գործերով զբաղած էր, և ամէնուն պէս ինքն ալ երկու օրիորդները իրենց սենեակը կը կարծէր։

Ուստի տիկին Տանկլար, առանց ամենափոքր կասկած մը ունենալու, պառկեցաւ, բայց իր մարդոց մասին սիրտը հանդարտելով՝ պատահած դէպքին մտածումը պաշարեց միտքը։

Որչափ եղածներուն վրայ կը մտածէր, այնչափ պայմանագրութեան տեսարանը կը ծանրանար։ Գայթակղութիւն մը չէր ան, այլ աղմուկ մը, խաղքութիւն մը չէր, այլ անուանարկութիւն մը։

Այն ատեն տիկին Տանկլար մտաբերեց որ քիչ մը առաջ խեղճ Մերսէտէսի ամուսնոյն և զաւկին պատահած դժբախտութեան մէջ անոր վրայ չէր գթացած։

— Եօժէնի կորսուած է ա՛լ, ըսաւ իւրովի, մենք ալ կորսուած ենք, որովհետեւ պատահած դէպքը նախատինք մըն է մեզի համար։ Մեր ընկերութեան մէջ խայտառակութիւն մը՝ խորունկ, արիւնալի և անբուժելի վէրք մը կը դառնայ։ Երջանիկ է Եօժէնի, որ իր զարմանալի բը-

նաւորութեամբ, շատ անգամ սոսկում պատճառած է ինծի, մրմնջեց տիկին Տանկլար։

Ու իր երախտագէտ նայուածքը դէպի երկինք բարձրացուց։ Ծածկագէտ Նախախնամութիւնը պատահելիք դիպուածներուն համեմատ, ամէն բան կանխաւ կը կարգադրէ և երբեմն պակասութիւն մը և մոլութիւն մը անգամ երջանկութեան պատճառ կը դարձնէ։

Յետոյ իր մտածումը ընդլայնելով, ինչպէս կ'ընէ անդունդի մը մէջ ինկող թռչունը իր թեւերը տարածելով, Գավալգանթին միտքը բերաւ։

— Այն Անտրէան թշուառական մը, գող մը և մարդասպան մըն է ուրեմն։ Սակայն Անտրէա այնպիսի ձեւեր ունէր, որոնք եթէ ոչ կատարեալ, գոնէ կէս դաստիարակութիւն մը ունենալը կը ցուցնէին։ Մեծ հարստութեան երեւոյթով և պատուաւոր անուններու կռթնած՝ ընկերութեանց մէջ մտաւ։

Այդ բաւիղին մէջ գործերը ի՞նչպէս պէտք էր տեսնել։ Որո՞ւ դիմելու էր այդ անտանելի կացութենէն ազատելու համար։

Տիկին Տանկլար իր սիրած անձէն օգնութիւն փնտռող կնոջ մը եռանդովը Տըպրէին դիմած էր։ Տըպրէ միայն խրատ մը կրնար տալ անոր, որպէսզի իրմէ աւելի զօրաւոր մէկուն դիմէ։

Այն ատեն տիկին Տանկլարի միտքը ինկաւ պ. տը Վիլֆորը։

Գավալգանթին ձերբակալել տալ ուզողը պ. տը Վիլֆորն էր, որ իրենց ընտանիքին մէջ անգթօրէն մեծ վրդովում կը պատճառէր, իբրեւ թէ օտար ընտանիք մը ըլլար։

Բայց ոչ, կը մտածէր տիկին Տանկլար, ընդհանուր դատախազը անգութ մարդ մը չէր, այլ իր պարտքին գերի դատաւոր մը և օրինապահ ու անողոք բարեկամ մըն էր, որ բիրտ բայց ապահով ձեռքով մը կ'իջեցնէր հարուածը։ Դահիճ մը չէր ան, այլ վիրաբոյժ մը, որ կ'ուզէր Տանկլարի ընտանիքին պատիւը ապահովել կորսուած երիտասարդին անուանարկութենէն, զոր իբրեւ իրենց փեսացու կը ներկայացնէին ամէնուն։

Ստոյգ է որ տիկին Տանկլար երկար ատեն չսպասեց։ Վայրկեան մը ետքը՝ անցնելու չափ լայնութեամբ դուռը բացուեցաւ, տիկին Տանկլար ներս մտաւ և դուռը փակուեցաւ դարձեալ։

Դռնապանը բակը հասնելուն պէս, առանց աչքերը դրան վրայէն վերցնելու, գրպանէն սուլիչ մը հանեց և սուլեց։

Պ. տը Վիլֆորի սենեկապանը սանդուխին վրայ երեւան եկաւ։

— Տիկինը թող ներէ մեր բարի դռնապանին, ըսաւ սենեկապանը, տիկին Տանկլարը դիմաւորելով, որովհետեւ տրուած հրամանը այս է, և պ. տը Վիլֆոր խնդրեց որ ձեզի ըսեմ թէ տարբեր կերպով չէր կրնար վարուիլ։

Բակին մէջ մատակարար մը կար, զոր նոյն զգուշութիւններով ներս մտցուցած էին և որուն բերած ապրանքները կը քննէին։

Տիկին Տանկլար սանդուխէն վեր ելաւ։ Տան տրխրութիւնը խորին տպաւորութիւն մը գործած էր իր սրտին վրայ և վիշտը կը մեծցնէր։ Սենեկապանը անոր առջեւէն քալելով և միշտ անոր վրայ հսկելով՝ դատաւորին սենեակը մտցուց զայն։

Տիկին Տանկլար թէեւ իր մտածումովը զբաղած, սակայն ծառաներու վարուելակերպը այնչափ անարժան երեւցաւ որ սկսաւ գանգատիլ։

Բայց Վիլֆոր վիշտէն ծանրացած գլուխը վեր առնելով՝ անոր երեսը նայեցաւ այնպիսի տխուր ժպիտով մը, որ ներքին ցաւէն խելոյն անհետացաւ։

— Ներեցէք, իրենց սոսկումէն այդպէս վարուեցան ծառաներս և ես չեմ կրնար մեղադրել զանոնք։ Կասկածուելով իրենք ալ կասկածոտ եղան։

Տիկին Տանկլար լսած էր որ դատաւորը սոսկումի մատնուած էր, բայց եթէ իր աչքերովը չտեսնէր՝ երբեք պիտի չհաւատար որ անոր սոսկումը այդ աստիճան ըլլայ։

— Ուրեմն դուք դժբախտ էք, պարոն, ըսաւ տիկին Տանկլար։

— Այո՛, տիկին, պատասխանեց դատաւորը։

— Չէ՞ք ցաւիր ինծի համար,

— Անկեղծ սրտով, տիկին։

— Գիտէ՞ք ինչ բանի համար եկած եմ։

— Ձեր գլուխը եկածներուն վրայ պիտի խօսիք, այնպէս չէ՞։

— Այո՛, պարոն, սոսկալի դժբախտութիւն մըն է աս։

— Այսինքն ձախորդութիւն մը։

— Ձախորդութիւն կ՚ըսէք, գոչեց տիկին Տանկլար։

— Ափսո՛ս տիկին, պատասխանեց ընդհ. դատախազը իր անխռով հանդարտութեամբը, սկսայ անդարմանելի եղող դէպքերը միայն դժբախտութիւն կոչել։

— Է՛հ, պարոն, կը կարծէ՞ք որ մոռցուի…

— Ամէն բան կը մոռցուի, տիկին, ըսաւ Վիլֆոր։ Եթէ աղջկանդ ամուսնութիւնը այսօր չկատարուի, վաղը կրնայ կատարուիլ։ Եթէ վաղն ալ չըլլայ, ութը օրէն կ՚ըլլայ։ Չեմ կարծեր որ օրիորդ Էօժէնիին նշանածին համար կը ցաւիք։

Տիկին Տանկլար անոր գրեթէ հեգնական այդ հանդարտութիւնը տեսնելով, ապշութեամբ նայեցաւ դատաւորին երեսը։

— Բարեկամի՞ մը քով եկած եմ թէ դատաւորի, հարցուց կինը տխրագին վսեմութեամբ մը։

— Տիկին, գիտէք որ բարեկամի մը տունը կը գտնուիք, պատասխանեց Վիլֆոր, որուն այտերը սկսան քիչ մը շառագունիլ, այդ ապահովութեան վրայ։

Իրօք, այդ ապահովութիւնը իր և տիկին Տանկլարի միտքը գրաւող դէպքերէն տարբեր դէպքերու կ՚ակնարկէր։

— Ուրեմն, ըսաւ տիկինը, աւելի քաղցրութեամբ վարուեցէք ինծի հետ, սիրելի Վիլֆոր, իբր բարեկամ խօսեցէք հետս և ոչ իբր դատաւոր, և երբ ես յետին դժբախտութեան մը մէջ կը գտնուիմ, մի՛ ըսէք ինծի որ ուրախ ըլլամ։

Վիլֆոր խոնարհութիւն մը ըրաւ։

— Երբ դժբախտութեանց խօսուիլը կը լսեմ, տիկին,

երեք ամսէ ի վեր դժնդակ սովորութիւն մը ստացած եմ, որ իմ դժբախտութեանցս վրայ կը սկսիմ մտածել, և հետեւաբար այդ համեմատութիւնը ընելով, միտքս անով կը գրաւուի։ Ահա այս պատճառաւ իմ դժբախտութեանցս քով ձեր դժբախտութիւնները ձախորդութիւն կ'երեւին ինծի։ Ահա ինչու համար իմ աղետալի կացութեանս մէջ ձերը նախանձելի կացութիւն մը կ'երեւի։ Բայց թողունք այդ խօսքերը, որոնք ձեզի հաճելի չեն երեւիր։ Ի՞նչ կ'ըսէիք, տիկին...

— Սիրելիս, եկայ ձեզի հարցնելու թէ, այդ նենգաւորին գործը ի՞նչ եղաւ, յարեց տիկին Տանկլար։

— Նենգաւո՛ր կ'ըսէք. կրկնեց Վիլֆոր, ստուգիւ տիկին, սովորութիւն ըրած էք որ երբեմն գործերը կը թեթեւցնէք և երբեմն կը ծանրացնէք։ Պ. Անտրէա Գավալգանթին, կամ լաւ եւս է ըսել, պ. Պենէտէթթօ նենգաւոր կ'անուանէք։ Կը սխալիք, տիկին, պ. Պենէտէթթօն կատարեալ մարդասպան մըն է։

— Պարոն, ձեր ըսածին ստուգութիւնը չեմ ուրանար, սակայն ո՛րչափ արագութեամբ զինուիք անոր դէմ, այնչափ շուտ պիտի կործանէք մեր ընտանիքը։ Օ՛ն, ատեն մը մոռցէք զայն։ Փոխանակ անոր ետեւէն իյնալու՝ ձգեցէք որ փախչի։

— Շատ ուշ եկաք, տիկին, հրամանները արդէն տրուած են։

— Եթէ ձերբակալեն զայն... Բայց կը կարծէ՞ք որ բռնուի։

— Կը յուսամ։

— Եթէ ձերբակալեն զայն, բանտի մը մէջ ձգեցէք։ Միշտ լսած եմ որ բանտերը լեցուն են։

Ընդհ. դատախազը ժխտական շարժում մը ըրաւ։

— Գոնէ մինչեւ որ աղջիկս ամուսնանայ, յարեց տիկինը։

— Անկարելի է, տիկին, ոստիկանութիւնը օրէնք ունի։

— Ինծի՞ համար ալ, ըսաւ տիկին Տանկլար կէս մը ժպտելով և կէս մը ծանրախոհ շեշտով։

— Ամէնուն համար, ինչպէս նաեւ ինծի համար ալ, պատասխանեց Վիլֆոր։

— Ա՜հ, գոչեց տիկինը, առանց այդ հառաչանքին խօսք մը աւելցնելու։

Վիլֆոր այնպիսի նայուածքով մը անոր երեսը նայեցաւ, որով իր դիմացինին գաղափարները կը քննէր։

— Այո՛, գիտեմ ինչ ըսել կ'ուզէք, յարեց ընդհ. դատախազը։ Հանրութեան մէջ տարածուած այն սոսկալի տարաձայնութեանց կ'ակնարկէք, ըսել ուզելով թէ երեք ամսէ ի վեր գլխս սուգի մէջ ընկղմող բոլոր այդ մեռելոները բնական մահուամբ մեռած չեն և թէ Վալանթին ալ հրաշքով ազատեցաւ մահուընէ։

— Այդպիսի բան մտքէս չէր անցներ բնաւ, ըսաւ իսկոյն տիկին Տանկլար։

— Այո՛, ձեր մտքէն կ'անցնէր, տիկին, և իրաւամբ։ Անշուշտ կը մտածէիք և մեղմաձայն դուք ինքնին կ'ըսէիք. «Դուն որ գործուած յանցանքի մը համար դատախազ կ'ըլլաս, ինչո՞ւ համար շուրջդ այնպիսի յանցանքներ կան, որոնք անպատիժ մնացած են, պատասխան տո՛ւր։»

Տիկին Տանկլարի գոյնը նետեց։

— Այդ խօսքը ինքնին կ'ըսէիք, այնպէս չէ՞, տիկին։

— Այո՛, կը խոստովանիմ։

— Ուրեմն ես ալ պատասխան տամ ձեզի։

Վիլֆոր իր թիկնաթոռը տիկին Տանկլարի աթոռին մօտեցուց, յետոյ երկու ձեռքերը գրասեղանին վրայ կըռթնցնելով և ձայնը սովորականէն աւելի մեղմացնելով, յարեց.

— Այնպիսի յանցանքներ կան, որ անպատիժ կը մընան, որովհետեւ յանցաւորները չենք ճանչնար և յանցաւորի մը տեղ անմեղին գլուխը ջախջախել կը վախնայ մարդ։ Բայց երբ յանցաւորները կը ճանչցուին, (Վիլֆոր իր ձեռքը գրասեղանին դիմաց կախուած խաչելութեան երկնցնելով) տիկի՛ն, որոնք որ ալ ըլլան, պէտք է որ մեռնին։ Հիմա անդրժելի երդում մը ընելէս յետոյ՝ հա-

մարձակեցէք այդ Թշուառականին համար ներում խնդրելու։

— Բայց, պարոն, ապահո՞վ էք որ ըսածնուն չափ յանցաւոր ըլլայ, յարեց տիկին Տանկլար։

— Մտիկ ըրէք, ահա անոր վրայ առնուած տեղեկութիւնները։ Պենէտէթթօ տասնըվեց տարեկան հասակին մէջ նախ հինգ տարուան թիապարտութեան դատապարտուած էր իր խարդախութեանցը համար։ Այդ երիտասարդէն շատ բանիր կը սպասուէր, ինչպէս որ ալ թիապարտութենէ կը փախչի և մարդասպանութիւն կ'ընէ։

— Ո՛վ է այդ դժբախտ երիտասարդը։

— Ո՞վ գիտէ, սրիկայ մը, քորսիքացի մը պիտի ըլլայ։

— Մէկը չփնտռե՞ց զայն։

— Երբեք, մէկը չի ճանչնար իր ծնողքը։

— Բայց Լուքքայէն եկող անձը ո՞վ է։

— Իրեն պէս ուրիշ դաւաճան մը, գուցէ իր մեղսակիցն է։

Տիկին Տանկլար ձեռքերը իրարու միացուց։

— Վիլֆոր, ըսաւ իր ամէնէն քաղցր և ամէնէն սիրալիր ձայնովը։

— Յանո՛ւն երկնից, յանցաւորի մը համար ինձմէ ներում մի խնդրէք տիկին, պատասխանեց ընդհ. դատախազը այնպիսի հաստատամտութեամբ մը, որ միանգամայն իր պաղարիւնութիւնը կը ցուցնէր։

Ո՞վ եմ ես, եթէ ոչ օրէնքը։ Ձեր տրտմութիւնը տեսնելու համար օրէնքը ա՞չք ունի միթէ, ձեր քաղցր ձայնը լսելու համար ակա՞նջ ունի։ Միթէ օրէնքը խե՞լք ունի, որ ձեր փափուկ խորհուրդներուն միտք դնէ։ Ո՛չ, տիկին, օրէնքը կը հրամայէ, և երբ օրէնքը կը հրամայէ, պէտք է որ պատժէ։

Կրնաք ըսել թէ ես կենդանի էակ մըն եմ և ոչ օրէնագիրք մը, մարդ մը և ոչ հատոր մը։ Ինծի նայեցէք, տիկին, շուրջս դիտեցէք։ Միթէ մարդիկ իբր եղբա՞յր վարուեցան ինծի հետ, միթէ զիս սիրեցի՞ն, հոգացի՞ն և խնայեցին։ Միթէ մէկը պ. տը Վիլֆորի համար

շնորհ խնդրե՞ց և այս շնորհը եղա՞ւ. ոչ, ոչ, ոչ, այլ պ. տը Վիլֆոր միշտ հարուած կրեց։

Կ'ուզէք ինծի հետ խօսիլ այն քաղցր և եռանդագին աչքերով, որոնք կը յիշեցնեն թէ պէտք է ամչնամ ձեզմէ, ո՛վ կին, այսինքն ո՛վ յուշկապարիկդ։ Թող այնպէս ըլլայ, այո՛, ձեր այն գիտցածին համար և գուցէ... ուրիշ բանի համար ալ ամչնամ ձեզմէ։

Բայց վերջապէս ես ալ գուցէ ուրիշներէն աւելի չարաչար սխալեցայ ի վեր՝ ուրիշներուն զգեստները թօթվեցի որ վէրքը գտնեմ, և գտայ, կրնամ իսկ ըսել մարդկային տկարութեան կամ չարութեան կնիքը երջանկութեամբ և ուրախութեամբ գտայ։

Որովհետև այն մարդիկը, որոնց յանցաւոր ըլլալը կը ճանչնայի և այն յանցաւորները, զորս կը պատժէի, սոսկալի բացառութիւն մը չըլլալուս մէկ մէկ կենդանի և նոր ապացոյցներ էին։ Ափսո՜ս, ափսո՜ս, մարդիկ անօրէն են, ուրեմն անոնց անօրէնութիւնը ապացոյցով հաստատենք և պատժենք զանոնք»։

Վիլֆոր այս վերջին խօսքերը այնպիսի տենդոտ բարկութեամբ մը արտասանեց, որ կատաղի մարդու մը պերճախօսութիւնը կու տար անոր լեզուին։

— Բայց, յարեց տիկին Տանկլար վերջին փորձ մը ընելու ջանալով, կ'ըսէք թէ այդ երիտասարդը սրիկայ, որբ և անպաշտպան է։

— Աւելի գէշ, աւելի գէշ կամ աւելի լաւ։ Նախախնամութիւնը այսպէս ըրաւ, որպէսզի իր վրայ լացող մէկը չգտնուի։

— Տկարին վրայ բռնութիւն բանեցնել է այդ, պարոն։

— Մարդասպանութի՞ւն ընող տկարին։

— Անոր անպատուութիւնը իմ տանս պատիւն ալ պիտի աղարտէ։

— Ի՞նչ ընեմ. միթէ մահն ալ իմ տունս մտած չէ՞։

— Ո՛հ, պարոն, գոչեց տիկին Տանկլար, քանի որ դուք ուրիշներուն վրայ բնաւ չէք գթար, գիտցած եղիք որ ուրիշներն ալ ձեր վրայ պիտի չգթան։

— Թո՛ղ այնպէս ըլլայ, ըսաւ Վիլֆոր սպառնական շարժումով մը, իր թեւը դէպի երկինք վերցնելով։

— Գոնէ այդ Թշուառական երիտասարդին դատը ուրիշ նիստերու ձգեցէք, եթէ իրօք ձերբակալուած է, որով վեց ամիս գործը մոռցնելու պատճառ պիտի ըլլայ։

— Չեմ կրնար, ըսաւ Վիլֆոր, տակաւին հինգ օր ունիմ։ Քննութիւնը կատարելու համար հինգ օրը պէտք եղածէն աւելի ըսել է։ Անկէ զատ, չէք հասկնար, տիկին, որ ես ալ մոռնալու պէտք ունիմ. Երբ կ'աշխատիմ, այնպիսի ժամեր կան, ուր ինքզինքէս դուրս կ'ելլեմ՝ մեռեալներու պէս երջանիկ եմ։ Սակայն այդ բանը լաւագոյն է քան թէ նեղութիւն կրելը։

— Պարոն, երիտասարդը փախաւ, ձգեցէք որ փախչի։ Անհոգութիւնը գթալու դիւրին կերպ մըն է։

— Բայց արդէն ըսի ձեզի թէ շատ ուշ է։ Լուսնալուն պէս հեռագիրը քաշեցինք և այս ժամուս...

— Պարոն, ըսաւ սենեկապանը ներս մտնելով, բարապան մը ներքին գործոց նախարարին կողմէն այս հեռագրալուրը կը բերէ։

Վիլֆոր նամակը առաւ և շուտով խզեց անոր կնիքը։

Տիկին Տանկլար սոսկումէն կը սարսռար, իսկ Վիլֆոր ուրախութենէն կը դողար։

— Ձերբակալուեցաւ. գոչեց Վիլֆոր, Գոմբիէնի մէջ ձերբակալեր են զայն, ա՛լ լմնցաւ։

Տիկին Տանկլար գունատած ոտքի ելաւ։

— Մնաք բարով, ըսաւ։

— Երթաք բարով, տիկին, պատասխանեց ընդհ. դատախազը. գրեթէ ուրախութեամբ մինչև դուռը տանելով զայն։

Յետոյ գրասեղանին դառնալով.

— Ամէն բան կատարեալ է, ըսաւ աջ ձեռքին կըռնակովը նամակին զարնելով, դատելու համար խարդախ մը, երեք գող և երեք հրձիգներ ունէի, միայն մարդասպան մը կը պակսէր, ահա ան ալ ունեցանք։ Աղուոր դատավարութիւն մը պիտի ունենանք։

ՎԵՐՋ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԻՆ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՄԱՍԻՍ» ԹԻՒ 33

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՏԻՒՄԱ

ԿՈՄՍ ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ

Զ. ՀԱՏՈՐ

PRINTED IN BULGARIA

1938
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՄԱՍԻՍ»
ՍՈՖԻԱ

ԳԻՆ՝

Ե . եւ Զ. ՀԱՏՈՐ ՄԻԱՍԻՆ՝ 150 ԼԷՎ

ԻՍԿ ՎԵՑ ՀԱՏՈՐԸ ՄԻԱՍԻՆ Կ'ԱՐԺԷ՝ 400 ԼԷՎ